בקיצור

ללמוד להבין ולזכור

שבת ב

בקיצור

ללמוד לחבין לזכור

מסכת שבת

חלק ב

דפים לו-סז

סוגיות המסכת מבוארות בלשון שווה לכל נפש, כאשר המילים המודגשות הן תמצית הסוגיות, וניתן לקרוא אותן בפני עצמן כהכנה מהירה לפני הלימוד וכחזרה מהירה ובהירה לאחר הלימוד.

בנוסף, המילים המודגשות הן כלי עזר שמיועד במיוחד למי שמבקש להשקיע ולרכוש ידיעה אמתית בתלמוד, דבר שכמעט אין דרך להגיע אליו ללא חזרות מרובות. כאמור, לאחר לימוד ראשוני של כל סוגיה, ניתן לחזור עליה בזמן קצר מאד, על ידי קריאה של המילים המודגשות בפני עצמן, כך ניתן לחזור בכל יום על עניינים רבים לפי סדר התלמוד, דרך בדוקה לרכוש ידיעה אמתית ולקנות קניין בתורה.

דברי התוספות באים באותיות קטנות.

©

כל הזכויות שמורות

יצחק אהרן הורביץ, רחוב פלדמן 8 בני ברק

דוא״ל : bekitsur1@gmail.com

פקס׳ :153-506-877088

טל׳ : 03-6187895

פרק שלישי כירה

דף לו

קש וגבבא

רש"י מפרש, **שקש הוא זנב השבולת**, כלומר החלק **שנקצר עם השבולת. וגבבא הם חלקי השיבולים הנשארים מחוברים בקרקע אחר הקצירה**, שהם נגבבים מן השדה.

ור"י מפרש להיפך, שקש הם חלקי השבולים הנשארים בשדה. ותבן הוא הנקצר עם השבולת.

תנור כירה וכופח

התנור הכירה והכופח, **שלושתם עשויים מחרס**, ומבשלים בהם, על ידי ש**מסיקים אש בתוכם**, **ונותנים קדרה בתוכם או על גבם**. וחלוקים הם זה מזה בצורתם, ומחמת החלוקה הזה, יש חילוק ביניהם במידת החום העצורה בתוכם.

התנור צר למעלה ורחב למטה, ומתוך כך **נקלט חומו לתוכו יותר** מכל השאר.

והכירה רחבה למעלה כמו למטה, ויש בה מקום שפיתת שתי קדרות, ולפיכך, מאחר שהיא פתוחה כל כך, **חומה נשמר בתוכה פחות מכל השאר**.

והכופח דומה לכירה, בכך שהוא **רחב למעלה ולמטה בשווה**, ולכן אין חומו נשמר בתוכו כמו בתנור, אבל **יש בו** רק **מקום שפיתת קדרה אחת**, ולפיכך, מאחר שאינו פתוח כל כך כמו כירה, חומו נשמר בו יותר מבכירה.

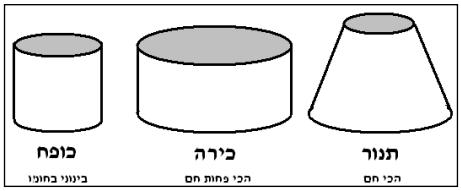

מתחילה יתבארו בעזה"י דיני שהייה וחזרה בכירה, ובדף ל"ח יבואו דיני שהייה וחזרה בתנור וכופח.

אופנים של הסקת כירה

כירה שהסיקוה בגפת או בעצים, מוסיפה הבל כל שעה, **אלא אם כן גרפו** את הגחלים, **או** שנתנו עליהם אפר [=**קטמום**] לצננם, **שאז אין הכירה מוסיפה הבל**.

וכירה שהסיקוה בקש וגבבא, אפילו אם **לא גרפו** את הגחלים **ולא קטמו** אותם באפר, **אין** הכירה **מוסיפה הבל** כל שעה.

להשהות תבשיל על גבי כירה

נתבאר שיש כירה שמוסיפה הבל [כשהסיקו אותה בגפת או עצים ולא גרפו אותם]. **ויש כירה שאינה מוסיפה הבל** [כשהסיקו אותה בקש או גבבא או כשהסיקו אותה בגפת או עצים וגרפו את הגחלים].

ולדברי הכל, יש תבשיל שמותר להשהותו לפני השבת רק על גבי כירה שאינה מוסיפה הבל, אבל על כירה שמוסיפה הבל אסרו להשהותו, כדרך שאסרו להטמין בדבר המוסיף הבל, [כפי שנתבאר בדף ל"ד], והטעם לכך, **שמא יחתה בגחלים** [כפי שנתבאר בדף ל"ד]. **ויש תבשיל שהתירו להשהותו לפני השבת גם על גבי כירה המוסיפה הבל**.

ונחלקו חכמים, מהו התבשיל שמותר להשהותו על גבי כירה שאינה גרופה המוסיפה הבל, ומהו התבשיל שמותר להשהותו רק על גבי כירה גרופה שאינה מוסיפה הבל[1].

א. דעת חנניה.

תבשיל שלא הגיע לכלל בישול קודם השבת, כלומר **שלא התבשל קודם השבת כמאכל בן דרוסאי** [=שליש בישול], **אסרו להשהות לפני השבת על גבי כירה שאינה גרופה או קטומה**.

אבל אם נתבשל התבשיל קודם השבת כמאכל בן דרוסאי, אף על פי שעדיין לא נגמר בישולו קודם השבת, מותר להשהותו לפני השבת על גבי כירה שאינה גרופה ואינה קטומה, ולא חששו שמא יחתה הגחלים.

ולפי פירוש רש"י, בדף ל"ז רצו לומר, שלדברי רבי חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, כשהתירו להשהות על גבי כירה שאינה גרופה, התירו להשהות רק על גבה, אבל בתוכה אסור, כי בכך הוא מטמין ברמץ. ויתכן שלמסקנה אין הדבר כן, ואף בתוכה מותר להשהות. ולפירוש ר"ח, הדבר פשוט, שלדעת חנניה מותר להשהות אף בתוך הכירה.

וזו דעת בית הלל. ולדעת בית שמאי, התירו להשהות על גבי כירה שאינה גרופה, רק מים חמים, אבל תבשיל אסרו להשהות.

ואם משנתנו כחנניה, מבואר במשנה היתר שהייה בכירה שאינה גרופה, בתבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי.

ב. דעת החולקים על חנניה.

תבשיל שנתבשל קודם השבת כל צרכו, מותר להשהותו לפני השבת על גבי כירה שאינה גרופה ואינה קטומה, ולא חששו שמא יחתה הגחלים.

ובדף ל"ז יתבאר בעזה"י, שיש חולקים בדבר. יש המתירים רק תבשיל שהתבשל כל כך שמעתה המשך בישולו מצטמק ורע לו. ויש מתירים גם תבשיל שמצטמק ויפה לו. וכתבו שם התוס' שלדעת רבי מאיר ורבי יהודה אף תבשיל שמצטמק ורע לו אסור, ומחמירים יותר מהדעה הזו.

אבל אם לא התבשל קודם השבת כל צרכו, אפילו התבשל כמאכל בן דרוסאי [=שליש בישול], **אסור להשהותו לפני השבת על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה**, שמא יחתה בגחלים, למהר גמר בישולו.

ותבשיל זה שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, **מותר להשהותו רק על גבי כירה גרופה או קטומה**.

וזו דעת בית הלל. אבל לדעת בית שמאי, אפילו על כירה גרופה וקטומה התירו להשהות רק מים חמים, שאינם צריכים תוספת בישול, ואין בהם חשש חיתוי.

ותוס' כתבו, שאפילו אם עוד לא הוחמו החמין כל צרכם, התירו בית שמאי להשהותם, כי כן הם החמין, שלעולם אין יפה להם החימום אלא עד כדי צרכם, ומכאן ואילך רע להן, ולכן אין לגזור שמא יחתה, כי בלא חיתוי יוחמו כל צרכם.

אבל תבשיל שלא התבשל כל צרכו אסרו להשהות אפילו על כירה גרופה וקטומה, כי מאחר שלא נשלם הבישול, ורוצה בגמר הבישול, יש לחוש שיבוא לחתות[2]. אי נמי, מאחר שעל ידי השהייה נגמר הבישול, הרי זה נראה כמבשל.

ואם משנתנו כדעה זו, מבואר במשנה איסור שהייה בכירה שאינה גרופה, בתבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי.

---

[1] כן פירש רש"י בכל הסוגיה, שאיסור שהייה הוא רק בדבר המוסיף הבל, כדין הטמנה. ור"י מפרש, שרק בהטמנה יש חילוק בין דבר המוסיף הבל, לדבר שאינו מוסיף הבל, אבל בשהייה אין הדבר תלוי אם מוסיף הבל או לא, שאפילו אם הדבר מוסיף הבל, פעמים מותר להשהות, כי איסור שהייה תלוי אך ורק בכך, אם יש לחוש לחתוי, וכל שאין גחלים, אף על פי שהדבר מוסיף הבל, אין לאסור. ולדעת חנניה, אף כשיש גחלים, לא אסרו אלא בדבר שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי.

[2] אף על גב דבגרוף וקטום איירי, גזרי בית שמאי אטו אינו גרוף. א"נ פירוש דגרופה וקטומה, אין פירושו שהוציא כל הגחלים לחוץ, אלא שגרפם לצדדים מן הקדרה. [מהר"ם].

להחזיר תבשיל על גבי כירה

גם לדעת חנניה, המתיר להשהות לפני השבת **קדרה על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, אם נטל את הקדרה מהכירה, אסור להחזירה עליה,** שמא יחתה, ואפילו אם כבר נתבשל התבשיל כל צרכו, **ורק אם הכירה גרופה וקטומה,** מותר.

וגם כשהכירה גרופה וקטומה, רק בית הלל מתירים להחזיר לה תבשיל או חמין, כי מאחר שהיא גרופה שוב אין לחוש שיחתה.

ולדעת בית שמאי, אף על פי שהכירה גרופה וקטומה, אפילו חמין אין להחזיר לה, כי כשמחזיר לה את החמין בשבת הוא **נראה כמבשל.**

החזרת קדרה על כירה בשבת אינה אסורה משום אוהל

נתבאר שיש אופנים שמותר להחזיר את הקדרה על גבי כירה בשבת, כגון כשהיא גרופה וקטומה.

והקשה רשב"א, כיצד הדבר מותר, והרי כשהוא מניח את הקדרה על פתח הכירה מלמעלה הוא מכסה אותה, ויש בכך איסור של עשיית אוהל, כמבואר במסכת ביצה.

ותירץ ר"י, **שכשאסרו חכמים אהל עראי, אסרו כשעושה הדפנות תחלה, ואחר כך הכיסוי, אבל כאן, שדופני הכירה כבר עשויות מאיליהן, לא החמירו חכמים לאסור ליתן קדרה על גבה.**

החזרה בערב שבת

רש"י פירש, שאיסור החזרה נאמר רק בשבת עצמה, אבל **בערב שבת תמיד מותר להחזיר קדרה שכבר היתה על הכירה.**

ותוס' כתבו, שיש אופנים שאסור להחזיר גם קודם השבת. ואמנם אם סילק את הקדרה זמן רב לפני שבת וודאי שמותר להחזיר, כי אין זה נחשב כהחזרה אלא כשהייה ראשונה. וההחזרה האסורה בערב שבת היא **כשמחזיר בשעה שלא יוכלו להרתיחו מבעוד יום,** ואפשר שכן הדין **אפילו אם הקדרה עכשיו רותחת** כל שהוא סמוך לשבת כך שאם היה קר, לא היה יכול להרתיח מבעוד יום.

דף לז

החזרה לתוך הכירה

לדברי רבי חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, [כפי תירוץ הגמרא], **לא נאמר היתר החזרה, אלא על גבי הכירה,** שאין שם חום מרובה, **אבל לתוך הכירה אין מחזירים.**

דעת רבי מאיר ורבי יהודה בעניין שהייה וחזרה

לדעת רבי מאיר ורבי יהודה, אין משהים שום תבשיל בכירה שאינה גרופה וקטומה. [וחולקים הם על המבואר לעיל, שיש תבשיל שמותר להשהות על כירה שאינה גרופה וקטומה].

ונחלקו רבי מאיר ורבי יהודה, מה מותר להשהות ולהחזיר בכירה גרופה וקטומה.

<u>א</u>. דעת רבי מאיר.

(א) בשהייה:

לדברי בית שמאי, אף על גבי כירה גרופה וקטומה **אין משהים כלום.**

ולדברי בית הלל, על גבי כירה גרופה וקטומה משהים **חמין בלבד אבל לא תבשיל.**

(ב) ובחזרה:

לדברי הכל, אין מחזירים **לא חמין ולא תבשיל.**

ונמצא שרבי מאיר חולק על חנניה בדברים הבאים.

בביאור דברי בית שמאי הוא חולק עליו בדין שהייה.

שלדברי חנניה, בית שמאי מתירים להשהות חמין, [בין בכירה גרופה ובין בכירה שאינה גרופה]. ולדעת רבי מאיר, בית שמאי אוסרים להשהות אפילו חמין, [בין בכירה גרופה, ובין בכירה שאינה גרופה].

ובביאור דברי בית הלל הוא חולק עליו בין בדין שהייה ובין בדין חזרה.

בשהייה: לדעת חנניה, בית הלל מתירים חמין ותבשיל, אפילו בכירה שאינה גרופה. ולדעת רבי מאיר, אינם מתירים אלא חמין, בכירה גרופה וקטומה.

ובחזרה: לדעת חנניה, בית הלל מתירים להחזיר חמין ותבשיל, בכירה גרופה. ולדעת רבי מאיר, בית הלל אינם מתירים שום חזרה.

<u>ב</u>. דעת רבי יהודה.

(א) בשהייה:

לדברי בית שמאי, על גבי כירה גרופה וקטומה משהים **חמין בלבד אבל לא תבשיל.**

ולדברי בית הלל, על גבי כירה גרופה וקטומה משהים **גם חמין וגם תבשיל.**

(ב) ובחזרה:

לדברי בית שמאי, אין מחזירים **לא חמין ולא תבשיל.**

ולדברי בית הלל, מחזירים **גם חמין וגם תבשיל.**

ונמצא שרבי יהודה חולק על חנניה בדבר זה, שלדעת חנניה, דברי בית שמאי ובית הלל בעניין שהייה, הם אף בכירה שאינה גרופה וקטומה. ולדעת רבי יהודה, לא נאמרו דבריהם אלא בכירה גרופה או קטומה, אבל כשאינה גרופה וקטומה, הכל מודים שאין משהים עליה.

סיכום דיני שהייה והחזרה של תבשיל שהתבשל כמאכל בי דרוסאי בכירה שהסיקוה בגפת ועצים

	להשהות						להחזיר					
	אינה גרופה			גרופה			אינה גרופה	גרופה				
חנניה		חמין	תבשיל	לכל הפחות מותר כמו אינה גרופה			אסור		חמין	תבשיל
	בית שמאי	מותר	אסור					בית שמאי	אסור	אסור
	בית הלל	מותר	מותר					בית הלל	מותר	מותר
רבנן דחנניה	אסור				חמין	תבשיל	אסור		חמין	תבשיל
				בית שמאי	מותר	אסור		בית שמאי	אסור	אסור
				בית הלל	מותר	מותר		בית הלל	מותר	מותר
רבי מאיר	אסור				חמין	תבשיל	אסור	אסור		
				בית שמאי	אסור	אסור				
				בית הלל	מותר	אסור				
רבי יהודה	אסור				חמין	תבשיל	אסור		חמין	תבשיל
				בית שמאי	מותר	אסור		בית שמאי	אסור	אסור
				בית הלל	מותר	מותר		בית הלל	מותר	מותר

שתי כירות המתאימות

כשיש **שתי כירות מחוברות יחד, וקיר של חרס מפסיק ביניהם. אחת גרופה ואחת אינה גרופה.**

כל אחת נידונית לפי מה שהיא, ואין להחמיר על זו שהיא גרופה, להיות נידונית כזו שאינה גרופה, אף על פי שהיא סמוכה לה ומחממת אותה.

לסמוך קדרה לכירה שאינה גרופה וקטומה

נתבאר, שלדברי הכל אין מחזירים קדרה לכירה שאינה גרופה וקטומה.

וכמו כן לדברי הכל יש אופן שאין משהים קדרה על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה. [לדעת חנניה, כשלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי. ולדעת החולקים עליו, אף כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי].

ונסתפקו בגמרא, בכל האופנים הללו, שאסור לתת את הקדרה בכירה שאינה גרופה או קטומה, האם רק בתוכה או על גבה [=עובי שפתה, או כסוי שעל חללה], **אסור** לתת, **אבל בצידה** סמוך לה **מותר** לתת, **או שגם לתת בצידה סמוך לה אסור** לתת, כל זמן שאינה גרופה או קטומה.

ומסקנת הגמרא, שבכל האופנים שאין לתת קדרה בכירה שאינה גרופה וקטומה, **מותר** לסמוך לה הקדרה.

ומכל מקום, אין ללמוד מכאן, לסמוך קדרה אצל האש עצמה, שיש חילוק בין סמיכה לאש, לבין סמיכה לכירה, כי דופני הכירה מפסיקים בין הקדרה שחוצה לה לאש שבתוכה. [תוס׳].

קדרה שקטמה ונתלבתה [חזרה והובערה].

לדברי רב ספרא אמר רב חייא, קטמה ונתלבתה, [=חזרה והובערה], **הרי היא כקטומה**.

אולם מדברי רב יצחק בר נחמני אמר רב אושעיא, וכן מדברי רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, **יש להסתפק, האם** לדעתם כשקטמה וחזרה והובערה **היא נחשבת כקטומה**, או שאינה נחשבת כקטומה.

ששניהם התירו להשהות על גבי כירה זו, תבשיל שנתבשל כל צרכו. ומעתה יש להסתפק, האם התירו כן, כי לדעתם אף בכירה שאינה גרופה מותר להשהות תבשיל שנתבשל כל צרכו, ואם כן לדעתם כירה זו נחשבת כאינה גרופה. או שלדעתם כירה זו, מאחר שגרפה, אף על פי שחזרה והובערה, נחשבת כגרופה, אפילו היו בה גחלים של רותם[1], ולכן מותר להשהות עליה.

גחלים שעממו או שנתן עליהם נעורת

מבואר בברייתא, שכירה שהסיקו אותה בגחלים ולאחר מכן הגללים עממו, או שנתן עליהם נעורת [=פסולת] של פשתן דקה, **הגחלים נחשבים כגחלים שנתנו עליהם עפר והרי זו כירה קטומה**.

דעות האמוראים בדין שהייה בכירה שאינה גרופה

לעיל נתבאר, שנחלקו תנאים מה מותר להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, ולהלן יתבאר כיצד פסקו אמוראים במחלוקת זו.

א. דעת רב ששת אמר רבי יוחנן.

כירה שהסיקוה בגפת ובעצים, אף על פי שאינה גרופה או קטומה, **מותר להשהות** עליה, **אפילו חמין שלא הוחמו כל צרכם, ותבשיל שלא נתבשל כל צרכו**.

כדעת חנניה, ואם כן, כל זה כשנתבשל לכל הפחות כמאכל בן דרוסאי.

ואמר רבא, שכדעה זו מבואר במשנה בפרק ראשון, שכן מבואר בה, שאם קרמו פני הפת בתנור מבעוד יום, אף שלא נאפתה כל צרכה, מותר לשהותה בו ללילה, אף על פי שהתנור נחשב כאינו גרוף וקטום.

ב. דעת רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן.

כירה שהסיקוה בגפת ובעצים, אין משהים עליה חמין או תבשיל שלא הוחמו או לא נתבשלו כל צרכם. שמא יחתה את הגחלים כדי למהר גמר בישולם.

אבל **אם נתבשל התבשיל כל צרכו או הוחמו החמין כל צרכם, מותר להשהותם, אף על פי ש**יש להם תועלת בתוספת הבישול [=**מצטמק ויפה לו**], ואין לחוש שיחתה בשביל תוספת הבישול.

ג. דעת רב ושמואל.

כל שיש לתבשיל תועלת בהמשך בישולו, אף על פי שכבר תם בישולו [=ש**מצטמק ויפה לו**], **אין משהים אותו** בכירה שאינה גרופה או קטומה.

וכן אמר רב נחמן, מצטמק ויפה לו אסור, **ורק מצטמק ורע לו מותר**. כלומר, רק אם אין שום תועלת בתוספת הבישול, אלא היא מזיקה לתבשיל, תבשיל זה בלבד מותר להשהות בכירה שאינה גרופה או קטומה, ואין לחוש שיחתה.

וכל דבר שיש בו קמח, אם נתבשל כל צרכו, מעתה תוספת הבישול אינה מועילה לו, ונחשב כ**מצטמק ורע לו**.

חוץ מתבשיל של לפת, שיש בו גם בשר, [ששומן הבשר משבר כח הלפת], **ש**אף על פי שיש בו קמח, **מצטמק ויפה לו**. וכל זה כשאינו מיועד לאורחים, אבל **אם כוונתו להביאו לאורחים, בכל אופן** שמצטמק, **רע לו**, כי לאורחים רוצה להביא חתיכות חשובות, ואין דרך כבוד בתבשיל המצטמק, שאין הבשר ניכר בו.

והדברים הבאים, גם כן, מאחר שנתבשלו כל צרכם, הרי הם מצטמק ורע לו. (א) **לפדא** [=מאכל שעושים מתאנים]. (ב) **דייסא**. (ג) **ותמרי** [מאכל תמרים].

הוראות החכמים בדין שהייה

רב עוקבא ממישן אמר לרב אשי, אתם, שאתם קרובים למקומם של **רב ושמואל, עשו כרב ושמואל, אנו נעשה כרבי יוחנן** [=אתון דמקרביתו לרב ושמואל, עבידו כרב ושמואל, אנן נעביד כרבי יוחנן].

ורב יוסף אמר לאביי, שבסורא היו משהים, משום שכן היתה הנהגת רב נחמן בר יצחק, שהוא מרי דעובדא [=מדקדק במעשיו], שהיו משהים לו ואוכל.

ולא נתבאר אם הכוונה כדעת רב ששת, או כדעת רב שמואל בר יהודה.

אבל מהנהגת רב יהודה, שהיו משהים לו ואוכל, **אין ללמוד שהדבר מותר לכל, כי רב יהודה היה מסוכן** [=רגיל לאוחזו בולמוס, וצריך לאכול מאכל מתוק וטוב], ולפיכך, משום פיקוח נפש, אפילו בשבת היה מותר לעשות לו כן.

ואמר רב אשי, הייתי עומד לפני **רב הונא, והיו משהים לו** כסא דהרסנא [=דגים המבושלים בשמנם בקמח], ואכל. **ואיני יודע האם** התיר כן, כי לדעתו מותר להשהות תבשיל שהוא **מצטמק ויפה לו, או** שדעתו שאין להשהות אלא תבשיל שהוא **מצטמק ורע לו**, ומחמת הקמח שבכסא דהרסנא, הוא נחשב מצטמק ורע לו.

פסק רש״י ותוס׳ בדין שהייה

כתב רש״י: **ואנן דמשהינן קדירה על גבי כירה שאינה גרופה, אדחנניה סמכינן, הואיל ותנן סתם מתניתין כוותיה**, כדאמר הא קרמו שרי, ואף על גב דלא בישל כל צרכו. **ואמר רב ששת משמיה דרבי יוחנן כוותיה**, דמתניתין דפרקין משום חזרה הוא דבעי גרופה, אבל לשהות לא.

[1] חמין יותר משאר גחלים, ואינם ממהרין לכבות, כדאמרינן בהמוכר את הספינה. [רש״י].

וכל הני אמוראי דאסרי, סברי, מתניתין לשהות תנן.

ותוס' כתבו: פסק ר"ח, דהלכה כרב ששת אמר רבי יוחנן, דרבא דאמר תרוייהו תנניהי סבירא ליה כוותיה, **וכן פסק רש"י**, דסתם מתניתין דפרק קמא כחנניה, **ומותר להשהות אפילו באינה גרופה**.

ומיהו לעיל בדף ל"ד כתב רש"י את הדברים הבאים, 'וגזרו אף בבשלה כל צרכה, עד שיגרוף או יקטום, והכי מסקינן בפרק כירה, דאמר רבי, קטמה והובערה, משהין עליה חמין שהוחמו מבעוד יום כל צרכן, ותבשיל שבישל כל צרכו, וכן אמר רבי יוחנן'. ומשמע, שלדעת רש"י, אין להשהות אלא כשנתבשלה כל צרכה, ולא כדעת חנניה. ויל"ע בדבר.

והנה הרא"ש בפסקיו פסק שלא כחנניה, אולם לאחר שהאריך הרבה בדין זה, סיים, 'ובשביל שרבו הדעות בהאי פסקא, וישראל אדוקין במצות עונג שבת, ולא ישמעו להחמיר, הנח להם כמנהג שנהגו על פי הפוסקים כחנניה'.

ואפשר שכן היא דעת רש"י, ולפיכך בדף ל"ד כשכתב ההלכה כיצד היא, כתב שהלכה שאין להשהות אלא תבשיל שנתבשל כל צרכו. אבל מאחר שלמעשה אין המנהג כן, אלא משהים אף תבשיל שלא נתבשל כל צרכו, ביאר כאן בדף זה, שעל חנניה אנו סומכים בזה להקל.

דף לח

פעמים החכם אינו משיב מיד אלא למחר

כששאלו את רבי חייא בר אבא, מה דין תבשיל שהשהו אותו בשגגה באופן האסור, לא השיב דבר, ורק למחרת, יצא ודרש תשובה לדבר.

השהו באיסור בכירה שאינה גרופה ונתבשל

תבשיל שנתנו אותו להתבשל בשבת עצמה, אם נתבשל בשוגג, מותר באכילה בשבת, ואם נתבשל במזיד, אסור באכילה בשבת[1].

ולהלן יתבאר בעזה"י, מה דין תבשיל, שהשהו אותו קודם השבת בכירה שאינה גרופה, באופן שהשהייה אסורה, ונתבשל התבשיל בשבת, האם הוא מותר באכילה בשבת או לא.

רש"י פירש, שדין זה הוא כדעת האוסרים להשהות. והתוס' כתבו, שגם לדעת חנניה נאמר דין זה, כשהשהה תבשיל שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי. אי נמי בקידרא חייתא, דהא דשרינן בפרק קמא קידרא חייתא, היינו דוקא בתנור, שחומו רב, ובלא חיתוי יתבשל עד למחר, אבל כירה, דשליט בה אוירא, אסור, דאיכא למיחש שמא יחתה.

א. דעת רבה ורב יוסף.

רבה ורב יוסף אמרו, שלדברי רבי חייא בר אבא, כשהשהו תבשיל בכירה קודם השבת, באופן האסור להשהות, ונתבשל בשבת, **בין אם השהו בשוגג, ובין אם השהו במזיד, התבשיל מותר** באכילה בשבת.

ששהייה קודם השבת קלה מבישול בשבת עצמה, [מבשל קעביד מעשה האי לא קעביד מעשה], ולכן בשהייה התבשיל מותר, אף כשהיה הדבר במזיד[2].

ועל הדברים הללו הקשו, מדברי רבי מאיר בברייתא, שהוא אוסר את התבשיל כשהשהו אותו במזיד, כפי שיתבאר בעזה"י להלן.

ב. דעת רב נחמן בר יצחק.

רב נחמן בר יצחק אמר, שלדברי רבי חייא בר אבא, כשהשהו תבשיל בכירה קודם השבת, באופן האסור להשהות, ונתבשל בשבת, **בין אם השהו בשוגג, ובין אם השהו במזיד, התבשיל אסור** באכילה בשבת.

והסיבה לכך, שהחמירו בתבשיל שהשהו אותו בשוגג מערב שבת, יותר מתבשיל שבישלו בשוגג בשבת עצמה, אף שאיסור בישול חמור יותר מאיסור שהייה.

כי זה שבישל, ואמר בשוגג בשלתי, אינו חשוד שבאמת בישל במזיד, ומערים לומר בשוגג בישלתי, להתיר לו את התבשיל. כי לא נחשדו ישראל לחלל שבת באיסורי תורה, ובוודאי בשוגג בישל.

אבל זה שהשהה, ואמר בשוגג השהתי, יש לחוש שבאמת השהה במזיד, ומערים לומר בשוגג השהתי, כדי להתיר לו את התבשיל. ששהייה אסורה רק מדברי חכמים, ומאחר שיש בדבר איסור קל, יש לחוש לכך, ולכן אף כשהשהו את התבשיל בשוגג, אסרו אותו באכילה.

ומבואר בגמרא, שדין זה נאמר אחר הגזרה שגזרו על השוגגים. שבתחילה היו אומרים, המבשל בשבת, בשוגג יאכל, במזיד לא יאכל, והוא הדין למשהה. משרבו משהים במזיד, ואומרים שכחים אנו, חזרו וקנסו על השוכח. ודברי רבי מאיר להלן, שהקל בשוגג יותר ממזיד, נאמרו קודם הגזרה. ואם כן ההלכה כדעת רב נחמן בר יצחק שדין השוגג כדין המזיד.

מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה בדין הנ"ל

א. דעת רבי מאיר.

תבשיל שהשהו אותו בערב שבת **בשוגג** על גבי כירה, אף שלכתחילה אסור לעשות זאת, בדיעבד, כשהשהו בשוגג, **בכל אופן** התבשיל **מותר באכילה בשבת**, ואפילו לא נתבשל קודם השבת אלא כמאכל בן דרוסאי.

כן דעת רבי מאיר בברייתא, אולם לאחר זמן, גזרו על השוגג שיהיה כמו מזיד.

וכשהשהו את התבשיל במזיד, בזה יש חילוק. **אם קודם השבת לא נתבשל כל צרכו, אסור הוא באכילה בשבת. אבל** חמין שהוחמו כל צרכן, או תבשיל ש**נתבשל כל צרכו**, אף על פי שהשהה אותם במזיד, **מותר** לו לאכול אותם בשבת.

ב. דעת רבי יהודה.

כשהשהו את התבשיל במזיד, אפילו אם קודם השבת **כבר נתבשל כל צרכו, אלא שמצטמק ויפה לו**, ככרוב ופולים ובשר טרוף, **אסור** לו **לאוכלו בשבת. ורק** כשהשהה במזיד דבר ש**מצטמק ורע לו**, כגון חמין שהוחמו כל צרכן, **מותר** לו **לאוכלו בשבת**.

וכל זה כשהשהה במזיד, **אבל כשהשהה בשוגג, יתכן שדעת רבי יהודה כדעת רבי מאיר, שבכל אופן** התבשיל **מותר** לו באכילה בשבת, ואפילו לא נתבשל קודם השבת אלא כמאכל בן דרוסאי.

חמין התיר ביצים אסר

אמר שמואל בר נתן אמר רבי חנינא, **כשהלך רבי יוסי לציפורי, מצא חמין** [=מצטמק ורע לו], **שנשתהו על גבי כירה** [שאינה גרופה], **ולא אסר** להם, וכמו כן **מצא ביצים מצומקות** [=מצטמק ויפה לו], **שנשתהו על גבי כירה** [שאינה גרופה], **ואסר** להם.

מתחילה רצו לומר, שאיסור והיתר זה נאמרו לאותה שבת, כלומר אף שלכתחילה היו אסורים להשהות, בין חמין ובין תבשיל, [כדעת האומרים שאף מצטמק ורע לו אסור], **בדיעבד, חמין** שהשהו **מותרים**, כי מצטמק ורע לו, **וביצים** שהשהו **אסורות**, כי מצטמק ויפה לו.

ומתוך כך שאסר להם, אף על פי שעשו זאת בשגגה, יש ללמוד, שלדעת רבי יהודה, שהייה של איסור, גם בשגגה אסורה.

ודחו זאת, כי יתכן שלאותה שבת ודאי הכל מותר, כי שהייה של שגגה בכל אופן מותרת, **ואיסור והיתר נאמרו לשבת הבאה, כלומר** לימד אותם, שבשבת הבאה **ישהו חמין** ודומה להן, שמצטמק ורע לו, **אבל לא** ישהו **ביצים** ודומה

[1] כן הוא סתם משנה במסכת תרומות והיא דעת רבי מאיר אולם יש החולקים על כך.

[2] תימה, דהא אמר בפרק קמא, לא תמלא אשה קדרה עסיסות כו', ואם נתנה, למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו. ויש לומר, דבלאו הכי פריך שפיר מברייתא דמייתי. [תוס'].

להן, שמצטמק ויפה לו. [כדעת רב ושמואל בדף ל"ז].

ביצים מצומקות מצטמקות ויפה להן

אמר רב חמא בר חנינא, פעם אחת נתארחתי אני ורבי למקום אחד [בחול], והביאו לפנינו ביצים מצומקות, [שנצטמקו כל כך, עד שנעשו] כעוזרדים, ואכלנו מהן הרבה.

ומתוך כך שאמר שאכלו מהן הרבה, יש ללמוד, שיפות הן למרות הצטמקותן.

ומכאן, שביצים, אפילו נתבשלו כל צרכן, המשך בישולם מועיל להן, ונחשבות מצטמק ויפה לו.

להחזיר ביום השבת

לדברי רב ששת ורבי אושעיא, **לדעת** בית הלל, **המתירים להחזיר קדרה על גבי כירה** [גרופה או קטומה, כפי שנתבאר בדף ל"ו], **אין חילוק בין ליל שבת ליום השבת, ודין שניהם שווה להיתר חזרה**.

והסיבה שהוצרכו לבאר זאת, כי היה מקום לומר, שרק בלילה התירו להחזיר את הקדרה, משום שכשנטלו אותה מהכירה בליל שבת, ברור שנטלו על דעת להחזיר לצורך מחר, ולא בטלה הטמנה [=שהייה[1]] ראשונה בכך.

אבל כשנטלו את הקדרה ביום השבת, אין זה ברור שכוונתו להחזיר, ולכן, אפשר שמיד כשנטל, בטלה הטמנה [=שהייה] ראשונה, ומעתה כשרוצה לתת, אין זו חזרה, אלא הטמנה [=שהייה] מתחילה, ואסור.

כן פירש רש"י את דברי רב ששת ורבי אושעיא, שלפירושו, כל דין חזרה נאמר על שבת, ואם כן כשבאו ואמרו שמחזירים אפילו בשבת, כוונתם ליום השבת. אולם לפירוש התוס', עיקר דין חזרה הוא קודם השבת, כמו שנתבאר בדף ל"ו, ולפירושם, רב ששת ורב אושעיא באו לומר, שלא רק קודם השבת מותר להחזיר, אלא אף בשבת עצמה.

ואמר רבי אושעיא, פעם אחת היינו עומדים לפני רבי חייא רבה, והעלנו לו קומקמוס [=יורה קטנה] של חמין מדיוטא [עלייה] התחתונה לדיוטא העליונה, ומזגנו לו את הכוס, והחזרנוהו למקומו [לכירה], ולא אמר לנו דבר.

לפירוש רש"י, מעשה זה היה ביום השבת, ומכאן ראיה, שאף ביום השבת מותר להחזיר. ולפירוש התוס', יתכן שמעשה זה היה בליל שבת.

נטילת קדירה שאינה מבטלת את ההטמנה [=שהייה]

כשהתירו להחזיר קדרה על גבי כירה בשבת, התירו זאת רק כשהדבר נחשב החזרה, כלומר שלא הסיר את התבשיל מהכירה באופן גמור, ולא ביטל את ההטמנה [=שהייה] הראשונה.

אבל אם הסיר את התבשיל מהכירה באופן גמור, ביטל את ההטמנה [=שהייה] הראשונה, ומעתה, אם בא לתת את התבשיל על הכירה, אין זו החזרה, אלא הטמנה [=שהייה] חדשה, ודבר זה אסור לעשותו בשבת.

ולהלן יתבאר בעזה"י, מה נחשב כביטול ההטמנה [=שהייה] הראשונה, ומה אינו נחשב כן.

א. כל זמן שהתבשיל בידו.

לדברי הכל, כל זמן שהתבשיל בידו, **לא בטלה הטמנה** [=שהייה] **ראשונה, ולכן מותר להחזירו**.

ב. כשהניח את התבשיל על גבי קרקע.

לדברי רבי זריקא אמר רבי אבא אמר רבי תדאי, אם הניח את התבשיל על גבי קרקע, בטלה הטמנה ראשונה, **ואסור להחזירו** על גבי הכירה.

ולדברי רבי אמי אמר רבי חייא אמר רבי יוחנן, אפילו אם הניח את התבשיל על גבי קרקע, לא בטלה הטמנה ראשונה, **ומותר להחזירו** על גבי הכירה, **כדין תבשיל שהיה בידו ולא הניחו על גבי קרקע**.

ונאמרו שתי לשונות בגמרא באיזה אופן נאמרו הדינים הללו.

א. ללשון ראשון דעת חזקיה משמו של אביי, **שהדינים הללו**, שבעודה בידו הכל מודים שמותר להחזיר, וכשהניח על גבי קרקע נחלקו, **אמורים, כשמתחילה כשנטל את התבשיל היתה דעתו להחזיר. אבל כשלא היתה דעתו להחזיר, לדברי הכל, אפילו עודה בידו אינו מחזיר**.

ב. וללשון שני דעת חזקיה משמו של אביי, **שהדינים הללו**, שבעודה בידו הכל מודים שמותר להחזיר, וכשהניח על גבי קרקע נחלקו, **אמורים, כשמתחילה כשנטל את התבשיל לא היתה דעתו להחזיר, אבל כשהיתה דעתו להחזיר, לדברי הכל, אפילו הניח על גבי קרקע מחזיר**.

		דעתו להחזיר		אין דעתו להחזיר	
		עודה בידו	הניחה על גבי קרקע	עודה בידו	הניחה על גבי קרקע
לשון ראשון	רבי זריקא	**מותר**	**אסור**	אסור	אסור
	רבי אמי	**מותר**	**מותר**	אסור	אסור
לשון שני	רבי זריקא	מותר	מותר	**מותר**	**אסור**
	רבי אמי	מותר	מותר	**מותר**	**מותר**

ומתוך פירוש רש"י משמע קצת, שכל הדינים הללו נאמרו לעניין חזרה ביום השבת, אבל בליל שבת, הכל מודים, שאפילו אם הניח את התבשיל על גבי קרקע, לא בטלה הטמנה ראשונה ומותר להחזיר.

תלה התבשיל במקל או הניחו על גבי המטה

בשני האופנים הללו **נסתפק רבי ירמיה, האם נחשב כעודו בידו, או כמונח על גבי קרקע**.

פינה ממיחם למיחם

רב אשי נסתפק, האם באופנים שמותר להחזיר תבשיל לכירה, מותר לעשות זאת דווקא באותו כלי שהיה בו, אבל בכלי אחר אסור, או שכשהדבר מותר, רשאי להעבירו אף לכלי אחר, ולהחזירו בכלי אחר.

ועמד הספק בתיקו.

ומשמע מכאן, שבאותו כלי יש להתיר יותר מאשר בכלי אחר. ואילו בפרק במה טומנין תניא, וכן היה רבן שמעון בן גמליאל אומר, לא אסרו אלא באותו מיחם, אבל פינה ממיחם למיחם, מותר, הרי שבמיחם אחר מותר יותר.

ואומר רבינו תם, שיש חילוק בין השהייה על גבי כירה לבין הטמנה. לעניין השהייה על גבי כירה, כשהוא מחזיר באותו מיחם, שהוא חם, לא אתי לחתויי, אבל אם יחזיר במיחם אחר, שהוא קר, אתי לחתויי. אבל לעניין הטמנה, התירו יותר כשהוא קר, שבחיתוי מועט לא יועיל.

ורשב"א מפרש בשם ר"י, שיש חילוק בין לצורך הלילה או לצורך מחר. בהטמנה לצורך מחר, אין לחוש לחיתויי, שבלא חיתוי יתחמם הרבה עד מחר, אבל כשצריך לו ללילה זה, ואין הרבה זמן יש לחוש לחיתויי.

דיני שהייה והחזרה בתנור

התנור, מתוך שהוא צר למעלה, ורחב למטה, נקלט חומו לתוכו יותר מכירה, [כפי שנתבאר בתחילת הפרק].

ולפיכך, התנור, **אפילו אם הסיקו אותו בקש וגבבא, או שהסיקו אותו בגפת ועצים וגרפו אותם או קטמו אותם, דינו ככירה שהסיקוה בגפת ועצים ולא גרפו ולא קטמו אותם. ולפיכך**:

א. לעניין חזרה.

לדברי הכל, אין מחזירים לו שום תבשיל, אפילו אם נתבשל כל צרכו.

- לדברי רב יוסף, דווקא לתוכו ועל גביו אין מחזירים, אבל לסמוך לו מותר.

- ולדברי אביי, אף לסמוך לו אסור.

[1] סוגייתנו מדברת בדין שהייה. אולם רש"י נקט לשון הטמנה, כי לפירושו הכל עניין אחד, כמו שנתבאר בתחילת הפרק.

ב. ולעניין שהייה.

לדעת חנניה, מותר לשהות עליו או בתוכו תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי.

ולדעת החולקים על חנניה, אין משהים עליו או בתוכו תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי.

- **לדברי רב יוסף, דווקא בתוכו ועל גביו אין משהים, אבל לסמוך לו מותר.**

- **ולדברי אביי, אף לסמוך לו אסור.** ומצינו ברייתא כדעת אביי.

ותבשיל שנתבשל כל צרכו, מותר להשהות עליו.

- יש אומרים דווקא אם מצטמק ורע לו.

- ויש אומרים אף אם מצטמק ויפה לו.

כפי שנתבאר בדף ל״ז לעניין כירה.

דיני שהייה והחזרה בכופח

כבר נתבאר בתחילת הפרק, שהכופח קולט חום יותר מכירה, ופחות מתנור. ולפיכך:

כשהסיקו את הכופח בקש וגבבא, [ולדעת אביי גם כשהסיקו אותו בגפת ועצים, וגרפום או קטמום], **דינו כדין כירה שהסיקוה בקש וגבבא,** שלדברי הכל, **מותר להשהות** עליה **אפילו תבשיל שלא נתבשל כל צרכו, וכמו כן,** לדברי הכל **מותר להחזיר** לה תבשיל.

וכשהסיקו את הכופח בגפת ועצים, דינו כתנור שהסיקוהו בגפת ועצים.

- **לדעת אביי,** אם גרפו את הגפת והעצים מהכופח, הרי זה ככופח שהוסק בקש וגבבא, ודינו ככירה שהוסקה בהם, שלדברי הכל מותר להשהות עליה אפילו תבשיל שלא נתבשל כל צרכו וכמו כן לדברי הכל מותר להחזיר לה, כמבואר לעיל.

וכשלא גרפו ממנו את הגפת והעצים, אז הוא נידון כתנור שהוסק בגפת ועצים.

ובאמת, לעניין איסור החזרה לתוכו ועל גביו, וכן לעניין איסור שהייה בתוכו ועל גביו [לדעת החולקים על חנניה], אין נפקא מינה בכך שהוא נידון כתנור, שהרי אפילו אם היה נידון ככירה, הדברים הללו היו אסורים בו.

ורק לעניין סמיכה בצידו, יש נפקא מינה בכך שהוא נידון כתנור, שהתנור שהסיקוהו בגפת ועצים, אסור אף לסמוך לו, וכן דין כופח שהסיקוהו בגפת ועצים, מה שאין כן כירה שהסיקוה בהם, שבה הסמיכה מותרת.

- **ולדעת רב יוסף, אפילו אם גרפו מהכופח את הגפת והעצים,** אינו נידון ככירה שהסיקוה בקש וגבבא, אלא כתנור שהסיקוהו בהם, ולכן **החזרה אסורה בתוכו ועל גביו,** [אבל בצידו מותרת]. **וכן** [לדעת החולקים על חנניה], גם **השהייה** בתוכו ועל גביו אסורה, [אבל בצידו מותרת].

	הסיקו בקש וגבבה		הסיקו בגפת ועצים וגרפו או קטמו		הסיקו בגפת ועצים ולא גרפו או קטמו	
אביי	ככירה		ככירה		כתנור	
	תוכה	מותר	תוכה	מותר	תוכה	אסור
	על גבה	מותר	על גבה	מותר	על גבה	אסור
	לסמוך	מותר	לסמוך	מותר	לסמוך	אסור
רב יוסף	ככירה		כתנור		כתנור	
	תוכה	מותר	תוכה	אסור	תוכה	אסור
	על גבה	מותר	על גבה	אסור	על גבה	אסור
	לסמוך	מותר	לסמוך	מותר	לסמוך	מותר

כירה וכופח שנחלקו

נתבאר, שכירה יש בה מקום שפיתת שתי קדרות, וכופח יש בו מקום שפיתת קדרה אחת. [עיין בתחילת הפרק].

וכן מבואר בברייתא, ש**כירה שנחלקה לאורכה, טהורה,** כי כשהיא נחלקת לאורכה, בטלו שתי שפיתותיה, והרי היא כשבורה, והשבירה מטהרת כלי חרס.

אבל אם נחלקה **לרחבה,** בכל חצי יש מקום שפיתת קדרה אחת, ולכן כל חצי לא נחשב כשבור, ומקבל **טומאה.**

וכופח, בין שנחלק **לאורכו, בין** שנחלק **לרוחבו, טהור,** שהרי ארכו כרחבו, וכולו מקום שפיתה אחת, וכשנחלק בכל אופן שהוא הרי זה שבור.

מידת הבישול האסורה מהתורה

כל המתקן דבר לאכילה על ידי חימום האש, [כגון שנותן קדרה על האש, כדי שיתבשל מה שבתוכה, או נותן בצק בתנור כדי שיאפה], **הרי זה בכלל מלאכת אפיה ובישול האסורה מהתורה,** וחייב עליה [חטאת בשוגג, וכרת במזיד ללא התראה, וסקילה בעדים והתראה].

ואין חילוק בין דבר שצריך לחימום גדול כדי להיות מתוקן לאכילה, **לבין דבר שדי לו בחימום קל** כדי להיות מתוקן לאכילה, **כל דבר לפי מה שהוא, אם נתקן לאכילה על ידי חימום האש, הרי זה בכלל מלאכת אפיה ובישול האסורה מהתורה.**

ובהתאם לכך נאמרו הדינים הבאים:

נתינת ביצה בצד מיחם

הנותן בשבת ביצה בצד מיחם, כדי שתצלה קצת [=תהא מגולגלת] **מחום המיחם** [שיש בו גחלים], **מאחר שזהו תיקונה לאכילה, הרי זה חייב** חטאת [או כרת או סקילה].

דף לט

שרייה בחמין דבר שתיקונו בכך

כל דבר ששרייתו בחמין מתקנת אותו לאכילה, אם לא נתקן לאכילה קודם השבת, **השורה אותו בחמין בשבת, חייב** חטאת [או כרת או סקילה].

ולפירוש התוס׳, הכוונה לשרייתו בכלי ראשון, כלומר כלי שהתחמם על גבי האש והסירוהו מהאש.

אבל מותר להדיחו בחמין בשבת.

לפירוש התוס׳, הכוונה לחימום בכלי שני, הוא הכלי שהעבירו אליו מים מכלי ראשון.

ולפירוש רשב״א, שעירוי כלי ראשון דינו ככלי שני, הכוונה כאן **גם לעירוי מכלי ראשון,** שהיא נחשבת כחימום כלי שני.

ולפירוש רבינו תם, שעירוי כלי ראשון נחשב ככלי ראשון, ועירוי כלי שני נחשב כלי שני, הכוונה כאן **לעירוי מכלי שני.**

ולפירוש רבינו תם, אומר ר״י, **שאפילו בכלי שני אין שורים,** כי הואיל והמים חמין, מיחזי כמבשל, [והא דתנן לקמן, אבל נותן לתוך הקערה או לתוך התמחוי שהם כלי שני, היינו דוקא תבלין, שעשוי למתק את הקדירה, ולא מיחזי כמבשל].

א״נ אף **לפירוש רבינו תם מותר לשרות בכלי שני,** והא דנקט מדיחים, לאשמעינן, שאפילו הדחה הויא גמר מלאכה במליח הישן וקולייס האיספנין.

הדחה בחמין דבר שתיקונו בכך

דברים שאפילו הדחתם בחמין מתקנת אותם לאכילה, כגון מליח ישן, וקולייס האיספנין [=דג טונה], אם לא נתקנו לאכילה קודם השבת, **המדיח אותם בחמין בשבת, חייב חטאת** [או כרת או סקילה].

בישול אחר בישול

כל דבר ששרייתו בחמין מתקנת אותו לאכילה, אם כבר בא בחמין קודם השבת, מאחר שכבר נתבשל קודם השבת, מעתה מותר להשרותו בחמין בשבת, **ואין בכך איסור בישול, שהרי הוא**

כבר מבושל.

ולכאורה משמע מכאן, שכל דבר שנחשב מבושל קודם השבת, שוב אין איסור לבשלו בשבת.

אולם תוס' כתבו, שההיתר המבואר במשנה הזו, הוא, שדבר שנתבשל בישול גמור קודם השבת [=בא בחמין], מותר לתת אותו בשבת בכלי ראשון [=שרייה בחמין].

ואם כן, יתכן, שדווקא דבר זה מותר, אבל אם רק נשרה בחמין קודם השבת, אין להשרותו בחמין גם בשבת.

אופנים של בישול

א. בישול באש.

לדברי הכל, בחום האש עצמו, **אסור** לבשל בשבת, שזו היא עיקר מלאכת בישול, וזה מה שאסרה תורה, **והמבשל בשבת בחום האש חייב** [חטאת או כרת או סקילה].

ב. בישול בתולדות האש.

לדברי הכל, כל דבר שהתחמם על ידי האש, אף על פי שכבר העבירו אותו מהאש, מאחר שחומו מחמת האש, לעניין בישול דינו כדין האש, **ואסור לבשל בו כמו באש**.

ובכלל זה, אם חיממו בגד כנגד האש, ולאחר שהתחמם, העבירוהו מכנגד האש, ושברו עליו ביצה, כדי שתיצלה מחומו.

ג. בישול בחמה.

לדברי הכל, בחום השמש עצמו, **מותר** לבשל בשבת.

שאין זה דומה לבישול שאסרה תורה, שהוא בחום הבא על ידי האש. ואף חכמים לא אסרו את הדבר, כי אין לחוש שעל ידי שיבשלו בחמה, יבואו לבשל גם באש, שהרי אין האופנים הללו דומים זה לזה.

ד. בישול בתולדות חמה.

לדברי הכל, **מעיקר הדין**, כל דבר שהתחמם על ידי השמש, ואחר כך העבירו אותו מהשמש, מאחר שחומו מחמת השמש, לעניין בישול דינו כדין השמש, **ומותר** לבשל בו כמו בשמש.

וכל זה מעיקר הדין, **אבל לדעת חכמים**, מאחר שאין להבדיל בין דבר שהתחמם על ידי השמש, לבין דבר שהתחמם על ידי האש, אם היו מתירים לבשל בתולדות חמה, היו טועים לבשל גם בתולדות האש, ולכן **גזרו ואסרו** לבשל בתולדות חמה.

ולדעת רבי יוסי, לא גזרו לאסור בישול בתולדות חמה, **והדבר בהיתרו עומד**.

וביארו התוס' שרבי יוסי לא גזר בישול בבגד שנתחמם בחמה משום בגד שנתחמם באש, כי לא חשש שעל ידי שמותר לבשל בתולדות חמה יטעו ויבשלו גם בבגד שנתחמם באש, משום שאין לחוש שיחממו בגדים באש לבשל בהם, שלא ישרפו בגדיהם.

ויש אופנים שבהם מודה רבי יוסי שאסור, כפי שיתבאר בעזה"י.

להטמין ביצה בחול ובאבק דרכים

חול ואבק דרכים שהוחמו על ידי החמה, הרי הם תולדות חמה.

וכבר נתבאר, שמעיקר הדין מותר לבשל בתולדות חמה, אבל חכמים גזרו שלא לעשות זאת, כדי שלא יבואו לבשל גם בתולדות האש, ולכן אין לטמון ביצה בחול ובאבק דרכים שהוחמו מהשמש כדי שתצלה בהם הביצה.

ואף שאמרו בפרק לא יחפור לעניין חול, דבר קר הוא מקרר ודבר חם הוא מחמם, וביצה היא דבר קר. כאן מדובר בחול שהוחם בחמה ולכן בכל מקרה הוא מחמם. [תוס'].

ואמנם, לדעת רבי יוסי, בדרך כלל מותר לבשל בתולדות חמה, ואין לאסור זאת מחמת תולדות האש, **ומכל מקום בחול ובאבק דרכים שהתחממו מחמת השמש, מודה רבי יוסי שהוא אסור**. ונחלקו אמוראים, מה טעמו של רבי יוסי בזה.

א. גזרה שמא יטמין ברמץ.

לדברי רבה, הסיבה שרבי יוסי אוסר לבשל ביצה על ידי הטמנתה בחול ובאבק דרכים שהתחממו מהשמש היא **משום שדבר זה דומה להטמנה ברמץ** [=אפר המעורב בגחלים].

ואם היה מותר להטמין בחול ובאבק דרכים, היו טועים להתיר את הבישול גם על ידי הטמנה ברמץ עצמו, ודבר זה אסור שהרי אסור לבשל באש.

אבל בבגד שנתחמם בחמה לא אסר שמא יטמין ברמץ, כי בגד אינו דומה לרמץ. [מהתוס'].

ב. גזרה שמא יזיז עפר.

(א) **לדברי רב יוסף**, [כפי שפירש רש"י], **הסיבה שרבי יוסי אוסר** לבשל ביצה על ידי הטמנתה בחול ובאבק דרכים שהתחממו מהשמש היא, **מחשש, שמא לא יהא שם חול עקור די צורכו, וכדי שיוכל לטמון, יהא צריך לחפור, והחופר בשבת חייב** [חטאת או כרת או סקילה], כי הדבר נחשב כתולדה של מלאכת חורש[1].

מתוך פירוש רש"י שהיה לפני התוס' משמע, שהחשש הוא שמא יחפור, כדי שיהיה לו חול לכסות בו את הביצה.

ולפיכך הקשה ריב"א, הלא מאחר שאינו צריך את הגומה שחופר, אין כאן איסור תורה, לדעת רבי שמעון, האומר, שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה.

ולכן ישבו התוס', שלפירוש רש"י, החשש הוא שמא יחפור גומה לטמון בתוכה את הביצה, וחפירה זו ודאי תולדת חרישה היא, שהרי צריך הוא את הגומה עצמה.

ונפקא מינה בין דברי רבה לדברי רב יוסף, שלדברי רב יוסף, יש אופן שרבי יוסי מתיר לטמון ביצה בחול להתבשל בו, והוא כשיש עפר תחוח בעומק, שאז אין לחוש לכך שיהא צריך לחפור[2].

(ב) **ורבינו תם מפרש**, שלדברי רב יוסף, הסיבה שרבי יוסי אוסר לבשל ביצה על ידי הטמנתה בחול ובאבק דרכים שהתחממו מהשמש היא, **משום שכשהוא מטמין בחול, הוא מזיזו, ואסור להזיז עפר בשבת, שהרי הוא מוקצה**.

ואף שכשהוא תוחב את הביצה בחול אינו מזיז את החול בידים אלא על ידי הביצה, דעת רב יוסף שגם באופן הזה אסור לטלטל מוקצה [=טלטול מן הצד שמיה טלטול].

ואפשר שלפירוש זה רבה חולק על רב יוסף כי לדעתו טלטול מן הצד לא שמיה טלטול.

והנפקא מינה בין דברי רבה לדברי רב יוסף, שלדברי רב יוסף יש אופן שרבי יוסי מתיר לטמון ביצה בחול להתבשל בו, והוא, כשהעפר תחוח כל כך, עד שאינו צריך לתחוב בו את הביצה, ודיו בכך שמניחה על גביו, והיא נכנסת לתוכו מעצמה, שבזה אינו מזיז את העפר ממקומו, אלא מעצמו העפר זז[3].

---

[1] ואם תאמר, לרב יוסף, אטו מי לית ליה גזירה שמא יטמין ברמץ, והא מהאי טעמא אסרינן להטמין בדבר המוסיף הבל. ויש לומר דמבעוד יום איכא למיגזר שמא יטמין ברמץ, ושמא יחתה, אבל הכא לא שייך למיגזר, דאטו, אי שרינן לבשל בחמי חמה, ניחוש דילמא אתי לבשל בחמי אור בשבת. ואם תאמר הא אסרינן משחשיכה להטמין אף כשאין מוסיף הבל, גזירה שמא ירתיח. ויש לומר, דהני מילי בדבר המבושל, איכא למיחש שמא ירתיח, אבל בישול גמור כי הכא, לא טעו אינשי אטו תולדות חמה. [תוס'].

[2] והא דמשמע בביצה, דבעפר תיחוח נמי שייך גומא, צריך לומר לפירושו, דהתם איירי שיש מעט עפר תיחוח, וסביבו קרקע קשה, דכשמסיר עפר תיחוח, תשאר הגומא קיימת, אבל הכא, כשיש עפר תיחוח הרבה, כשיעשה גומא, אינה מתקיימת, כי דופני הגומא יפלו, ולא יוכלו להתקיים, לפי שאין הקרקע קשה. [תוס'].

[3] ולפירוש זה הוה מצי למימר, איכא בינייהו עפר מוכן. ובלאו הכי איכא בינייהו טובא, כגון גג דאית ביה עפר, שמא יטמין ליכא למימר, ושמא יזיז איכא. וכגון מעשה דאנשי טבריא, דשייך יטמין, ולא שייך יזיז. [תוס'].

(ג) **עוד פירש רבינו תם בספר הישר** פירוש אחר, שלדברי רב יוסף, הסיבה שרבי יוסי אוסר לבשל ביצה על ידי הטמנתה בחול ובאבק דרכים שהתחממו מהשמש היא, **משום שכשהוא מטמין בחול, הוא מזיזו, ואסור להזיז עפר בשבת, כי דבר זה הוא תולדה של מלאכת חרישה**[1].

ולפירוש זה, רבה חולק על רב יוסף, כי לדעתו לא שייך לאסור משום חרישה, אלא כשנוטל בידו מן העפר, ונשאר מקום מן הגומא, אבל בנעיצת ביצה, לא שייכא גומא לפי שאינה ניכרת.

והנפקא מינה בין דברי רבה לדברי רב יוסף, שלדברי רב יוסף יש אופן שרבי יוסי מתיר לטמון ביצה בחול להתבשל בו, והוא כשהעפר תחוח כל כך, עד שאינו צריך לתחוב בו את הביצה, ודיו בכך שמניחה על גביו, והיא נכנסת לתוכו מעצמה, שמאחר שהעפר כל כך תחוח, ודאי כשמזיזו אינו נחשב כחורש.

לבשל ביצה על גבי גג שהתחמם מהשמש

כבר נתבאר, ש**לדעת חכמים**, **אין לבשל** בתולדות חמה, ובכלל זה אסור לבשל ביצנה על יגדי הנחתה על גבי גג שנתחמם בשמש.

וכמו כן כבר נתבאר, ש**לדעת רבי יוסי**, מותר לבשל בתולדות חמה.

ומבואר, ש**גם** דעת **רבן שמעון בן גמליאל** כן, ולכן **התיר לבשל ביצה בחום הגג שהתחמם בשמש**.

לדעת רבה, סברה פשוטה היא, שלדעת המתירים לבשל בתולדות חמה, מותר לבשל ביצה על גבי גג שהתחמם מהשמש, ואין לאסור כמו שאסר רבי יוסי הטמנת ביצה בחול שהתחמם בחמה. כי רק באופן הדומה להטמנה אסר רבי יוסי, שבזה יש לחוש שמא יטמין גם ברמץ, אבל על גבי הגג, שאינו מטמין את הביצה בכלום, אלא מניחה כמו שהיא על גבי הגג, אין הדבר דומה להטמנה, ואין לאסור.

ולדעת רב יוסף, אף שהיה מקום לומר, שגם על גבי הגג יש לאסור את הבישול בתולדות חמה, כמו בהטמנה בחול ואבק דרכים, שהרי הסיבה שבחול ואבק דרכים ההטמנה אסורה, היא, שמא יחפור ויזיז עפר לצורך ההטמנה, וכמו כן, אף שעתה הביצה בגג, יש לחוש שיבוא לחפור בחול, ולטומנה. ומכל מקום אין לחוש לכך, כי סתם גג אין בו חול, ואין לחוש אלא שיחפור בחול שבמקומו, אבל אין לחוש שילך למקום אחר, ויחפור כדי לטמון.

סילון שעשו אנשי טבריא

מעשה שעשו אנשי טבריא, והביאו קודם השבת סילון [=צינור] שעוברים בו מים צוננים, ונתנוהו באמה של חמי טבריא, כדי שהמים הצוננים העוברים בסילון במשך השבת, יתחממו בתוכו מחמי טבריא, והיו סבורים, שהמים הצוננים הללו, מתחממים בשבת בהיתר.

אמרו להם **חכמים**, **המים שנתחממו בשבת ויום טוב בסילון שבחמי טבריא, דינם כמים שהתחממו בשבת ויום טוב בחום האש, שהם אסורים**, [כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך].

ובדבר זה לא נחלק רבי יוסי עם חכמים, ואף הוא מודה שהמים הללו מתחממים באיסור. ולהלן תתבאר בעזה"י סיבת האיסור.

א. כדעת רבה.

לדברי הכל, **חמי טבריא** אינם תולדות האש, ואם כן **דינם כתולדות חמה**.

ולפיכך לדעת חכמים, **דין פשוט הוא**, **שאסור לחמם בהם** מים בשבת, **ככל תולדות חמה**, **שגזרו עליהם** משום תולדות האש.

ובזה אף רבי יוסי מודה, **שהחימום בחמי טבריא אסור**, שהרי כל שמטמין את המתבשל בתוך הדבר המחמם, [כביצה שמטמינה בחול ובאבק דרכים], מודה בו רבי יוסי לאסור, **גזרה שמא יטמין ברמץ**.

וכמו כן בזה שמכניס הסילון לתוך המים החמים.

ולא התיר רבי יוסי לבשל בתולדות חמה, אלא כשאינו דרך הטמנה, שבזה אין לחוש שיבוא להחמם גם ברמץ.

ב. כדעת רב יוסף.

לדעת חכמים, **חמי טבריא** אינם תולדות האש, ואם כן **דינם כתולדות חמה**, **ומכל מקום**, מאחר ש**לדעת חכמים אסור לבשל בתולדות חמה**, [שגזרו עליהם משום תולדות האש], לכן אין לחמם מים בחמי טבריא.

ולדעת רבי יוסי, **אם חמי טבריא היו נחשבות כתולדות חמה**, **היה מותר לחמם בהם בשבת**, שהרי לדעתו מותר לבשל בתולדות חמה, ולא אסרו אלא במקום שיש הזזת עפר.

שבכך יש לאסור משום חורש, או משום מוקצה, כפי שנתבאר.

והסיבה שלדעתו אסור לבשל בחמי טבריא, **כי חמי טבריא תולדות האש הם**, **שהם מתחממים על ידי אש של גהינם**, שעוברים על פתחו.

-

אמר עולא, **הלכה כאנשי טבריא**. **אמר לו רב נחמן**, **כבר** שברו אנשי טבריא את הסילון שלהם, כי **חזרו בהם**.

פירושים נוספים בסילון שעשו אנשי טבריה

א. לפירוש ראשון של תוס', הסילון **היה מביא מים צוננים לתוך אמה של חמי טבריה**, וכל השבת היו הצוננים נשפכים לתוך החמין, ועשו כן, **כדי שיוכלו לרחוץ בחמי טבריא**, **ולא יהיו חמים ביותר**.

ומעיקר הדין, בכך שפתחו את הסילון לאמה ערב שבת, **אין שום איסור**, אפילו אם היו נשפכים כל השבת לתוך חמי האש, **כי המעשה הוא בערב שבת**.

והסיבה שאסרו לרחוץ באמה הזו, כי גזרו על כך, **שמא יביאו צונן לחמין בשבת עצמה**, ודבר זה יש לאוסרו אף בחמי טבריא, שמא יביאו צונן גם לתוך חמי האש, [וחשיבא חדא גזרה].

ב. **שוב פירשו התוס'**, שהמים לא היו יוצאים מהסילון כל הזמן, אלא עוברים בו, **ורק כשהיו רוצים לרחוץ בשבת**, **היו פותחים נקבים בצינור**, **ויוצאים ממנו מים**, **ונשפכים לאמה ומצננים את החמין שבאמה**, ומתחממים מהם. **ודבר זה אסור**, אף על פי שחמי טבריא כתולדות חמה, **כי גזרו על תולדות חמה** משום תולדות האש.

ג. **ור"י פירש שהמים הצוננים לא היו מתערבים בחמין** שבאמה, **אלא עוברים בתוכם בצינור סגור**, **ומתחממים מהם בלבד**. וכן כתבתי למעלה.

הטמנה מבעוד יום בדבר המוסיף הבל

לדברי רב חסדא, **מתוך כך שאסרו חכמים לאנשי טבריא**, **לתת סילון של צונן בערב שבת בתוך אמת חמין**, **למדנו**, **שאסור להטמין בדבר המוסיף הבל**, **אפילו מבעוד יום**.

והקשו התוס' מה צורך יש ללמוד ממעשה שעשו אנשי טבריא הלא משנה מפורשת היא בפרק במה טומנין שאין טומנין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום.

והביאו התוס' כמה תירוצים מה נתחדש ממעשה של אנשי טבריא:

א. ר"י מפרש, שלולא מעשה טבריא היה מקום לומר, שלא נאסרה הטמנה אלא בין השמשות, אבל מבעוד יום מותר, וממעשה טבריא למדנו, ש**אפילו מבעוד יום**

[1] ואין זה כפירוש רש"י, שלפירוש רש"י, רק על חפירה שבה עוקר עפר ממקום חיבורו הוא נחשב חורש, ואם כן אין כאן איסור ודאי, אלא חשש, שמא יצטרך לחפור ויתחייב. אבל לפירוש רבינו תם, כל הזזת העפר, אף התחוח, נחשבת תולדה של מלאכת חרישה, ואם כן בכך שמטמין ומזיז העפר, מיד הוא חייב משום מלאכת חורש.

ממש, אין להטמין בדבר המוסיף הבל[1].

ב. וה"ר שמואל מוורדין מפרש, שממעשה אנשי טבריא למדנו שלא רק לכתחילה אסור להטמין, אלא **אף בדיעבד אם הטמין, אסור להנות ממה שהטמין**.

ג. וה"ר יונה מפרש, שממעשה אנשי טבריא למדנו ש**אין להטמין אפילו קדרה חייתא**.

חימום מים ביום טוב

לדעת בית שמאי, אין לחמם מים ביום טוב לצורך רחיצה, [אף לא לצורך רחיצת פניו וידיו המותרת]. **ורק לצורך שתיה, מותר לחמם מים ביום טוב,** [ואם חימם לצורך שתיה מאחר שחימם בהיתר מעתה יכול גם לרחוץ בהם פניו[2]].

ולדעת בית הלל, מותר לחמם מים ביום טוב אף לצורך רחיצה בהם[3].

רחיצה ושטיפה

רחיצה, היא כניסת הגוף לתוך המים.

ושטיפה, היא נתינת המים על גופו.

שטיפת הגוף בשבת

א. לדעת רבי מאיר, אסור אדם לשטוף כל גופו בשבת **בין בחמין** [ואפילו הוחמו מערב שבת] **ובין בצונן**.

ב. ולדעת רבי שמעון, מותר אדם לשטוף כל גופו בשבת, **בין בצונן, ובין בחמין** שהוחמו מאתמול.

ומשנתנו היא כדעת רבי שמעון, וזהו ששנינו בה, שחמין שהוחמו בשבת, אסורים ברחיצה, הכוונה לשטיפת כל הגוף, שבה יש חילוק בין חמין שהוחמו בשבת, שהם אסורים, לבין חמין שהוחמו בערב שבת, שהם מותרים. אבל אין להעמידה ברחיצה גמורה, כי זו אסורה אף בחמין שהוחמו בערב שבת.

ג. ולדעת רבי יהודה, מותר לאדם לשטוף את כל גופו בשבת **בצונן, אבל בחמין,** אפילו הוחמו מאתמול, **אסור**.

- ומתחילה אמרו, שלדברי רב חסדא, מחלוקת זו היא כשהמים בכלי, שבזה יש אוסרים, מפני הרואים, שיטעו לומר היום חיממו את המים, וילמדו מכך שמותר לחמם בשבת. אבל כשהמים בקרקע, הכל מודים שמותר לשטוף בהם, אף על פי שהם חמים.

אולם דחו זאת, שהרי חמי טבריא היו בקרקע, ואסרו חכמים לשטוף בהם.

- **ולמסקנה אמרו,** שלדברי רב חסדא, **מחלוקת זו היא כשהמים בקרקע,** שבזה יש מתירים, כי סבורים שאין לחוש שהרואים יטעו לומר שחיממו אותם בשבת[4].

אבל כשהמים בכלי, הכל מודים שאסור לשטוף בהם, מפני הרואים שיטעו לומר היום חיממו את המים, וילמדו מכך שמותר לחמם בשבת.

ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, **הלכה כרבי יהודה**.

ובפירוש אמר כן, שהלכה כרבי יהודה, ולא למדו שזו דעתו מחמת הכלל, שתמיד הלכה כדברי המכריע, כמבואר להלן.

כי אם לא היה אומר זאת בפירוש, מהכלל הזה, שהלכה כמכריע, אין ללמוד שגם במחלוקת זו הלכה כמכריע, כי יתכן שרק במקום שכל החולקים הובאו במשנה, הלכה כמכריע, אבל בדין זה, שהמכריע הוא בברייתא, והמשנה היא כדעת רבי שמעון, ההלכה תהא כרבי שמעון.

הלכה כדברי המכריע

אמר רב תנחום אמר רבי יוחנן אמר רבי ינאי אמר רבי, **כל מקום שאתה מוצא שנים חלוקים, ואחד** [=שלישי] **מכריע, הלכה כדברי המכריע**.

חוץ מקולי מטלניות[5], שאף על פי שרבי אליעזר מחמיר, ורבי יהושע מיקל, ורבי עקיבא מכריע, אין הלכה כדברי המכריע. וזאת משני טעמים. (א) רבי עקיבא תלמיד הוא, ואין תלמיד מכריע רבותיו. (ב) לבסוף חזר בו רבי עקיבא, והודה לדברי רבי יהושע.

ופירש רש"י, שהמכריע הוא המכביד ומטה כף מאזנים לצד זה, להכריע את שכנגדו, כגון בזה, כשנחלקו רבי שמעון ורבי מאיר בין בחמין ובין בצונן. כשבא רבי יהודה ואסר בחמין כרבי מאיר, נעשה רבי שמעון יחיד במקום שנים, ונמצא רבי יהודה מכביד את כף המשקולת לצד רבי מאיר, לאסור. וכשבא רבי יהודה והתיר בצונן כרבי שמעון, נעשה רבי מאיר יחיד במקום שנים, ונמצא רבי יהודה מכביד את כף המשקולת לצד רבי שמעון, להתיר.

ומבואר מתוך פירושו, שכל שתהיה מחלוקת בין שני חכמים בכמה דברים, ויבוא חכם שלישי, ויאמר בחלקם כזה, ובחלקם כזה, תהיה ההלכה כמו שאמר השלישי, כי נמצא שבכל מה שאמר, יש כאן שנים כנגד אחד, וההלכה כשנים.

ותוס' כתבו, שלא בכל מקום הדין כן, ואין **הלכה כדברי המכריע,** אלא **רק במקום שכל אחד מהראשונים פירש בדבריו, שיש סברא לחלק כמו שאמר השלישי, כגון כאן, שכל אחד מהראשונים אמר, בין בחמין בין בצונן, שגם לדעתם יש סברא לחלק בין חמין לצונן,** אלא שלדעתם לפי האמת, אף שיש חילוק ביניהם, ואחד קל מחבירו, מכל מקום דין שניהם שווה, **בזה בלבד, כשבא השלישי וחילק בין חמין לצונן, הדין עמו,** כי טעמו הוא כטעם מי שהצטרף עמו.

אבל כשהראשונים לא גילו בדעתם שיש סברא לחלק בין הדברים, אלא אחד אמר בסתם אסור, ואחד אמר בסתם מותר, ובא השלישי ואמר, שבאופן מסוים מותר, ובאופן מסוים אסור, אין זו הכרעה, ואינו מצטרף עם זה שאומר כמותו בכל אחד מהאופנים, כי הראשונים לא גילו שסברתם כסברתו, והרי זו דעה שלישית, ואין כאן דעת רוב באחד מהדינים.

דף מ

רחיצה בשבת במים שהוחמו קודם השבת

לדעת רב [כפי שלימד רבה], מים שחיממו אותם

---

[1] ואם תאמר, והא קתני טומנין בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן, ואי בין השמשות, איך טומנין בהן, והא אסור לטלטלן. ויש לומר, דהוה מוקמינן כרבי דאמר, כל דבר שהוא משום שבות, לא גזרו עליו בין השמשות. ואם תאמר, אי כרבי אתיא, אי מבעוד יום שרי להטמין, בין השמשות נמי שרי, דכל דבר שהוא משום שבות כו'. ויש לומר, דהוה אמינא בהטמנה החמירו. [תוס'].

[2] ונראה לר"י, שכשמחמם לצורך שתיה, יכול לחמם אפילו ביותר מכדי שתיה, כדאמר בפרק הדר, נשייליה לאימיה, אי צריכה, נחיימו אגב אימיה, ודוקא בכדי שיעור לרגליו, אבל לצורך כל גופו, לא. [תוס'].

[3] משמע דוקא לרחיצת רגליו, אבל לצורך כל גופו, לא ... אם כן משמע, שאסור לעשות הבערה משום רחיצה, שאם לא כן, לא היו גוזרים על הזיעה. ותימה דמאי שנא הבערה דרחיצה מהבערה דזיעה דשרי מדאורייתא ... ואומר ר"י בשם ריב"א, דרחיצה אינה אלא לתענוג, ואסורה כמו מוגמר ... משום דאין שוה לכל נפש ... אבל זיעה, שוה היא לכל נפש, דאינה תענוג אלא לבריאות. [תוס'].

[4] וקשה, דרבי מאיר אוסר להשתטף בצונן אפילו בקרקע, כדמסיק ... ובפרק שמונה שרצים משמע דשרי ... ויש לומר, דבקרקע דהכא דאסר, היינו דומיא דכלי, דדמי לרוחץ בחמין, והתם בנהר התירו, שנראה כמיקר בנהר, ואפילו בחמי טבריא לא דמי לאדם רוחץ בחמין. [תוס'].

[5] עניין זה מבואר לעיל בדף כ"ט, "טומאת בגדים שהם פחות משלושה טפחים".

בערב שבת, למחר **רוחץ בהן כל גופו ביחד, אלא שצריך לשייר אבר אחד** שלא לרחצו[1].

ודבריו נדחו מכל הברייתות.

ולדעת רב [כפי שמבואר בלשון ראשון], מים שחיממו אותם בערב שבת, למחר **רוחץ בהן כל גופו**, אבל לא בבת אחת, אלא **אבר אבר בפני עצמו**.

והברייתות שבהן מבואר שרוחץ פניו ידיו ורגליו, כוונתן, שרוחץ כל אבריו כרחיצת פניו ידיו ורגליו, כלומר כל אבר בפני עצמו.

ולדעת שמואל, מים שחיממו אותם בערב שבת, למחר **רוחץ בהן רק את פניו ידיו ורגליו**, אבל שאר אברים אינו רוחץ בהן.

ויש ברייתא בה מבואר כדברי שמואל. וכמו כן מבואר בה, שלעניין זה, **יום טוב שווה לשבת**, שאין רוחצים בו במים שחיממו מערב יום טוב, אלא פניו ידיו ורגליו.

כיצד נהג רבה בדין הנ"ל

אביי היה יתום וגדל בבית רבה, ורבה היה ראש הישיבה לפני רב יוסף. ולאחר מות רבה, רב יוסף שאל את אביי, איך היה רבה נוהג בדין הנ"ל של רחיצה בשבת במים שהוחמו קודם השבת.

האם כדעת רב כפי שהוא אמרה, שמותר לרחוץ כל הגוף יחד, חוץ מאבר אחד. או כדעת שמואל, שאין לרחוץ אלא פניו ידיו ורגליו.

אולם אביי לא ראה כיצד היה רבה נוהג למעשה בדין הזה.

ומאחר שאין ידוע כיצד היה רבה נוהג, יש להסתפק בדבר.

שכן מצד אחד, אם נודעו לו הברייתות שמהן יש לדחות את דברי רב [כפי שביארם הוא], ודאי לא עשה רבה כרב, אלא כשמואל.

ואם לא נודעו לרבה אותן ברייתות, אין לומר שודאי עשה כרב, שכן, אף שלדברי אביי, **בכל דבר** [**חוץ משלושה** דברים הנזכרים בדף כ"ב], **רבה עשה כרב ולא כשמואל**, אין זה אלא **בדברים שבהם רב היה מחמיר, אבל בדברים שבהם שמואל היה מחמיר, יש שעשה בהם כשמואל**.

מרחץ שפקקו נקביו מערב שבת

לפי פירוש ראשון, אם בערב שבת פקקו את חלונות המרחץ, שלא יצא חומו ממנו, ונשאר בחומו עד מוצאי שבת, **במוצאי שבת מותר לרחוץ בו מיד**, ואין צריך להמתין כשיעור זמן שיחממו את המרחץ, כי המרחץ חם בהיתר.

ולפי פירוש שני, אם בערב שבת פקקו את הנקבים שדרכם מתחמם המרחץ, [על ידי אש הדולקת מעברם השני של הנקבים], במוצאי שבת מותר לרחוץ בו מיד, ואין צריך להמתין כשיעור זמן שיחממו את המרחץ, כי לא נתחמם המרחץ בשבת.

ומכל מקום, לכל הפירושים, רק במוצאי שבת מותר לרחוץ במרחץ, **אבל בשבת הדבר אסור**, **אף על פי שנתחמם רק בערב שבת**, **כי גזרו על כך**, **כפי שיתבאר בעזה"י להלן**.

סדר הגזרות על הרחיצה והזיעה בשבת ויום טוב

גזרה א. בתחילה היו רוחצים בחמין שהוחמו מערב שבת. התחילו הבלנים להחם בשבת, ואומרים מערב שבת הוחמו. עמדו **ואסרו את החמין** [לגמרי, **אפילו הוחמו מערב שבת**]. אבל עדיין היה מותר להיכנס למרחץ להזיע.

והיאך היא זיעה, עומד או יושב בבית המרחץ, ואינו נותן מים עליו, והוא מתחמם ומזיע. [רש"י].

וזהו ששנינו בברייתא, שמרחץ שפקקו נקביו מערב יום טוב, ולא נתחמם ביום טוב עצמו[2], ביום טוב נכנס בו ומזיע, ויוצא ומשתטף בבית החיצון שלפני המרחץ, אבל לא בתוך המרחץ, שלא יאמרו רוחץ הוא.

וכן אמר רב[3] יהודה, מעשה במרחץ של בני ברק, שפקקו נקביו מערב יום טוב, למחר נכנסו רבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא, והזיעו בו, ויצאו ונשתטפו בבית החיצון, ולדעתם הדבר היה מותר, רק משום שהחמין של המרחץ היו מכוסים בנסרים, ואם כן הם לא נתחממו מחום המרחץ. אולם כשבא הדבר לפני חכמים, אמרו, אף על פי שאין חמין שלו מחופים בנסרים, מותר, כי מותר להזיע, אף מחום המרחץ שנתחמם מאתמול[4].

גזרה ב. ולאחר הגזרה הראשונה עדיין היו אנשים מערימים ורוחצים בחמין [שהוחמו מבעוד יום], ואומרים מזיעים אנחנו. עמדו **ואסרו להם את הזיעה**. וכל זה במים שהוחמו באש [=חמי האור], אבל את חמי טבריא לא אסרו.

וזהו ששנינו בברייתא שמשרבו עוברי עבירה, התחילו לאסור [את הזיעה].

ומכל מקום, אף אחר שאסרו להזיע, אמבטיאות של כרכים [בתי מרחץ גדולים] מותר לטייל בהם [ללכת בתוכם לפי דרכו, ולא להזיע], ואינו חושש [שמא יאמרו מזיע הוא].

ודווקא באמבטיאות של כרכים מותר לטייל, אבל בשל כפרים אסור, משום שהם קטנים, וחומם מרובה, ומזיע מהם.

גזרה ג. ולאחר גזרה שניה עדיין היו מערימים ורוחצים בחמי האור, ואומרים בחמי טבריה רחצנו. עמדו **ואסרו להם חמי טבריה**. אבל את הצונן לא אסרו.

היתר ג. ראו שאין הדבר עומד להם, [שלא היו ציבור יכולים לקבל, מתוך שאסרו להם את הכל], **התירו להם חמי טבריה**, ואיסור זיעה במקומו עומד.

את סדר הגזרות הללו אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא.

העובר על דברי חכמים מותר לקרותו עבריין

בברייתא [המבוארת לעיל] נאמר, [בעניין הגזרה השניה], שמשרבו עוברי עבירה, שהיו רוחצים בחמין שהוחמו מערב שבת, ואומרים, מזיעים אנו, אסרו אף את הזיעה.

הרי שאותם שהיו רוחצים בחמין שהוחמו מערב שבת, אף שלא עברו בכך אלא על הגזרה הראשונה, שהיא איסור מדברי חכמים, בכל זאת נקראו עוברי עבירה.

ומכאן למד רבא, שהעובר על דברי חכמים, מותר לקרותו עבריין.

להתחמם נגד המדורה

מתחמם אדם תחילה **כנגד המדורה**, **ויוצא** אחר

---

[1] יל"ע אם לגמרי משיירו, או שרק עם שאר גופו אינו רוחצו, אבל אחר כך יכול לרחוץ את אותו האבר בפני עצמו. והכי מסתברא.

[2] הוא הדין אפילו הוחם בו ביום, אלא נקט מערב יום טוב, דאפילו הכי דוקא מזיע, אבל רוחץ לא. [תוס'].

[3] כן הגרסא בגמרא. אולם מתוך דברי התוס' מבואר, שהכוונה לרבי יהודה.

[4] כן היה נראה לי ביאור הגמרא, שהרי הם לא רחצו אלא הזיעו, וכל הנידון שחששו והתירו להם חכמים, היה על ההזעה מחום המרחץ. אולם כפי מה שביארו התוס' את דברי רש"י משמע, שנשתטפו בחמין שהוחמו מערב שבת. ולפיכך הקשו, הלא לעיל אסר רבי יהודה עצמו. ותירצו, שמא יש לחלק בין שבת ליום טוב. ומיהו בתוספתא גרסינן, ונשתטפו בצונן, אלא שחמין שלו מחופים, ולא יסברו העולם שרחצו בחמין.

כך **ומשתטף בצונן**.

אבל לא ישתטף תחילה **בצונן**, **ואחר כך יתחמם כנגד המדורה**, **מפני שמפשיר מים שעליו**, כלומר המים שנשארו על גופו ממה שהשתטף מתחממים מהמדורה.

בכל הסוגיה משמע, שמותר להפשיר מים לצורך שתיה, כי הפשרה אינה נחשבת בישול, [שאין זה חימום שהיד סולדת בו]. והסיבה שהפשרת מים שעליו אסורה, אינה משום שנחשב כמבשל אותם, אלא משום שדומה הוא למתרחץ בחמין, ואם הדבר היה מותר, היו טועים לחמם בשבת לרחוץ גופו. [ריב"א בתוס'].

לחמם דבר להניחו על בני מעיים

מי שחש במעיו, **מחממים לו כלי או בגד**, **ומניחו** שם, ומועיל לו.

ואף בשבת מותר לעשות כן, **לחמם בגד**, **ולהניחו על בני מעיים**.

ולעניין הבאת קומקום של מים חמים להניחו על בני מעיים:

- **לפירוש רש"י**, **בכל אופן אסור** לעשות כן בשבת, כי יש לחוש **שמא ישפכו עליו המים**, **ונמצא רוחץ** בשבת בחמין.

- **וכן לפירוש השני של תוס'**, **בכל אופן אסור** לעשות כן בשבת, והסיבה לכך, **כי הדבר נראה כרפואה**, וכל דבר הנראה כרפואה, אסרו חכמים לעשותו בשבת, שמא יעשו רפואה על ידי שחיקת סממנים, ובכך יחללו שבת במלאכת טחינה[1].

- **ולפירוש ראשון של תוס'**, מותר להביא קומקום להניחו על בני מעיו, **ולא נאסר אלא להניחו על בגד שעל בני מעיו**, כי כשיש בגד תחת הקומקום, יש לחוש **שמא ישפכו מים על הבגד**, **ויבוא לסוחטו**.

ומכל מכל, **דבר זה**, כלומר נתינת קומקום על גבי מעיו, **אף בחול אסור**, **מפני הסכנה**, שפעמים המים רותחים.

לתת קיתון מים צוננים כנגד המדורה

מותר לתת כלי, ובו מים צוננים, כנגד המדורה, **כדי שתעבור צינתם מהם**.

אבל אסור לתת אותם כנגד המדורה, עד **שיתחממו בשיעור שהיד סולדת בו**, כי חימום מים בשיעור כזה, הוא בישול, האסור בשבת.

ובהמשך יתבאר בעזה"י מהו שיעור חום זה שהיד סולדת בו.

- **מתוך פירוש רש"י משמע**, שהכל תלוי במשך הזמן שנותן את המים כנגד המדורה, כלומר, **מותר לתת** אותם **מעט זמן**, שבו רק **תפיג הצינה** מהמים, **אבל לא** יתן אותם **זמן מרובה**, שאז המים מתבשלים.

- **ורשב"א** [בתוס' בדף מ"ח] **פירש**, שלא **התירו לתת** קיתון של מים **כנגד המדורה**, אלא **בריחוק** ממנה, **במקום שלעולם לא יגיע לידי בישול**, **אבל בקרוב**, במקום שיכול להגיע לידי בישול, **אין לתת אפילו זמן מועט**, שבו יפשיר ולא יתבשל, שמא ישכח, ויניחו שם עד שיתבשל.

לתת שמן כנגד המדורה

א. דעת תנא קמא.

לדברי רבה ורב יוסף, דעת תנא קמא, **ששמן מותר לחממו בכלי כנגד המדורה**, **אף בשיעור שהיד סולדת בו**, כי בשמן, חימום בשיעור כזה, אינו נחשב בישול [=קסבר שמן אין בו משום בשול].

ולדברי רב נחמן בר יצחק, דעת תנא קמא, **ששמן אין לחממו כנגד המדורה אפילו בשיעור קל של הפשרה**, כלומר בשיעור שתפיג צינתו, כי בשמן, אפילו חימום בשיעור זה נחשב בישול. ולא רק כשהוא בכלי [כדרך בישול], אסור לחממו בשיעור זה, אלא **אפילו בשינוי לאחר יד** הדבר אסור, **כגון אם סך ידו או גופו בשמן**, **אסור לעמוד כנגד המדורה**, **שלא יתחמם השמן שעל גופו בשיעור קל**[2] [=קסבר שמן יש בו משום בשול והפשרו זהו בשולו].

ב. דעת רבי יהודה.

השמן דינו כמו מים. **מותר לתת אותו בכלי**, **כנגד המדורה**, **כדי שיופשר**, ותעבור צינתו ממנו.

אבל אסור לתת אותו כנגד המדורה, **עד שיתחמם בשיעור שהיד סולדת בו**, כי גם בשמן, שיעור חימום כזה, נחשב בישול [=קסבר שמן יש בו משום בשול, והפשרו לא זה הוא בשולו].

וכדעה זו פסק רב יהודה אמר שמואל.

ג. דעת רבן שמעון בן גמליאל.

שמן **אין לחממו בכלי כנגד המדורה**, **אפילו בשיעור קל של הפשרה**, כלומר בשיעור שתפיג צינתו, כי בשמן, אפילו חימום בשיעור זה נחשב בישול [=קסבר שמן יש בו משום בשול והפשרו זהו בשולו].

ומכל מקום דווקא כשהוא בכלי אסור לחממו בשיעור זה. **אבל לאחר יד** כלומר בשינוי, **מותר** להפשירו, **כגון אם סך ידו או גופו בשמן**, **מותר לעמוד כנגד המדורה**, **שיופשר השמן שעל גופו**.

חום שהיד סולדת בו

נתבאר, שבמים, [וי"א אף בשמן], שיעור החימום הנחשב בישול, הוא, שתהא היד סולדת בו.

והכוונה לכך, שתהא היד נמשכת לאחוריה [=נרתעת] מדאגה שלא תכווה[3].

ומאחר שאין הכל שווים בדבר, יש שסולד מרתיחה מועטת, ויש שאינו סולד, לפיכך ביאר רחבא, ששיעור זה, הוא **כשיעור חום שכריסו של תינוק נכוית**.

כיצד הורה רבי לחמם שמן במרחץ בשבת

פעם אחת, נכנס רב יצחק בר אבדימי אחר רבי לבית מרחץ של חמי טבריא, [שלא נאסר לרחוץ בו כפי שנתבאר לעיל], ורצה להפשיר שמן כדי לסוך בו [קודם הרחיצה], ולשם כך בא לתת פך של שמן בתוך הבריכה שנאספו בה חמי טבריא, כדי שיתחמם בה.

אולם רבי אסר עליו את הדבר, כי בריכה זו שחמי טבריא נאספו בה, נחשבת ככלי ראשון שנרתחו בו, שאף על פי שהעבירו אותו מעל האש, מבשל את הניתן בו[4].

ולכן אמר לו רבי, **שיקח מחמי טבריא שבבריכה**, **ויתן אותם בכלי שני**, **ובתוכו יתן את פך השמן**, שכלי שני אינו מבשל.

ומהוראתו זו של רבי, **למדנו שלושה דברים**:

(א) שמן יש בו איסור בישול.

(ג) הפשרו [במקום הראוי לבישול], **זהו בישולו**. [כדעת רבן שמעון בן גמליאל].

(ב) כלי שני אינו מבשל.

החילוק בין כלי ראשון לכלי שני

נתבאר, שכלי ראשון, הוא הכלי שבו נתחממו המים על גבי האש, ועתה הסירוהו מהאש, כל זמן שהיד סולדת בו, מבשל את הניתן בתוכו. וכלי שני, הוא כלי שהעבירו אליו מים מכלי ראשון, אפילו כשהיד סולדת בו, אינו מבשל את הניתן בתוכו.

---

[1] וגזרו טפי מבאלונטית, דלא מיחזי כרפואה. אך יל"ע מאי שנא מסחופי כסא אטיבורי בדף ס"ו.

[2] מבואר ששיעור הפשרה גבוה מחום הגוף, שאם לא כן, הלא כבר נתחמם השמן מהגוף. ואם כן, מים שמותר להפשירם, מותר לחממם לכל הפחות לחום הגוף.

[3] וזהו לשון "וַאֲסַלְּדָה בְּחִילָה לֹא יַחְמוֹל" (איוב ו' י), ואדאג ברעדה, ואמשך מתלונתי מדאגת יום הדין, אם הייתי יודע שמיתתי קרובה ולא יחמול. [רש"י].

[4] כדתנן לקמן, האילפס והקדירה שהעבירן מרותחין, לא יתן לתוכן תבלין. [רש"י].

וביארו תוס׳ את החילוק ביניהם ש**כלי ראשון**, **מתוך שעמד על האש**, **דופנותיו חמים ומחזיק חומו זמן מרובה**, **ולכך נתנו בו שיעור**, **שכל זמן שהיד סולדת בו**, **אסור**. **וכלי שני**, **אף על פי שהיד סולדת בו**, **מותר**, **כי אין דופנותיו חמים**, **והולך ומתקרר**.

הרהור בדברי תורה בבית המרחץ ובבית הכסא

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, **בכל מקום מותר להרהר בדברי תורה חוץ מבית המרחץ ובית הכסא**.

ואין חילוק באיזה לשון הוא מהרהר או מדבר, כמאמר אביי, שדברים של חול מותר לומר במקומות אלו אף בלשון הקודש, אבל דברי תורה אסור לומר בהם אף בלשון חול.

ומכל מקום, אף שאסור להרהר בדברי תורה בבית המרחץ, **כשיש בדבר הפרשת אדם מעשיית איסור**, **מותר**.

ומהטעם הזה הותר לרבי להורות לרבי יצחק בבית המרחץ כיצד יעשה בחימום השמן, להפרישו מאיסור בישול בשבת[1].

וכן מבואר ממעשה שהיה עם רבי מאיר, ותלמידו, שנכנס אחריו לבית המרחץ בשבת, ובקש להדיח קרקע[2], ואמר לו רבי מאיר, אין מדיחים. שוב ביקש אותו תלמיד לסוך לו קרקע, ואמר לו רבי מאיר אין סכים. הרי שהורה רבי מאיר לתלמידו בבית המרחץ, מה שהיה צריך, כדי להפרישו מעשיית איסור.

המבשל בחמי טבריא חייב

רבינא אמר, שמהוראתו של רבי, שאסר לתת את השמן בחמי טבריא, יש ללמוד דבר נוסף, [חוץ מהשלושה המבוארים לעיל], והוא, שהמבשל בחמי טבריא, חייב.

ומסקנת הגמרא, שאין זה חיוב תורה, שהרי רב חסדא אמר, שהמבשל בחמי טבריא בשבת פטור, אלא הכוונה לחיוב של **מכת מרדות**.

איסור שיט בשבת

השוחה וצף על גבי המים, בלא לגעת בקרקע, נקרא שט.

ובמשנה בפרק משילין מבואר, שאסרו חכמים לשוט על פני המים, כי חששו, שהבא לשוט, יעשה חבית של שייטים, [המסייעת אותו לשוט כשאוחז בה], ועשיית החבית בשבת אסורה.

ואף שחשש זה של עשיית חבית של שייטים ישנו רק **בנהר גדול**, שצריכים בו לסיוע החבית, ולא בבריכה קטנה, מכל מקום מבואר בברייתא, ש**אף בבריכה קטנה** אסרו חכמים לשוט.

ולא רק בבריכה שהיא כרמלית, [ויש לאסור בה את השייט מחשש שיתיז מים ארבע אמות], אלא **אפילו** בבריכה עומדת **בחצר**, [שאין בה איסור בהתזת מים ארבע אמות], השייט אסור בה.

ורבי זירא נסתפק, **האם** כשאסרו את השייט בברכה קטנה, אסרו זאת **רק כשאין לה גידודי** [=שפה גבוהה], כלומר, שבשפתה המים רדודים, ולכן אסרו לשוט בה, (א) כי כשבא לצאת ממנה, נועץ רגליו בקרקע, וחופר, וממחה העפר לתוך המים, והרי זה אסור משום לישה. (ב) א״נ לכן אסרו לשוט בה, כי היא דומה לנהר שאין לו גידודי.

אבל כשיש לה גידודי, כלומר, שעד סופה המים עמוקים, (א) גם כשיוצא ממנה אינו נועץ רגליו בקרקע, (ב) וגם אינה דומה לנהר, ולכן הדבר מותר. או שגם את הדבר הזה אסרו חכמים.

ולפיכך, כשרבי זירא ראה, שרבי אבהו שט באמבטי שיש לה גידודי, נסתפק, האם עקר רגליו מן הקרקע, ובכך שט ממש, והיה מותר לו, כי בזה לא אסרו את השיט. או שלא עקר רגליו מן הקרקע, ולא נחשב כשט ממש, כי גם בזה השיט אסור.

דף מא

בולשת שנכנסה לעיר

גייס שבא לעיר, לחפש ולבלוש בה, קרוי בולשת.

וכש**נכנסה לעיר בולשת של נוכרים**, אם הם נכנסים **בבטחה** ובשלום בלא חשש, כגון שהם שייכים למלכות השולטת שם, **כל חביות היין הפתוחות שבעיר אסורות**, שמא נגעו בהם הנוכרים הללו. **ורק** החביות **הסתומות מותרות**.

אבל כש**נכנסו במלחמה**, **גם החביות הפתוחות מותרות**, כי מאחר שאנשי הבולשת טרודים ויראים במלחמתם, אין להם זמן לנסך.

לאחוז באמה בשעה שמשתין

לדעת רבי אליעזר, **גם בשעה שאדם משתין**, **אסור לו לאחוז באמה**. **וכל האוחז באמה ומשתין**, **כאילו מביא מבול לעולם**. שעל ידי אחיזתו, מתחמם, ובא לידי קרי, וזה היה קלקול דור המבול, שהיו מוציאים שכבת זרע לבטלה, כמו שנאמר ״וַיַּרְא אֱלֹקִים אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דַּרְכּוֹ עַל הָאָרֶץ״ (בראשית ו׳ י״ב).

ולדעת חכמים, אמנם **שלא בשעת השתנה אסור** לאחוז באמה, **אבל כשהוא משתין**, **מותר** לאחוז באמה, להרחיק ממנו מי רגלים, שלא יפלו על רגליו, שאם יפלו על רגליו הוא נראה ככרות שפכה, ויוציאו לעז על בניו שאינם ממנו, וממזרים הם.

לכסות פניו של מטה בשעה שרוחץ

לדברי רבי אבא אמר רב הונא אמר רב, **כל המניח ידיו כנגד פניו של מטה**, **כאילו כופר בבריתו של אברהם אבינו**, **שנראה כאילו הוא בוש בדבר**.

ומסקנת הגמרא, שדברים אלו אמורים על הרוחץ, **בזמן שפניו כלפי הנהר**, **אבל כשפניו כלפי העם**, **מותר לכסות משום צניעות**.

ולכן בשעה שרבי אבהו היה יורד להתרחץ, ופניו כלפי הנהר, לא היה מכסה פניו של מטה.

אבל כשהיה עולה, ופניו כלפי העם, היה מניח ידיו כנגד פניו של מטה, משום צניעות.

ורבי זירא, הוא שראה הנהגה זו של רבי אבהו והעיד עליה, אבל בדבר זה נסתפק, האם כשהיה מניח ידיו כנגד פניו של מטה, היה נוגע באמה או לא, שכן, אף שכבר נתבאר, שאסור לגעת באמה, אפשר שכשהוא בנהר, אין לאסור, כי מחמת יראת הנהר, שלא יטבע בו, אין לו פנאי להרהר, ואין לחוש לנגיעת האמה.

אבל רבא, בין בירידתו ובין בעלייתו לא היה מניח ידו כנגד פניו של מטה, אבל היה הולך בשחיה [=כפוף], וכך, גם לא היה נראה ככופר בבריתו של אברהם אבינו, וגם היה באופן צנוע.

---

[1] לכאורה להפרישו מהאיסור די היה שיאמר לו שלא יתן את השמן בחמי טבריא. אבל לא היה צריך ללמדו גם את האופן המותר. ויל״ע בדבר.

[2] דרכן היה, כשהיה אדם נכבד בא באמבטי לרחוץ, שהיו פוקקין סילון שהמים נכנסין דרך בה לאמבטי, ופותחין נקב שבצד האחר, שילכו אותן המים, ומנקין את הקרקע מפני הזוהמא, ומדיחים אותו, וסכין אותו במים של עשבים ידועים, להיות ריח המים נודף עליהם, וריח הזוהמא בטל, והדחה זו וסיכה זו שתיהן אסורות אף באמבטי שהותרה רחיצתם, כגון חמי טבריה, מגזירת שמא יבא להשוות גומות, ואפילו היו של שיש גוזרים מפני האחרות. [מאירי].

ורבי זירא היה חושש, שאף בהליכה כפופה הוא נראה ככופר בבריתו של אברהם אבינו, ולפיכך, בין בירידתו ובין בעלייתו היה הולך זקוף.

והחכמים של בית מדרשו של רב אשי, כשהיו יורדים היו זקופים, וכשהיו עולים היו כפופים.

לעלות מבבל לארץ ישראל

לדעת רב יהודה, אסור לעלות מבבל לארץ ישראל, **וכל העולה** מבבל לארץ ישראל, **עובר על מצוות עשה**, שנאמר, "**בָּבֶלָה יוּבָאוּ וְשָׁמָּה יִהְיוּ** עַד יוֹם פָּקְדִי אֹתָם נְאֻם ה' וְהַעֲלִיתִים וַהֲשִׁיבֹתִים אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה" (ירמיה כ"ז כ"ב).

ולדעת רבי זירא, אין **הכתוב מדבר** בישראל, אלא **בכלי שרת**, שהם יהיו בבבל עד יום פקודה, **אבל לישראל**ים שבבבל **מותר לעלות** מבבל לארץ ישראל.

דברים שאמר רב יהודה במרחץ

נתבאר שלדעת רבי זירא מותר לעלות מבבל לארץ ישראל, ולדעת רב יהודה הדבר אסור.

ולפיכך, כשרבי זירא רצה לעלות לארץ ישראל, היה נשמט מפני רב יהודה, כי היה ירא שמא יגזור עליו שלא יעלה.

ומכל מקום, קודם שעלה רבי זירא, אמר לעצמו, שקודם עלייתו, ילך וישמע עוד הלכה מרב יהודה, ואחר כך יעלה.

הלך רבי זירא, ומצא את רב יהודה שהוא עומד בבית המרחץ, ואומר לשמשו את הדברים הבאים:

(א) הביאו לי נתר [לחוף את ראשי].

(ב) הביאו לי מסרק [לסרק את השערות].

[את שני דברים הנ"ל אמר בלשון הקודש].

(ג) פתחו פומייכו [=פיתחו את פיכם, כדי שיכנס חום בית המרחץ לתוך הגוף], **ואפיקו הבלא**, [כלומר ועל ידי זה תוציאו מגופכם חום של זיעה].

(ד) ואשתו ממיא דבי באני [=ושתו מהמים החמים של בית המרחץ, ואפילו לא הוחמו אלא לרחיצה].

אמר רבי זירא אילו לא באתי אלא לשמוע דבר זה דיי.

שכן מכל דבר שאמר רב יהודה, יש ללמוד הלכות והנהגות:

א-ב. מתוך כך שאמר להם בלשון הקודש "הביאו לי נתר הביאו לי מסרק", יש ללמוד, שדברים של חול, מותר לאומרם [**בבית המרחץ, ואפילו בלשון קדש**].

ג. מתוך כך שאמר להם לפתוח פיהם להוציא חום זיעה מגופם, **למדנו, שחום בית המרחץ הנכנס דרך הפה, מוציא חום של זיעה**.

ד. ומתוך כך שאמר להם לשתות ממי המרחץ, למדנו, שהרוחץ בחמין צריך לשתות מהם, כמבואר בברייתא שדיניה מובאים להלן, [באות ד'].

אבל צריך עיון היאך שתה שם, ואי אפשר לברך שם בבית הפנימי, שעומדים שם ערומים, [ואין לומר שבירכו תחילה בחוץ על דעת לשתות בפנים, שהרי רק כשהיו בפנים אמר להם רב יהודה לשתות, ומתחילה לא ידעו שישתו]. ואפשר ששתיה זו אינה נחשבת כשתיה לצימאון, אלא כמאן דחנקתיה אומצא, ואין צריך לברך. [הגריעב"ץ].

הנהגות גרועות

א. אכל ולא שתה, אכילתו דם, וזהו **תחילת חולי מעיים**.

ב. אכל ולא הלך ארבע אמות [קודם שיישן], אכילתו מרקבת, [אינה מתעכלת לעשות זבל], וזהו **תחילת ריח רע** [של הפה].

ג. הנצרך לנקביו ואכל, דומה לתנור שהסיקוהו על גבי אפרו, וזהו **תחילת ריח זוהמא**, [שכל גופו מזוהם בזיעה תמיד].

ד. רחץ בחמין, ולא שתה מהן, דומה לתנור שהסיקוהו מבחוץ, ולא הסיקוהו מבפנים, [שאינו מטיב לכלום].

ה. רחץ בחמין, ולא נשתטף בצונן, דומה לברזל שהכניסוהו לאור, ולא הכניסוהו **לצונן**, [שהצונן מחזק את הברזל].

ו. רחץ ולא סך [אחר כך], **דומה למים על גבי חבית**, [על שוליו וצדדיו, שאינם נכנסים לתוכו].

רחיצה וסיכה איזה קודם

כתבו התוס', שבכל הש"ס **רחיצה קודמת לסיכה**, ולכן כשאמרו רחץ ולא סך דומה למים על גבי חבית, אין הכוונה למי שרחץ בלא שסך תחילה, אלא הכוונה למי שרחץ ולא סך אחר כך.

ואף בכתוב מצינו רחיצה קודמת לסיכה, כמו שאמרה נעמי לרות, "וְרָחַצְתְּ וָסַכְתְּ" (רות ג' ג'). אמנם את הפסוק אפשר להעמיד בסיכה שהיתה מתקשטת עצמה לריח טוב, ולכן לא היתה סכה בתחלה, שעל ידי רחיצה היתה מעברת הסיכה מעליה.

מוליאר

רש"י מפרש, שמוליאר הוא כלי שנותנים בו מים, ומצידו החיצון מחובר לו בית קיבול קטן, שנותנים שם גחלים.

ורבותיו של רש"י מפרשים, שמוליאר הוא כלי שיש לו שני שוליים, שביניהם יש גחלים, ומלמעלה נותנים את המים.

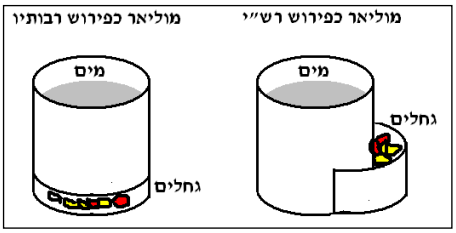

ומוליאר זה, כשהוא גרוף מהגחלים, אינו מוסיף הבל בשבת, אלא משמר חום המים שבתוכו, שלא יצטננו, **ולפיכך** אם גרפו ממנו את הגחלים מבעוד יום, **מותר להשהות בו מים מערב שבת, ולשתות מהם בשבת**.

בי דודי

- רש"י מפרש, שבי דודי הוא כלי שיש לו שני שוליים, שביניהם יש גחלים, ומלמעלה נותנים את המים. [וזה מה שפירשו רבותיו מוליאר].

וזהו ששנינו בברייתא, שנחושתה מחממתה, כלומר מחמת השוליים הכפולים, שבהם הגחלים, היא מתחממת, שנחושת לשון שולים הם, כמו שנאמר, "יַצַּן הִשָּׁפֵךְ נְחֻשְׁתֵּךְ" (יחזקאל ט"ז ל"ו), וכן מצינו במשניות במסכת כלים, נחשתו של תנור.

- ורבותיו של רש"י מפרשים, שבי דודי הוא יורה [=סיר] **גדולה של נחושת**.

וזהו ששנינו בברייתא, שנחושתה מחממתה, כלומר מחמת שהיא מנחושת חומה נשמר יותר מחום כלי חרס.

ולדעת רב נחמן, בי דודי זה, חומו רב יותר מחום המוליאר, ואף אחר שגרפו ממנו את הגחלים, מים שבתוכו מוסיפים הבל, ולכן **אין משהים בו מים מערב שבת, אף אם גרף את הגחלים**.

ולדעתו זהו אנטיכי הנזכר במשנתנו.

ולדעת רבה, דין בי דודי כדין מוליאר, ומותר להשהות בו מים מערב שבת כשהוא גרוף מהגחלים.

בי כירי

בכירה, אצל חללה הגדול, שיש בו גחלים, יש חלל קטן, שנותנים בו מים, והוא נקרא בי כירי.

ואף על פי שדבר זה דומה למוליאר, שיש בו מים, ויש סמוך לו בית קיבול של גחלים, לדברי הכל, חמור הוא ממוליאר. משום שהכירה דופנה עבה,

והאש דולקת בה תדיר כל ימות החול, ועל ידי זה דופנה חם מאוד, ומוסיף הבל במים אף כשהיא גרופה מהגחלים.

ולכן **לדברי הכל אין משהים בו מים מערב שבת, אפילו אם גרף את** הכירה **מהגחלים**.

ולדעת רבה, זהו אנטיכי הנזכר במשנתנו.

דין מוליאר ואנטיכי כפירוש התוס׳

עד כאן ביאור הדינים הללו, כפירוש רש״י, שהנידון בכלים הללו הוא אם מותר להשהות בהם מים מערב שבת.

אולם הר״ר פורת מפרש, שבכל הכלים הללו מותר להשהות מים מערב שבת, והנידון הוא, אם מותר למזוג את המים הללו ביין.

שכן המים שבאנטיכי, הם חמים ביותר, ולכן אין למוזגם ביין, כי בשעת מזיגה הם מבשלים את היין בחומם.

אבל מים שבמוליאר, אינם חמים כל כך כדי לבשל יין הנמזג בהם, ולכן מותר למוזגם ביין.

צירוף כלי מתכות

כש**הצורף** מצרף כלי מתכות על ידי האש, הדבר גורם לכך שהם מבעבעים, וקרובים להישבר, ולפיכך, **בסיום מלאכתו** הוא **נותן את הכלי החם בתוך מים צוננים, והמים מחזקים אותו**.

ופעולה זו היא גמר מלאכת עשיית הכלי, והיא בכלל מלאכת הצירוף. והעושה דבר זה בשבת, חייב [חטאת או כרת או סקילה], כי דבר זה הוא בכלל מלאכת מכה בפטיש האמורה בשבת, שכל דבר שהוא גמר מלאכה נכלל בה.

ומהטעם הזה, כל הנותן כלי מתכת חם בתוך מים צוננים, הרי זה נחשב למצרף.

ובלבד שמתחילה נתחמם הכלי בשיעור כזה, שהוא צריך לצירוף מים צוננים. ומבואר בתוס׳, שסתם מיחם מתחמם בשיעור כזה.

מיחם שפינה אותו מהאש ויש בו מים רותחים

לדברי הכל, מיחם שפינה אותו מהאש ויש בו מים רותחים, **אין להוסיף בו מים מועטים, כי** מאחר שיש בו מים חמים, והוא כלי ראשון, הרי זה **מבשל את המים המועטים הניתנים בו**.

אבל מותר לתת בו מים מרובים, כי כשנותן בו מים מרובים, **הם מצננים אותו** ואת המים שבתוכו, **ואינם מתבשלים בו**, אלא מתחממים מעט [=נעשים פושרים].

ודבר זה מותר אפילו כשנתן בכלי מים צוננים בכולו עד למעלה. ואין לאסור משום צירוף, [שמקרר מיחם חם], כי במיחם היו גם מעט מים חמים, ואין הכלי מצטרף, אלא כשממלאים אותו כולו אך ורק במים צוננים.

ולדעת אביי, הדינים הללו, הם דיני המשנה, שכך היא מתפרשת: המיחם שפינהו מעל האש, ויש בו מים חמים, לא יתן לתוכו מים מועטים, בשביל שיחומו. אבל נותן לתוכו מים מרובים, כדי להפשירם.

ומבואר בגמרא, שלדעת אביי, משנתנו היא כדעת רבי יהודה, ולכן, אם פינה את המים מהמיחם, אין נותנים בו מים כלל, מועטים אין נותנים, כי מתבשלים בו, ומרובים אין נותנים, כי הם מצרפים את הכלי[1].

ולפי המבואר להלן, אין הכוונה שכלל וכלל לא נותנים בו מים. אלא אין נותנים בו, לא מועטים שמתבשלים בו, ולא מרובים עד למעלה שמצרפים אותו. אבל מרובים שאינם מצרפים, גם רבי יהודה מתיר.

מיחם שפינה ממנו את מימיו

לדברי הכל, מיחם שפינה ממנו את מימיו **אין לתת בו מים מועטים, כי** מאחר שהוא חם, הרי זה **מבשל את המים המועטים הניתנים בו**.

וכשנותן בו מים מרובים, אין המים מתבשלים בו, כי הם מצננים אותו, ואינם מתחממים ממנו אלא מעט [=נעשים פושרים].

ולפיכך, לדברי הכל, **כשנותן בו מים מרובים, ואינו ממלא את כולו**, הרי זה **מותר**.

אבל כשממלא את כולו במים, הרי זה מצרף, ולפיכך דבר זה תלוי במחלוקת רבי שמעון ורבי יהודה.

- **לדעת רבי שמעון**, כל מלאכה שאינו מתכוון לה, מותרת בשבת, וכמו כן זה, **מאחר שאין כוונתו לצרף את הכלי**, אלא להשתמש בו בקיבול מים, **הרי זה מותר**.

וצריך לומר, דלא הוי פסיק רישיה, שיכול להיות שלא יצרף, דבפסיק רישיה מודה רבי שמעון [תוס׳].

וכן פסק שמואל.

- **ולדעת רבי יהודה**, כל מלאכה, אף שאינו מתכוון לה, אסור לעשותה בשבת, וכמו כן זה, **אף שאין כוונתו לצרף את הכלי, מאחר שהוא מצרפו, הרי זה אסור**[2].

וכן פסק רב.

ולדעת רב אדא, הדינים הללו, הם דיני המשנה, [והיא כדעת רבי שמעון], וכך היא מתפרשת: המיחם שפינה ממנו מים, לא יתן לתוכו מים מועטים, בשביל שיחומו. אבל נותן לתוכו מים מרובים, כדי להפשירם, ואינו חושש אף על פי שמצרף.

ואביי הקשה על דבריו, כי מלשון המשנה לא משמע שמדובר במיחם שפינה ממנו מים, אלא במיחם שרק פינה אותו מהאש, ועדיין מימיו בתוכו. ולפיכך אביי העמיד את המשנה באופן אחר, כפי שנתבאר לעיל.

לשון פינוי משמש בשני אופנים

האופן האחד הוא על הדבר שממנו מפנים, כלומר ניתן לומר שמפנים איזה דבר כשהכוונה היא לכך שמוציאים ממנו את מה שיש בתוכו. **כגון**, ״וַיֹּאמֶר בּוֹא בְּרוּךְ ה׳ לָמָּה תַעֲמֹד בַּחוּץ **וְאָנֹכִי פִּנִּיתִי הַבַּיִת** וּמָקוֹם לַגְּמַלִּים״ (בראשית כ״ד ל״א). או ״וְצִוָּה הַכֹּהֵן וּפִנּוּ אֶת הַבַּיִת״ (ויקרא י״ד ל״ו) **שהכוונה** בהם **שמפנים מה שבתוך הבית**.

והאופן השני הוא, על מה שמפנים, כגון מה ששנינו, המפנה חפציו מזוית לזוית, שהכוונה היא שמפנה את החפצים עצמם, ולא מה שבתוכם. וכן מפנים ארבע וחמש קופות, שהכוונה היא שמפנה את הקופות עצמן, ולא מה שבתוכן. וכן בעוד מקומות.

ואם כן, ניתן לומר ״מיחם שפינהו״, הן על מיחם שפינה אותו עצמו מהאש, והן על מיחם שפינה ממנו מימיו.

ומכל מקום, לדעת אביי, מאחר שניתן לטעות בדבר, אם כוונת המשנה למיחם שפינה ממנו מים, היתה צריכה לומר זאת בפירוש, ״שפינה ממנו מים״, שלא נטעה, ומאחר ששנינו מיחם שפינהו, ודאי כוונת המשנה למיחם שפינו אותו עצמו מהאש.

דין מיחם שפינהו כפירוש התוס׳

עד כאן ביאור הסוגיה כפירוש רש״י, שלפירושו, אין הכלי מצטרף, אלא כשממלאים את כולו אך ורק במים

---

[1] יל״ע למה הוצרך להעמיד המשנה כרבי יהודה, הלא לפי דבריו, המשנה עצמה מדברת רק בדין מיחם שפינה אותו, ולא פינה מימיו, ובדיני המשנה אין שום מחלוקת, ומי הכריחו לומר שלדעת התנא של המשנה, כשפינה ממנו מימיו, אין לתת בו אף כשנותן מים מרובים. ואפשר שאין הכי נמי, אין כוונת אביי לומר שמשנתנו כדעת רבי יהודה, אלא רק בא להוציא מדעת רב אדא, שמעמידה בדווקא כרבי שמעון, ולזה אמר אביי, שדיני המשנה אינם במחלוקת, ולפיכך אין לדעת מה דעת התנא של משנתנו, כשפינה מהמיחם את מימיו, וניתן להעמידה אפילו כרבי יהודה, אבל ודאי ניתן להעמידה גם כרבי שמעון.

[2] קשה, דהכא משמע, דבצירוף אסר רבי יהודה נמי דבר שאין מתכוין. ובפרק אמר להם הממונה, גריס רש״י, הני מילי דאורייתא, אבל הכא, צירוף דרבנן... ומפרש, דדוקא בדבר שהוא מן התורה, אית ליה לרבי יהודה דבר שאין מתכוין אסור, אבל בצירוף, שהוא דרבנן, לא. ומיהו בלאו הכי קשה לפירושו ... לכך נראה לפרש התם, אביי אמר אפילו ... דבר שאין מתכוין מותר, פירוש מותר לרבי יהודה, ולא אסר ליה רבי יהודה דבר שאין מתכוין אלא מדרבנן, ופריך מימול בשר ערלתו ... ומשני הני מילי בכל התורה כולה, פירוש, בכל התורה כולה חוץ משבת, אין מתכוון אסור מן התורה, אבל צירוף, דגבי שבת לא אסור אי מתכוין אלא מדרבנן, דכיון דאין מתכוין לא הויא מלאכת מחשבת, ושרי, דאין שבות במקדש. [תוס׳].

צוננים. אבל אם היו בו מעט מים חמים, אפילו אם מילא את כל השאר בצונן, אינו מצטרף. וכן אם לא היו בו מים כלל, ונתן בו צוננים בלא למלאת כולו, אינו מצטרף.

ושיטת התוס׳, ש**גם בשני האופנים הללו, הכלי מצטרף**. כלומר **(א) כשלא היו בו מים כלל, אפילו נתן בו מעט צוננים הוא מצטרף. (ב) וכשנתן בו צוננים עד למעלה, הוא מצטרף, אפילו כשהיו בו מתחילה מעט מים חמים**.

וכך הם דיני הסוגיה כפירוש התוס׳:

א. מיחם שפינה אותו מהאש ויש בו מים רותחים.

- לדברי הכל, **אין להוסיף בו מים מועטים, כי** מאחר שיש בו מים חמים, והוא כלי ראשון, הרי זה **מבשל את המים המועטים הניתנים בו**.

- **וכשנותן** בו מים מרובים, אין המים מתבשלים בו, כי הם מצננים אותו, ואינם מתחממים ממנו, אלא מעט [=נעשים פושרים], ולפיכך, לדברי הכל, כשנותן **בו מים מרובים, ואינו ממלא את כולו**, הרי זה **מותר**.

- **אבל כשממלא את כולו במים, הרי זה מצרף**, ולפיכך דבר זה תלוי במחלוקת רבי שמעון ורבי יהודה.

לדעת רבי שמעון, מאחר שאין כוונתו לצרף את הכלי, אלא להשתמש בו בקיבול מים, **הרי זה מותר**, [וכן פסק שמואל].

ולדעת רבי יהודה, אף שאין כוונתו לצרף את הכלי, מאחר שהוא מצרפו, הרי זה אסור. [וכן פסק רב].

ב. מיחם שפינה ממנו את מימיו.

- לדברי הכל, **אין לתת בו מים מועטים, כי** מאחר שהוא חם, הרי זה **מבשל את המים המועטים הניתנים בו**.

- **וכשנותן בו מים מרובים, אין המים מתבשלים בו**, כי הם מצננים אותו, ואינם מתחממים ממנו, אלא מעט [=נעשים פושרים].

ומכל מקום, בין שאינו ממלא את כולו, ובין שממלא את כולו, הרי זה מצרף, ולפיכך דבר זה תלוי במחלוקת רבי שמעון ורבי יהודה.

לדעת רבי שמעון, מאחר שאין כוונתו לצרף את הכלי, אלא להשתמש בו בקיבול מים, **הרי זה מותר**, [וכן פסק שמואל].

ולדעת רבי יהודה, אף שאין כוונתו לצרף את הכלי, מאחר שהוא מצרפו, הרי זה אסור. [וכן פסק רב].

דף מב

לעבור על איסור כדי להציל הרבים מהיזק

לדעת שמואל, כשיש דבר תקלה ברשות הרבים, **מותר לעבור על איסור מדברי חכמים**, כדי להסיר את הנזק הזה, כי כשאסרו חכמים מה שאסרו לא אסרו זאת במקום שיש בדבר נזק לרבים.

אבל אין לעבור על איסור של תורה, כדי להציל את הרבים מהיזק, אלא אם כן יש בדבר פיקוח נפש.

טלטול קוץ שלא יזיק לרבים

מתוך דברי שמואל, [שלא גזרו חכמים איסורי שבות במקום נזק של רבים], למד רבינא, שכשיש קוץ **ברשות הרבים, מותר לפנותו לצידי רשות הרבים על ידי הולכתו פחות פחות מארבע אמות**, שכל שאינו מעביר בבת אחת ארבע אמות אין בדבר אלא איסור מדברי חכמים.

וכשיש קוץ **בכרמלית**, שכל איסור טילטול שבה הוא מדברי חכמים, **מותר לטלטל את הקוץ בבת אחת גם יותר מארבע אמות** עד שיסלקנו לצדדים.

כיבוי גחלת של מתכת

גחלת של מתכת, היא פסולת של ברזל, שמשליכים האומנים, והמכבה אותה בשבת כשהיא בוערת, **אינו** עובר על **איסור תורה**, כי לדברי הכל כיבוי שאסרה תורה הוא כיבוי של אש, וברזל גם כשהוא חם מאוד ונראה כבוער אינו נחשב כאש.

ולפיכך, כשהיתה גחלת של ברזל בוערת ברשות הרבים בשבת, מאחר שהיא תקלה לרבים, ועלולים להינזק בה, לדעת שמואל **מותר לכבותה בשבת**.

כיבוי גחלת של עץ להציל הרבים מנזק

לדעת רבי שמעון, המכבה גחלת שלא על מנת לעשותה פחם, אלא כדי להציל את הרבים מנזק, **אינו עובר על איסור תורה, כי** לדעתו, **כל העושה מלאכה שאינו צריך לגופה, פטור** על כך מהתורה.

ולדעת רבי יהודה, המכבה גחלת, אף שלא עשה זאת משום שצריך לכיבוי, אלא כדי להציל הרבים מנזקם, הרי זה **עובר באיסור תורה, כי** לדעתו, **כל העושה מלאכה, אף שאינו צריך לגופה, חייב** על כך מהתורה.

ומתוך כך שלא התיר שמואל כיבוי גחלת של עץ, להציל את הרבים מנזק, יש ללמוד, שבדין מלאכה שאינו צריך לגופה דעתו כדעת רבי יהודה, ולכן מאחר שיש בכיבוי הזה איסור גמור מהתורה, אינו מותר לצורך הצלת רבים.

דעת שמואל במלאכה שאינו מתכוון לה ובמלאכה שאינו צריך לגופה

לעיל בדף מ״א, בעניין מיחם, נתבאר, ש**שמואל פוסק כרבי שמעון שמלאכה שאינו מתכוון לה, מותרת**.

ועתה, בעניין כיבוי גחלת, נתבאר, ששמואל **פוסק כרבי יהודה, שמלאכה שאינו צריך לגופה, חייב עליה מהתורה**.

וביארו תוס׳, שמתחילה דבר זה היה מוקשה, כי היו סבורים, ששתי מחלוקות אלו תלויות זה בזה, שכן כל מלאכה שאינו מתכוון לה, אינו צריך לגופה.

ולפיכך היה נראה, שלדעת רבי יהודה הסיבה שאסרו חכמים מלאכה שאינו מתכוון לה, אף על פי שאינו צריך לגופה, כי כשהוא מתכוון לה, אף שאינו צריך לגופה היא אסורה מהתורה, ואסרו אין מתכוון משום מתכוון.

ולדעת רבי שמעון, הסיבה שלא אסרו חכמים מלאכה שאינו מתכוון לה, משום שאפילו אם היה מתכוון לה, מאחר שאינו צריך לגופה, אין בה אלא איסור מדברי חכמים, ולפיכך, עתה שגם לא נתכוון לה, אף חכמים לא אסרו.

אולם לפי האמת, לא זה הטעם, שהרי רבי יהודה אסר אין מתכוון, אף במקום שהמתכוון פטור מהתורה.

וכמו כן, שמואל, אף שבמלאכה שאינו צריך לגופה פוסק כרבי יהודה, במלאכה שאינו מתכוון לה פוסק כרבי שמעון.

לערב מים חמים עם מים צוננים - בכוס

א. דעת בית שמאי.

כוס שנתנו בו תחילה מים חמים מהמיחם, **ונעשית** הכוס **כלי שני, אין לתת בו מים צוננים**, כי המים הצוננים מתבשלים במים החמים שתחתיהם.

כן משמע מפירוש רש״י. ותוס׳ כתבו, שלעולם כלי שני אינו מבשל, וכאן הדבר אסור, משום שגזרו על כלי שני, כדי שלא יעשו כן גם בכלי ראשון.

וכוס שיש בו מים צוננים, מותר לתת בו מים חמים, אפילו מכלי ראשון, **כי** תמיד מה שתחתון גובר על העליון [=**תתאה גבר**], ולכן באופן הזה, המים התחתונים שהם צוננים, יצננו את החמים העליונים, ולא יתבשלו מהם.

כן פירש רש״י שטעמי דינים אלו הוא משום שתתאה גבר. ותוס׳ הקשו, אם כן ברייתא זו אינה כדעת האומר עילאה גבר. ועוד אף לדעת האומרים תתאה גבר מודים הם שהעליון מבשל מעט כדי קליפה.

ולפיכך פירש רבינו תם, שחמין לתוך צונן, משמע שהצוננים של מטה מרובים, שדרך ליתן המועט במרובה, ולכך אין מבשלים החמים המועטים כלל, לפי שמתערבים בצוננים המרובים, ומתבטל

חמימותם, ולא צונן לתוך חמים, שהחמים של מטה מרובים, ומתערבים בהם הצוננים המועטים, ומתבשלים.

ב. דעת בית הלל.

גם כוס שנתנו בו מים חמים מהמיחם, **ונעשית** הכוס **כלי שני, מותר לתת בו מים צוננים.**

ופירש רש"י שיש **שני טעמים** להיתר זה. **(א) מאחר שהמים שבכוס** ניתנים בו **לשתיה, אינו רוצה שיהיו חמים יותר מדאי**, ולכן ודאי אינם מבשלים. **(ב)** מאחר שהכוס הוא **כלי שני אינו מבשל.**

ולדברי רבי שמעון בן מנסיא, לא נחלקו בית הלל על בית שמאי בדין זה, **וגם הם מודים שאין לתת צונן לתוך חמין. ואמר רב נחמן שהלכה כדבריו.**

ולפירוש התוס', נאמרו דברים אלו רק לפי סברת רב יוסף, שספל כאמבטי, אולם **למסקנה לא אמר רבי שמעון בן מנסיא דברים אלו כלל.**

ורבי חייא שנה ברייתא, בה מבואר, שמערה אדם קיתון של מים לתוך ספל של מים, **בין חמין לתוך צונן, בין צונן לתוך חמין.** ורב הונא בריה דרב יהושע ראה, שכן היה רבא עושה.

ומאחר שמותר לערבם יחד ממש, **כל שכן שמותר לתת כלי של חמין בתוך כלי של צונן, וכלי של צונן בתוך כלי של חמין.**

ודווקא בכלי שני של חמין מותר לתת כלי של צונן, אבל בכלי ראשון אסור.

לערב מים חמים עם מים צוננים - באמבטי

לדעת בית שמאי וכן לדעת בית הלל, אמבטי שנתנו בה מים חמים, אף על פי שהיא כלי שני, **אין לתת בה מים צוננים**, כי המים הניתנים באמבטי, מאחר שאינם ניתנים בו לשתיה אלא לרחיצה, רוצה הוא שיהיו חמים מאוד.

ולפיכך, [אף שבאמת אין כלי שני מבשל, מאחר שהמים הללו חמים, ודומים לכלי ראשון], גזרו שלא יתנו בהם צוננים.

אבל אמבטי שיש בה מים צוננים, מותר לתת בה מים חמים, [אף על פי שהיד סולדת בהם]. כי תמיד מה שתחתון גובר על העליון [=תתאה גבר], ולכן באופן הזה, המים התחתונים שהם צוננים, יצננו את החמים העליונים, ולא יתבשלו מהם.

ומתחילה אמרו שלדעת רבי שמעון בן מנסיא, גם אמבטי שנתנו בה מים צוננים, אסור לתת בה מים חמים.

אולם מאחר שרב נחמן פסק כמותו, והיה רב יוסף סבור, שגם בספל הדין כן, נמצא שלפי סברת רב יוסף, לעולם אין אפשרות לערב צונן בחמין לצורך רחיצה, והלא מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בשבת, [כפי שנתבאר בדף מ'], ולא יתכן שאין דרך לערב חמין בצונן לצורך כך, ולכן **אמרו, שלא אמר רבי שמעון בן מנסיא דברים אלו על אמבטי.**

וכתבו התוס', **שלפי המסקנה**, שספל אינו כאמבטי, **באמת דעת רבי שמעון בן מנסיא, שגם אמבטי שנתנו בה מים צוננים, אסור לתת בה מים חמים.** ואמר רב נחמן שהלכה כרבי שמעון בן מנסיא.

לערב מים חמים עם מים צוננים - בספל

מתחילה רב יוסף היה סבור, שספל דינו כאמבטי, [ולכן אין לתת בו צונן לתוך חמין].

ולמסקנה חזר בו רב יוסף, כי אביי שנה ברייתא, בה מבואר, שלדעת רבי חייא **ספל אינו כאמבטי.**

	כוס	אמבטי	ספל
חמין לתוך צונן	מותר	יתכן שלדברי הכל מותר. ולפירוש התוס' רבי שמעון בן מנסיא אוסר.	מתחילה אמר רב יוסף דינו כאמבטי. ולמסקנה אין דינו כאמבטי.
צונן לתוך חמין	י"א שבית שמאי אוסרים ובית הלל מתירים. ויתכן שרבי שמעון בן מנסיא אומר שהכל אוסרים.	אסור	

תבלין בכלי ראשון ובכלי שני

לדעת תנא קמא.

כלי ראשון, [הוא הכלי שעמד על גבי האש, ועתה הסירוהו מהאש, כגון אלפס[1] וקדרה], **כל זמן שהוא רותח, הרי זה מבשל את התבלין הניתן לתוכו**, ולכן אסור לתת בו תבלין בשבת.

וכלי שני, [הוא הכלי שעירו לתוכו את התבשיל מהאלפס והקדרה, כגון קערה ותמחוי[2]], **אף כשהוא רותח, אינו מבשל את התבלין הניתן בתוכו**, ולכן מותר לתת בו תבלין בשבת.

ולדעת רבי יהודה.

אפילו כלי ראשון, אם אין בו חומץ או ציר [=הנוטף מן הדגים כשכובשים אותם במכבש], אינו מבשל את התבלין הניתן בתוכו, ולכן מותר לתת בו תבלין בשבת.

ורק כשיש בכלי ראשון חומץ או ציר, הם מבשלים את התבלין הניתן בהם, ואסור לתת בו תבלין בשבת.

וכתבו תוס', **שלא נחלק רבי יהודה עם חכמים, אלא לעניין תבלין. אבל שאר דברים, מודה רבי יהודה שהם מתבשלים בכלי ראשון, אפילו כשאין בו חומץ או ציר.** ולכן גם לדעתו, אסור לתת שאר דברים בכלי ראשון בשבת, אף שאין בו חומץ או ציר.

עירוי מכלי ראשון

נתבאר, שיש חילוק בין כלי ראשון לכלי שני, שכלי ראשון מבשל תבלין הניתן בו, וכלי שני אינו מבשלו.

ולהלן יתבאר בעזה"י, האם המערה מכלי ראשון על התבלין מבשל את התבלין, כמו שהיה התבלין ניתן בכלי ראשון עצמו. או שהמערה מכלי ראשון על התבלין, אינו מבשלו, ואינו אלא כתבלין שבכלי שני.

- **רבינו שמואל מפרש, שעירוי מכלי ראשון נחשב ככלי שני**, שהרי הלכה היא שתתאה גבר.

- **ור"י מפרש, שעירוי מכלי ראשון נחשב ככלי ראשון עצמו**, שכן מבואר במסכת זבחים, שכלי שעירו לתוכו בשר חטאת, דינו ככלי שנתבשל בו בשר חטאת, הרי שעירוי מהכלי נחשב כמו שהיה בכלי עצמו. וכן מבואר בירושלמי.

- **אולם מסקנת התוס'**, **שעירוי מכלי ראשון אינו לא ככלי ראשון שמבשל לגמרי, ולא ככלי שני שאינו מבשל כלל, אלא** עירוי מבשל מעט את השכבה החיצונית של הדבר שעירוי עליו [=**מבשל כדי קליפה**], שכן אף לדעת האומרים תתאה גבר, מודים הם, שהעליון מבשל כדי קליפה.

ואם עירו רותחים על התרנגולת, צריכה קליפה. וכלי שתשמישו על ידי עירוי, כגון קערות, יכול להגעילן על ידי עירוי, דכבולעו כך פולטו. אבל כלי שנתבשל בו איסור, לא סגי להגעילו על ידי עירוי.

מלח בכלי ראשון ובכלי שני

לסברת רב יוסף, מלח דינו כתבלין, **שבכלי ראשון הוא מתבשל, ובכלי שני אינו מתבשל**, ולכן אין לתת אותו בכלי ראשון בשבת, אבל מותר לתת אותו בכלי שני בשבת.

ולדעת רבי חייא, [כפי שאמר אביי **בלשון ראשון**], **המלח** אינו כתבלין, אלא **חמור** ממנו, **ואפילו בכלי שני הוא מתבשל**, ולכן גם בכלי שני אין

[1] האלפס הוא הנקרא כיום סיר.

[2] קערה היא צלחת שיש לכל אחד, ופעמים מערים ישירות מהסיר לצלחות. ותמחוי היא קערה מרכזית שנותנים באמצע השלחן, שממנה כל אחד לוקח לצלחתו, ופעמים מערים מהסיר לקערה הזו.

לתת מלח בשבת.

ולדעת רבי חייא [כפי שאמר אביי **בלשון שני**], **המלח** אינו כתבלין, אלא **קל** ממנו, **ואפילו בכלי ראשון אינו מתבשל**, ולכן גם בכלי ראשון מותר לתת מלח בשבת. **וכן דעת רב נחמן**, שהמלח צריך בישול גדול כבשר שור, ואינו מתבשל אלא בכלי שעל האש, אבל לא בכלי ראשון שהעבירוהו מהאש.

וכתבו התוס', אף אם בשאר מקומות הלכה כלשון ראשון, בזה **הלכה כלשון אחרון**, כי מאחר שכמותו אמר רב נחמן ודאי כן ההלכה. **ולכן פסק רבינו שמואל**, **שמותר לתת מלח בתבשיל בשבת אפילו בכלי ראשון** שהעבירו מן האור. **והמחמיר כלשון ראשון**, שלא ליתן מלח בקערה, כל זמן שהיד סולדת בו, **תבא עליו ברכה**.

כשיש שתי לשונות בגמרא כמי ההלכה

רש"י מפרש, שבכל מקום שיש שתי לשונות, אם נחלקו **בדין תורה**, **הלכה כדברי המחמיר**. ואם נחלקו **בדברי סופרים**, **הלכה כלשון שני**.

ורבינו תם מפרש, שכשנחלקו **בדברי סופרים**, **הלכה כדברי המיקל**.

וריב"א מפרש, **שבכל אופן**, איכא דאמרי טפל לגבי לשון ראשון, **ולשון ראשון עיקר**.

דפים מב-מג

נתינת כלי לקבל בו דבר מוקצה

מבואר במשנתנו, **שאין לתת כלי תחת הנר**, **לקבל בו את השמן המטפטף מהנר**, [שלא ילך לאיבוד], כי השמן הזה הוא מוקצה.

ומכאן יש ללמוד, **שכמו כן**, **אין לתת כלי תחת תרנגולת**, **לקבל בו ביצתה**, [שלא תתגלגל במקום מדרון ותשבר], כי הביצה שהתרנגולת מטילה בשבת היא מוקצה.

ונחלקו חכמים בטעם האיסור הזה.

<u>דעה א</u>. אין כלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל, אלא אם כן יש בדבר הצלה מצויה.

לדעת רב חסדא כפי שביאר רבה, הסיבה שאין מטלטלים כלי לקבל בו את השמן המטפטף, ואת הביצה הניטלת, כי כלל בידינו, שאין לטלטל כלי בשבת, אלא לצורך דבר שמותר לטלטלו, אבל דברים אלו, שהם עצמם מוקצים, ואסורים בטלטול, אין לטלטל כלים אחרים לצורך הצלתם[1].

אלא שכל זה כשההצלה של הדבר שאינו ניטל היא הצלה מדבר שאינו שכיח, אבל כשהנזק הבא לדבר שאינו ניטל, הוא נזק שכיח, התירו חכמים לטלטל כלי לצורך ההצלה הזו.

ולכן, **רק כשצריך להציל את הביצה שלא תשבר על ידי שהטילוה במדרון**, **אין לתת כלי לקבלה**, שדבר זה אינו שכיח, שתטיל תרנגולת ביצתה במקום מדרון, ותתגלגל ותשבר[2].

אבל מאחר שדבר שכיח הוא, **שתרנגולת מטילה ביצים באשפה**, במקום שדורסים שם בני אדם, **ונזק שכיח הוא שידרסוה שם**, **<u>התירו חכמים לטלטל כלי</u> לצורך הצלת הביצה הזו**, ולכן מותר להביא כלי, <u>לכפותו על הביצה, שלא ידרסו עליה בני אדם</u>.

כן פירש רש"י, **שלדעה זו**, **רק כשהטלטול הוא לצורך דבר שאינו ניטל**, **יש חילוק בין הצלה שכיחה להצלה שאינה שכיחה**. אבל כשהטלטול הוא לצורך דבר הניטל תמיד הוא מותר.

וריב"א מפרש, **שלדעה זו**, **אין הטעם תלוי כלל בכך שהטלטול הוא לצורך דבר שאינו ניטל**, **והכל תלוי אך ורק בזה**, **אם הטלטול הוא לצורך הצלה שכיחה**, **הוא מותר**, **ואם לאו**, **הוא אסור אף לצורך דבר הניטל**, והטעם לכך משום שאין לטרוח בשבת.

<u>דעה ב</u>. אסור לבטל כלי מהיכנו.

לדעת רב חסדא כפי שביאר רב יוסף, הסיבה שאין מטלטלים כלי לקבל בו את השמן המטפטף, ואת הביצה הניטלת, כי כלל בידינו, שאסור לבטל כלי מהיכנו.

כלומר, **כלי שהיה מוכן לטלטול**, **אסור לבטלו מכך**, **לעשותו מוקצה האסור בטלטול**, **כי כשהוא נעשה מוקצה ואסור בטלטול**, **נעשה כקובע לו מקום**, **ומחברו בטיט**, **ודומה הדבר לעושה מלאכה**[3].

וכל כלי, **אם היה נותן אותו במקום שיכנס בו דבר מוקצה**, כשמן המטפטף מהנר[4], וכביצה היוצאת מתרנגולת, מאחר שהיו נכנסים בו, היה אסור לטלטלו, **והרי זה מבטלו מהיכנו**, **ולפיכך אסור לתנו שם**[5].

אלא שכל זה כשנותן את הכלי במקום שהמוקצה יכנס לתוכו, **אבל <u>מותר לטלטל כלי</u> להציל בו דבר שאינו ניטל**, **כשאינו מבטל את הכלי מהיכנו**, **כגון לטלטל כלי**, **<u>לכפותו על ביצה שלא תישבר</u>**, **שבזה אינו מבטל את הכלי מהיכנו**.

<u>דעה ג</u>. אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל.

לדעת רבי יצחק, הסיבה שאין מטלטלים כלי לקבל בו את השמן המטפטף, ואת הביצה הניטלת, כי כלל בידינו, שאין לטלטל כלי בשבת, אלא לצורך דבר שמותר לטלטלו, אבל דברים אלו, שהם עצמם מוקצים, ואסורים בטלטול, אין לטלטל כלים אחרים לצורך הצלתם[6].

ולדעת רבי יצחק, אין חילוק בדבר, **ואף כשההצלה היא הצלה של נזק שכיח**, **לא התירו לטלטל כלי לצורך דבר שאינו ניטל בשבת**.

ולכן, **כשם שאין לטלטל כלי** לתת אותו תחת התרנגולת, כדי **לקבל ביצתה**, שלא תתגלגל למקום מדרון, ותשבר. **כך <u>אין לטלטל כלי</u>**, <u>**לכפותו על גבי ביצה**</u>, כדי שלא ידרסוה בני אדם.

אמנם, אם היה צריך למקומו של אותו כלי, מותר לו לטלטלו ממקומו, ומאחר שהותר לטלטלו משם, רשאי להניחו היכן שירצה, ואף לכפותו על הביצה הזו.

ולעניין נתינת כלי תחת הנר, לקבל בו שמן, כשטלטלו מתחילה על ידי שהיה צריך למקומו. ר"י מפרש, שלדעת רבי יצחק, אף דבר זה מותר. וי"מ שבזה מודה רבי יצחק לאיסור, כי גם לדעתו, אסור לבטל כלי מהיכנו[7].

☜ **ומכל מקום**, [לכל הדעות], **דווקא בשבת אין לתת כלי תחת הנר לקבל בו את השמן** המוקצה,

---

[1] ... מצינן למימר, דאפילו רבה אית ליה דאסור לבטל כלי מהיכנו. ואיצטריך למימר דהצלה שאינה מצויה לא התירו ... [תוס' בד"ה ושני].

[2] והא דאין נותנין כלי תחת הנר לקבל שמן חשיב הצלה שאינה מצויה, לפי שרגילים לעולם לתת כלי תחת הנר מבעוד יום. וניצוצות, אף על גב דקאמר בסמוך דשכיחי, לא שכיחי כולי האי, שיחושו לתת שם כלי מבעוד יום, ולהכי חשיב לה הצלה מצויה. [תוס'].

[3] בפרק בתרא פירש בקונטרס, דאסור משום דמתחזי כסותר, וכאן פירש, דחשיב כאלו מחברו שם בטיט. [תוס'].

[4] ואם תאמר, רב יוסף דמפרש מתניתין משום דאסור לבטל כלי מהיכנו, לא אתיא מתניתין כרבי שמעון, דלדידיה לא מבטל כלי מהיכנו, כיון דשרי לטלטל לאחר שבבה, והוי ככפיית סל לפני אפרוחים, שאינה נחשבת כביטול כלי מהיכנו משום שאחר שירדו ממנו מותר לטלטלו. ויש לומר, דלא דמי, דגבי סל לפני אפרוחים לא חשיב ביטול כלי, כי מיד כשבאו על הסל, בידו להפריחם ולהבריחם משם, מה שאין כן זה, שעד שיכבה הנר, אינו יכול לטלטל הכלי, והוא אינו יכול לזרז הדבר. [תוס' בד"ה בעודן].

[5] לדעה א' האיסור הוא כבר משעת הגבהת הכלי, שהוא מטלטלו לצורך דבר שאינו ניטל. ולדעה ב' אין האיסור אלא בנתינת הכלי תחת הנר והתרנגולת.

[6] ור"י מתרץ, דאיסור דאין כלי ניטל אלא לדבר הניטל, שרי היכא דאיכא הפסד מרובה. [תוס' בד"ה כבר תרגמה].

[7] וכן דעת רב הונא, שאין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל, וגם אסור לבטל כלי מהיכנו. [תוס'].

אבל קודם השבת, מותר לתת את הכלי תחת הנר, כדי שיקבל בו את השמן בשבת.

טלטול כלי להצלת טבל

בברייתא מבואר, שמי שנשברה לו חבית, שבה יין או שמן של טבל, אף על פי שאסורים באכילה בשבת, מותר להביא כלי להניח תחתיה, לקבל בו את המשקה שבה, שלא יאבד.

לדעת רב חסדא כפי שביאר רבה, מאחר שאין היתר לטלטל כלי בשבת אלא לצורך הצלה מצויה, על כרחך לא **נאמר דין זה**, אלא **במקום שהנזק מצוי, כגון שהיה המשקה בחבית חרס חדשה**, שחביות של חרס חדשות, שכיח בהן שברים.

אבל כשהיה המשקה בחבית חרס ישנה, [מאחר שכבר השתמשו בה, ולא נשברה, ודאי נעשית כראוי, ושוב לא שכיח בה שבר], ומאחר שאין שכיח שיהא בה שבר, אין הנזק וההצלה ממנו מצויים, ולא התירו לטלטל כלי להצלה הזו.

ולדעת רב חסדא כפי שביאר רב יוסף, אף שאסור לבטל כלי מהיכנו, ולכן אסור לתת אותו במקום שיכנס בו דבר מוקצה, כשנותן כלי לקבל בו משקה טבל, אינו נחשב כמבטלו מהיכנו, כי **הטבל, אף שהוא אסור באכילה**, וגם אסרו חכמים לתקנו ולעשרו בשבת, **מאחר שאם היה בא אחד**, ועובר[1] על דברי חכמים, **ומתקנו, היה מותר** באכילה ובטלטול[2], **מעתה כשקיבלו בכלי**, אף שעדיין אינו מתוקן, מאחר שיש אפשרות שיצא מאיסורו בשבת, **אינו נחשב** כמוקצה, **שמבטל הכלי מהיכנו**.

ולדעת רבי יצחק, מאחר שאין שום היתר לטלטל כלי בשבת לצורך דבר שאינו ניטל, על כרחך לא **נאמר דין זה**, אלא **כשמתחילה טלטל את הכלי כי היה צריך למקומו**, שבזה, מאחר שכבר הותר לטלטלו משום מקומו, מותר להניחו היכן שירצה, ובכלל זה תחת החבית השבורה.

נתינת כלי תחת הנר לקבל ניצוצות

במשנה בסוף הפרק מבואר, שמותר לתת כלי תחת הנר לקבל בו ניצוצות [=שלהבות] הנופלות מן הנר, שלא ישרפו מה שתחת הנר.

לדעת רב חסדא כפי שביאר רבה, הסיבה **שמותר לעשות זאת**, אף על פי שהשלהבת אינה דבר הניטל בשבת, **משום שנזק הבא מניצוצות הוא שכיח**, וכשיש בכך הצלה מנזק שכיח התירו לטלטל אף לדבר שאינו ניטל.

ולדעת רב חסדא כפי שביאר רב יוסף, אף על פי שאסור לבטל כלי מהיכנו, מותר לטלטל כלי לקבל בו ניצוצות, כי הניצוצות אין בהן ממש, ואף כשיכנסו לכלי, אינן מבטלות אותו מהיכנו, לאוסרו בטלטול.

ולדעת רבי יצחק, מאחר שאין שום היתר לטלטל כלי בשבת לצורך דבר שאינו ניטל, על כרחך לא **נאמר דין זה**, אלא **כשמתחילה טלטל את הכלי כי היה צריך למקומו**, שבזה, מאחר שכבר הותר לטלטלו משום מקומו, מותר להניחו היכן שירצה, ובכלל זה תחת הנר.

והחידוש בזה, שלא רצו לאסור את הדבר, שלא חששו שמא יבוא לידי כיבוי.

דף מג

כפיית קערה על גבי הנר שלא יאחז בקורה

מבואר במשנה, בפרק כל כתבי הקודש, שמותר להניח קערה הפוכה של חרס על גבי הנר, כדי שלא תגיע האש שבנר לתקרה.

לדעת רב חסדא כפי שביאר רבה, מאחר שאין היתר לטלטל כלי בשבת אלא לצורך הצלה מצויה, על כרחך **נאמר דין זה** רק **במקום שהנזק מצוי, כגון בבית שיש בו תקרה נמוכה**, שדבר שכיח הוא שתגיע האש מהנר לתקרה.

אבל בבתים גבוהים, מאחר שאין שכיח שתאחז האש מהנר בתקרה, לא התירו לטלטל כלי להצלה הזו.

ולדעת רב חסדא כפי שביאר רב יוסף, בכל מקום מותר לעשות כן, כי בכפיית כלי על גבי הנר, אינו מבטלו מהיכנו.

לדעת רבי יצחק, מאחר שאין שום היתר לטלטל כלי בשבת לצורך דבר שאינו ניטל, על כרחך לא **נאמר דין זה**, אלא **כשמתחילה טלטל את הכלי כי היה צריך למקומו**, שבזה, מאחר שכבר הותר לטלטלו לצורך מקומו, מותר להניחו היכן שירצה, ובכלל זה על גבי הנר.

והחידוש בזה, שלא רצו לאסור את הדבר, ולא חששו שמא יבוא לידי כיבוי.

לסמוך קורה שנשברה מהתקרה בספסל או בארוכות המטה

מבואר במשנה, בפרק שואל, שאם נשברה קורה בתקרה בשבת, ועומדת ליפול, מותר לתת תחתיה ספסל או ארוכות המטה [=מוטות המרכיבים את המיטה], לתומכה, שלא תוסיף ליפול.

לדעת רב חסדא כפי שביאר רבה, מאחר שאין היתר לטלטל כלי בשבת אלא לצורך הצלה מצויה, על כרחך **נאמר דין זה** רק **במקום שהנזק מצוי, כגון בבית שתקרתו עשויה מקורות חדשות, שעדיין לא נבדק חזקן, וכשהיו טחים הגגות בטיט, ומכביד על הקורות, שכיח הוא שקורות נשברות מהמשא**.

אבל בבתים ישנים, מאחר שאין שכיח שישברו קורות, לא התירו לטלטל כלי להצלה הזו.

ולדעת רב חסדא כפי שביאר רב יוסף, מאחר שאסור לבטל כלי מהיכנו, לא **נאמר דין** אלא **במקום שהקורה רפויה על הספסל, ואם ירצה יוכל לטלו משם**.

אבל במקום שהקורה מכבידה על הספסל, עד שאי אפשר ליטלו משם, מאחר שבכך הוא מבטלו מהיכנו, אסור לתת שם את הספסל וארוכות המטה.

ולדעת רבי יצחק, מאחר שאין שום היתר לטלטל כלי בשבת לצורך דבר שאינו ניטל, על כרחך לא **נאמר דין זה**, אלא **כשמתחילה טלטל את הספסל וארוכות המיטה כי היה צריך למקומם**, שבזה, מאחר שכבר הותר לטלטלם לצורך מקומם, מותר להניחם היכן שירצה, ובכלל זה תחת הקורה השבורה.

והחידוש בזה, שלא רצו לאסור את הדבר, ולא חששו שמא יגביה הקורה שנפלה.

לתת כלי תחת הדלף בשבת

מבואר במשנה, במסכת ביצה, שאם היה הגג דולף מים בשבת, מותר לתת כלי תחת הדלף

---

[1] קשה לרשב"א, דתנן במסכת תרומות ... המעשר בשבת, בשוגג יאכל, במזיד לא יאכל. ולישנא דקאמר הכא, אם עבר ותיקנו, משמע במזיד ... [ואם כן משמע שאף במזיד יאכל] ... ונראה דנקט עבר, כגון דלית ליה פירי אחריני, דאמר במסכת ביצה, דאפילו במזיד יאכל. [תוס'].

[2] ועוד הקשה, היכא דאית ליה פירי אחריני, בשוגג אמאי יאכל, נימא מגו דאיתקצאי לבין השמשות, איתקצאי לכולי יומא. [תוס']. ועוד הקשה, כי היכי דאמר, דאם עבר ותיקנו מתוקן, הכי נמי, כשמניח כלי תחת תרנגולת לקבל ביצתה, נימא, שאם עבר והסיר הביצה, מותר הכלי לטלטל, ואם כן, ביטלת תורת ביטול כלי מהיכנו. ולאו פירכא היא, דהא, כמו שהכלי עם הביצה, אין לה היתר, אבל טבל, יש לו היתר על ידי תיקון. [תוס'].

לקבל את המים הדולפים.

לדעת רב חסדא כפי שביאר רבה, מאחר שאין היתר לטלטל כלי בשבת אלא לצורך הצלה מצויה, על כרחך **נאמר דין זה** רק **במקום שהנזק מצוי**, **כגון בבית חדש**, שעדיין לא נבדק כראוי, **ושכיח שיהיה בו דלף**.

אבל בבתים ישנים, שכבר תקנו אותם כל צרכם, מאחר שאין שכיח שיהיה בהם דלף, לא התירו לטלטל כלי להצלה הזו.

ולדעת רב חסדא כפי שביאר רב יוסף, **מאחר שאסור לבטל כלי מהיכנו**, לא **נאמר דין זה** אלא **במקום שהדלף ראוי לשתיה**, **ואם ירצה יוכל לטלו משם**.

אבל במקום שהדלף אינו ראוי לשתיה, כשיתן תחתיו כלי הוא מבטלו מהיכנו, ולכן אסור לתת תחתיו כלי.

ולדעת רבי יצחק, מאחר שאין שום היתר לטלטל כלי בשבת לצורך דבר שאינו ניטל, על כרחך לא **נאמר דין זה**, אלא **כשמתחילה טלטל את הכלי כי היה צריך למקומו**, שבזה, מאחר שכבר הותר לטלטלו לצורך מקומו, מותר להניחו היכן שירצה, ובכלל זה תחת הדלף.

א"נ כשהיה הדלף ראוי, הרי זה דבר הניטל, ומותר לטלטל בעבורו כלי בכל אופן.

הסל שהאפרוחים עולים עליו

האפרוחים מוקצים הם בשבת, ואסורים בטלטול. ולפיכך, כשיש להם סל לעלות דרכו ללול שלהם, **כל זמן שהם על הסל**, **הסל נעשה בסיס לדבר האסור בטלטול**, וכלל בידינו, שדבר שהוא בסיס לדבר האסור, **גם הוא אסור בטלטול**.

וכשהיו האפרוחים על הסל כל בין השמשות של כניסת שבת, מאחר שבזמן כניסת השבת הסל היה אסור בטלטול, **מעתה הוא אסור בטלטול כל השבת**, אף לאחר שירדו ממנו האפרוחים, **כי** כלל בידינו, **מיגו דאיתקצאי לבין השמשות**, **איתקצאי לכולי יומא**[1] [=מתוך שהוקצה בין השמשות, הוקצה לכל היום].

וכשהיו האפרוחים על הסל בשבת עצמה, **אינו מוקצה אלא בשעה שהם עליו**, **אבל אחר שכבר ירדו ממנו**, **שוב אינו בסיס להם**, **ומעתה הוא מותר בטלטול**.

כן מבואר כאן בגמרא. ונראה לר"י, שזה כדעת האומרים אין מוקצה לחצי שבת, כלומר אין אומרים מאחר שהוקצה באיזה זמן בשבת הוקצה לכל שאר השבת.

אבל לדעת האומרים שיש מוקצה לחצי שבת, מאחר שהוקצה איזה זמן בשבת, הוקצה עד סוף השבת, ואסור לטלטל את הסל, אף אחר שירדו האפרוחים ממנו.

ומיהו יש מפרשים שגם לדעת האומרים יש מוקצה לחצי שבת, אינו מוקצה אלא לאכילה אבל בטלטול הוא מותר.

כפיית סל לפני האפרוחים בשבת

מבואר במשנה בפרק מפנין, שמותר לטלטל סל להניחו לפני הלול כדי שהאפרוחים יעלו וירדו דרכו.

לדעת רב חסדא כפי שביאר רבה, **מאחר שעניין זה מצוי הוא**, שיש צורך להכניס האפרוחים ולהוציאם, לכן **מותר** לטלטל את הסל לצורך זה, אף על פי שהאפרוחים מוקצים.

ולדעת רב חסדא כפי שביאר רב יוסף, **אף שאסור לבטל כלי מהיכנו**, **אין לאסור** כפיית הסל לפני האפרוחים בשבת, **כי על ידי כפיית הסל לפני האפרוחים אינו נאסר בטלטול אלא לזמן שהאפרוחים עליו**, אבל אחר כך מותר לטלטלו, **ואינו מבטלו מהיכנו**[2].

ולדעת רבי יצחק, מאחר שאין שום היתר לטלטל כלי בשבת לצורך דבר שאינו ניטל, על כרחך לא **נאמר דין זה**, אלא **כשמתחילה טלטל את הסל כי היה צריך למקומו**, שבזה, מאחר שכבר הותר לטלטלו משום מקומו, מותר להניחו היכן שירצה, ובכלל זה לפני האפרוחים.

ביצה שנולדה בשבת או ביום טוב

אחת ביצה שנולדה בשבת, ואחת ביצה שנולדה ביום טוב, **אין מטלטלים אותה**, לא לכסות בה את הכלי [=לסתום פי צלוחית], ולא לסמוך בה כרעי המטה.

כפיית כלי על גבי ביצה שנולדה בשבת או יום טוב

בין לדברי רבה ובין לדברי רב יוסף, **דעת רב חסדא שמותר לתת כלי על גבי ביצה שנולדה בשבת או ביום טוב כדי לשמור עליה** כי כפיית כלי על גבי ביצתה לשמור עליה נחשב טלטול לצורך הצלה שכיחה. וכמו כן אין בו ביטול כלי מהיכנו.

ואולם בכל אופן מדובר בטלטול לצורך דבר שאינו ניטל בשבת. ולפיכך, **לדעת רבי יצחק**, **אינו מותר אלא כשמתחילה טלטל כי היה צריך למקומו של הכלי**.

פריסת מחצלות על גבי אבנים בשבת

בין לדברי רבה ובין לדברי רב יוסף, **דעת רב חסדא שמותר לפרוס מחצלות על גבי אבנים בשבת** מפני הגשמים, שהם מזיקים לאבנים בכך שממיסים אותן או גורמים להן שלא יקבלו סיד.

והטעם לכך כי פריסת מחצלות על גבי אבנים נחשבת טלטול לצורך הצלה שכיחה. וכמו כן אין בה ביטול כלי מהיכנו.

ואולם, כשהאבנים אינן ראויות לטלטול, הרי זה טלטול לצורך דבר שאינו ניטל בשבת. ולפיכך, **לדעת רבי יצחק**, אינו מותר אלא **כשהאבנים עצמן גם כן מותרות בטלטול**, **כגון שהיו מקורזלות** [=ראשן חד], **וראויות לקינוח בבית הכסא**. וכמו **כן**, לדעת רבי יצחק מותר לפרוס את המחצלות על גבי האבנים, **כשמתחילה נטל את המחצלות לצורך מקומן**.

פריסת מחצלות על גבי לבנים בשבת

בין לדברי רבה ובין לדברי רב יוסף, **דעת רב חסדא שמותר לפרוס מחצלות על גבי לבנים בשבת** מפני הגשמים, שהם מזיקים להן בכך שממיסים אותן או גורמים להן שלא יקבלו סיד.

והטעם לכך כי פריסת מחצלות על גבי לבנים נחשבת טלטול לצורך הצלה שכיחה. וכמו כן אין בה ביטול כלי מהיכנו.

ואולם כשהלבנים עומדות לבניין אינן ראויות

---

[1] תימה, הא כיון דבידו להפריחם למטה, הוי גמרו בידי אדם, ולית לן למימר מיגו דאיתקצאי לבין השמשות כדמוכח בפרק אין צדין, דפריך ... ולטעמיך תקשי לך קדירות דעלמא, דהא קדירות דשבתא, בין השמשות רותחות הן, ולאורתא קא אכלינן מינייהו, אלא גמרו בידי אדם לא קמבעיא ליה, כי קא מיבעיא ליה גמרו בידי שמים. ויש לומר, דשאני קדירות, אם הוה צריך להו בין השמשות, היה מקררן ... אבל הכא, רצונו היה שיעלו האפרוחין על הסל, שלכך כפאו, והרי שעה אחת הקצה אותו לצרכן, ומיגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא. [תוס'].

[2] וקשה לרשב"א, למאן דאמר יש מוקצה לחצי שבת, אמאי כופין את הסל לפני האפרוחים, והא מבטל כלי מהיכנו, וקיימא לן דאסור לבטלו ... ויש לומר, דלמאן דאמר יש מוקצה לחצי שבת, הך דכופין את הסל, מוקי כרבי שמעון, דלדידיה ודאי שרי לטלטל הסל כשירדו, דאפילו מיגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא לית ליה. א"נ הא דיש מוקצה לחצי שבת, היינו לאכילה ולא לטלטול. [תוס'].

לטלטול, כי הן מוקצות למלאכה, והרי זה טלטול לצורך דבר שאינו ניטל בשבת.

ולפיכך, **לדעת רבי יצחק**, אינו מותר אלא **כשהלבנים עצמן גם כן מותרות בטלטול, כגון שנשתיירו מהבניין**, ושוב אינן עומדות לבנות בהן, ומשתמשים בהן להסב עליהן. שכל הסבתן כך היתה, יושב קצת ונשען קצת על שמאלו. **וכמו כן**, לדעת רבי יצחק מותר לפרוס את המחצלות על גבי הלבנים, **כשמתחילה נטל את המחצלות לצורך מקומן**.

פריסת מחצלת על גבי כוורת בשבת

מבואר בברייתא, שמותר לפרוס מחצלת על גבי כוורת דבורים בשבת, בין כשעושה זאת להגן מפני החמה, ובין כשעושה זאת להגן מפני הגשמים. ובלבד שלא יתכוון לצוד את הדבורים.

וטלטול המחצלת הוא טלטול לצורך הצלה שכיחה. וכמו כן אין בפריסתה ביטול כלי מהיכנו. ולפיכך, בין לדברי רבה, ובין לדברי רב חסדא, מובן מדוע הוא מותר.

אולם **לדעת רבי יצחק, מאחר שאין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל, אין לטלטל מחצלות לפורסם על גבי הכוורת, אלא כשיש בה דבש**, שהוא דבר הניטל בשבת, ורוצה להגן עליו מפני החמה, ומפני הגשמים.

ולפיכך לדעת רבי יצחק, **בימות החמה ודאי מותר** לטלטל מחצלות לפורסם על הכוורת, **שהרי בימות החמה יש בכוורת דבש**.

ואכן רב אשי מיישב את הברייתא כדעת רבי יצחק, שהיא מדברת רק בימות החמה, ומה ששנינו בה, מפני הגשמים, הכוונה לגשמים של ימי ניסן וימי תשרי.

אבל בימות הגשמים, אין בכוורת דבש, **אלא** רק **שתי חלות שמשאירים בה לצורך הדבורים**.

ובדרך כלל אותן שתי חלות מוקצות הן לצורך הדבורים, **ואם כן, אין לטלטל מחצלות לפורסם על הכוורת**, כי אין כאן טלטול לצורך דבר הניטל.

אבל אם חישב על אותן חלות מערב שבת לאוכלן, בטלו מהיות מוקצה, ומעתה הן דבר הניטל, **ובאופן הזה מותר לטלטל מחצלות לפרוס על הכוורת** אף בימות הגשמים.

ומאחר שנתבאר, שאין היתר טלטול בברייתא זו אלא כשחישב על הדבש לאוכלו, אבל כשלא חישב עליו לאוכלו, הרי הוא מוקצה, ואסור בטלטול, אם כן ברייתא זו היא כדעת רבי יהודה, האוסר מוקצה בטלטול [אף כשהוא ראוי לאכילה].

ומאחר שהיא כדעת רבי יהודה, מה ששנינו בה, "ובלבד שלא יתכוון לצוד", אין הכוונה שמותר לפרוס את המחצלת אף באופן שבו הדבורים ניצודים, ובלבד שלא תהא כוונתו לכך, שהרי לדעת רבי יהודה, גם מלאכה שאינו מתכוון לה, אסורה.

אלא כוונת הברייתא, שיפרוס את המחצלת באופן שבפועל לא יהיו הדבורים נצודים, כלומר שישייר להם מקום לצאת[1].

וכל המבואר עד עתה הוא, כשנטל את המחצלת כדי לפורסה על הכוורת, אבל כשמתחילה נטלה משום שהיה צריך למקומה, מודה רבי יצחק, שמעתה רשאי לפורסה על הכוורת, אף על פי שאינה דבר הניטל.

עשיית מחיצה למת מפני החמה

אמר רב ששת, צאו ואמרו לרבי יצחק, [שאמר אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל], כבר פירש רב הונא את שמועתך בבבל, כלומר מתוך דברי רב הונא מבואר, שאין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל.

שכך **אמר רב הונא, עושים מחיצה למת בשביל חי ואין עושין מחיצה למת בשביל מת**.

ורב שמואל בר יהודה וכן שילא מרי ביארו את דברי רב הונא. שהוא לימד, **כיצד** יעשו, **כשיש מת המוטל בחמה, ורוצים לפרוס עליו מחצלת לצל, כדי שלא ימהר להסריח**.

יבואו שני בני אדם, וישבו בצדו על גבי הקרקע, כדי שיצטערו מחום הקרקע, **וכשנעשה להם חם מלמטה**, מן הקרקע שנתחממה, **זה מביא מטה**, ויושב עליה, **וזה מביא מטה**, ויושב עליה.

ולאחר מכן כשנעשה להם חם מלמעלה, מביאים מחצלת, ופורסים עליהם לצל.

וביארו התוס', שהסיבה שלא יביאו מיטה עד שיחם להם, וגם שלא יביאו הכל יחד, אלא תחילה כשחם מלמטה מביאים מטה, ואחר כך כשחם למעלה מביאים מחצלת, כי החמירו חכמים שעד כמה שאפשר יהיה היכר שכל פעולה נעשית לצורך החי.

ולאחר מכן, זה זוקף מטתו, שתהא מחצלת מונחת עליה, ונשמט והולך לו.

ואין צריך להישאר שם תחת האהל כדי שיהא נראה שנעשה בשביל חי, כיון שבשעת עשייה היה נראה שעושה בשביל חי.

וזה זוקף מטתו, שתהא מחצלת מונחת עליה, ונשמט והולך לו. **ונמצאת מחיצה עשויה מאליה**[2].

הרי שאסור להם לטלטל את המחצלת לצורך המת, שאינו ניטל בשבת, ורק לצורך עצמם מותרים לטלטל את המחצלת.

טלטול מת מחמה לצל

כשיש מת מוטל בחמה, ורוצים לטלטלו מחמה לצל שלא יסריח.

אם יש להם **ככר או תינוק, מניחים אותו על המת, ומטלטלים אותם יחד**.

וכשאין להם **ככר או תינוק** לטלטלו עם המת, נחלקו חכמים אם יש אופן נוסף לטלטלו.

לדעת רב יהודה אמר שמואל, יש אופן נוסף לטלטל את המת, והוא על ידי שיהפוך אותו ממטה למטה. כלומר, לא יגביה אותו עם המטה שהוא בה, ויוליכנו עמה, שזהו טלטול כדרכו, שהוא אסור, אלא יטלטלנו שלא כדרכו, על ידי גלגול ממטה למטה, **שהוא נחשב <u>טלטול מן הצד</u>**, [=כלאחר יד], **ולא נאסר מוקצה בטלטול מן הצד**.

ולדעת רב חנינא בר שלמיא משמו של רב, המוקצה אסור אף בטלטול מן הצד, ולכן כשאין ככר או תינוק לטלטל עמו את המת, אין מטלטלים אותו בשום אופן.

ונראה לר"י, שהלכה היא שאין לטלטל את המת טלטול מן הצד, כמו שאמרו במסקנת הדין הבא, שלדעת כל התנאים הוא אסור.

ומכל מקום, רק כשהטלטול הוא לצורך המוקצה, הוא אסור אף מן הצד. **אבל לצורך דבר מותר, מותר לטלטל מוקצה טלטול מן הצד**.

טלטול מת להצילו מפני הדליקה

נחלקו חכמים בברייתא אם מותר לטלטל את המת להצילו מפני הדליקה.

לדעת תנא קמא, אין לטלטלו.

---

[1] אכן לסברת רבי יצחק, ניתן להעמיד את הברייתא גם כרבי שמעון, ובכך היא מיושבת יותר, שכן לדעת רבי שמעון, מאחר שאותן שתי חלות ראויות לאכילה, אינן מוקצות, ואם כן ימות הגשמים שווים לימות החמה, שכן אף בימות הגשמים יש בכוורת דבש, והרי היא דבר הניטל. וכשתהא הברייתא כרבי שמעון, יתיישב הלשון "ובלבד שלא יתכוון לצוד" כפשוטו.

[2] ודוקא נקט חם להם מלמטה ברישא, שיביאו המטות לישיבה ברישא, והדר מחצלת לפרוש עליהן לצל, ואוחזים אותה בידיהם עד לאחר שעה שיזקפום וישמטום, דהוה ליה כי ההוא דאמרינן, האי מדורתא, מלמעלה למטה, שרי, אבל לאתויי מעיקרא מטות לצורך האהל, לא, דהוה ליה מלמטה למעלה כדרך בנין, וקיימא לן, אין עושין אהל עראי בתחילה בשבת. [רש"י].

ולדעת רבי יהודה בן לקיש, מותר לטלטלו.

ומתחילה אמרו, שכשיש להם **ככר או תינוק, הכל מודים שמניחים אותו על המת, ומטלטלים אותם יחד.**

ומחלוקתם היא **כשאין להם ככר או תינוק** לטלטלו עם המת.

לדעת רבי יהודה בן לקיש, מוקצה מותר בטלטול מן הצד, וזהו האופן **שיכול להציל את המת** מפני הדליקה, כלומר **על ידי טלטול מן הצד**, שיהפכנו ממטה למטה.

ולדעת תנא קמא, מוקצה אסור בטלטול מן הצד, ולכן לא יטלטלנו.

אולם למסקנה, הכל מודים שמוקצה אסור בטלטול מן הצד, ולכן, כשאין דליקה בצד המת, לדברי הכל לא יטלטלנו ממטה למטה.

אבל כשיש דליקה, לדעת רבי יהודה בן לקיש, התירו חכמים לטלטל את המת להצילו מהדליקה, ואפילו טלטול גמור, [ואפילו כשיש ככר או תינוק, אינו צריך להם כדי לטלטל את המת].

והסיבה לכך, **כי מתוך שאדם בהול על מתו שלא ישרף, אם לא יתירו לו להציל את מתו, עלול לכבות את הדליקה**[1], ולחלל שבת באיסור תורה, ולכן התירו את טלטולו של המת, כדי שלא יבואו לכבות.

ולדעת תנא קמא, לא התירו טלטול המת מפני הדליקה, ודינו כדין מת המוטל בחמה, שאם יש ככר או תינוק לטלטל עמו, מטלטלים אותו עימהם, **ואם לאו, אין מטלטלים** אותו כלל.

ואמר רבי יהודה בן שילא אמר רב אסי אמר רבי יוחנן, הלכה כרבי יהודה בן לקיש במת.

דף מד

מוקצה מחמת גופו

כל דבר שאינו ראוי לאדם בשבת, כגון חול ועפר ומעות, מאחר שאינם ראויים לו לכלום, מוקצים הם ממנו, ואסרו חכמים לטלטלם. וזהו **מוקצה מחמת גופו**.

מוקצה מדעת

יש דברים שמחמת עצמם ראויים הם לאדם, **אבל מחמת איזו סיבה הוא מקצה אותם מדעתו**, שלא להשתמש בהם. כגון מוקצה מחמת מיאוס או מוקצה מחמת איסור.

מוקצה מחמת מיאוס

כלי שיש בו מיאוס כגון נר של חרס שהדליקו בו פעם אחת שהוא מאוס לתת בו מאכל.

יש אומרים שעל ידי זה האדם **מקצה דעתו מלהשתמש בו** אף דבר שראויים לו, ונאסר הוא בטלטול לגמרי.

ויש אומרים שאין מוקצה מחמת מיאוס.

מוקצה מחמת איסור

דבר שהיה אסור לו זמן מה, כגון נר שדלק בשבת, שבשעה שהוא דולק, אסור לטלטלו מחמת עצמו, מטעם שיתבאר בעזה"י להלן.

יש אומרים שמחמת זה האדם **מקצה דעתו מלהשתמש בו לגמרי**, ולפיכך נאסר בטלטול אף אף אחר שיכבה.

ויש אומרים שאין מוקצה.

טלטול נר [של חרס] בשבת

נר הוא כלי שנותנים בו שמן ופתילה, והיו מדליקים את הפתילה, ושואבת את השמן, ודולקת, ומאירה. ולהלן יתבאר בעזה"י, אלו נרות מותרים בטלטול בשבת, ואלו אסורים.

א. נר חדש [שלא דלק מעולם].

נר חדש של חרס, שמעולם לא הדליקו בו, ראוי הוא להשתמש בו בשבת, [כגון לתת בו מלח, או דבר אחר, או לכסות בו כלי].

ולכן, **לדברי הכל** אינו מוקצה, **ומותר לטלטלו בשבת.**

ב. נר ישן [שדלק בעבר, אבל לא דלק בשבת זו].

לדעת רבי יהודה [הוא תנא קמא של משנתנו], נר ישן, שכבר הדליקו בו פעם אחת, מאחר שהוא נמאס על ידי ההדלקה מהשמן הנשרף בו, הרי זה מוקצה, **ואסור בטלטול. וזהו הנקרא מוקצה מחמת מיאוס.**

ולדעת רבי מאיר ורבי שמעון ורבי אלעזר ברבי שמעון, אין דבר נעשה **מוקצה מחמת** שהוא **מאוס**, ולכן מותר לטלטל נר ישן.

ובסוף המסכת מבואר שנחלקו רבינא ורב אחא אם בזה הלכה כרבי שמעון.

ג. נר שדלק בשבת זו [וכבר כבה].

לדעת רבי מאיר, נר שדלק בשבת זו, אף על פי שכבר כבה, הרי זה **אסור בטלטול, וזהו הנקרא מוקצה מחמת איסור.**

שכן בשעה שהיה הנר דולק, היה אסור לטלטלו, שמא יכבה. א"נ היה אסור לטלטלו משום שהוא בסיס לשלהבת שהיא מוקצה גמור כעפר. ומאחר שבשעת ההדלקה היה אסור לטלטלו, נעשה מוקצה גם לאחר שכבה.

וכמו כן דעת רבי יהודה, שאסור לטלטל את הנר הזה, כי מאחר שהדליקו בו, הוא מוקצה גם מחמת מיאוס.

ולדעת רבי שמעון ורבי אלעזר ברבי שמעון, אין דבר נעשה **מוקצה מחמת איסור**, ולכן מותר לטלטל נר ישן.

בסוף המסכת מבואר שבזה אין הלכה כרבי שמעון.

ד. נר הדולק עתה.

לדעת רבי שמעון ורבי אלעזר ברבי שמעון, נר, בשעה שהוא דולק, **אסור לטלטלו**, [מהטעמים הנזכרים לעיל, שמא יכבה או כי נעשה בסיס לשלהבת]. **אבל אחר שכבה, מותר לטלטלו.**

ולדעת רבי יהודה ורבי מאיר, אף אחר שיכבה אסור לטלטלו, משום מיאוס או משום איסור.

ה. נר גדול [שדלק בשבת זו].

נתבאר, שלדעת רבי שמעון, אחר שכבה הנר, מותר לטלטלו.

אכן כל זה בנר שאינו ראוי לדלוק כל השבת, שבכניסת שבת היה סבור, שכשיכבה ישתמש בו, ולכן אינו מוקצה.

אבל נר גדול **שראוי לדלוק כל השבת, מאחר שבכניסת השבת היה סבור שידלק עד מוצאי שבת, ולא יוכל להשתמש בו, אין דעתו עליו.**

ולפיכך, כשארע שכבה בשבת, מודה בו רבי שמעון, שאף אחר שכבה, הרי זה מוקצה, ואסור לטלטלו.

להנות מהשמן שבנר

כל זמן שהנר דולק היטב, הנוטל מהשמן שבו, מאחר שהיה עומד לדלוק וזה מנעו מכך, הרי זה **חייב משום מכבה.**

ונחלקו חכמים, האם מותר להנות מהשמן

[1] ואף על גב דגבי ממון אמרינן איפכא, אי שרית ליה אתי לכבויי, היינו משום שאין מצטער על ממונו כמו על מתו, ואי שרית ליה, מתוך שיהא טרוד להציל, ישכח שהיום שבת, ויבא לכבות בשוגג, אבל על מתו מצטער ביותר, ואי לא שרית ליה, אתי לכבויי במזיד. [תוס'].

שנשאר בנר אחר שכבה, או מהשמן שנוטף ממנו אף קודם שכבה.

לדעת רבי מאיר ורבי יהודה, כשם שהנר עצמו אף אחר שכבה, מוקצה הוא כל השבת, [מחמת מיאוס או מחמת איסור], כך **השמן שנשאר בו, וכן השמן שנטף ממנו, מוקצה** כמותו **כל השבת**.

אבל אחר השבת, מותר אפילו לרבי יהודה[1].

ולדעת רבי שמעון, כל זמן שהנר דולק, אין להנות מהשמן שנוטף ממנו[2], [שהוא מוקצה מחמת מצווה, כפי שיתבאר בעזה"י בדף מ"ה]. **אבל אחר שכבה** הנר, כשם שמותר לטלטל אותו, כך **מותר להנות מהשמן שנשאר בו, ומהשמן שנטף ממנו**.

ולדעת רבי אלעזר, אף בשעה שהנר דולק, מותר להנות מהשמן שנוטף ממנו. וכמו כן, כשהנר עומד לכבות, אף שעוד לא כבה, מותר ליטול אף מהשמן שבתוכו, שהרי כבר לא ידלק[3].

טלטול פמוט [של מתכת] בשבת

נתבאר, שנר של חרס ישן, כלומר, שהדליקו בו פעם אחת, אף אם בשבת זו לא הדליקו בו, מאוס הוא. ולדברי רבי יהודה, הרי זה מוקצה מחמת מיאוס, ואסור לטלטלו. ולדברי רבי מאיר אינו מוקצה מחמת מיאוס, ומותר לטלטלו.

אבל נר של חרס שהדליקו בו בשבת זו, מודה בו רבי מאיר שאסור לטלטלו. כי בשעה שהוא דולק אסור לטלטלו [מהטעמים הנזכרים לעיל], ומהטעם הזה, לדעת רבי מאיר, אף אחר שכבה הרי הוא מוקצה מחמת איסור, ואסור לטלטלו.

ואם כן, בנר של חרס שדלק בשבת זו, הכל מודים שאסור לטלטלו.

אבל נר של חרס שדלק פעם אחת ולא דלק בשבת זו, רבי יהודה בלבד אוסר לטלטלו, [כי הוא מוקצה מחמת מיאוס], ורבי מאיר מתיר לטלטלו [שלדעתו אין מוקצה מחמת מיאוס].

וכל זה בנר של חרס, אבל **פמוט של מתכת, אף אחרי שמדליקים בו כמה פעמים אינו מאוס**.

ואם כן, כשלא דלק בשבת זו, אף אם כבר דלק פעם אחת, **לדברי הכל אינו מוקצה, שהרי אין כאן לא מיאוס ולא איסור**.

וכשדלק בשבת זו, מיאוס אין כאן להקצותו, **אבל איסור יש כאן. ואם כן, לדעת רבי מאיר** מוקצה הוא מחמת מיאוס, **ואסור לטלטלו**.

שלדעת רבי מאיר, מחמת איסור בלבד נעשה מוקצה, ואין צריך שיהיה בו גם מיאוס וגם איסור.

- **ומתחילה רצו לומר, שלדעת רבי יהודה** דווקא מחמת מיאוס נעשה מוקצה, אבל **מחמת איסור אינו נעשה מוקצה, ומותר לטלטלו, ואם כן, בנר זה** נמצא **רבי יהודה מקל ורבי מאיר מחמיר**, [הפך מדין נר חרס ישן שלא דלק בשבת זו].

- **אולם למסקנה מבואר, שלדעת רבי יהודה, יש מוקצה גם מחמת איסור, ואם כן**, בנר זה **הכל מודים שאסור לטלטלו** מחמת איסור.

עד כאן הסוגיה כשיטת רש"י.

ורבינו תם מפרש, שפמוט האמור כאן, הוא פמוט גדול של מתכת, שיש בו כדי לדלוק כל השבת. ואם כן, בזה דעת רבי שמעון, שאם דלק בשבת זו, נעשה מוקצה, כי לא היתה דעתו עליו לשבת זו, כפי שנתבאר לעיל.

- ומתחילה רצו לומר, שבין לדעת רבי יהודה, ובין לדעת רבי מאיר, אין מוקצה אלא דבר מאוס, [ולדעת רבי יהודה, די בכך שהוא מאוס, ולדעת רבי מאיר צריך שיהיה בו גם איסור], אבל כל שאינו מאוס, אף שהיה בו איסור, אינו נעשה מוקצה מחמת זה. ואם כן, לדעת שניהם, פמוט של מתכת, מאחר שאינו מאוס, אינו נעשה מוקצה. ונמצא שבפמוט זה רבי יהודה ורבי מאיר מקילים, ורבי שמעון מחמיר, [הפך מדין נר חרס].

- אולם למסקנה אמרו, שבין לדעת רבי יהודה, ובין לדעת רבי מאיר, מחמת איסור לבד נעשה מוקצה. ואם כן, בפמוט זה הכל מודים שאסור לטלטלו מחמת איסור.

מטה שייחדה למעות

מתחילה אמרו, שלדברי רב יהודה אמר רב, **מטה שייחד אותה להיות מקום הנחת מעות, אף על פי שעדיין לא נתן עליה מעות מעולם**, משעה שייחד אותה לכך, **הרי היא כדבר שמשמש את המעות, והרי היא מוקצה בשבת כמו מעות**, ואסור לטלטלה.

ודחו זאת, שהרי נר חדש, אף על פי שהוא מיועד להדליק בו, לדברי הכל, כל זמן שלא הדליקו בו, אינו מוקצה, הרי שאף שעומד להדלקה, אינו נידון כבר עתה כמי שמשמש את האש, להיות נידון כאש, ולהיות אסור בטלטול.

ולמסקנה אמרו, שלדעת רב יהודה אמר רב, **אין המטה נעשית מוקצה כמעות, אלא כשגם יחדוה להיות תשמיש מעות, וגם נתנו עליה מעות פעם אחת**, שמאחר שנשתמשו בה למה שיחדוה, מעתה נחשבת היא כתשמיש מעות, ואסורה בטלטול כמעות, [אפילו לצורך גופה או לצורך מקומה], אף כשלא היו עליה מעות בשבת זו[4].

ופירש ר"י, שדווקא בדבר שראוי גם לתשמיש היתר, לא די בייחודו לאיסור, וצריך שגם ישתמש בו פעם אחת לאיסור. אבל דבר שראוי רק למלאכת איסור, כגון חצוצרה, אף אם לא תקע בה מעולם, מאחר שהיא מיוחדת לאיסור, הרי הוא מוקצה.

וכשלא יחדו את המיטה למעות, אף אם נתנו עליה מעות ביום חול, אינה נחשבת כתשמיש מעות, להיות אסורה בטלטול.

ואם היו עליה מעות בשבת עצמה, [כגון שהניחם שם בשבת, נוכרי או תינוק, מדעת ישראל], **כל זמן שהמעות עליה**, היא **אסורה בטלטול מחמת המעות**.

ואם היו עליה המעות **בכניסת השבת, כל בין השמשות, נאסרה לכל אותה שבת**, אף אם הסירו ממנה את המעות.

והדין הנ"ל, שמטה נאסרת בטלטול בשבת, על ידי יחוד למעות, ונתינת מעות פעם אחת, הוא כדעת רבי יהודה, האומר, שדבר שדעתו עליו שלא להשתמש בו, אף שראוי הוא לתשמיש היתר, הרי זה מוקצה.

אבל לדעת רבי שמעון, כל דבר שראוי לתשמיש אדם, אינו נעשה מוקצה, ולפיכך, מטה זו שראויה לתשמיש אדם, אינה נעשית מוקצה. ורק כשיש עליה מעות אסורה בטלטול מחמת המעות.

שידה

רש"י פירש ששידה היא **עגלה של עץ מוקפת מחיצות, ועשויה למרכב אנשים ונשים**.

ור"י הקשה, אם עשויה למרכב בני אדם, היא מקבלת טומאה אף כשיש בה ארבעים סאה, וכאן מבואר, שכשיש בה ארבעים סאה אינה מקבלת טומאה, ולכן

---

[1] וקשה לר"י, דמאי שנא מנר חנוכה, דתניא, כבה ליל ראשון, מוסיף עליו בליל שני ומדליק בו, כבה ליל שמיני, עושה לו מדורה בפני עצמו, מפני שהוקצה למצותו. ואומר ר"י, דנר חנוכה עיקרו לא להנאתו בא, אלא לפרסומי ניסא, ומשום חביבותא דנס, אינו מצפה שיכבה, אלא מקצה לגמרי למצוה, אבל נר שבת, להנאתו בא, יושב ומצפה שיכבה, ולכך מותר. [תוס'].

[2] ואם תאמר, ומאי שנא נר שכבה, שאסור לטלטל לרבי יהודה, מסוכה רעועה דעלמא, דמהני בה תנאי ... דאתמול דעתיה עילויה שתפול, ונר נמי דעתיה עילויה שיכבה. ואמאי אין מועיל תנאי להסתפק ממותר השמן. ולרבי שמעון נמי יועיל תנאי להסתפק מן השמן המטפטף בשעה שהנר דולק. ויש לומר, דהתם סוכה דעלמא היתה עשויה מזמן גדול, ועתה בין השמשות אינו בודל ממנה, ויושב ומצפה מתי תפול, אבל נר, עיקר הקצאתו הוא בין השמשות ודחייה בידים לצורך שבת, וחמיר טפי, ולא מהני ביה תנאי. [תוס'].

[3] עיין תוס' הרא"ש.

[4] ולא דמי לנר של מתכת, דשרי רבי יהודה, דהתם בלא יחדו. [רש"י]. שנר מתכת אין עשייתה להדלקה לבד, דראויה כל שעה לתשמיש אחר. [תוס'].

פירש ר"י, **שעגלה** זו **עשויה להוליך בה כלים**.

מוכני של שידה

רש"י פירש שמוכני של שידה, הוא האופן [=**גלגל**] שלה.

ורבינו תם מפרש, שמוכני הוא הכן **ובסיס** של השידה. ואין נראה לו לפרש שמוכני הוא אופן עגלה, כי אין דרך להניח מעות על האופן.

דין מוכני של שידה

להלן יתבארו בעזה"י מספר דינים שנאמרו [במשנה במסכת טהרות], במוכני של שידה, כשהיא עשויה באופן כזה, **שניתן לשומטה ולהסירה** מהעגלה.

א. אין חיבור לה.

כלומר, כשהמוכני עשויה באופן שניתן לסלקה מהעגלה, היא נחשבת ככלי בפני עצמו, ואינה נחשבת כחלק מן העגלה.

ולפיכך, **כשהשידה ראויה לקבל טומאה**, [שאינה גדולה באופן כזה שיש בה קיבולת של ארבעים סאה], **אם נטמאה השידה, לא נטמאה המוכני**,

ולכאורה כמו כן, אם נטמאה המוכני, לא נטמאה השידה.

וכשהשידה אינה ראויה לקבל טומאה [כשהיא גדולה עד שיש בה קיבולת ארבעים סאה], **המוכני אינה נידונית כמותה**, ולכן המוכני **מקבלת טומאה**.

כשיש בה בית קיבול, אבל אם אין בה בית קיבול, אינה מקבלת טומאה, שכן פשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה.

ב. אין נמדדת עימה.

כבר נתבאר, ש**השידה עצמה אם היא גדולה**, עד **שיש בה קיבולת של ארבעים סאה, אינה מקבלת טומאה**.

והסיבה לכך, כי כלי עץ הוקשו לשק, ללמוד, שאינם מקבלים טומאה, אלא אם כן ניתן לטלטלם אף כשהם מלאים, וכלי גדול כל כך, שיש בו קיבולת ארבעים סאה, כשהוא מלא, אי אפשר לטלטלו.

ולדעת בית הלל מדידה זו היא מבחוץ, כלומר רואים את השידה כאילו היא עומדת בתוך כלי גדול, ואם אותו כלי מחזיק ארבעים סאה, השידה טהורה, אף על פי שבתוכה אינה מחזקת ארבעים סאה כי לדעתם עובי הדפנות נמדד עמה.

ואף על פי שעובי הדפנות נמדדות עם השידה, המוכני אינה נמדדת עמה, אלא אומדים את השידה כמה יש בה בלא המוכני.

ג. אין מצלת עמה באהל המת.

רש"י מפרש, שהכוונה להצלה **מטומאת מת שתחת השידה**.

ולא שנכנסה השידה לבית שהמת בו, שאם כן אין כאן הצלה, שהרי הגג מאהיל על הטהרות מלמעלה.

וכשהשידה מחזיקה ארבעים סאה, אם נכנסה לבית הקברות, מאחר שהיא טהורה, **היא חוצצת בפני הטומאה, להגן על כלים שבתוכה שלא יטמאו**.

וכדעת רבי יהודה, שאוהל המטלטל מפסיק בפני הטומאה.

ודווקא השידה עצמה חוצצת בפני הטומאה, **אבל המוכני, מאחר שהיא כלי בפני עצמו, אינה חוצצת**.

ולכן אף כשהיתה המוכני גבוהה מדופני השידה, **אם כלים בולטים** מלמעלה **מדופני השידה, ורק** גובה **המוכני חוצץ עליהם, אינו מצילם**[1].

- וריב"א מפרש, שהכוונה להצלה מטומאת מת שנמצא עם השידה יחד תחת אוהל אחד, וכגון שהיא סתומה, מוקפת צמיד פתיל, שבכך אין הטומאה נכנסת לתוכה[2], **אלא שיש נקב בצידה, והמוכני חופפת שם, וממעטת אותו נקב[3] עד שלא נשאר בו טפח**.

וכלל בידינו, שכל דבר הניתן על הנקב, אם סותמו לגמרי, מועיל בכל אופן, אפילו לא בטלו שם[4]. ואם רק ממעט את הנקב, אינו מועיל אלא כשמבטלו שם.

ומאחר שהמוכני נשמטת ממנה, אינה בטלה שם, ואינה מועילה כשאינה סותמת הנקב לגמרי.

- ולפירוש רבינו תם, שמוכני היא כן ובסיס של שידה, מדובר שיש בשידה נקב מתחתיה כנגד המוכני, והיא בבית הקברות, והטומאה נכנסת דרך נקב בשידה, ואין המוכני מצלת, כיון שהיא נשמטת, ואין מבטלין אותה שם[5].

ד. ואין גוררין אותה בשבת בזמן שיש עליה מעות.

כלומר כשיש על המוכני מעות, היא **נעשית בסיס להן**, ולפיכך אסורה בטלטול.

ודין זה הוא כדעת רבי שמעון[6], שרק בשעה שיש על המוכני מעות, היא אסורה בטלטול, אבל כשהסירום משם, היא מותרת, אף על פי שהיו עליה מעות כל בין השמשות של ערב שבת.

אבל לדעת רבי יהודה, אם היו עליה מעות כל בין השמשות, נעשית מוקצה לכל השבת, אף אחר שהסירו ממנה את המעות.

ואומר ר"י, שכל זה כשהמוכני נשמטת, שאז היא כלי בפני עצמה. אבל כשאינה נשמטת, מותר לגוררה אף על פי שיש עליה מעות, כיון שאינם על גבי השידה, שהיא עיקר הכלי.

כך נתבאר הדין האחרון בדף זה. אולם *בדף מ"ו* אמרו, שלדברי רבי יוחנן, אין להעמיד את המשנה הזו כדעת רבי שמעון, שהרי בכל מקום רבי יוחנן פוסק כסתם משנה. ומאחר שלדעת רבי יוחנן הלכה כרבי יהודה, על כרחך אין סתם משנה כרבי שמעון אלא כרבי יהודה.

ולפיכך ביארו את המשנה כדעת רבי יהודה, ואמרו, שכוונת המשנה היא, שכשלא היו מעות על המוכני כל בין השמשות, אז אין גוררים אותה רק כשיש עליה מעות, אבל אם היו עליה מעות כל בין השמשות, אין גוררים אותה אף אחר שהסירום.

דף מה

להניח את הנר על גבי אילן מערב שבת

כלל בידינו, שאין משתמשים באילן מחובר, לא בשבת ולא ביום טוב, [גזרה שמא יתלוש].

ולפיכך, לדברי הכל אין להניח נר על גבי האילן ביום טוב, כי מאחר שהנר מותר בטלטול, יש לחוש שמא יטול אותו מהאילן, ונמצא משתמש באילן.

---

[1] ורבותי דוחקים ומפרשים אותה באהל המת ממש, ובשל חרס המוקפת צמיד פתיל. והרבה תשובות יש. חדא, דנמדדת לא שייך בשל חרס, דלא איתקש לשק, ובין מיטלטל ובין אינו מיטלטל, טמא. ועוד, אם המוכני מוקף צמיד פתיל, יציל בפני עצמו כלים שבתוכו. ועוד, בפירוש נשנית במסכת כלים בהלכות כלי עץ. והלכות כלי חרס נשנו לבדן, והלכות כלי עץ נשנו לבדן. [רש"י].

[2] ואף על גב, דכלי עץ אינו מציל בצמיד פתיל, היכא דמקבל ארבעים סאה, מציל, כיון דלא מקבל טומאה. [תוס'].

[3] וצריך לומר דמוכני אין לו בית קיבול אלא פשוטי כלי עץ הוא. [תוס'].

[4] ומיהו תבן וגרוגרות אין להם דין כלים, ואפילו סותמין כל החלון צריכין ביטול. [תוס'].

[5] ומיירי נמי שאין סותמת כל הנקב, אלא ממעטת אותו מפותח טפח ... וצריך לומר דמיירי שאין הטומאה כנגד הנקב, דכשהטומאה נגד הנקב, אפילו אין בו פותח טפח בוקעת ועולה. [תוס'].

[6] דמעות לא חזו מידי, ומודה רבי שמעון דעודן עליו, אסור. [רש"י].

וכמו כן, **לדעת האומרים** [=רבי שמעון] **שאחר שכבה** הנר בשבת **מותר לטלטלו**, **אין להניחו על גבי האילן מערב שבת**, שמא כשיכבה יטלנו מהאילן, ונמצא משתמש באילן.

אבל **לדעת האומרים** [=רבי יהודה] **שאף אחר שכבה הנר** בשבת **אסור לטלטלו**, **מותר להניחו מערב שבת על האילן**, ואין לחוש שיטלנו משם בשבת, כי הוא מוקצה. וכדברים האלו אמר רב, כי דעתו כדעת רבי יהודה, [אף לעניין מיגו דאתקצאי בין השמשות אתקצאי לכולי יומא].

לטלטל נר במקום סכנה

אף שרב פסק כרבי יהודה, שאין לטלטל את הנר אף אחר שכבה, **מודה רב**, שבמקום בסכנה ניתן לעשות כרבי שמעון, ולטלטל את הנר אחר שכבה, **כי כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק**.

ולכן מותר לטלטל בשבת נר חנוכה אחר שכבה, כשיש חשש, שאם יניחנו במקומו יבוא לידי סכנה.

כגון בשעת הגזרה שגזרו הגוים [הנקראים חברי], שלא להדליק נר חנוכה, והוא הדליקו בחצר בפתח הסמוך לרשות הרבים, ואם ישאר שם, יראו שהדליקו ויענישו אותו[1].

א"נ בשעת הגזרה שגזרו הגוים [הנקראים חברי] שלא ידליקו שום אור אלא בבית עבודה זרה שלהם[2].

דבר שדחה בידים

נתבאר, שלדעת רבי שמעון, אין הנר נעשה מוקצה, לא מחמת מאיסות שיש בו, [על ידי שדלק פעם אחת], ולא מחמת איסור שהיה בו, [על ידי שדלק בשבת זו, ובשעה שדלק היה אסור בטלטול שמא יכבה או משום שכולו בסיס לשלהבת], כי מאחר שעתה הוא יכול להשתמש בו, אינו מקצה אותו מהשתמשות.

ולדברי רבי יוחנן, **דעת רבי שמעון**, **שלא רק דברים** אלו **שלא דחה** אותם **בידיו מהשתמשות אינם נעשים מוקצה**, **אלא גם דברים שדחה** אותם **בידיו מהשתמשות**, **כגון חיטים שזרעם בקרקע**, ובכך דחה אותם מאכילה, **וכן ביצים שהניחם תחת התרנגולת** לדגור עליהם, שבכך דחה אותם מאכילה [עד שיבקעו מהן אפרוחים], **כל זמן שלא השרישו החיטים**, מאחר שיכול ליטלם ולאוכלם, **וכל זמן שהביצים ראויות לאכילה**, **אינם מוקצים**, ומותרים הם.

מוקצה מחמת מצווה מודה בו רבי שמעון

לדעת רבי שמעון, **דבר הראוי לאדם**, **אינו נעשה מוקצה**, **אלא כשהקצה אותו לצורך מצווה**, **ואף הוא אינו מוקצה אלא לזמן המצווה**.

ובכלל זה, **שמן שנתן בנר של שבת**, **שמאחר שמקיים בכך מצוות הדלקת הנר**, **הרי הוא מקצה את השמן לכל זמן ההדלקה**.

ולפיכך, **אף כשנטף שמן חוץ לנר**, **ומעתה אם יטלו**, **אינו חייב משום מכבה**, **בכל זאת**, **כל זמן שהנר דולק**, **כל השמן שנתן בו מתחילה מוקצה הוא**.

- ומתחילה רצו לומר, שהסיבה ששמן שנטף מהנר הוא מוקצה לדעת רבי שמעון, משום שבנוסף לכך שהוא מוקצה מחמת מצווה, הוא מוקצה גם מחמת איסור. שכשנתן את השמן בנר, והדליקו, אסור לו ליטול ממנו, משום איסור מכבה, ומשום כך הקצה דעתו ממנו.

- אולם מסקנת הגמרא, שלדעת רבי שמעון, מחמת המצווה לבדה השמן מוקצה.

ומה שאמר רבי יוחנן, שבשמן שבנר מודה רבי שמעון שהוא מוקצה, הואיל והוקצה למצותו הוקצה לאיסורו, אין כוונתו לומר שהוקצה מחמת שני הדברים, אלא שמחמת המצווה בלבד, הוקצה לכל זמן ההדלקה שהוא זמן האיסור.

ודבר נוסף שמודה בו רבי שמעון, **שהוא מוקצה מחמת מצווה**, **הם עצי סוכה**, **שמחמת שהקצה אותם לסוכה**, **אסור לטלם כל שבעה**, **אף על פי שאין כאן אלא מוקצה מחמת מצווה**, שהרי איסור סתירה אין כאן אלא ביום טוב בלבד.

וזהו ששנינו, שלדעת רבי שמעון, המסכך סוכה כהלכתה, ומעטרה בקרמים [=בגדי צבעונים], ובסדינים המצויירים, ותלה בה אגוזים אפרסקים, שקדים, ורמונים ואפרכלי של ענבים, ועטרות של שבולים יינות ושמנים [בכלי זכוכית], וסלתות. אסור להסתפק מהם עד מוצאי יום טוב האחרון. [ואם התנה עליהם, הכל לפי תנאו].

עצי סוכת רשות ביום טוב

ביום טוב, אסור ליטול עצים מסוכה, אפילו אינה סוכת מצווה, כגון שנעשית לצל [בפסח ושבועות], כי נטילת העצים מהסוכה היא סתירתה, וסתירת הבניין היא מהמלאכות האסורות ביום טוב.

ולדעת האומרים יש מוקצה מחמת איסור, **עצי הסוכה אסורים**, **אף אם נפלו ממנה מעצמם**, ושוב אין בנטילתם סתירה, כי מכל מקום מחמת האיסור שהיה בנטילתם נעשו מוקצה.

ולדעת רבי שמעון, מאחר שאין דבר נעשה מוקצה מחמת איסור, **אם נפלו עצים מהסוכה ביום טוב**, **מותר לטלטלם**, **ולהסיק בהם**.

וכל זה בעצי הסוכה עצמם, אבל חבילות עצים הסמוכים לה, אף שנתנם שם כדי לתת אותם בסוכה, מאחר שלא נתנם בה, אין בנטילתם סתירה, ולדברי הכל אינם מוקצים.

פירות שהעלם לגג ליבשם [=דחה בידים]

היו רגילים להעלות לגג מיני פירות ליבשם שם, והיו נאכלים אחר זמן כשהם יבשים.

ולדעת רבי יהודה, **כל מיני פירות שהעלם לגג ליבשם**, **אף שראויים לאכילה גם בכל משך זמן יבושם**, מכל מקום, **מאחר שהעלם**, **והראה שאינו רוצה בהם עד שיתייבשו**, **הרי הם מוקצים**, **ואפילו אכל מהם קודם שהעלה אותם**[3].

ובכלל זה תאנים וענבים, [שמתקלקלים עד שמתייבשים], וכן אפרסקים וחבושים ושאר מיני פירות [שראויים לאכילה כל משך זמן יבושם].

ולדעת רבי שמעון, [כדברי רב יהודה אמר שמואל], **אין מוקצה**, **אלא דבר שמתקלקל מאכילה במשך זמן יבושו**, ואינו חוזר להיות ראוי אלא בגמר היבוש, **כתאנים וענבים שמעלה לייבשם להיות גרוגרות וצימוקים**, שאלה, משנשתהו שם מעט, שוב אין ראוים לאכילה עד שיתייבשו. אבל שאר דברים אף שהעלה אותם להתייבש, וגילה בדעתו שאין כוונתו לאוכלם עד שיבשו אינם מוקצים ומותר לאוכלם.

פצעילי תמרה

פצעילי תמרה, הם תמרים הנלקטים קודם

---

[1] ואף על גב דבשעת הסכנה אמרינן דמניחה על שולחנו ודיו, הכא מיירי אם יארע שלא הניחה על שולחנו. [תוס'].

[2] ומאי דקמבעיא ליה בנר חנוכה טפי מבנר שבת, משום דלצורך אכילה היו מניחים להם. [תוס'].

[3] מדנקט אוכל במוקצה דדחייה בידים, [שהעלה לגג], נראה דאזיל ואכיל שרי ליה לרבי יהודה במוקצה דלא דחייה בידים, כגון גבי אוצר. [תוס'].

בישולם, וכונסים אותם בסלים שעושים מלולבים, והם מתבשלים מאליהם.

ולדברי רבי, דווקא בגרוגרות וצימוקים, שיש בהם שתי סיבות לאסור, מודה בהם רבי שמעון שהם מוקצים, ואלו הן הסיבות לאסור. **(א) דחייה בידים**, [שהעלה אותם לגג ליבשם והסירם ממאכלו]. **(ב) אינם ראויים** לאכילה [בזמן יבושם].

אבל כשהיתה רק סיבה אחת מאלו, כגון שלא דחה את הדבר בידים, אף על פי שאינו ראוי לאכילה, **אינו מוקצה, ולכן, לדעת רבי שמעון, פצעילי תמרה אינם מוקצים**, ומותר לאוכלם בשבת אף קודם בישולם.

את הדין הזה אמר רבי, לרבי שמעון בנו, כששאלו על כך. ומתוך שרבי שמעון בנו של רבי שאל את אביו מה דין פצעילי תמרה לדעת רבי שמעון, היה נראה, שידע שלדעת אביו הלכה כרבי שמעון.

ולהלן יתבאר בעזה"י האם באמת דעת רבי כדעת רבי שמעון. או שאין דעתו כן ורק ביאר דבריו.

בהמות שאינן מוקצות ומותר לשוחטן ביום טוב

במשנה במסכת ביצה מבואר, שבהמות ביתיות אינן מוקצות, ומותר לשוחטן ביום טוב.

ורגילים להשקותן קודם השחיטה, כדי שיהא נוח להפשיט את העור.

ובהמות מדבריות, מאחר שלא חשב שישחט אותן, מוקצות הן ואסור לשוחטן ביום טוב.

ולהלן יתבאר אלו בהמות נחשבות ביתיות ואלו בהמות נחשבות מדבריות.

א. דעת תנא קמא בברייתא.

הביתיות המותרות, הן אלו שיוצאות בכל יום לרעות חוץ לתחום, וחוזרות כל יום ולנות בתוך התחום, וכל שכן אלו שאינן יוצאות כלל.

והמדבריות האסורות, הן אלו שאינן חוזרות בכל יום, אלא יוצאות בפסח בתחילת ימות החמה, **וחוזרות במרחשון** בתחילת ימות הגשמים.

ב. דעת רבי לתירוץ ראשון וכן לתירוץ שני.

גם אלו שאינן חוזרות בכל יום, אלא יוצאות בפסח בתחילת ימות החמה, וחוזרות במרחשון בתחילת ימות הגשמים, **נחשבות כביתיות, ומותר לשוחטם ביום טוב.**

ורק אלו שרועות באפר ואין נכנסות לישוב לא בימות החמה ולא בימות הגשמים מדבריות הן **ואסורות.**

- **לתירוץ הראשון בגמרא, דעת רבי בדין מוקצה כדעת רבי שמעון, ואף על פי כן, מודה הוא שבהמות אלו מוקצות הן, כי נחשבות** הן **כגרוגרות וצימוקים** שמודה בהן רבי שמעון.

- **ולתירוץ השני בגמרא, דעת רבי בדין מוקצה כדעת רבי יהודה, ורק משום כן מודה הוא שמדבריות נאסרות** מדין מוקצה, אלא שחולק הוא על תנא קמא, אלו בהמות נחשבות מדבריות.

ג. דעת רבי בתירוץ השלישי.

גם אלו שרועות באפר ואין נכנסות לישוב לא בימות החמה ולא בימות הגשמים מותרות בשחיטה ביום טוב, כי דעת רבי בדין מוקצה **כדעת רבי שמעון**, כלומר אין דבר נעשה מוקצה [אלא אם כן דחה בידים ואינו ראוי], ולכן בהמות אלו אינם מוקצות, ומותרות.

ומכל מקום, לדעתו, **אם בדין מוקצה היתה הלכה כרבי יהודה**, ויש לאסור מדבריות, **אין להחשיב מדבריות אלא את אלו שרועות באפר ואין נכנסות לישוב לא בימות החמה ולא בימות הגשמים.**

טלטול קינה [=לול] של תרנגולת

א. קינה ריקה.

קינה ריקה של תרנגולת, היא כלי הראוי לתשמיש, אבל היא מיוחדת לתרנגולת, ואם כן הוא כלי שמלאכתו לאיסור. ולפיכך:

לדעת רבי יהודה, מאחר שהכלי מיוחד לתרנגולת, הרי הוא **מוקצה, ואין לטלטלו בשבת.**

ולדעת רבי שמעון, מאחר שהכלי ראוי לשימוש, **אינו מוקצה ומותר בטלטול בשבת.**

ולדברי רב נחמן, כן הדין גם אם יש בקינה ביצה שנולדה היום. כי מאחר שהיא ראויה לאכילה, אינה מוקצית, אף על פי שנולדה היום. משום שלדעת האומרים שכל דבר הראוי לאדם אינו נעשה מוקצה אף כשלא חישב עליו מאתמול, כמו כן כל דבר הראוי לאדם אינו נאסר אף כשנולד בשבת ומחמת כן לא חשב עליו מאתמול.

ב. קינה שיש בה אפרוח מת[1].

לדעת רבי יהודה, דין פשוט הוא, שאין לטלטל את הקינה הזו, שהרי אפילו כשהיא ריקה, היא מוקצית, וכל שכן כשיש בה אפרוח מת, שהוא אסור באכילת אדם כדין נבלה.

ונחלקו חכמים, האם לדעת רבי שמעון הקינה הזו **מותרת בטלטול** או שהיא אסורה בטלטול.

- **לדברי מר בר אמימר משמו של רבא, אפרוח זה, אם אתמול היה חי ובריא, ומת היום, מודה רבי שמעון שאסור לטלטלו.**

כי אף שהיום ראוי הוא להאכילו לכלבים, **מאחר שאתמול היה חי ובריא**, דעתו היה להמתין שיגדל, ויאכל לאדם.

ולפיכך, **הסיח דעתו ממנו**, והרי זה מוקצה, כגרוגרות וצימוקים, ולכן גם כשמת היום, ונעשה עומד לאכילת כלבים, עדיין הוא מוקצה.

ומאחר שהאפרוח מוקצה, נעשית הקינה בסיס לאפרוח המוקצה, וכולה אסורה בטלטול.

- **ולדברי מר בריה דרב יוסף משמו של רבא, אפרוח זה**, אף שאתמול היה חי, ורק היום מת, **מאחר שעתה ראוי ועומד לאכילת כלבים, מותר לטלטלו לכך. ואם כן, גם הקינה מותרת בטלטול.**

ג. קינה שיש בה ביצת אפרוח.

ביצה שכבר נוצר בה אפרוח, אסורה לאדם, וגם לכלבים אינה ראויה, שאינם אוכלים אותה משום קליפתה[2].

ומאחר שאינה ראויה לכלום **מודה בה רבי שמעון שהיא מוקצית.**

ומעתה, קינה שיש בה ביצה אפרוח, אסורה בטלטול לדברי הכל, מחמת שהיא נעשית בסיס לדבר האסור.

דעת רבי יוחנן בעניין מוקצה

לדברי רבה בר בר חנה, **כך אמר רבי יוחנן**, "**בני הישיבה אמרו, שהלכה כרבי שמעון**".

ומתחילה היה נראה מהדברים הללו, **שכן דעת**

[1] פירש הר"ר יוסף, דלא נקט אפרוח חי, משום דחי חזי לשתק בו תינוק כשבוכה. ואין נראה, דהא בהיא דכופין את הסל לפני האפרוחין, משמע דאסור לטלטל. ועוד אי מחיים שרי אמאי קאמר בסמוך דמודה רבי שמעון בבעלי חיים שמתו שאסורין, אלא ודאי בעלי חיים מוקצין הם כגרוגרות וצימוקין, ומקצה אותם גם מכלבים. [תוס'].

[2] נראה לר"י, דאסור לרבי שמעון, משום דכיון דאית ביה אפרוח, הוי כמו גרוגרות וצימוקין. וקא מיבעיא ליה לסבא קירוייא, אי שרי לטלטולי על ידי שינער משם הביצה, אי חשיב כמו מניח, או כשכח, והשיב לו רבי יוחנן, כלום עשוי אלא לתרנגולין, ואין זה כשכח אלא כמניח, ואסור. [תוס'].

רבי יוחנן, שהלכה כרבי שמעון במוקצה.

ולפי זה אמרו, שכשרבי יוחנן הורה לסבא קרויא או סבא סרויא [על שם מקומו נקרא כן], שאין לטלטל קינה של תרנגולים בשבת, הכוונה לקינה שיש בה ביצת אפרוח, שאותה לבדה אוסר רבי שמעון בטלטול.

אולם כשבא **רבי יצחק ברבי יוסף, אמר, שלדעת רבי יוחנן הלכה כרבי יהודה, וכשאמר, "אמרו בני הישיבה שהלכה כרבי שמעון", לא אמר את דעת עצמו**, אלא את דעת בני הישיבה.

ולפי זה, שכשרבי יוחנן הורה לסבא קרויא או סבא סרויא [זקן ממקום הנקרא קרויא או סרויא], שאין לטלטל קינה של תרנגולים בשבת, הכוונה אף לקינה ששאין בה דבר, שגם אותה אוסר רבי יהודה בטלטול.

דעת רבי יהושע בן לוי בעניין מוקצה

לדעת רבי יהושע בן לוי, **הלכה כרבי שמעון**.

נר ומנורה

עד עתה נתבאר, שנחלקו חכמים, האם נר מותר בטלטול בשבת, או שהוא מוקצה משום מיאוס, או משום איסור.

וכל זה **בנר**, ש**הוא כלי שיש בו בית קיבול אחד, שנותנים בו שמן ופתילה, ובחול הוא מיועד לטלטול**.

אבל מנורה היא כלי גדול, שיש בו כמה בתי קיבול לכמה נרות, ואף בחול אין רגילים לטלטלו, אלא עומד הוא במקום מסוים, ומאיר את החדר.

ולהלן יתבאר בעזה"י אלו מנורות מותרות בטלטול בשבת.

מחלוקת ריש לקיש ורבי יוחנן בטלטול מנורות

ריש לקיש הורה, שמנורה הנטלת ביד אחת, מותר לטלטלה, ומנורה כבדה, שנטלת בשתי ידים, אסור לטלטלה.

ורבי יוחנן אמר, שאין חילוק בדבר, ובין זו הנטלת ביד אחת, **ובין זו** הנטלת בשתי ידים, **אסור לטלטלה**.

ואין שום היתר טלטול בדבר העומד להדליק בו, אלא בנר ישן, שרבי יהודה אוסר לטלטלו משום מיאוס, בזה דעת רבי יוחנן שאין הלכה כמותו[1].

ונאמרו שני ביאורים בטעם מחלוקתם.

א. הואיל ואדם קובע לו מקום.

לדברי רבה ורב יוסף, הסיבה שלדעת ריש לקיש ורבי יוחנן מנורה אסורה בטלטול, [אף באופנים שהנר מותר בטלטול], כי מנורה אדם קובע לה מקום, ואף בחול אינה עומדת לטלטול. אלא שבזה נחלקו.

לדעת רבי ריש לקיש, רק מנורה כבדה, שאינה ניטלת אלא בשתי ידים, אדם קובע לה מקום, ומקפיד על טלטולה.

ולדעת רבי יוחנן, אף זו הניטלת ביד אחת, אדם קובע לה מקום, ומקפיד על טלטולה.

- ואביי הקשה על דבריהם, מדין כילת חתנים [המבואר להלן], שממנו יש ללמוד, שמותר לטלטל גם כלי שאדם קובע לו מקום[2].

דף מו

ב. במנורה של פרקים [=חוליות].

לדברי אביי, מנורה העשויה חוליות חוליות המתחברות זו לזו, **הכל מודים שאסור לטלטלה, בין כשהיא גדולה, ובין כשהיא קטנה** הניטלת ביד אחת, והסיבה לכך, **שמא כשיטלטלוה תתפרק**, ויבנה, ונמצא עושה כלי בשבת.

ומנורות שאינן של פרקים, מעיקר הדין אין לאסור את טלטולם, [כדין נרות]. **אבל כשיש במנורות הללו חיתוכים** וחריצים [=חידקי], **שבכך הן נראות כמנורה של פרקים, אסרו את טלטולן**, כדי שלא יבואו לטלטל גם מנורה של פרקים. ובזה נחלקו.

לדעת רבי יוחנן, כשאסרו מנורה שיש בה חיתוכים, אסרוה בין כשהיא גדולה, ובין כשהיא קטנה, מהטעם הנ"ל, שמא יבוא לטלטל מנורה של פרקים.

ולדעת ריש לקיש, אסרו מנורה של חיתוכים **רק כשהיא גדולה**, שאינה ניטלת אלא בשתי ידים, שמאחר שהיא גדולה **כדרך שעושים מנורות של פרקים**, יש לחוש שיטעו ויחשבו שהיא מנורה של פרקים, וכשיראו שמטלטלים אותה, יבואו לטלטל גם מנורה של פרקים. **אבל כשהיא קטנה, הכל יודעים שאינה של פרקים** אלא חיתוכים בלבד יש בה, וכשיראו שמטלטלים אותה, לא יבואו לטלטל גם מנורה של פרקים.

ומעשה ברבי אבא [וי"ג רבי אמי] ורבי אסי, שנזדמנו לביתו של רבי אבא דמן חיפא, ונפלה מנורה על בגדו של רבי אסי, ולא טלטלה, [כדעת רבי יוחנן רבו[3]].

כילת חתנים

כילת חתנים היא אוהל שיש על גבי המיטה, על ידי שנותנים עמודים בשני ראשי המטה באמצעה, ונותן כלונס מזה לזה, ומשליך עליו האוהל, ושופע לכאן ולכאן.

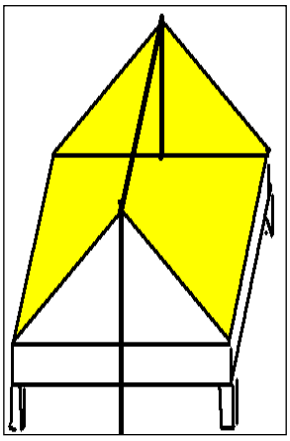

ולדברי שמואל משום רבי חייא, כילה זו, מאחר שאינה רחבה בגגה טפח, אינה נחשבת כאוהל, **ומותר לנטותה או לפורקה בשבת, ואין בדבר, לא בנייה ולא סתירה**.

ומתוך כך שמותר לפרוק כילה זו בשבת, מבואר, **שלא** רק איסור סתירה אין בדבר, אלא אף **איסור מוקצה** אין כאן, אף על פי שאדם קובע לה מקום, ואינה מיועדת לטילטול, ומכאן הוכיח אביי, שדבר שאדם קובע לו מקום, אינו נעשה מוקצה על ידי זה.

-

דין מוכני נתבאר בדף מ"ד.

---

[1] כן נראה מפירוש רש"י, וכן פירשו התוס' בתחילה, וכתבו, שלפי זה, הא דפסיק לעיל כרבי יהודה, היינו בהדליקו בה באותה שבת, דהוי מוקצה מחמת איסור. והא דפסיק בפרק בתרא כרבי שמעון בנבלה לפני הכלבים אף על גב דנבלה מוקצה מחמת איסור ... התם לא דחייה בידים, אבל הכא דדחייה בידים, סבר כרבי יהודה ... אך לפי זה קשה לרשב"א ... ונראה לפרש, דרבי יוחנן פסק כרבי יהודה במוקצה מחמת מיאוס, וכל שכן במוקצה מחמת איסור ... והא דקאמר, אנו אין לנו אלא בנר כרבי שמעון, לאו משום דסבר כוותיה בנר, אלא כלומר, אין לנו שיתיר אפילו רבי שמעון דמיקל, אלא בנר, אבל במנורה אסר ... [תוס'].

[2] דווקא כגון מנורה וכילת חתנים אבל יש דבר שאדם קובע לו מקום ומקפיד על כך יותר והוא מוקצה כפי שיתבאר בעזה"י בפרק כל הכלים. [ע"פ התוס'].

[3] רבי אסי האמור כאן, הוא חבירו של רבי אמי, והם היו תלמידי רבי יוחנן. ויש רב אסי שהיה חבר של רב כהנא, והם היו תלמידי רב. [תוס'].

הוראת רבי בדיוספרא

אמר רבי יהושע בן לוי, פעם אחת הלך רבי למקום הנקרא דיוספרא, והורה במנורה כרבי שמעון בנר. **ונסתפקו בגמרא מה הורה** רבי.

א. האם **הורה הוראה אחת**, והיא, **שמותר לטלטל מנורה** [כדעת ריש לקיש לעיל].

ומה שאמר כרבי שמעון בנר, הכוונה, כמו שרבי שמעון מתיר לטלטל נר, כך מותר לטלטל מנורה.

ב. או שהורה **שתי הוראות**, **(א) אסור לטלטל מנורה**, [כדעת רבי יוחנן לעיל]. **(ב) מותר לטלטל נר** [כדעת רבי שמעון].

ותוס' כתבו, **שודאי הורה שתי הוראות**, וכמו כן אין להסתפק מה היתה **ההוראה השניה**, כי ודאי היתה, **שמותר לטלטל נר**, כדעת רבי שמעון. **אבל מה שהורה במנורה**, **יש להסתפק** בו, **האם הורה** בה **היתר או איסור**.

כשמגיע למקומו של המחמיר משום כבודו יש להחמיר

רב מלכיא נזדמן לביתו של רבי שמלאי, וטילטל נר לאחר שכבה [כדעת רבי שמעון]. והקפיד רבי שמלאי.

רבי יוסי גלילאה נזדמן למקומו של רבי יוסי ברבי חנינא, וטילטל נר [כדעת רבי שמעון]. והקפיד רבי יוסי ברבי חנינא.

רבי אבהו, כשהיה מזדמן למקומו של רבי יהושע בן לוי, היה מטלטל את הנר [כדעת רבי שמעון]. וכשהיה מזדמן למקומו של רבי יוחנן לא היה מטלטל את הנר [כדעת רבי יהודה].

והסיבה לכך, כי לדעת רבי אבהו, הלכה כרבי שמעון, כמו שפסק רבי יהושע בן לוי. ומכל מקום, כשהיה מגיע למקומו של רבי יוחנן, משום כבודו של רבי יוחנן, היה מחמיר לעשות כרבי יהודה, כמו שפסק רבי יוחנן.

נר שדלק בו נפט

לדברי רב יהודה, גם רבי שמעון המתיר לטלטל נר ישן, ואינו עושה אותו מוקצה מחמת מיאוס, אין זה אלא בנר שדלק בו שמן, אבל נר שדלק בו נפט, שהוא מסריח, **מודה בו רבי שמעון**, **ש**שוב אינו ראוי לשום תשמיש חוץ מהדלקה, ולכן **הוא מוקצה** בשבת.

ולדברי רבה ורב יוסף, כשם שרבי שמעון מתיר לטלטל נר שדלק בו שמן, ואינו עושה אותו מוקצה מחמת מיאוס, כך הוא מתיר לטלטל נר שדלק בו נפט, כי אף שמאוס הוא לתת בו כל דבר, עדיין ראוי הוא לכסות כלי, **ולדעת רבי שמעון**, כל שראוי לאיזה דבר, **אינו נעשה מוקצה**[1].

ומכל מקום, דווקא כלי שראוי לאיזה תשמיש שהוא, אינו נעשה מוקצה, אבל אבנים ודומיהם, אף שגם הם ראויים לאיזה תשמיש, כגון לכסות כלים, אינם מותרים בכך אלא מוקצים הם.

רבא רצה לצער את רב אויא בקושיות על שטינף את המטה

רב אויא נזדמן לביתו של רבא, והיו בתי רגליו[2] מלוכלכות בטיט, התיישב על המטה לפני רבא, והקפיד רבא על טינוף המטה, ולפיכך רצה לצערו בקושיות.

הקשה רבא, מהו הטעם של רבה ורב יוסף שאמרו שנר שהדליקו בו נפט אינו מוקצה, ומדוע הוא שונה משאר אבנים שבחצר. והשיב רב אויא שהנר ראוי לכסות כלי, ושונה מאבנים שבחצר, בכך שהוא עצמו כלי, כפי שנתבאר לעיל.

ואמר על כך רב נחמן בר יצחק, בריך רחמנא דלא כסיפיה רבא לרב אויא [=ברוך ה' שרבא לא ביישׁ את רב אויא].

תכשיטי אשה בשבת

חכמים אסרו לאשה לצאת בשבת בתכשיטים שעליה, כגון שירים [=צמידים] ונזמים וטבעות, שמא תצא בהם לרשות הרבים, ושם תשלפם מעליה, להראות לחברותיה, ובתוך כך תוליכם ארבע אמות.

ומכל מקום, אף שאסרו לצאת בהם כדרכם, **מאחר שכלים גמורים הם**, **אינם נעשים מוקצים**, **ומותר לטלטלם בתוך רשות היחיד שלא כדרך מלבוש**.

בכור שניכר מומו ביום טוב

בכור בהמה טהורה, הוא ממתנות כהונה. כשהוא תמים, הוא ניתן לכהן להקרבה בבית המקדש, ובשרו אינו נאכל בגבולים. וכשיש בבכור מום קבוע, הוא נפסל מהקרבה, והוא ניתן לכהן להיאכל בגבולים.

ולדעת רבי שמעון, **כל בכור שאין מומו ניכר מערב יום טוב**, **אף אם בדק אותו חכם ביום טוב**, **וקבע שיש בו מום קבוע**, **אינו נשחט ביום טוב**, **כי** מאחר שקודם יום טוב לא ידע שיש בו מום קבוע, אינו מוכן ליום טוב, והרי **הוא מוקצה**.

ואין להשוות דין בכור זה לדין שמן שבנר, שמאחר שייחדו למצוות הדלקה, הסיח דעתו מלהשתמש בו, ולכן כל זמן שהנר דולק, השמן מוקצה, אף אם נטף מהנר, ואף על פי כן, **כשכבה הנר**, **השמן מותר**, ואינו נאסר מטעם שמתחילה היה סבור שלא יהנה ממנו.

כי בנר, **גם מתחילה ידע שלבסוף יכבה הנר**, ויוכל להשתמש בשמן, **ולכן לא הסיח דעתו מהשמן**, אלא דעתו עליו להשתמש בו כשיכבה.

אבל הבכור, מאחר שלא היה מומו ניכר מערב יום טוב, הסיח דעתו ממנו, שלא ישחטנו ביום טוב, שהרי אינו מעלה על דעתו שביום טוב יהא מותר בשחיטה. כי ספק אם יהא בו מום. ואפילו אם יהא בו מום, ספק אם יהא מום קבוע. ואפילו יהא מום קבוע, ספק אם ימצא חכם שיבדוק את המום[3]. **ומאחר שהדבר רחוק מאוד**, **שיהא הבכור מותר ביום טוב**, **מסיח דעתו ממנו**, **והרי הוא מוקצה**[4].

את העניין הנ"ל ביאר רבה לאביי.

נדרי אשה שהפר לה בעלה בשבת

נתבאר, שמאחר שיש ספק אם החכם יראה את הבכור ביום טוב, הכהן מקצה דעתו מהבכור, ומעתה אף אם יארע שראהו החכם, עדיין הוא מוקצה.

אכן **אשה שנדרה שלא תאכל**, **כשבעלה מפר לה**

---

[1] כן משמע בפשטות שחכמים אלו נחלקו אליבא דרבי שמעון. ומיהו נראה לפרש דהכא מיירי נמי אליבא דרבי יהודה, ולא מיירי בהדליקו בו באותה שבת, והכי קאמר, שרגא דמשחא של מתכת, שרי לטלטולה, ואפילו לרבי יהודה, כדתניא לעיל כל הנרות של מתכת מטלטלין, דנפטא אסור, אפילו לרבי שמעון, דמאיס טפי מנר ישן. ורבה ורב יוסף שרו אפילו לרבי יהודה, דלא מאיס, אלא שריחו רע, וחזי לכסויי ביה מנא, אבל נר ישן, מקצה ליה לגמרי, משום דמאיס, ואפילו מכיסוי מנא. [תוס'].

[2] יל"ע אם הכוונה לנעלים או לגרבים או למכנסים.

[3] נראה דכל הני מי יימר ... לאו דווקא, דהא רבי שמעון אסר אפילו בנפל בו מום קבוע מערב יום טוב, דהשתא ליכא אלא חד מי יימר דמיזדקיק ליה חכם. [תוס'].

[4] מתוך דברי התוס' מבואר שהסיבה שיש ספק אם ימצא חכם להתיר כי לדעת רבי שמעון אין רואים את המומים ביום טוב. אכן לדעת רבי יהודה מותר לראות את המומים ביום טוב ולכן אם נפל המום מערב יום טוב אף שעדיין לא ראה אותו חכם מאחר שודאי יראה מעתה כשיראה אותו החכם יהא הבכור מותר בשחיטה ואינו מוקצה. [תוס'].

את נדריה בשבת, היא מותרת לאכול מה שנדרה ממנו בו ביום, ואינו נאסר לה[1] **מחמת שהסיחה דעתה ממנו קודם השבת כשהיה עליה הנדר**[2].

והסיבה לכך, **כי כל הנודרת, על דעת בעלה נודרת**, כלומר משעת הנדר דעתה שבעלה יחליט אם יתקיים הנדר או יופר, ואם כן עד שישמע בעלה הדבר אצלה בספק, האם ירצה או לא, **ומאחר שאין האיסור מוחלט אצלה**[3], **לא הסיחה דעתה לגמרי ממה שנדרה ממנו**, ולכן אינו מוקצה.

נדרים שהתיר חכם בשבת

נתבאר, שמאחר שיש ספק אם החכם יראה את הבכור ביום טוב, הכהן מקצה דעתו מהבכור, ומעתה אף אם יארע שראהו החכם, עדיין הוא מוקצה.

אכן **מי שנדר שלא יאכל, כשיש בדבר צורך שבת, החכם מתיר לו את הנדר בשבת**, ובכך הוא מותר לאכול מה שנדר ממנו בו ביום, **ואינו נאסר מחמת שהסיח דעתו ממנו קודם השבת כשהיה עליו הנדר**.

והסיבה לכך, **כי יודע, שבנקל ימצא מי שיתיר לו את הנדר**, שכן לא רק חכם מתיר אותו, אלא אף כל שלושה הדיוטות, שלא כבכור שרק החכם מתיר אותו ברוב מומים.

ומאחר שבנקל ימצא מי שיתיר לו את הנדר, לא הסיח דעתו ממה שנדר ממנו, ולכן אינו מוקצה.

ותוס' כתבו, שעיקר הטעם הוא, שהתרת נדרים מותרת בשבת, ולכן יודע, שימצא מי שיתיר לו, מה שאין כן בבכור, שראיית המומים אסורה ביום טוב לדעת רבי שמעון, ולכן לא ימצא מי שיתיר לו.

הסיבה שאין לטלטל את הנר בשעה שהוא דולק

נתבאר, ש**גם לדעת רבי שמעון**, כל זמן שהנר דולק, אסור לטלטלו.

ואמנם הסיבה שאין להנות מהשמן אף זה שנטף מהנר, היא משום שהוקצה למצוותו, כפי שנתבאר בדף מ"ה, אבל עדיין צריך לבאר מדוע אין לטלטל את הנר בשעה שהוא דולק, הלא בכך אינו משתמש בשמן.

ולהלן יתבאר בעזה"י מה הסיבה לאיסור טלטול הנר בשעה שהוא דולק.

א. שמא יכבה.

מתחילה אמר רב יוסף, שהסיבה שמודה רבי שמעון, שאין לטלטל את הנר בשעה שהוא דולק, כי יש לחוש לכך שתוך כדי טלטולו יכבה, ונמצא מחלל את השבת.

והקשו על זה, הלא דעת רבי שמעון, שכל מלאכה שאינו מתכוון לה מותרת, ולא רק מלאכה שעיקרה מדברי חכמים, אלא אף מלאכה האסורה מהתורה, אם לא נתכוון לה, מותרת היא לכתחילה.

ואם כן, הטעם הזה, שאין לטלטל את הנר בשעה שהוא דולק, טעם הגון הוא רק לאלו שאומרים שמלאכה שאין מתכוון לה אסורה, אבל **לדעת רבי שמעון, אין טעם זה הגון לאסור את טלטול הנר**.

דף מז

ב. נעשה בסיס לדבר האסור.

ולפיכך אמר רבא, שהסיבה שמודה רבי שמעון שאין לטלטל את הנר בשעה שהוא דולק, **כי בשעה שהוא דולק, הנר והשמן**[4] **והפתילה**[5], **כולם נעשים בסיס לשלהבת**.

והשלהבת מוקצית היא גם לדברי רבי שמעון, **שהרי אינה כלי, ואינה ראויה להשתמש בה בשבת, ואם כן, היא כאבנים** ושאר דברים המוקצים מחמת גופם.

רבי התיר לטלטל מחתה של לבונה באפרה

אמר רבי זירא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן אמר רבי חנינא, אמר רבי רומנוס, לי התיר רבי לטלטל מחתה של לבונה באפרה. **ולהלן יתבאר** בעזה"י **מדוע** היה מותר לטלטל את המחתה והאפר שבה.

א. האפר בטל לכלי.

רב אסי היה סבור, שהאפר שהיה במחתה מוקצה היה, שלא היו צריכים אותו. ולימד רבי, שאף על פי שהוא מוקצה, מאחר שהמחתה היא כלי, אינה בטלה לו, ומותר לטלטלה.

ורבי זירא הקשה על כך, **שכן** רבי יוחנן לימד, ש**סל ריק שיש בו אבן אסור לטלטלו, כי נעשה טפל לאבן שבו**, והרי הוא בסיס לדבר האסור.

ומה ששנינו, מטלטל אדם כלכלה והאבן בתוכה, מדובר בכלכלה שיש בה גם פירות, שנעשית בסיס לאיסור ולהיתר, ולכן מותר לטלטלה.

ב. האפר אסור והקרטין מותרים.

כששמע רב אסי את הקושיה הנ"ל, "אֶשְׁתּוֹמַם כְּשָׁעָה חֲדָה" (דניאל ד' ט"ז) [=שתק שעה אחת], ואמר, שגם מחתה זו שהתיר רבי לטלטלה, היה בה איסור והיתר, האיסור הוא האפר, וההיתר הוא **שיירי לבונה** שנשארו בה, **שראויים הם להריח**, ומאחר שהיה במחתה איסור והיתר, הותר לטלטלה.

ואביי הקשה על כך, **הלא שיירי לבונה אינם נחשבים לכלום לרבי, שהיה עשיר**. וכבר למדנו לעניין טומאה, שבגדים שראויים לעניים בלבד, [כגון בגד שגדלו שלוש אצבעות, או שחוטו עבה], אצל עשירים אינם נידונים כבגדים, ואינם מקבלים טומאה[6]. והוא הדין לעניין שבת, דבר הנחשב לעניים ולא לעשירים, בטל הוא אצל עשירים.

ג. כגרף של רעי.

ולפיכך אמר אביי, שהסיבה שרבי התיר לטלטל את המחתה עם אפרה, הוא משום שהם נחשבים כגרף של רעי, [כלי חרס המיועד לכך], שמחמת מאיסותו, התירו לטלטלו ולהוציאו לאשפה.

ורבא הקשה על כך שתי קושיות [=**שתי תשובות בדבר**]. **(א)** גרף של ריעי מאוס הוא, ולכן יש להתיר טלטולו, אבל **אפר שבמחתה אינו מאוס**, ואם הוא מוקצה, אין סיבה להתיר טלטולו. **(ב)** בגרף של ריעי הצואה מגולה, אבל **המחתה יש**

---

[1] ואף על גב, דפירות שנדרה מהם אינם מוקצין לענין טלטול, דהא חזו לשאר בני אדם, מכל מקום אית לן למימר מיגו דאיתקצאי בין השמשות מאכילתם, איתקצאי לכולי יומא. אי נמי מיירי בפירות שלה ואסרתן לכל אדם. [תוס'].

[2] תימה, מי דמי, התם ודאי לא מיזדקיק ליה חכם, דאין רואין מומין ביום טוב, אבל הכא, דאין לך איסור בדבר, מיזדקק לה בעל ... ויש לומר דבעל נמי לא ניחא להזדקק, דזימנין דשרי נדרים שנדרה לדבר מצוה. [תוס'].

[3] זה לשון רש"י: כל הנודרת, על דעת בעלה נודרת, על מנת אם ירצה הבעל, וסמכה עליו, דמזדקק לה ביום שמעו.

[4] איצטריך למימר בשמן דנעשה בסיס לדבר האסור, דאי לאו הכי, לא היה הנר אסור לטלטל, דהוי בסיס לדבר האסור ולדבר המותר, ושרי. [תוס'].

[5] ואם תאמר פתילה אמאי קאמר דהויא בסיס לדבר האסור, היא עצמה הויא דבר האסור, כדאמר לקמן, ושוין שאם יש בה שברי פתילות שאסור לטלטלה. ויש לומר דשברי פתילה הוי שברי כלים ודמי לצרורות, אבל פתילה שלימה שהיא כלי הוה שרי, אי לאו דנעשה בסיס לדבר האסור. [תוס'].

[6] אומר רבינו תם, דדוקא בטומאת מדרס, נאמר החילוק הזה, דבייחוד תליא מלתא, אבל בשאר טומאות, לא תליא מלתא בייחוד, דאפילו היה מוטל באשפה, מרבינן מוהבגד, דשלש על שלש מיטמא, בין לעניים בין לעשירים, דבקרא לא מפליג מידי. [תוס'].

לה כיסוי, [ובכיסוי יש נקבים דרכם יוצא הריח], ואין האפר מגולה.

ד. האפר מותר ושברי עצים אסורים.

ולפיכך אמר רבא, ש**האפר שהתיר רבי לטלטלו** עם המחתה, לא **היה** מוקצה, אלא **אפר שהכינוהו מאתמול**, שיהא להם לכסות בו רוק או צואה.

ואם כן כשרבי התיר לטלטל את המחתה, **לא התיר** את טלטולה **למרות** שיש **בה אפר**, **אלא** אדרבה, **בגלל** שיש **בה אפר**, היה מותר לטלטלה, **אף על פי שהיו בה גם שברי עצים מוקצים**, **כי** נעשית בסיס לאפר המותר ולעצים האסורים, **ודבר שהוא בסיס לאיסור ולהיתר מותר לטלטלו**.

כוסות שיש בהם שיירי משקה

אומר ר״י, ששיורי כוסות, אינם חשובים שתהא הכוס בטלה להם, ולכן, אף על פי שרק הם בכוס ואין בכוס דבר היתר, אין הכוס נעשית בסיס לדבר האסור, **ומותרת היא בטלטול**.

נר ישן שיש בו שברי פתילה

כבר נתבאר שנחלקו רבי יהודה ורבי שמעון, אם נר ישן [שכבר הדליקו בו קודם לכן], נעשה מוקצה מחמת מיאוס.

ומבואר כאן, שיש אופן שבו מודה רבי שמעון שהנר מוקצה, והוא, כשיש בנר שברי פתילה. **וכשהדבר בגליל**, ששם שברי פתילה חשובים להם ביותר, כי אין בגדי פשתן מצויים להם, ולכן, מאחר שאין השברים הללו בטלים, **הנר נעשה בסיס להם**, **ואסור בטלטול**.

ורבינו תם מפרש, שבגליל היה פשתן לרוב, אבל השמן היה מרובה עוד יותר, ולכן הפתילות היו חשובות יותר מהשמן, ומאחר שהעיקר הם שברי הפתילות, נעשה הנר בסיס להן, ולא לשמן, והרי זה כבסיס לדבר האסור בלבד, ולכן הנר אסור בטלטול.

כלי העשוי חוליות חוליות
ורגילים לפרקו ולבנותו

א. יש חילוק בין דבר קבוע לדבר זמני.

מתוך הברייתא הראשונה, וכן מתוך דברי רבי סימאי, משמע, שכל **כלי העשוי חוליות**, **אם רגילים לבנותו ולהשתמש בו באופן קבוע כמו שהוא מחובר**, **חיבור חוליותיו נחשב כגמר עשייתו**, **ולפיכך המחברו בשבת חייב חטאת**, **משום** מלאכת **מכה בפטיש**, שהיא אב מלאכה של כל גומרי מלאכה.

אבל אינו חייב משום מלאכת **בונה**, **שלא נאמרה מלאכת בונה בכלים**.

וכשמרכיב דבר שרגילים להרכיב ולפרק הרבה ואין זו הרכבה קבועה כל כך, **פטור אבל אסור**.

ולכן לדעת הברייתא, מנורה שיוצאים ממנה קנים לנרות הרבה, ונוטלים ממנה נרות בשעת הצורך, ומחזירים אותם, המחזיר קנה מנורה בשבת, חייב חטאת.

והסיידים הטחים ומלבנים הבית בסיד, שיש להם קנים של חוליות, שנותנים מטלית בראשו, ושורים בסיד המחוי, וטחים את הבית, כשהם טחים מלמטה, אי אפשר להם אלא בקנה קצר, וכשהוא הולך ומגביה, מוסיף קנה על קנה ומאריכו, ומאחר שכל שעה צריך לפרק ולהרכיב, אינו חייב חטאת על ההרכבה הזו, אבל מדברי חכמים גם הדבר הזה אסור.

וכמו כן לדעת רבי סימאי, המרכיב קרן עגולה חייב חטאת, והמרכיב קרן פשוטה, פטור.

שקרן עגולה וקרן פשוטה, שניהם מין כלי זמר, עשוי נקבים נקבים ככברה, ומכניס בהם חלילים ומוציאים קולות הרבה. אלא שקרן עגולה, מעשה אומן הוא, וצריך לתקוע בנקבים בחוזק, והוי מלאכה, ובקרן פשוט, מכניסו בריוח, ודרכם לפרקם תמיד, ופטור.

ב. יש חילוק בין דבר שתוקעים בחוזק לדבר רפוי.

ולדעת תנא קמא בברייתא נוספת, **כלים העשויים מכמה חלקים ורגילים לחברם ולפרקם**, כגון מלבנות המטה [כעין רגלים קטנים ויש להן בית קיבול, ומכניס לתוכן ראשי כרעי המטה, שלא ירקבו בארץ], וכן כרעי המיטה [רגלי המטה עצמם של מטה המתפרקת], וכן לווחים של סקיבס [עץ קטן כמין דף שתוקעין בקשת, שעליו מושך החץ].

אם מחבר את החלקים בחוזק [=תוקע] **הרי זה חייב חטאת**.

שזהו תחלתו וגמרו, ונמצא עושה כלי, וחייב **משום** מלאכת **מכה בפטיש**, שהיא אב לכל גומרי מלאכה. **אבל אינו חייב משום מלאכת בונה**, **שלא נאמרה מלאכה זו בכלים**.

ואם מחבר אותם **שלא בחוזק**, **פטור** מחטאת, **אבל** מדברי חכמים **אסור** לעשות כן.

וכן דעת רב ושמואל, ולכן לדעתם, מטה של טרסיים, המרכיב אותה בשבת בחוזק, חייב חטאת.

שמטה של טרסיים היא מיטה שעושים להם האומנים ההולכים ממקום למקום, שהיא עשויה חוליות חוליות, ונושאים אותה מפורקת, וכשמגיעים למקום חנייתם, מרכיבים אותה.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, **כשמחברים את החלקים באופן רפוי**, **הדבר מותר אף לכתחילה**.

וכן דעת רבי אבא, ורב הונא בר חייא, וכן נהגו בבית חמא [אביו של רבא].

כן נראה לכאורה שנחלקו התנאים באיזה אופן חייב חטאת, האם בדבר שמחבר באופן קבוע או בדבר שמחבר בחוזק. ושיטת התוס׳, שאין מחלוקת בדבר זה אלא, שכשעושים באופן קבוע, וגם תוקעים בחוזק, חייב חטאת. וכשעושים באופן זמני, או מרכיבים אופן רפוי, פטור אבל אסור.

נתינת מים תחת הנר לקבל ניצוצות

לעיל בדף מ״ב-מ״ג כבר נתבאר, שאפילו בשבת מותר לתת כלי תחת הנר, לקבל בו את הניצוצות היוצאים מהנר, שלא ישרפו מה שתחתיו, וטעם ההיתר גם כן מבואר שם.

ומכל מקום, דווקא כלי ריקן מותר לתת תחת הנר, אבל אסור לתת מים בכלי שתחת הנר, **ואפילו מערב שבת הדבר אסור**, מפני שבכך הוא מכבה את הניצוצות בשבת.

א. מתחילה רצו לומר, **שדין זה הוא כדעת רבי יוסי**, **האוסר לעשות דבר שהוא גרם כיבוי**, כגון לתת כלי חרס חדשים מלאים מים בפני האש, שכשהאש תגיע אליהם הם מתבקעים, והמים יוצאים ומכבים את הדליקה[1].

ודחו זאת, **כי אם טעם משנתנו** הוא **משום גרם כיבוי**, היה הדבר אסור רק בשבת עצמה, אבל **מערב שבת היה מותר** לתת מים בכלי תחת הנר, ומתוך כך שגם דבר זה נאסר, על כרחך טעם אחר יש כאן.

ב. ולפיכך אמר רב אשי, **שהסיבה שאסור לתת מים בכלי תחת הנר היא**, **מפני שבכך הוא מקרב את כיבויו**.

כלומר, **אין הדבר דומה לגרם כיבוי**, **שכן גרם כיבוי הוא**, **שכשהאש מגיעה למים**, **היא** שוברת את הכלים, **ומביאה עליה את המים**, **ודבר זה אסר רק רבי יוסי**. **אבל בנתינת המים תחת הנר**, **לא האש מביאה לשם את המים**, **אלא הנותן**,

[1] הוה מצי למימר וליטעמיך, הא רבי יוסי גופיה לא אמרה אלא בדליקה, משום דאדם בהול על ממונו, אי שרינא ליה אתי לכבויי, והכי מפרש בכל כתבי, אבל הכא ליכא למגזר, דהא יש כלי תחת הנר, ואינו בהול. ובכמה מקומות בהש״ס יכול לומר וליטעמיך, ואינו אומר. [תוס׳].

הוא מביא את המים למקום שהם מכבים את האש.

ודבר זה אם היה עושה בשבת, הרי זה חייב [חטאת או כרת או סקילה].

כלומר, פעמים היה יכול להגיע לידי חיוב, כגון אם בשעת נתינת המים היה נותן אותם על ניצוץ הנופל מהנר, או שהיה מגביה המים כלפי הניצוץ.

וגזרו שלא יעשה כן אף מבעוד יום[1], כדי שלא יעשה זאת משחשיכה[2].

כן פירש רש"י, שהסיבה שהדבר אסור, כי אם היה עושה כן בשבת, היה יכול להגיע לידי חיוב חטאת.

ורבינו תם ור"ח פירשו, שגם בלא זה יש סיבה לאסור נתינת מים, אף לדעת האומרים שגרם כיבוי מותר, שכן גם הם אינם מתירים אלא לעשות מחיצה מכלים שיש בתוכם מים, שאינם מכבים כלום עד שיתבקעו הכלים, אבל כאן אין הפסק בין המים לניצוצות, והרי הוא נותן לפני האש דבר המכבה אותה, ולכן אסור.

י"מ שדווקא באופן הזה אסור כי הניצוצות נופלים למים אבל מותר לעשות מחיצה של מים בצד האש. וי"מ שגם מחיצה של מים בצד האש אסורה.

-

ומה שרגילים לתת מים בנריות, ונותנים עליהם שמן בערב שבת, ומדליק בשמן שעל גבי המים, אין זה נקרא קירוב כיבוי, מאחר שאין מתכוין לכיבוי כלל, אלא להגביה את השמן, ואין לגזור שמא יעשה בשבת.

סליק פרק כירה

פרק רביעי במה טומנין

דף מז

איסור הטמנה בדבר המוסיף הבל

כבר נתבאר בדף ל"ד, שכל דבר המוסיף הבל, אסור לטמון בו את הקדרה אפילו מבעוד יום.

וביאר שם רבא, שהסיבה לכך, **כי** דברים אלו דומים לרמץ [=אפר המעורב בגחלים], ואם היו טומנים בהם, **היו באים לטמון גם ברמץ**, ובכך היו יכולים לבוא לידי חילול שבת, כשהיו טומנים בו קדרה, והיו מחתים בשבת בגחלים שברמץ, כדי למהר את בישול הקדרה.

- **הר"ר יוסף פירש בשם רבינו שמואל, שאיסור הטמנה הוא רק בדבר שהחל להתבשל, ועוד לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי.** אבל כל שנתבשל קודם השבת כמאכל בן דרוסאי, מותר לטומנו אף בדבר המוסיף הבל, [**כדעת חנניה** בפרק כירה **לעניין שהייה**]. וכן אם לא נתבשל כלל, גם כן מותר לטומנו בדבר המוסיף הבל, כפי שנתבאר בדף י"ח לעניין נתינת קדרה של בשר חי בתנור קודם השבת.

- **ורבינו תם מפרש, שיש הבדל בין הטמנה לשהייה, בשהייה הקדרה מגולה, ושולט בה הרוח, וחיתוי מועט לא יועיל לה, ולכן גזרו רק בדבר שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי. אבל הטמנה** שעושים **לצורך מחר, והוא מוטמן, יש לחוש יותר שמא יחתה**, שאפילו מעט חיתוי מועיל לו ליתפס חומו, **ובזה גזרו אף כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי**[3].

ובפרק זה יתבאר בעזה"י, אלו דברים מוסיפים הבל, ולכן אסור לטמון בהם אפילו מערב שבת. **ואלו דברים אינם מוסיפים הבל**, ומותר לטמון בהם מערב שבת.

אבל בשבת עצמה אין לטמון אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, כפי שנתבאר בדף ל"ד.

דברים המוסיפים הבל בין לחים בין יבשים

הדברים הבאים מוסיפים הבל, בין כשהם לחים ובין כשהם יבשים, ולכן, בכל אופן אסור לטמון בהם קדרה מערב שבת.

א. גפת.

היא פסולת של בית הבד של שמן, שהוא כנוס יחד וחם מאד.

וגפת של זיתים ודאי מוסיף הבל. וגפת של שומשמין נסתפקו בגמרא אם הוא מוסיף הבל או לא.

ב. זבל.

ג. מלח.

ד. סיד.

ה. חול.

דברים המוסיפים הבל רק כשהם לחים

הדברים הבאים מוסיפים הבל, רק כשהם לחים. אבל כשהם יבשים, אינם מוסיפים הבל.

ולכן, כשהם לחים, אסור לטמון בהם קדרה מערב שבת. וכשהם יבשים, מותר לטמון בהם קדרה מערב שבת.

א. תבן.

ב. זגים.

הם פסולת של יקב יין.

ג. מוכין.

כל דבר רך קרוי מוכין, כגון צמר גפן, ותלישי צמר רך של בהמה, וגרירת בגדים בלויים.

ד. עשבים.

ארבעת הדברים הנ"ל מנויים במשנה בתחילת הפרק, ובה מפורש, שרק כשהם לחים אין טומנים בהם.

ולדעת רבי אושעיא בדף מ"ט, גם הדברים הבאים מוסיפים הבל כשהם לחים, ולכן טומנין בהם רק כשהם יבשים. [אולם במשנה בדף מ"ט משמע, שאינם מוסיפים הבל כלל].

ה. כסות.

ו. פירות [=כגון חיטים וקטניות].

ונסתפקו בגמרא בדף מ"ט, בעניין הלחות האמורה בדברים אלו, **האם רק כשהם לחים מחמת עצמם הם מוסיפים הבל.**

---

[1] ואף על גב דבאותו כיבוי אין בו חיוב חטאת לרבי שמעון דמלאכה שאינה צריכה לגופה היא, החמירו אטו כיבוי דחיוב חטאת. ואף על גב דהוי גזירה לגזירה, קים להו לרבנן, דהכא שייך למגזר טפי. [תוס'].

[2] ואם תאמר, מאי שנא שריית דיו וסממנים ופריסת מצודה דשרינן בפרק קמא עם השמש, והכא אסרינן מערב שבת, שלא יבא לעשות בשבת. ותירץ הרב פור"ת, דהתם ליכא למיחש שמא יעשה כן בשבת, דהא אב מלאכה הן, אבל הכא איכא למיחש, דלא דמי איסור כל כך. [תוס'].

[3] ומבואר ששיטת רש"י כשיטת הר"ר יוסף, שדין הטמנה שווה לדין שהייה. אלא שלדברי שני בעלי התוס' המובאים כאן, בשהייה הלכה כחנניה, שכל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר, אולם כבר נתבאר לעיל בדף ל"ז בהערה, שיתכן שרש"י חולק, ופוסק כרבנן דחנניה, כמו שמשמע מפירושו בעניין הטמנה בדף ל"ד.

ואף במוכים וכסות תיתכן לחות מחמת עצמם, כגון הצמר הנמרט[1] מבין ירכי הבהמה, שהוא מלא זעה ולח מעצמו.

אבל כשיבשו מלחותם העצמית, אף אם נפלו עליהם משקים, אינם מוסיפים הבל.

או גם כשהם לחים מחמת דבר אחר, מוסיפים הם הבל, ורק כשהם יבשים לגמרי, אינם מוסיפים הבל. ולא נפשט ספק זה.

הטמנה על גבי גפת של זיתים

נתבאר, שגפת של זיתים, מאחר שהוא מוסיף הבל, אסור לטמון בו קדרה מערב שבת.

ולדברי רבי זירא משמו של אחד החכמים מבית מדרשו של רבי ינאי, גפת של זיתים, מאחר שהוא מעלה הבל הרבה, נאמר בו דין נוסף, והוא, ש**כשהטמין קדרה בדבר שאינו מוסיף הבל**, [כגון שהכניסה לתוך תיבה מלאה גיזי צמר, שדבר זה מותר לעשותו מערב שבת], **אין לתת את התיבה הזו על גבי גפת של זיתים**, **אף שאינה טמונה בו**, **כי הגפת הזה מעלה הבל למעלה**, **ומרתיח את הקדרה שבתיבה**.

דף מח

ודין זה נאמר רק בגפת של זיתים, שהוא מעלה הבל הרבה, אבל על גבי גפת של שושמין, מותר לתת את התיבה שהטמין בה בהיתר.

הטמנה על גבי תנור גרוף או קטום

כתבו התוס׳ שמהדין המבואר לעיל לכאורה יש ללמוד, שאין לטמון את הקדרה על גבי גחלים, ואפילו נתן עליהם אפר, שהרי הגחלים מעלים הבל למעלה כמו גפת של זיתים. ולפיכך יש לתמוה היאך אנו מטמינין על כירות שלנו.

ואומר ר״י, שיש ליתן טעם לקיים המנהג, **דגבי גפת איכא למיחש שמא יטמין כולה בתוכה**, **אבל בכירות שלנו לא שייך למיחש הכי**.

ורבינו ברוך פירש, **שיש לחלק בין תוספת הבל של גפת**, **לתוספת הבל של כירה שלנו**, **לפי שהכירה אין חומה אלא מחמת האש**, **ולעולם מתקרר והולך**, **אבל הגפת מוסיף הבל מעצמו**.

מה נחשב הטמנה

יש שעושין חפירה גדולה, ועושין בה בנין לבנים סביב מכל צד ומלמטה, ומחממים אותה היטב, וגורפים אותה, ומטמינים בה את הקדרה.

ואין זה נחשב כמטמין בדבר המוסיף הבל, שלא אסרו אלא **כשמטמין ומדביק סביב הקדרה**, כמו ברמץ, **אבל תנור או חפירה שיש אויר בין הדפנות לקדרה**, **אין לאסור יותר משהייה**, אף על פי שכל הקדרה בתוך התנור.

לתת תפוחים סמוך לאש סמוך לחשיכה

אומר רבינו שמואל, ש**מותר** לשום תפוחים אצל האש סמוך לחשכה, **אף על פי שלא יוכלו לצלות מבעוד יום**, **כי נאכלים יותר כמו שהם חיים**, **מתבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי שמותר**.

ואם הטמין תפוחים עם הקדרה, אסור להחזיר כרים וכסתות על הקדרה שעמהם, או להוסיף על אותם כרים, אף על פי שאם אין שם תפוחים מותר, שמא יחזיר קודם שנתבשלו, ונמצא מבשל בשבת.

להניח כלי של צונן על גבי מיחם

רבה ורבי זירא נזדמנו לביתו של ריש גלותא וראו עבד שמניח כוזא [=כלי חרס קטן] שיש בו מים צוננים, על גבי מיחם שיש בו מים רותחים, [והוא כלי ראשון].

גער בו רבה, להורות לו שהדבר **אסור**, **משום שהמיחם שלמטה**, **מחמם את המים הצוננים** שבכוזא **שעליו**, **ועל ידי זה הם מתבשלים בשבת**.

וביארו התוס׳, שאף שודאי כלי ראשון שיד סולדת בו מבשל, רבי זירא שהקשה על רבה, היה סבור שמותר לתת את הכוזא זמן מועט, ויסירנו קודם שיספיק להתבשל. והורה רבה, שאף זמן מועט לא יתן, שמא ישכח, ויניח זמן מרובה ויבשל.

ואין זה דומה להנחת מיחם על גבי מיחם, **שהיא מותרת**, **כי** אף שגם בזה המיחם התחתון מעלה חום לעליון, מכל מקום **אינו מחממו**, שהרי הוא כבר חם מקודם לכן, **ואינו אלא מסייע אותו לשמור על חומו**, ואין זה כנותן צונן על גבי חמין, שהוא מחמם את הצונן ומבשלו.

לתת סודר של ראש על פי הקנקן ולכסותו בנטלא

כאשר רבה ורבי זירא נזדמנו לביתו של ריש גלותא, ראו עבד שמניח סודר על פי הקנקן [=כובא], וכופה עליו נטלא [=כלי ששואבים בו יין מן הקנקן].

וגער בו רבה, להורות לו שהדבר **אסור**. וכששאל אותו רבי זירא, מדוע. השיב רבה, עתה תראה.

ואכן לבסוף ראו שאותו עבד סוחט את הסודר מן המים שנבלעו בו. וזו היתה הסיבה שרבה גער בו, **כי** ידע ש**יבוא לידי סחיטה**.

וסוחט בגד חייב משום מלבן. ומיירי שהיה אז הקנקן ריקן, שאם לא כן פריסת סודר בעצמה אסור, משום חשש סחיטה, אפילו אם לא יניח כלי לח על גבה. [ר׳ מ״ב סימן ש״כ ס״ק מ״ב].

ואין זה דומה לבגד הנקרא **פרונקא**, **שפורסים אותו על הגיגית אף בשבת**, ואין חוששים שיסחטוהו, **כי** אותו בגד **מיועד לכך**, **ולכן** גם כשנשרה במים, **אינו מקפיד עליו**, **ואינו סוחטו**, שהרי לכך הוא עשוי.

מה שאין כן בגד המיועד ללבישה, אם ישרה אותו במים, יש לחוש שיסחטנו, כי לא ירצה ללבשו כך כשהוא רטוב, ולכן אין לתת אותו במקום שיבוא לידי שרייה.

הטומן במוכין העומדים למלאכת עשיית לבדים

סתם מוכין, עומדים הם לעשות מהן לבדים, ומאחר שמיוחדים הם למלאכה זו, אף על פי שראויים גם לשכב עליהם, מוקצים הם, ואסור לטלטלם בשבת.

ואביי אמר לרב אדא בר מתנה, שכן הדין אף **אם ארע שהוצרך לטמון קדרה**, **ולא מצא תבן לטמון בו**, **וטמן את הקדרה במוכין**, שמותר לטמון בהם כשהם יבשים, כפי שנתבאר לעיל.

אף על פי שטמן בהן, **לא הפקירם להיות טומן בהן מעתה ואילך**, **אלא עדיין עומדים הם לעשיית לבדים כבתחילה**, שכן אין אדם מבטל דבר שדמיו יקרים לטמון בו קדרות, כשיכול לטמון בתבן שדמיו מועטים.

ומאחר שעדיין עומדים המוכין למלאכת עשיית הלבד, אף על פי שטמן בהם את הקדרה, **אין לטלטלם בשבת**.

ובדף נ׳ יתבאר בעזה״י, כיצד יעשה זה, שטמן את קדרתו בדבר שהוא מוקצה.

לתת מוכין לתוך הכר

כר ישן, **שכבר היו בתוכו מוכין**, **ונפלו** ממנו, **מותר להחזירם לתוכו**, **אפילו בשבת** וכל שכן ביום טוב.

ואומר ר״י, שאם נתקו חוטי הסרבל, אם הנקב שלהם רחב, ויכול להכניסם בלא טורח, מותר, כיון שכבר היו בתוכו,

[1] להכי קרי ליה מריטה דלאו בר גיזה הוא.

ובלבד שיתנם בענין זה, שלא יהא לחוש שמא יתקע, דבעניין שהוא רגילות לתקוע ולקשור, נראה דאסורים להחזיר... [תוס'].

וכר חדש, שמעולם לא היו בתוכו מוכין, אסור לתת בו מוכין, אפילו ביום טוב וכל שכן בשבת.

כי נתינת המוכין בתוכו היא גמר עשייתו, ואין לגמור עשיית הכלי בשבת. שכל דבר שהוא גמר מלאכה, הוא תולדה של מלאכת מכה בפטיש.

פתיחת בית הצואר

דרך הכובסים, לקשור את בית הצואר של הבגד, ומבואר בברייתא, **שמותר להתיר** קשר זה בשבת.

אבל בגד שעדיין לא עשו לו בית צואר, **אסור לפתוח** לו בית הצואר בשבת, שפתיחת בית הצואר היא גמר עשיית הבגד.

ולפיכך, לדברי רב יהודה אמר רב, **הפותח** בית הצואר בשבת, **חייב חטאת** [או כרת או סקילה], משום תולדה של מלאכת מכה בפטיש.

פתיחת מגופת החבית

א. כפירוש רש"י.

חבית שהיתה מכוסה, אף על פי שהיה הכיסוי מחובר לחבית בטיט, מותר להתיז את הכיסוי מהחבית, ואין זה נחשב כעשיית פתח לחבית, כי אין הכיסוי חלק מהחבית ואף על פי שדבוק בו, אינו חשוב חיבור, שהרי לינטל עומד. ואם כן, גם כשהיה הכיסוי על החבית, היתה כאן חבית גמורה עם פתח.

ואין זה דומה לפותח בית הצואר, שקודם הפתיחה היה הכל סתום בחיבור גמור.

ב. כפירוש רבינו תם.

לדעת חכמים, **חבית שהיתה מכוסה, מותר לעשות נקב בכיסוי**, כי הכיסוי אינו נחשב כחלק מהחבית, **ו**לפיכך כשעושה נקב בכיסוי **אינו נחשב כעושה פתח לחבית**. ואין זה דומה לפותח בית הצואר, שעושה פתח בבגד עצמו.

ואמנם, אפילו אם היה נחשב כעושה נקב בחבית עצמה, היה פטור, כי אין הפתח עשוי להכניס ולהוציא, ואין חייבים אלא על עשיית פתח העשוי להכניס ולהוציא. אך היה הדבר אסור, גזרה משום פתח העשוי להכניס ולהוציא. אבל עתה, שאינו נחשב כעושה נקב בחבית עצמה, אפילו מדרבנן אין כאן איסור.

טומאה בחיבור שסופו להיפרד

כשיש כמה דברים המחוברים יחד, אף על פי שסופם להיפרד, כל זמן שרוצה בחיבורם, מאחר שהם מחוברים, אם נגעה טומאה באחד מהם, נטמאו כולם, כאילו הכל דבר אחד[1].

ולכן, **שלל של כובסים**, הוא בגדים שהכובס חיברם יחד, לכבסם, שכך היו רגילים לעשות, לחבר הקטנים עם הגדולים, כדי שלא יאבדו, **אף על פי שסופם להיפרד, כל זמן שלא נפרדו, אם נגעה טומאה באחד, נטמאו כולם**.

ואפילו לאחר שכובסו, כי אף לאחר כיבוסם הכובס רוצה שיהיו מחוברים, שמא יחזרו ויטנפו אצלו ויהיה צריך לחזור ולכבסם.

ורק כשהחל להתיר את חיבורם, בטל חיבורם, שמעשה בלבד, מוציא מיד מעשה, וכיון שהתחיל להתיר, גילה על ידי מעשה, שאין זה בגד אחד.

וכדין שלל כובסים, **כן דין שלשלת של מפתחות**.

וכן דין **בגד שהוא תפור כלאים** [=שתי חתיכות של בגד צמר, שתפרו בחוט של פשתן, שסופו ליקרע ולהפרד זה מזה משום איסור כלאים].

אבל מקל שעשאו ידית לקורדום, [בלא לקבעו בתוכו], **אינם נחשבים כדבר אחד לעניין טומאה, אלא רק בשעת מלאכה בלבד**, שרק לזמן המלאכה הוא רוצה בחיבורם, ורק אז אם נגעה טומאה באחד מהם, שניהם טמאים[2].

אבל לאחר שעת המלאכה, אף בעודם מחוברים, מאחר שעשוי הוא לזרוק את המקל, ולשמור את הקרדום לבדו, וכשיהיה צריך לעשות בו מלאכה פעם אחרת, יטול מקל אחר, ויחבר בו, **אינם נחשבים כדבר אחד, והקרדום בלבד מקבל טומאה**, כשתגע בו טומאה, אבל המקל אינו מקבל טומאה כלל, כפשוטי כלי עץ, שאינם מקבלים טומאה.

ואמרו בגמרא, [רב חסדא או רב כהנא או רבא], **שהדין הנ"ל, שכל הבגדים שבשלל הכובסים נחשבים כדבר אחד, אינו דין תורה, אלא גזרת חכמים, והוא כדעת רבי מאיר**, האומר, שחכמים גזרו, שכל הכלים המחוברים יחד, יחשבו כאחד, כפי שיתבאר בעזה"י להלן.

ויש היכר לדבר שהטומאה היא מדרבנן בלבד שהרי אין החיבור מועיל אלא לטומאה ולא להזאה. [ע"פ תוס'].

ורבי שמעון חולק, ואומר, שלעולם אינם נחשבים ככלי אחד.

בית הפך ובית התבלין ובית הנר שבכירה

הכירה מחוברים בה כלי חרס קטנים. (א) בית הפך, שנותנים בו פך של שמן, להפשירו מחום הכירה. (ב) בית התבלין, שנותנים בו תבלינים, שיהיו מזומנים לו בשעה שמבשל בכירה. (ב) בית הנר שנותן בו נר.

לדעת רבי שמעון, אף על פי שכל הכלים הללו מחוברים לכירה, אינם נחשבים ככלי אחד עם הכירה, אלא **כל אחד נחשב לכלי בפני עצמו**, ואם נטמא כלי אחד, שאר הכלים טהורים.

ולדעת רבי מאיר, אמנם מדין תורה אין הכלים הללו נחשבים ככלי אחד, אבל **חכמים גזרו עליהם שיחשבו ככלי אחד, וכשיטמא האחד, יטמאו כולם. ומאחר שטומאה זו אינה טומאה גמורה מהתורה**, אם נטמאו מחמתה תרומה או קדשים, אין לשורפם, ולפיכך **עשו חכמים היכר לדבר, שידעו הכל שאין לשרוף תרומה וקדשים שנטמאו בה, ואמרו**, שאף שכלי חרס מקבלים טומאה מאויר, כלומר כשנכנסה טומאה לתוכם, אפילו אם לא נגעה בהם, כאן **לא יטמאו כל הכלים על ידי אחד מהם, אלא כשנגעה טומאה בתוכו, אבל אם רק נכנסה לאוירו**, בלא לגעת בתוכו, **לא יטמאו הכלים האחרים**.

מספורת של פרקים

מספרים שעשויים משני חלקים **שבשעת המלאכה מחברים אותם** יחד **ולאחר מכן מפרידים ביניהם**.

איזמל של רהיטני

רהיטני היא מקצועה, כלומר **כלי שמשמש לשיוף של עץ**, ומשייפים בה את התריסים.

והיא עצמה **עשויה מברזל, ובשעת המלאכה נותנים את הברזל הזה לתוך ידית של עץ**, ולאחר מכן מפרידים ביניהם.

---

[1] האי חיבור היינו לטומאה ולא להזאה כדתנן במסכת פרה. [תוס'].

[2] ואף על פי דבאנפי נפשיה פשוטי כלי עץ לא מקבלי טומאה, הכא בית יד הוא, ונתרבו ידות לכל תורת כלי או האוכל, בפרק העור והרוטב. [רש"י].

כלים העשויים משני חלקים המתפרקים זה מזה

נתבאר שיש כלים, שעשויים מכמה חלקים, ובשעת המלאכה מחברים אותם יחד, ולאחר מכן הם מתפרקים זה מזה. כגון מספורת של פרקים ואיזמל של רהיטני.

ולהלן יתבאר בעזה"י האם כשחלקי הכלים הללו מחוברים הם נחשבים ככלי אחד או לא.

א. לעניין טומאה.

מדין תורה, בשעה שעושים בהם מלאכה, הם נחשבים ככלי אחד, וכשנגעה טומאה באחד מהם, הכל טמא. ושלא בשעת מלאכה, אינם נחשבים ככלי אחד, וכשנגעה טומאה באחד מהם לא נטמא חבירו.

וחכמים גזרו עליהם להחשיבם ככלי אחד אף שלא בשעת מלאכה. ולכן, **גם שלא בשעת מלאכה הם נחשבים ככלי אחד, וכשנגעה טומאה באחד מהם, הכל טמא.**

ב. לעניין הזאה [=טהרה].

מדין תורה, בשעה שעושים בהם מלאכה, הם נחשבים ככלי אחד, ולכן כשנטמאו ובא להזות עליהם מי חטאת לטהרם, די בכך שתגיע הזאה על חלק אחד להחשיב כאילו היזו על הכל. ושלא בשעת מלאכה, אינם נחשבים ככלי אחד, ולכן כשנטמאו ובא להזות עליהם מי חטאת צריך שיזה על כל אחד מהחלקים בפני עצמו.

וחכמים גזרו עליהם, שלא יחשבו ככלי אחד אף בשעת מלאכה[1], ולכן, **אף בשעת מלאכה אינם נחשבים ככלי אחד, וכשבא להזות עליהם מי חטאת, צריך שיזה על כל אחד מהחלקים בפני עצמו.**

דף מט

דברים שאינם מוסיפים הבל כלל

הדברים הבאים אינם מוסיפים הבל כלל, **ולכן**, בכל אופן, בין כשהם לחים ובין כשהם יבשים, **מותר לטמון בהם קדרה מערב שבת.**

א. כסות [=בגד].

ב. פירות, [כגון חטין וקטניות].

- **ובשני הדברים הללו, דעת רבי אושעיא**, שרק כשהם יבשים אינם מוסיפים הבל, אבל **כשהם לחים**, הם **מוסיפים הבל**, ואין טומנים בהם.

ג. כנפי יונה [=נוצות].

ד. נסורת של חרשים, [שיוצאת מניסור העצים על ידי הנגרים].

ה. נעורת של פשתן דקה [=הפסולת הדקה המתנערת מהפשתן].

- **ובדבר זה, דעת רבי יהודה, שדינו כזבל והוא מוסיף הבל אפילו כשהוא יבש. ורק נעורת גסה של פשתן, אינה מעלה הבל**, וטומנים בה.

ו. שלחים [=עורות].

ז. גיזי צמר[2].

הדברים הנ"ל מנויים במשנה בדף זה.

ובברייתא בדף מ"ח נמנו גם הדברים הבאים.

ח. ציפי צמר [=לאחר שנפצוה, ושטחוה כמין מחצלות].

ט. לשונות של ארגמן [=לאחר שצבעם, וסורקים אותן כעין לשונות ארוכין לטוותן].

י. מוכין.

- **ובדבר זה, דעת משנתנו בדף מ"ז**, שרק כשהם יבשים אינם מוסיפים הבל, אבל **כשהם לחים**, הם **מוסיפים הבל**, ואין טומנים בהם.

תפילין צריכים גוף נקי כאלישע בעל כנפים

להלן יתבאר בעזה"י, שאלישע בעל כנפים היה זהיר מאוד במצוות תפילין, והיה מניחם במסירות נפש. ומאחר שהיה זריז כל כך במצווה זו, ודאי קיים אותה בכל דקדודיה ופרטיה, והיה גופו נקי, כפי מה שנצרך לקיום המצווה הזו.

ולדברי רבי ינאי, כל אדם הבא להניח תפילין, צריך שיהא גופו נקי כאלישע בעל כנפים.

א. לדעת אביי, הכוונה לכך, שלא יניח תפילין, אלא מי שיכול להעמיד עצמו, שלא יפיח בהן [=עיטוש של מטה] אפילו בשעה שנצרך לכך, עד שיסיר תחילה את התפילין.

ב. ולדעת רבא, הכוונה לכך, שלא יניח תפילין, אלא מי שיכול להעמיד עצמו, שלא ישן בהן, כלומר, אף בשעה שתאחזנו השינה, לא ישן בהן פתאום, עד שיסיר תחילה את התפילין[3].

- רש"י פירש, שאין לישון בתפילין, **כי יש לחוש שיפיח בהן, או יראה קרי.**

- ותוס' הוסיפו, שאין לישון בהן, **משום היסח הדעת**, שאסור להסיח דעתו מתפילין, כפי שנתבאר בדף י"ב[4], אבל משום קרי, אין לחוש, כי בעל קרי אינו אסור בתפילין.

ומאחר שבדברים אלו, [שלא להפיח ושלא לישון], יכולים אנו להיזהר, נחשבים אנו כבעלי גוף נקי, ואין אנו פטורים מתפילין.

ומכל מקום, אין תימה על מה שמצוה זאת רפויה בידינו, כי גם בימי חכמים היתה רפויה, וכבר שנינו בפרק רבי אליעזר דמילה, רבי שמעון בן אלעזר אומר, כל מצוה שלא מסרו עצמן ישראל עליה בשעת גזירת המלכות, כגון תפילין, עדיין היא רפויה בידם[5].

אלישע בעל כנפים

אדם אחד ששמו אלישע, היה זהיר מאוד במצוות תפילין, והיה נקרא אלישע בעל כנפים, משום המעשה הבא.

ש**פעם אחת גזרה מלכות רומי** הרשעה גזירה על ישראל, **שכל המניח תפילין, ינקרו את מוחו**, [שהוא תחת התפילין]. **והיה אלישע מניחם**, ויוצא לשוק.

ראהו קסדור אחד [=שוטר שהיה ממונה על כך]. רץ אלישע מפניו, ורץ הקסדור אחריו.

וכיון שהגיע אותו קסדור **אצלו, נטל אלישע את התפילין מראשו ואחזן בידו.**

ואף על גב דאמר בסנהדרין, בשעת גזרת המלכות, אפילו על מצוה קלה יהרג ואל יעבור, ואפילו לשנויי ערקתא דמסאנא

---

[1] והא דאמר דגזרו על הזאה שבשעת מלאכה משום הזאה שלא בשעת מלאכה, אף על גב דשלא בשעת מלאכה טהור גמור הוא, ואין צריך הזאה כלל, מכל מקום, כשחוזרים ועושים בו מלאכה, חוזר לטומאתו ישנה, והחמירו חכמים בטומאה ישנה, שלא תועיל לו הזאה שלא בשעת מלאכה, כיון שאינו חיבור דבר תורה, וגזרו על הזאה שבשעת מלאכה, אטו הזאה שלא בשעת מלאכה. [תוס'].

[2] דווקא גיזות, אבל לא מריטת צמר שבין הירכים.

[3] מתוך פירוש התוס' משמע, שרבא מחמיר, ומצריך גם שלא יפיח, וגם שלא יישן, ואביי מקיל ודיו בכך שלא יפיח. ויל"ע גם בפירוש רש"י.

[4] הסיבות הראשונות הן חשש, שמחמתו אין לישון בתפילין. אבל סיבה זו אינה חשש, אלא דבר ברור, שהישן מסיח דעתו.

[5] (א) והא דאמרינן בפרק קמא דראש השנה, פושעי ישראל בגופם, קרקפתא דלא מנח תפילין. אומר רבינו תם, דמיירי באותן שעושין מחמת מרד, ומבזים המצות, ושוחקים מרצועה שבידם ובראשם. (ב) והא דאמר במדרש תפילין, מפני מה לא החזיקו בהן, מפני הרמאים. אין נראה לר"י, דמשום רמאים נמנעו מלעשות מצוה, אלא הרי פירושו, מפני מה לא החזיקו נאמנות באדם המניח תפילין, מפני הרמאים, שהיו מניחים תפילין לרמות בני אדם, כמעשה בתלמיד אחד, שהפקיד מעותיו אצל אחד שהיה מניח תפילין, כשתבע בו, אמר להד"ם, אמר לו אותו תלמיד, לא לך הפקדתי, אלא לתפילין שעל ראשך. [תוס'].

אסור. היינו משום דבשינוי ערקתא, מתנהג כעובד כוכבים, ודומה שמוציא עצמו מכלל ישראל, אבל הכא אינו עושה כלום, אלא שאין לו תפילין בראשו שעה אחת, והרבה ישראל שאין להם תפילין כמותו. [תוס׳].

אמר לו הקסדור, **מה** זה **בידך**?

ענה לו אלישע, **כנפי יונה**.

שהתפילין הם מצווה והמצוות מגינות על ישראל, ככנפי יונה המגינות על היונה, ונקט כנפי יונה, כי כנסת ישראל משולה ליונה, כמבואר להלן.

פשט את ידו, **ונמצאו כנפי יונה**.

ולפיכך, קורין אותו אלישע בעל כנפים.

כנסת ישראל נמשלה ליונה

כנסת ישראל נמשלה ליונה, **שנאמר**, "אִם תִּשְׁכָּבוּן בֵּין שְׁפַתָּיִם **כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף** וְאֶבְרוֹתֶיהָ [=כנפיה] בִּיְרַקְרַק חָרוּץ" (תהילים ס"ח י"ד).

כשם שהיונה, כנפיה מגינות עליה, כך ישראל, המצוות מגינות עליהם.

- רש"י פירש, שכנפי היונה מגינות עליה מן הצנה, ומכל עוף ואדם הבא עליה, שהיא נלחמת ומכה בראש גפיה, מה שאין כן בשאר עופות.

- ור"י פירש, על פי המבואר במדרש, שכל העופות, כשהם יגעים, נינוחים על גבי סלע, והיונה, בשעה שהיא יגעה, פורחת באחת, ונינוחת באחת.

טלטול עורות בשבת

א. עורות של בעל הבית.

לדברי הכל, עורות של בעל הבית שאינו אומן, מאחר שאינם עומדים למכירה, בעל הבית **אינו מקפיד עליהם** אם יטנפו, ולפיכך אינם מוקצים, אלא עומדים לכך שיסבו עליהם[1]. **ולכן הם מותרים בטלטול, בין כשהם מעובדים, ובין כשאינם מעובדים**.

ולא נאמר חילוק בין עורות מעובדים לאינם מעובדים, אלא לעניין טומאה, שמעובדים מאחר שנגמרה מלאכתם, מקבלים טומאה, ואינם מעובדים, מאחר שלא נגמרה מלאכתם, אינם מקבלים טומאה, אבל לעניין טלטול, שניהם שווים.

וכתבו התוס׳, שהחילוק לעניין טומאה בין מעובדים לאינם מעובדים, הוא באלו שרוצה לעשות מהם כלים, ולכן גמר מלאכתם הוא בעיבוד.

אבל כשייחד אותם לישיבה, מקבלים טומאה מיד, אף כשאינם מעובדים, כי מיד הם ראויים לישיבה.

והחילוק בין טומאה לשבת הוא, שלעניין שבת, אף על פי שלא יחד אותם לישיבה, אלא לעשות מהם כלים, ולכן אינם מקבלים טומאה בלא עיבוד, מאחר שמכל מקום כבר עתה ראויים לישיבה, מותר לטלטלם בשבת[2].

ב. עורות של אומן [=מעבד עורות].

לסברת רבי יונתן בן אלעזר, עורות של אומן, כשהם מעובדים, מאחר שעומדים למכירה, מקפיד עליהם שלא ישתמשו בהם, ולפיכך מוקצים הם, **ואסורים בטלטול בשבת**.

וכשאינן מעובדים אינו מקפיד עליהם ומותרים בטלטול.

ובסוף הסוגיה מבואר, שכן דעת תנא קמא בברייתא.

ורבי חנינא בר חמא הביא ראיה, שאין האומן מקפיד על עורותיו [**אפילו כשהם מעובדים** ועומדים למכירה], **ולפיכך הם מותרים בטלטול בשבת**.

שכן כך אמר רבי ישמעאל ברבי יוסי, אבא, [כלומר רבי יוסי אביו] שלחא הוה [אומן המפשיט ומעבד עורות היה], ואמר, שיביאו עורותיו לישיבה עליהם.

- רש"י פירש, שמעשה זה היה בחול, והראיה ממנו היא, שאין האומן מקפיד על העורות, ואם כן אינם מוקצים בשבת.

- ותוס׳ פירשו, שמעשה זה היה בשבת, וממנו ראיה, שמותר לטלטל את העורות של האומן בשבת, ואינם מוקצים.

ובסוף הסוגיה מבואר, שאמנם זו דעת רבי יוסי, שמטלטלים אף עורות של אומן.

וכתבו התוס׳ שהלכה כרבי יוסי.

- **לפי פירוש רש"י, כל הסוגיה הזו מדברת בעור בהמה גסה**, שראוי להסב עליו, **אבל עור בהמה דקה, שאינו ראוי להסב עליו, אין מטלטלים אותו**.

- **ולפי פירוש רבינו תם, אין חילוק בין עור בהמה דקה לעור בהמה גסה, ושניהם ראויים להסב עליהם**, אלא שכל זה **אחר שיבשו, אבל בעודם לחים, אין ראויים לכך, ואין מטלטלים אותם**.

טלטול נסרים בשבת

נסרים **של בעל הבית**, מן הסתם אינו מקפיד עליהם, ודעתו להשתמש בהם כל תשמיש, ולפיכך **מותר לטלטל** אותם בשבת.

ונסרים **של אומן**, מאחר שעומדים למכירה, מן הסתם מקפיד עליהם שלא יתקלקלו, ודעתו שלא להשתמש בהם, ולפיכך **אסור לטלטל** אותם בשבת.

ואם חישב עליהם קודם השבת, לתת עליהם פת לאורחים, אף של אומן מותרים.

אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד מי

בדף ע"ג יתבאר בעזה"י, שמניין אבות מלאכות של שבת, הם ארבעים חסר אחת.

ועל כרחך למדו מאיזה מקום, שכן הוא מניין המלאכות, שאם לא כן, היה ראוי למנות את המלאכות הדומות, כגון זורה בורר ומרקד, כמלאכה אחת, ובוודאי רק משום שלמדו מאיזה מקום שיש ארבעים מלאכות חסר אחת, ידעו, שיש למנות כל אחת לעצמה.

ולהלן יתבאר בעזה"י, מהיכן למדו, שמניין המלאכות הוא ארבעים חסר אחת.

א. כנגד עבודות המשכן.

לדעת רבי חנינא בר חמא, עניין זה, שמניין המלאכות האסורות בשבת הוא ארבעים חסר אחת, למד מתוך כך שנסמכה פרשת שבת לפרשת מלאכת המשכן.

שכך אמרה תורה, מלאכות אלו שאתם עושים במלאכת המשכן אל תעשו אותן בשבת, ואם כן המלאכות שהיו בעשיית המשכן, הן הן המלאכות האסורות בשבת.

ומניין המלאכות שהיה במשכן הוא ארבעים חסר אחת, והן המלאכות המנויות לקמן בדף ע"ג.

וכן שנינו בברייתא, אין חייבים אלא על מלאכה שכיוצא בה היתה במשכן:

(א) הם <u>זרעו</u>, ואתם לא תזרעו.

(ב) הם <u>קצרו</u>, ואתם לא תקצרו. [הם זרעו וקצרו סמנים לצבוע תכלת ועורות אילים, <u>וטחנו</u> <u>ולשו</u> סמנים לצבוע[3]].

---

[1] כן היתה ישיבתם, שוטחין בגדים על גבי הקרקע, ונסמכין ויושבין על ברכיהן כפופין, כדאמרינן בפסחים, הוה זגינן אברכי דהדדי. [רש"י במסכת ביצה דף י׳ ע"א]. למזגא עליה ... לישן עליו. [רש"י במסכת גיטין דף מ"ז ע"א].

[2] והא דאמר רבא ברישׁ כל הכלים, מדלענין טומאה לאו מנא הוא, לענין שבת נמי לאו מנא הוא, גבי מחט שניטל חורה או עוקצה, הכי פירושה, מדלענין טומאה לאו מנא הוא אפילו על ידי יחוד, דניטל חורה או עוקצה טהורה, ולא מהני בה יחוד ... אבל היכא דהוי מנא לענין טומאה על ידי יחוד, לגבי שבת הוי מנא בלא יחוד. [תוס׳].

[3] ואופה הנזכר באבות מלאכות, הוא בישול סמנים, אלא דנקט סידורה דפת. [רש"י].

(ג) הם העלו את הקרשים מקרקע [=רשות הרבים] לעגלה [=רשות היחיד][1]. שגבוהה עשרה ורחבה ארבעה], ואתם לא תכניסו מרשות הרבים לרשות היחיד[2].

(ד) הם הורידו את הקרשים מעגלה לקרקע, ואתם לא תוציאו מרשות היחיד לרשות הרבים.

(ה) הם הוציאו מעגלה לעגלה, [ואויר שבין העגלות רשות הרבים], ואתם לא תוציאו מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים.

ב. כנגד "מלאכה" "מלאכתו" ו"מלאכת" שבתורה.

לדברי רבי יונתן ברבי אלעזר, כך אמר רבי שמעון ברבי יוסי בן לקוניא, מניין המלאכות האסורות בשבת, הוא כמניין הפעמים שנזכרו המילים "מלאכה" או "מלאכתו" או "מלאכת" בתורה

שכן כוונת הכתוב, "לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה" (שמות כ' ט'), לא תעשה מלאכה, כמנין "מלאכה" שבתורה[3].

ואמנם המנין של כל המלאכה שבתורה, הוא ארבעים, ולפיכך יש אחד שאין למנותו, והוא אחד משני הכתובים הבאים, ונסתפק רב יוסף איזה הוא מביניהם.

הכתוב האחד, הוא מה שנאמר אצל יוסף, "וַיְהִי כְּהַיּוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבַּיִת שָׁם בַּבָּיִת" (בראשית ל"ט י"א).

שמצד אחד יש לומר, שכוונת הכתוב לכך שיוסף בא הביתה לעשיית מלאכתו ממש, ואם כן ניתן למנות את המלאכה הזו, עם שאר מלאכות שבתורה.

ומצד שני יש לומר, שכוונת הכתוב לכך שיוסף בא הביתה לעשות צרכיו עם אשת פוטיפר[4], ואם כן, המלאכה האמורה כאן אינה מלאכה ממש, ואין למנותה עם שאר מלאכות שבתורה.

והכתוב השני הוא האמור במלאכת המשכן, "וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַיָּם לְכָל הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהוֹתֵר" (שמות ל"ו ז')

שמצד אחד יש לומר, שכוונת הכתוב לכך שהמלאכה שהיו עושים, עשו אותה לא פחות מהצורך, ולא יותר מהצורך, אלא בדיוק די הצורך. ואם כן כוונת הכתוב למלאכה ממש, וניתן למנות את המלאכה הזו, עם שאר מלאכות שבתורה.

ומצד שני יש לומר, שכוונת הכתוב לכך שהיו מביאים את התרומה די הצורך, ואין כוונת הכתוב למלאכה ממש, אלא למלאכת ההבאה, ומאחר שהמלאכה האמורה כאן אינה מלאכה ממש, אין למנותה עם שאר מלאכות שבתורה.

מנין אותיות שבתורה

לדברי רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, כשארע פעם, שנחלקו החכמים בדבר התלוי במניין אותיות התורה, **לא זזו משם, עד שהביאו ספר תורה ומנאום**.

טלטול גיזי צמר בשבת

א. דעת רבא.

מתחילה רבא היה סבור, שיש חילוק בין גיזי צמר שטמן בהם קדרה, לבין גיזי צמר שלא טמן בהם קדרה.

שסתם גיזי צמר, מוקצים הם, לטוות מהם חוטים, לארוג מהם בגדים, ואדם מקפיד שלא יתקלקלו.

ולפיכך הם מוקצים, ואסורים בטלטול בשבת. ורק כשטמן בהם קדרה, גילה דעתו שאינו מקפיד עליהם, ומותר לטלטלם.

אולם ההוא מרבנן בר יומא [=חכם שאותו היום בא לראשונה לבית המדרש], הקשה על דברי רבא, ממשנתנו, בה מבואר, שהטומן בגיזי צמר מטלטל אותם רק על ידי הכיסוי של הקדרה, ואם כן, אפילו גיזי צמר שטמן בהם אסורים בטלטול.

דף נ

ולפיכך אמר רבא[5], שאמנם **סתם גיזי צמר, אפילו אם הטמין בהם קדרה, עדיין עומדים הם לטוות ולארוג, ולכן מוקצים הם**.

ורק אם ייחד אותם מכאן ואילך לטמון בהם קדרה, שוב **אינם מוקצים, ומותר לטלטלם** בשבת.

וכן אמר רבין אמר רבי יעקב אמר רב אסי בן שאול אמר רבי.

ב. דעת רבינא.

סתם גיזי צמר, אם טמן בהם קדרה, אף על פי שלא ייחד אותם לכך, הרי הוא כמי שייחדם לכך, **ומותרים בטלטול**.

וגיזי צמר של הפתק [=מערכה גדולה שהצמר נערם בה לסחורה], **אף אם טמן בהם קדרה**, ודאי דעתו להחזירם להפתק, **ואינם נחשבים כמי שנתייחדו לטמון בהם**.

ולפיכך, אף על פי שטמן בהם, הם **אסורים בטלטול. ורק אם ייחד אותם בפירוש לטמון בהם קדרה, הם מותרים בטלטול**.

וכן שנינו בברייתא, גיזי צמר של הפתק, אין מטלטלין אותן, ואם התקינן בעל הבית להשתמש בהן, מטלטלין אותן.

ביטול עצים מהיות מוקצה

חריות של דקל [=ענפי דקל שהוקשו[6]] שגדרם [=קצצם[7]] לעצים להסיק בהם, הרי הם מוקצים, כי אסור להסיק בעצים בשבת. ונחלקו חכמים כיצד הם מתבטלים מהיות מוקצה, ונעשים מותרים בטלטול.

דעה א. על ידי מעשה [קשירה מבעוד יום].

לדעת תנא קמא בברייתא, אין העצים מתבטלים מהיות מוקצה, אלא על ידי מעשה.

ולכן, אם נמלך עליהם שישתמש בהם לישיבה ולא להסקה, עליו לקושרם קודם השבת, להוכיח שלישיבה הם עומדים. ורק אז הם מותרים בשבת בטלטול.

ומכל מקום, גם לדעה זו, כן הדין בדרך כלל, אבל אם היו טרודים בדבר קודם השבת, כגון מחמת משתה או אבל, ומחמת כן לא יכלו להספיק לקשור את העצים קודם השבת, די בכך שחשבו

---

[1] אפילו רבנן, דפליגי ארבי יוסי ברבי יהודה, גבי נעץ קנה ברשות הרבים ובראשו טרסקל, ולית להו גוד אחית, מודו בעגלה שהיא רשות היחיד, כיון דעגלה גופה, יש אורך בזקיפה עשרה, ורוחב ארבעה, אף על פי שתחתיה רשות הרבים. [תוס'].

[2] ואפילו הכי לא הויא אב, כדפרישית לעיל בדף ב'. [תוס'].

[3] לכאורה נראה דיליף נמי ממשכן, שהרי לכך נסמכה פרשת שבת לפרשת משכן ... ואי אפשר לומר כן, ... מדקאמר בסמוך תניא כמאן דאמר כנגד עבודות המשכן, משמע דפליגי. [תוס'].

[4] כלומר לשכב עמה אלא שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו, ואמר לו, עתידין אחיך ליכתב על אבני אפוד, רצונך שימחה שמך מביניהם כו'. [רש"י].

[5] לא נתבאר האם רבא עצמו אמר כן, ורבינא חולק עליו. או שכך רצו ליישב את דברי רבא, ורבינא יישב את דברי רבא באופן אחר. [עי' בתוס'].

[6] משהוקשו שדראות של לולבין ונפלו עלין שלהן קרי להן חריות. [רש"י].

[7] כל קציצת תמרים נקראת גדירה. [רש"י].

עליהם קודם השבת שישבו עליהם בשבת כדי שלא יהיו מוקצים ויהיו מותרים בטלטול.

ודעה זו היא דעת רבי חנינא בן עקיבא, שכן פעם אחת הלך רבי חנינא בן עקיבא למקום אחד, ומצא חריות של דקל שגדרום לשם עצים, ואמר להם לתלמידיו, צאו וחשבו כדי שנשב עליהן למחר.

ורב דימי אמר זעירי אמר רבי חנינא שסיפר זאת, אמר, שאינו יודע מה הסיבה שהספיק לו לרבי חנינא בן עקיבא במחשבה, האם משום שהיה בית האבל, או משום שהיה בית המשתה.

ומכאן יש ללמוד, שאם לא היה, לא בית אבל ולא בית משתה, לא היה די במחשבה, והיה צריך מעשה של קשירה.

ורב פסק כדעה זו, שכדי להתיר את העצים בטלטול, צריך לקושרם לישיבה קודם השבת.

וכן פוסק רבינו תם.

דעה ב. על ידי מחשבה [מבעוד יום שישב עליהם מחר].

לדעת רבן שמעון בן גמליאל, העצים מתבטלים מהיות מוקצה אף בלא מעשה, ודי בכך שיחשוב עליהם מערב שבת לשבת עליהם בשבת שבכך מעתה עומדים הם לישיבה ולא להסקה ומותרים הם בטלטול.

ושמואל וכן רבה בר בר חנה פסקו כדעה זו, שכדי להתיר את העצים בטלטול, די במחשבה שחישב עליהם מערב שבת, שישב עליהן בשבת.

דעה ג. על ידי השתמשות [ישיבה מבעוד יום].

לדעת שתי ברייתות, כל שישב על העצים קודם השבת, **אף על פי שלא קשרם** לישיבה, **ולא חישב** בדעתו שגם למחר ישב עליהם, מאחר שישב עליהם פעם אחת, בכך גילה דעתו, שעומדים הם לישיבה, ומותר לטלטלם בשבת.

ורב אסי פוסק כדעה זו, שכל שישב על העצים מבעוד יום, אף על פי שלא קישר, ואף על פי שלא חישב לשבת עליהם למחר, מותרים הם בטלטול.

וכן פוסק רבינו שמשון הזקן.

יציאה בפקורין וציפא

פקורין הוא פשתן סרוק. וציפא הוא צמר מנופץ. ואין לצאת בהם בשבת לרשות הרבים, כי אינם מלבוש, אלא משא, ואסור להוציא מרשות היחיד, ולטלטל ברשות הרבים.

ומבואר בברייתא, ש**אם צבעם בשמן קודם השבת, או כרכם בחוט**, ובכך **גילה שחפץ בהם לתת אותם על גבי מכתו**, [שלא ישרטו מלבושיו את מכתו], מעתה **נעשו כמלבוש, ומותר להוציאם בשבת**.

עוד מבואר בברייתא, ש**אם נתנם על מכתו קודם השבת פעם אחת, אף על פי שלא צבעם, ולא כרכם בחוט, מותר** להוציאם בשבת, כי כשהשתמש בהן פעם אחת קודם השבת באופן הזה, כבר גילה דעתו שלכך עומדים.

ובריייתא זו היא דעה ג' המבוארת לעיל, שרב אסי פסק כמותה.

כן פירש רש"י שציפא הוא צמר מנופץ. **ורבינו חננאל פירש שציפא הוא פאה נוכרית**, כלומר, כיפה שיש בה שער, ונותנים אותה בראש הקרח, ונראה שהוא שער ראשו.

ולדעת הברייתא, אין לצאת בה בשבת, אלא אם כן צבע אותה או שלבשה פעם אחת מבעוד יום, אבל אם לא עשה זאת אין יוצאים בה משום מוקצה כי אינה מוכנת ללבישה.

טלטול קש

הקש **סתמו עומד** לעשות ממנו **לבנים או להסיקו, ולפיכך מוקצה הוא**.

ומבואר בברייתא, שמאחר שהוא מוקצה, **הבא לשכב עליו** בשבת, **לא יטלטל אותו בידו**, ליישרו, **אבל מותר לטלטלו בגופו**, כי מותר לטלטל מוקצה **בשינוי**.

עוד מבואר בברייתא, ש**אם שכב על הקש מבעוד יום, שוב אינו מוקצה בשבת**, ומותר לטלטלו בידו, **אף על פי שלא יחדו לכך** מבעוד יום, **ולא חישב עליו שישכב עליו גם בשבת**.

וגם ברייתא זו, היא דעה ג' המבוארת לעיל, שרב אסי פסק כמותה.

וכל זה בסתם קש, אבל **קש המיועד למאכל בהמה, אינו מוקצה, ובכל אופן מותר לטלטלו בשבת**.

ביטול עפר מהיות מוקצה

סתם עפר, הרי הוא מוקצה, ואסור בטלטול.

ולדברי רב יהודה, **הרוצה שיהיה לו לשבת, עפר מוכן שאינו מוקצה**, [שיכסה בו צואתו ורוקו, וכל דבר שהיו משתמשים בעפר], **דיו בכך שמכניס עפר לביתו**, ובכך בטל העפר מהיות מוקצה, אף על פי שלא עשה בו מעשה לבטלו.

ואמר רב פפא, שדין זה הוא אף לדעת חכמים, האומרים, שעצים בטלים מהיות מוקצה, רק על ידי מעשה כקשירה, **כי** גם הם מודים, ש**דבר שאין אפשרות להכינו על ידי מעשה**, כעפר, הרי **הוא מוכן אף בלא מעשה**.

ומכל מקום, לדברי מר זוטרא משמו של מר זוטרא רבה, **צריך שיתן את העפר בביתו בקרן זוית**, אבל אם נתנו באמצע ביתו למדרס רגלים, הרי הוא בטל לקרקע הבית, ומוקצה הוא ואסור.

שבזמנם לא היו הבתים מרוצפים באבן, אלא כל הקרקע היתה חול, שהיה נכבש על ידי ההליכה עליו[1].

לשפשף כלים לצחצחם

ברוב הדברים מותר לשפשף כלים, לצחצחם בשבת. **אבל אין לשפשף כלי כסף בגרתקון** [=**כמין עפר שגדל בחביות של יין**], **שהוא** עיקר תקון כלי כסף, ומאחר שהכסף רך, הוא מגרר את הכסף, והרי זה **ממחק**, שהוא אב מלאכה.

ולעניין נתר וחול, נחלקו ברייתות, האם מותר לשפשף בהם כלי כסף. ולהלן יתבאר בעזה"י במה נחלקו.

א. נחלקו אם נתר וחול מוקצים.

לדברי הכל נתר וחול אינם מגררים כלי כסף ואם כן אין לאסור לשפשפם בהם משום איסור ממחק. אבל נחלקו אם יש לאסור משום מוקצה.

לדעת הברייתא הראשונה, מוקצה שאי אפשר לעשות בו מעשה להכינו, די בכך שמכניסו לביתו, כדעת רב יהודה לעיל. **ואם כן, מאחר שהכניס לביתו נתר וחול, אינם מוקצים**, ורשאי לשפשף בהם כלי כסף בשבת.

ולדעת הברייתא השניה, לעולם אין המוקצה בטל מהיות מוקצה, אלא אם כן יעשו בו מעשה להכינו, ולפיכך, נתר וחול, שאי אפשר לעשות בהם מעשה להכינם, לעולם מוקצים הם, ואסור לשפשף בהם כלי כסף בשבת.

ב. נחלקו בדבר שאין מתכוון.

שוב אמרו שלדברי הכל מוקצה שאי אפשר

[1] כן כתבתי מתחילה מסברא, שדין הגמרא מדבר במקום שקרקע הבית אינה מרוצפת. ושוב הראוני שאכן כן סברת הטור. אולם בדברי רש"י יל"ע בדבר. עיין בביאור הלכה סימן ש"ח סעיף ל"ח ד"ה בטל.

לעשות בו מעשה להכינו, די בכך שמכניסו לביתו, ואם כן כשהכניס נתר וחול לביתו כדי להשתמש בהם לדברי הכל מותר לטלטלם. אבל נחלקו אם יש לאסור לשפשף בהם כלי כסף משום הגרירה.

לדעת הברייתא הראשונה, אף שפעמים גם נתר וחול מגררים כלי כסף, מאחר שאין הדבר הזה ודאי, והמשפשף אינו מתכוון לכך, הרי זה מותר, כדעת רבי שמעון, שכל מלאכה שלא נתכוון לה, אינה אסורה.

אבל גרתקון אסור, דודאי גריר, ומודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות.

ולדעת הברייתא השניה, מאחר שפעמים גם נתר וחול מגררים כלי כסף, אף שהמשפשף אינו מתכוון לכך, הרי זה אסור, כדעת רבי יהודה, שכל מלאכה שלא נתכוון לה, אסורה.

ג. נחלקו אם נתר וחול מגררים כלי כסף.

שוב אמרו שגם דעת הברייתא הראשונה כרבי יהודה שגם דבר שאין מתכוון לו אסור, [כי מבואר בסופה שאין לחוף ראשו בנתר וחול משום שמשיר השיער והדבר אסור אף על פי שאינו מתכוון לכך], ובזה נחלקו שתי הברייתות.

לדעת הברייתא הראשונה, נתר וחול אינם מגררים כלי כסף בשום פעם, ולכן מותר לשפשף בהם כלי כסף בשבת.

ולדעת הברייתא השניה, פעמים גם נתר וחול מגררים כלי כסף, ולכן, אף על פי שהמשפשף אינו מתכוון לכך, הרי זה **אסור**, שכל מלאכה שלא מתכוון לה, אסורה.

לחוף ראשו וגופו בנתר וחול בשבת

לדעת רבי יהודה, מקום שיש בו שער בגופו, [בין בראשו ובין בשאר אבריו], **אסור לחוף אותו בנתר וחול בשבת**, כי פעמים הם משירים את השער, ואף על פי שהוא אינו מתכוון לכך, הדבר אסור. **ומקום שאין בו שער, כגון כפות ידיו, וכן פנים ורגלים של נשים וקטנים וסריסים**, שאין להם זקן, **מותר לחוף אותו בנתר וחול**.

ולדעת רבי שמעון, גם מקום שיש בו שער מותר לחוף אותו בשבת בנתר וחול, כי אף שפעמים הם משירים את השער, מאחר שהוא **אינו מתכוון להנשיר את השער**, הדבר מותר.

ודווקא באופנים שאין משיר את השער בוודאי, מותר, ולכן מותר גם לפספס בשערו. **אבל אסור לסרק שערו במסרק, כי המסרק משיר שערו בוודאי**, וכל מלאכה שתעשה בוודאי, אף על פי שאינו מתכוון לה, מודה רבי שמעון שהיא אסורה.

כן פירש רש"י את הטעם שהסירוק אסור כי ודאי משיר את השער. והתוס' כתבו, שבמסרק אסור, כי במסרק הוא מתכוון להנשיר את השערות המדולדלות, ואם כן אף אם אין משיר בוודאי, גם כן אסור.

ובכל האופנים שבשבת אסור לחוף בנתר וחול, או לסרק במסרק, משום תלישת השער, הנזיר אסור בהם גם בחול, כי גם בחול אסור הוא לספר את שערו.

דברים שמותר לחוף בהם פניו אף כשיש בו זקן

הדברים הבאים, אינם משירים את השערות, ולכן מותר לחוף בהם אף מקום שער שבגופו.

א. עפר של כתישת לבנה. [כן אמר רב יהודה].

ב. כוספא דיסמין היא פסולת שומשמין. [כן אמר רב יוסף].

ג. עפר של שחיקת פלפלים. [כן אמר רבא].

ד. ברדא. [כן אמר רב ששת].

וביאר רב יוסף, שהברדא הוא תערובת **שבה שליש** שורש עשב ששמו **אהל**, ושליש הדס, ושליש סגלי [עשב שיש בו שלשה עלים].

ולדברי רב יוסף, דווקא משום שהאהל הוא שליש מהתערובת, מותר לחוף בברדא, אבל אם האהל היה יותר משליש, היה אסור.

ורב נחמיה בר יוסף חולק, **ואומר**, ש**כל שאין האהל רוב** מהתערובת, מותר לחוף.

אבל כשהאהל הוא הרוב, הכל מודים שאין לחוף, כי האהל עשוי ללבן ולצחצח כבורית, ומשיר שיער.

לפצוע זיתים

שיטת רש"י.

השאלה ש**שאלו את רב ששת, האם בשבת מותר לפצע זיתים** [להכותם על הסלע], **כדי למתק מרירותם**.

כלומר, האם יש לאסור זאת, משום שדבר זה נחשב כעשיית האוכל ותיקונו, האסורים בשבת.

ותשובת רב ששת היתה, שדבר זה, **אף בחול אסור, משום הפסד אוכלים** כי נפסד המשקה הזב מהזיתים.

ותוס' הקשו על פירוש זה מאחר שעושה כן לתקן האכילה אין סברא שיחשב כהפסד אוכלים.

שיטת תוס'.

השאלה ש**שאלו את רב ששת, האם מותר לפצע זיתים** [להכותם על הסלע], **כדי לחוף בהן פניו וידיו בשבת**.

שדרך מי זיתים להעביר וללבן ואם כן אפשר שיש לחוש לתלישת שער.

ותשובת רב ששת היתה, שדבר זה, אף בחול אסור, משום הפסד אוכלים, כי אין להשתמש באוכל, כדי לחוף בו פניו.

להשתמש בפת

אמר שמואל, **עושה אדם כל צורכו בפת**, בין תשמיש, בין לפרר אותה ולמחותה בתבשיל רותח, **ובלבד שלא תימאס על ידי זה מאכילה**.

רחיצת פניו ידיו ורגליו בכל יום

בדף כ"ה כבר התבאר דין רחיצת פניו וידיו בערב שבת, ונחלקו חכמים בדין רחיצת פניו וידיו בכל יום.

א. רק משום צער.

לדעת ברייתא אחת, יש לאדם לנקות עצמו רק כשהלכלוך מצער אותו [=מגרר אדם גלדי צואה וגלדי מכה שעל בשרו בשביל צערו].

ואם אין לו צער אחר, אלא שמתבייש לילך בין בני אדם, גם כן מותר, שאין לך צער גדול מזה. [תוס'].

אבל אסור לאדם לרחוץ עצמו כדי להתייפות, כי דבר זה הוא מדרכי הנשים, ונאמר, "וְלֹא יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה" (דברים כ"ב ה').

וכן פסק מר זוטרא, ולכן, כשהביאו לפניו בשבת, ברדא, לרחוץ פניו, אף שאינו משיר את השער, כפי שנתבאר לעיל, לא רחץ ממנו.

ב. לכבוד קונו.

ולדעת ברייתא אחת, יש לאדם לרחוץ פניו ידיו ורגליו בכל יום לכבוד קונו, שנאמר, "כֹּל פָּעַל ה' לַמַּעֲנֵהוּ" (משלי ט"ז ד'), כלומר, הכל ברא לכבודו.

ורחיצת פניו ידיו ורגליו של אדם, כבוד קונהו היא, שנאמר "כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹקִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם" (בראשית ט' ו'), וכבודו של מקום, **שיהא צלמו נקי**.

ועוד שעל ידי **שיהיו הבריות נאות, יברכו** את הקב"ה, **ברוך שככה לו בעולמו**.

וכן פסקו אמימר ורב אשי. ולכן, כשהביאו לפניהם בשבת, ברדא, לרחוץ פניהם, מאחר שאינו משיר את השער, כפי שנתבאר לעיל, רחצו ממנו.

הטומן קדרה בגיזי צמר מוקצים

לעיל [בתחילת דף זה] נתבאר, שיש גיזי צמר, שאף על פי שהטמין בהם את הקדרה לשבת, מוקצים

הם.

- י״א כל גיזי צמר שלא ייחד להטמנה מוקצים הם.

- וי״א שרק גיזי צמר של הפתק שלא ייחד להטמנה מוקצים הם.

ומאחר שהם מוקצים אסור לטלטלם, ולכן כשבא להוציא את הקדרה מתוכם, לא יסיר מעליה את גיזי הצמר בידיו, אלא יטלטלם על ידי דבר אחר.

וקודם שנבאר באיזה אופן יעשה זאת, נקדים ונאמר, שלדברי הכל, אם אחר שהוציא הקדרה מגיזי הצמר, נשאר במקומה גומה, מותר לו להחזיר לשם את הקדרה, אבל אם נפלו הגיזים לתוך הגומה, לא יוכל לטלטלם לכאן ולכאן, לעשות גומה מחדש, כי מוקצים הם.

ודבר זה הוא יותר מטלטול מהצד, כי צריך לטלטל אילך ואילך. [תוס׳].

ולדעת רבי אלעזר בן עזריה, מאחר שאם יפלו הגיזים לגומה, לא יוכל להחזיר הקדרה בהיתר, ועלול לבוא להחזירה באיסור, על ידי טלטול הגיזים שבגומה, לכן, **כשבא להוציא את הקדרה מהטמנתה, צריך לעשות באופן כזה, שודאי לא יפלו הגיזים לגומה, וזאת על ידי שיטול את כל התיבה שבה טמן את הקדרה בגיזי הצמר, ויטה אותה על צידה, עד שיפלו כל הגיזים העליונים**, ותתגלה הקדרה, ומעתה, כשיטול את הקדרה, ישאר גומה במקומה, ואין כאן גיזים עליונים מהגומה שיפלו לתוכה.

כן נראה לכאורה מתוך פירוש רש״י, שנוטל הקדרה מתוך הקופה. והרבה מפרשים שמטה את כל הקופה, אבל אינו מוציא את הקדרה מתוכה כלל.

ולדעת חכמים, אף על פי שאם יפלו הגיזים לגומה, לא יוכל להחזיר את הקדרה, אין לחוש לכך, ולכן אין צורך להסיר את כך הגיזים העליונים, **ודי בכך שיסיר את הגיזים שמעל הקדרה עצמה, וזאת יוכל לעשות, על ידי שיטול את כיסוי הקדרה**, שהוא כלי, ואינו מוקצה, **ובכך יפלו הגיזים שעל הכיסוי**, ויוכל ליטול הקדרה.

ופירש רש״י, שכיסוי הקדרה אינו נעשה בסיס לגיזים שעליו, כי אינו עשוי לכך אלא לכסות את הקדרה.

להוציא דבר מתוך גומה שלו

סליקוסתא הוא עשב נאה למראה ולהריח. והיו ממלאים כד בעפר לח, ותוחבים את הסליקוסתא בתוכו, ונותנו לפני שרים. **וכשהוא רוצה, נוטל את הסליקוסתא מהכד ומריח בו, ומחזירו למקומו.**

ולדברי רב הונא, אם קודם השבת נעץ את הסליקוסתא בעפר, וגם שלפה משם, וחזר ונעצה שם, מאחר שבכך הורחב מקום מושבה, והוחלק מבעוד יום, מעתה כשחוזר ונוטלה, אינו מזיז העפר, ולכן **מותר לטלה משם בשבת**. אבל אם לא עשו כן קודם השבת, אסור לטלה בשבת מפני הזזת העפר.

וכמו כן אמר שמואל, שהסכין שרגילים לנועצו בין שורות הלבנים שבבניין, להשתמר שם, **אם קודם השבת נעצו בכותל, וגם שלפו** משם, **וחזר ונעצו** שם, מאחר שבכך הורחב מקום מושבו מבעוד יום, מעתה כשחוזר ונוטלו, אינו מרחיבו עוד, ולכן **מותר לטלו משם בשבת. אבל אם לא עשה כן קודם השבת, אסור** לטלו **בשבת מפני הרחבת המקום**[1].

מבואר מדבריהם, **שאין לשלוף דבר, כשבכך הוא מרחיב את מקומו, ומזיז עפר, אף שאינו מזיז את העפר בידיו, אלא על ידי השליפה.**

ורב מרדכי אמר, **שרב קטינא דחה** את דבריהם, **מהברייתא**, בה מבואר, **שהטומן לפת וצנון בקרקע, מותר לאחוז בעליהם ולשולפם בשבת, אף על פי שבכך הוא מזיז את העפר.**

ורב הונא ושמואל הוו ידעי לה, דמתניתין היא בסדר זרעים, אלא דדחקי לאוקמה בדצה ושלפה, והש״ס לא ניחא ליה לאוקמה הכי, ועומדת בתיובתא. [תוס׳ בדף מ״ד].

נעיצת סכין בגורדיתא דקני

לדברי מר זוטרא או רב אשי, גורדיתא דקני, [=**הוא מין אילן שיוצאים ממנו הרבה קנים דוקרים בגזע אחד**], **מותר לנעוץ בתוכם סכין לשמרו, ואין לאסור שמא יגרור הקליפה, ויתחייב משום מוחק** [וי״ג ממחק].

והדבר מותר דווקא למטה מגובה שלושה טפחים, שהוא נחשב כקרקע, אבל למעלה מזה, אסור, כי אסור להשתמש באילן בשבת.

הטומן לפת או צנונות בקרקע

הטומן לפת או צנונות בקרקע כדי לשומרם, [כל זמן שלא השרישו] **אין זה נחשב כמי ששתלם בקרקע**, אלא כמי שנתנם לשמירה בלבד.

דף נא

ומאחר שאין ההטמנה נחשבת כשתילה:

א. מותר להטמינם אף תחת הגפן, ואין כאן איסור זריעת כלאים.

ב. וכן מותר להטמינם אף בשביעית, ואין כאן איסור זריעה בשביעית.

וכמו כן, מאחר שאינם נחשבים כשתולים בקרקע, כשמוציא אותם אינו נחשב תולש תבואה מהקרקע, **ולכן:**

א. אינו צריך לעשר את מה שמוציא.

ואומר ר״י, דרגילות הוא, שמתווספין מחמת ליחלוחית הקרקע, כמו שאנו רואין שומין ובצלים שמתוספין אפילו כשמונחים בחלון, ועל אותו תוספת אמר, שאין צריך לעשר.

ב. ומותר לתלוש אותם אף בשבת, [אלא שדבר זה מותר, רק] **אם היו מקצת מהעלים מגולים**[2].

כי אז יכול לאחוז בהם, ולמשוך, שמאחר שאינו מזיז העפר בידיו, אלא אוחז בעלים והעפר זז מאליו הדבר מותר.

אבל אם היו טמונים לגמרי, לא יוכל להוציאם בשבת, משום מוקצה, כי לא יוכל להסיר העפר כדי להוציאם.

וכל זה, כשטמן אותם בקרקע לשם שמירה, אבל אם נתכוון לנטיעה, הכל אסור.

לטמון את הצונן

עד עתה נתבאר, שאסרו חכמים לטמון את החמין בשבת.

ומתחילה רבי היה סבור, שכשם שאסור לטמון את החמין [שלא יצטננו], **כך אסור לטמון את הצונן** [שלא יתחמם מחום הקיץ והחמה].

ואף שהסיבה שאסרו לטמון את החמין היא שמא ירתיח, [כפי שנתבאר בדף ל״ד], ואם כן הטמנת צונן, שאין בה חשש כזה, שהרי אינו

[1] מתוך סוגיית הגמרא משמע שהאיסור הוא משום הזזת עפר מוקצה. אולם לכאורה בדבר זה יש מקום לחייבו משום סותר או בונה. ויל״ע בדבר. שו״ר דברי התוס׳ בדף מ״ד שכתבו, ונראה לר״י, דרב הונא ושמואל לא אסרי ... משום טלטול מן הצד, [שהרי לדעתם מוקצה מותר בטלטול מן הצד], אלא [הסיבה שאוסרים היא], משום שמסיר עפר, ומרחיב הגומא. ואפשר שבאמת לפירוש ר״י האיסור הוא משום חורש וסותר.

[2] כן פירש רש״י, שרק לעניין שבת בעינן עלים מגולים. אולם בערוך משמע, דמשום כולהו נקט, דפירש בשם רב האי גאון, דגרס אם היו מקצתם מגולים, [כלומר מקצת הלפת והצנון עצמם, ולא רק מקצת העלים], שאם האמהות טמונים בקרקע, ורק העלים מגולים, הרי זו זריעה מעולה. [תוס׳].

רוצה להרתיחו, יש להתירה.

מכל מקום היה סבור, שגזרו על הטמנת צונן משום הטמנת חמין. שאם היה מותר לטמון את הצונן, היו באים לטמון גם את החמין. [וכן לכאורה דעת תנא קמא בברייתא בסוף הפרק].

אולם כשרבי אמר דין זה, שאסרו לטמון את הצונן, **אמר לפניו רבי ישמעאל ברבי יוסי, שרבי יוסי אביו, התיר** להטמין את הצונן.

וכשרבי שמע זאת, אמר, כבר הורה זקן, **וחזר בו** רבי מדבריו.

וכן שנינו במשנתנו, ממלא את הקיתון [של צונן] ונותן לתחת הכר או תחת הכסת [שלא יחמו בחום הקיץ והחמה].

ולדברי רב יהודה אמר שמואל, אין חילוק בדבר, **ולא רק דבר שאין רגילים להטמין כמותו לחמם, מותר להטמינו כשהוא צונן**, כגון מים צוננים, שאין רגילים להטמינם תחת כר וכסת לחממם, שאין מתחממים בכך, **אלא אף דבר שרגילים להטמין כמותו לחמם, מותר להטמינו כשהוא צונן**, כגון תבשיל צונן.

בא וראה כמה מחבבים זה את זה

נתבאר, שכשרבי שמע את דברי רבי יוסי, אמר על כך, כבר הורה זקן, וקיבל את דעתו, וביטל דעת עצמו.

ואמר על כך רב פפא, בא וראה כמה מחבבים זה את זה. **שכן אילו היה רבי יוסי קיים, היה כפוף ויושב לפני רבי**. שהרי רבי ישמעאל ברבי יוסי בנו, היה ממלא מקום אבותיו, כלומר היה כאביו גדול מרבי, ובכל זאת, **מפני כבוד הנשיאות**, היה כפוף ויושב לפני רבי, ולא היה מורה לפניו.

וכמו כן רבי יוסי אביו, אם היה קיים, אף שהיה גדול מרבי, מפני כבוד הנשיאות, היה כפוף ויושב לפניו, ולא היה מורה לפניו.

ואף על פי כן, כששמע רבי דעתו, גדלו ונשאו עליו, ואמר על כך, כבר הורה זקן.

רבי החכים בתורה על ידי שהיה ראש ישיבה

נתבאר שרבי יוסי היה כפוף לפני רבי מחמת נשיאותו של רבי, אבל בתורה היה רבי יוסי גדול יותר.

ורבינו תם מפרש, שאמנם **מתחלה היה רבי תלמידו של רבי יוסי, אבל אחר כך נתחכם רבי, על ידי שהיה ראש ישיבה, ומצוים אצלו חכמים ומחדדן שמעתתיה**.

דברים שיש לאדם חשוב להחמיר על עצמו

שבת אחת אמר רב נחמן לדרו עבדו, **להטמין** לו **צונן בשבת**. [כדעת רב יהודה אמר שמואל, שמותר לטמון צונן בשבת, כפי שנתבאר לעיל].

ופעם אחת בימות החול, אמר רב נחמן לדרו עבדו, להביא לו **לשתות מים שחימם** אופה **נוכרי**. [ואינם אסורים מדין בישולי נוכרים, כדעת רב שמואל בר יצחק אמר רב, שכל הנאכל כמות שהוא חי, אינו נאסר כשבישלו נוכרי].

וכשרב אמי שמע את המעשים הללו, הקפיד על כך, כי לדעתו, אף שמעיקר הדין מותר לעשות את הדברים הללו, אדם חשוב כרב נחמן, ראוי לו להחמיר על עצמו.

כי כשהוא עושה דברים שהקלו בהם חכמים, הרואה אותו מיקל, עומד ומיקל אף יותר מהמותר. [כגון שמטמין אף חמין, ואוכל אף בישולי נוכרים אסורים].

לא כסהו מבעוד יום לא יכסנו משחשיכה

כבר נתבאר בדף ל״ד, שהתירו להטמין את הקדרה רק מבעוד יום, ואף זאת רק בדבר שאינו מוסיף הבל.

אבל בשבת עצמה, אין טומנים אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, שמא ימצא קדרתו צוננת, וירתיחנה בשבת.

וזהו ששנינו במשנתנו, שאם לא כסהו להטמינו מבעוד יום, שוב לא יכסה משחשיכה.

כסהו ונתגלה

מי שהטמין קדרה קודם השבת, **ונתגלה הכיסוי מעצמו**, מאחר שהיה הדבר שלא מדעתו, **לא בטלה בכך ההטמנה, ולכן אף כשנתגלה הכיסוי קודם השבת, רשאי לחזור ולכסות משחשיכה**.

אבל כשהוא עצמו גילה את הכיסוי קודם השבת, בטלה ההטמנה, ולפיכך אף על פי שהיתה דעתו לחזור ולכסות, אינו רשאי לחזור ולכסות משחשיכה.

החזרה להטמנה אף בשבת

דווקא תחילת הטמנה אסורה בשבת עצמה. אבל אם הטמין קודם השבת, ובשבת גילה את הכיסוי או נטל את הקדרה, **מותר** להחזירה להטמנה ולכסות, שאין זו התחלת הטמנה, אלא החזרה של הטמנה מערב שבת.

להוסיף או לשנות את ההטמנה בשבת

לדעת תנא קמא, כשהיתה קדרתו טמונה מערב שבת בהיתר, **רשאי להוסיף כיסוי** על כיסוי אף בשבת עצמה.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, כשהיתה קדרתו טמונה מערב שבת בהיתר, **רשאי אף לשנות** את ההטמנה בשבת. **כגון אם היתה טמונה בסדינים, רשאי ליטול את הסדינים, ולטמון בגלופקרין** [=מעילים המחממים יותר מהסדינים]. וכן אם היתה קדרתו טמונה בגלופקרין, [בימות החמה וירא שמא יקדיח תבשילו מחמת רוב הכיסוי], רשאי ליטול את הגלופקרין, ולטמון בסדינים.

- מגרסת הגמרא שלפנינו משמע, שאין כאן מחלוקת, ורבן שמעון בן גמליאל בא לבאר את דברי תנא קמא.

- והתוס׳ גרסו, שיש כאן מחלוקת, ולדעת תנא קמא, רק ההוספה מותרת, ורבן שמעון בן גמליאל מתיר גם החלפה.

הטמנה שהתירו אף משחשיכה

לדעת רבן שמעון בן גמליאל, לא אסרו להטמין את התבשיל משחשיכה, אלא באותו הכלי שנתבשל בו על האש, שמסתבר שרוצה הוא שיהא חם ביותר, ויש לחוש שמא ירתיח כנ״ל.

אבל **אם פינה את התבשיל לכלי אחר**, שבכך הוא מתקרר, שוב אין לחוש שיבוא להרתיחו, שהרי מקררו בידים, ומראה שאינו צריך שיהא חם ביותר, ומאחר שאין לחוש שירתיחנו, **מותר להטמינו אף בשבת עצמה**.

טמן בדבר הניטל ובדבר שאינו ניטל

כשטמן את הקדרה בדבר הניטל בשבת, כלומר, שכל מה שמקיף אותה סביב, אינו מוקצה, וגם כיסה אותה מלמעלה בדבר הניטל בשבת. או טמן בדבר שאינו ניטל בשבת, אבל כיסה מלמעלה בדבר הניטל בשבת. מאחר שבשבת יכול להסיר לכל הפחות מה שמעליה, מסירו, ונוטל את הקדרה ומחזיר.

אבל **כשטמן את הקדרה, וגם כיסה אותה מלמעלה בדבר שאינו ניטל בשבת**. או אפילו טמן אותה כשסביבה דבר הניטל בשבת, ורק מלמעלה כיסה בדבר שאינו ניטל בשבת. אם היה מקצת הכיסוי מגולה, אוחז בחלק המגולה, ונוטל הקדרה ומחזיר. אבל **אם הכל מכוסה, מאחר**

שאין לו במה לאחוז, אינו יכול ליטול בשבת[1].

להניח שני דברים חמים זה על זה

בשבת עצמה, מותר להניח מיחם [של נחושת] חם על גבי מיחם חם, וקדרה [של חרס] חמה על גבי קדרה חמה, וקדרה חמה על גבי מיחם חם, ומיחם חם על גבי קדרה חמה.

כי בכל אלו, **אף שהתחתון מעלה חום לעליון**, מכל מקום **אינו מחממו, שהרי העליון כבר חם** מקודם לכן, ואינו אלא מסייע אותו לשמור על חומו, ואין זה כנותן צונן על גבי חמין, שהתחתון החם מחמם את העליון שהוא צונן. אבל אם היה העליון צונן הדבר אסור. [כפי שנתבאר בדף מ"ח].

- כן היא גרסת התוספתא, שבכל האופנים מותר לתת שני כלים חמים זה על זה.

- ויש גורסים בגמרא, שאין לתת מיחם על גבי קדרה, אף כששניהם חמים, **מפני שהקדירה מרבה חמימות, ומוספת הבל למיחם**.

לטוח פי הקדרה בבצק

דבר נוסף ש**מותר לעשות בשבת, כדי לשמר את חום הקדרה**, הוא, לטוח את פיה בבצק [הנילוש מבעוד יום]. שעל ידי שתהא סתומה היטב, ישמר חומה בתוכה.

המסת שלג וברד

שלג או ברד **אסור לרסקם** בשבת **לחתיכות קטנות, כדי שיזובו מהם מים**, ודבר זה נקרא מוליד, שדומה הוא למלאכה, שבורא המים האלו.

אבל מותר לתת שלג וברד **לתוך כוס** של יין, כדי לצננם, וכן מותר לתת שלג וברד **לתוך הקערה, והם נמסים מאליהם**.

וכתבו התוס', שמכאן למדנו, שיש ליזהר, שלא ירחוץ ידיו בשלג וברד בשבת.

ומים שמתקרשים, ויש ברד מעורב בהם, אין לרחוץ בהם, כי אי אפשר שלא ירסק הברד, וכל הזהיר בו תבא עליו ברכה.

סליק פרק במה טומנין

פרק חמישי במה בהמה

דף נא

שביתת בהמה

נאמר, "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ **וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי** תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן אֲמָתְךָ וְהַגֵּר" (שמות כ"ג י"ב), ללמד, ש**האדם מוזהר על שביתת בהמתו, שלא תעשה מלאכה בשבת**.

ומהטעם הזה, אסור שתצא בהמה בשבת, כשיש עליה משא, שבכך אינה שובתת ממלאכה שכן היא מוציאה את המשא מרשות לרשות.

וכל דבר שרגילים לתת על הבהמה שלא מחמת מלאכה, כגון דברים שהיא נשמרת על ידם, **אינם נחשבים כמשא**, אלא כתכשיט ומלבוש, ואין איסור אם יוצאת בהם בשבת.

אבל דברים שאין רגילים לתת עליה שלא מחמת מלאכה, כשנותנים עליה, נחשבים הם כמשא, ומאחר שמוזהר אדם שתנוח בהמתו בשבת, אסור שתצא בדברים אלו בשבת.

איסור מחמר

הציווי הנ"ל "לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ", אמור אף כשהבהמה עושה מלאכה לבדה.

אבל כשהאדם מחמר אחר בהמתו, שמוליך את הבהמה שיש עליה משא, הרי זה עובר אף באיסור לא תעשה, שנאמר "וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹקֶיךָ **לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה** וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ **וּבְהֶמְתֶּךָ** וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ" (שמות כ' ט').

דברים שבהמה יוצאת בהם בשבת

הדברים הבאים אינם **נחשבים** משא לבהמה, אלא **כדבר הניתן לשמירתה, ולכן הבהמה יוצאת בהם בשבת**.

א. גמל יוצא באפסר.

האפסר **הוא חלק הריתמה שבו מושכים את הבהמה בצוארה**, **והסיבה** לכך שהגמל יוצא בשבת, כשהאפסר שלו עליו, כי **על ידו הגמל נשמר**, ורגיל להיות עליו אף שלא מחמת מלאכה.

ומבואר בגמרא, שיש בהמות נוספות הנשמרות באפסר, ולפיכך יוצאות בו בשבת.

רבי ישמעאל ברבי יוסי אמר לפני רבי, כך אמר אבא, ארבע בהמות יוצאות באפסר: (א) **הסוס**. (ב) **והפרד**. (ג) והגמל. (ד) **והחמור**.

ובברייתא שנינו: (א) **לובדקים** [=חמור הבא מארץ לוב]. (ב) וגמל. יוצאים באפסר.

ובדף נ"ב מבואר שגם: (א) **עגלים**. (ב) ופרדות. יוצאים באפסר.

ב. נאקה יוצאת בחטם.

רש"י מפרש שנאקה הוא דרומי"ל בלע"ז, [י"מ שהכוונה למין גמל מהיר ריצה. וי"מ שהכוונה למין גמל חד דבשתי].

ומבואר בגמרא, שנאקה נקבה לבנה, מתוך שהיא בורחת, וקשה להשתמר, רגילים לתת עליה זמם של ברזל, היא **טבעת שמכניסים בנקב שעושים בחוטמה, ועל ידי האחיזה בו, היא משתמרת**.

ומאחר שרגילים לתת אותו על הנאקה אף שלא מחמת מלאכה, אינו נחשב כמשא, ויוצאת בו בשבת.

ג. לובדקים יוצא בפרומביא.

לובדקים הוא חמור הבא ממדינת לוב, [ואומר רבינו תם שלוב היא מצרים], וכדי לשומרו, רגילים לתת עליו פרומביא [=**רסן ברזל**] אף שלא מחמת מלאכה, ולכן אינו נחשב אצלו כמשא, ויוצא בו בשבת.

וכמו כן יוצא הוא גם באפסר, כפי שנתבאר לעיל.

ואף שדיו בשמירת אפסר, הכל מודים שיוצא גם בפרומביא, כי רגילים לשומרו בשני אלו בשווה, ומאחר שבשניהם רגיל לצאת אף שלא מחמת מלאכה אינם נחשבים משא.

ד. סוס יוצא בשיר.

השיר הוא **מעין צמיד שיש סביב צוארו של הסוס, וטבעת קבועה בו, ומכניסים בה רצועה** או חבל, ומושכים את הסוס. ומאחר שדבר זה רגיל להיות על הסוס אף שלא מחמת מלאכה, אינו נחשב אצלו כמשא, ויוצא בו בשבת.

וכמו כן יוצא הוא גם באפסר, כפי שנתבאר לעיל.

---

[1] נראה לרשב"א, דהיינו כרבן שמעון בן גמליאל, דאמר, כל היכא דאיכא איסורא והיתרא, בהיתרא טרחינן, באיסורא לא טרחינן. אבל לרבנן דפליגי עליה, שרו במכוסות לגמרי ליטול בידים דבר שאינו ניטל ... [תוס']. **ואם תאמר, כשטמן בדבר הניטל ורק הכיסוי אינו ניטל, יפנה סביבותיה**, הואיל ודבר הניטל הוא, **ויאחזנה בדופניה**, ויטנה על צדה, **ויפול הכיסוי**, כי ההיא דתנן לקמן, האבן שעל פי החבית, מטה על צדה והיא נופלת ... **הא** אוקימנא התם בשכח, אבל במניח, **נעשה בסיס לדבר האסור**. [אבל היכא דמגולה מקצתו, אין זה טלטול, שמצددו, והכיסוי נופל מאליו]. [רש"י]. וקשה, דאי חשיב הכא כמניח, אם כן במגולה מקצתה היאך נוטל ומחזיר, מה בין זה לאבן שעל פי החבית, דאסרינן במניח אפילו להטותה על צדה ... ועל כן אומר רבינו תם, דלא חשיב כמניח, כיון שדעתו ליטלו בשבת ... **והכא מיירי בכיסוי כעין כלי חרס, שנותנים על הקדרה, שהקדרה בלועה בתוכה, ואי אפשר לנער הכיסוי**, אלא אם כן יגביהו קצת. ור"י מפרש, כגון **שטמן הקדרה בקופה** בדבר הניטל, **ולמעלה מן הקדרה מילא כל הקופה בדבר שאינו ניטל, שאי אפשר לו להגיע לקדרה, אם לא יטלטל דבר שאינו ניטל בידים**. [תוס'].

וכתבו התוס', שמותר לשים הרסן או האפסר בראש הסוס בשבת, ואין בו איסור טלטול, כי מוכן הוא לבהמה.

חמור משובח

לוי שלח מעות לבית חוזאי, כדי שיקנו לו בהם **חמור לובי**.

אולם הם לא רצו ללכת עד לוב לקנות לו חמור, מפני שלוב רחוקה מבבל מהלך חצי שנה, ותחת זאת, כשהחזירו ללוי את מעותיו, צררו עימהם שעורים, לומר, קנה **חמור** במקומך, **והאכילנו שעורים תמיד, ובכך יהיה חמור טוב ומשובח**, שפסיעותיו של החמור לפי השעורים שהוא אוכל [=נגרי דחמרא שערי].

דפים נא-נב

יציאת בהמה בדבר המשמרה שמירה יתירה

נתבאר, שכל דבר הנתון על הבהמה לצורך שמירתה, מאחר שרגילים לתת אותו עליה אף שלא מחמת מלאכה, אינו נחשב כמשא, ויוצאת בו בשבת, ודבר שאינו נצרך לשמירתה, נחשב כמשא, ואינה יוצאת בו בשבת.

ונחלקו חכמים, מה הדין, כשלצורך שמירתה די אם יתנו עליה דבר השומר שמירה קלה, [והוא דבר שרגילים לתת עליה], ונתנו עליה דבר השומרה שמירה מעולה, שהיא שמירה יתירה אצלה, [ובדרך כלל אין נותנים אותו עליה], כגון גמל שהוא נשמר באפסר, ונתנו עליו חטם שהוא שומרו יותר.

דעה א.

לדעת תנא קמא בברייתא, אין חיה יוצאה בשבת בדבר שיש בו שמירה יתירה, ולכן חתול שהוא נשמר בחבל קטן, אינו יוצא בסוגר [=קולר], שיש בו שמירה יתירה.

וכן דעת רב. ולכן, לדברי רב חייא בר אשי אמר רב, מאחר שפרה נשמרת בנקל אף בלא שום אחיזה, אינה יוצאת בשבת ברצועה שקשרו בין קרניה, לאחוז בה לשומרה, שהיא שמירה יתירה.

וכל שכן אם קשרו את הרצועה לנוי, הרי זה משא, ואינה יוצאת בה.

ורבינו חננאל פסק כדעה זו.

דעה ב.

לדעת חנניה בברייתא, החיה יוצאת בשבת אף בדבר שיש בו שמירה יתירה, ולכן חתול, אף שדי בחבל קטן כדי לשומרו, יוצא הוא בקולר, שיש בו שמירה יתירה.

וכן דעת שמואל. ולכן, לדברי רב חייא בר אבין אמר שמואל, אף על פי שפרה נשמרת בנקל אף בלא שום אחיזה, יוצאת בשבת ברצועה שקשרו בין קרניה, לאחוז בה לשומרה, שהיא שמירה יתירה.

ודווקא כשקשרו את הרצועה לשם שמירתה, היא יוצאת בה, אבל אם קשרוה לנוי, הרי זה משא, ואינה יוצאת בה.

יציאת בהמה בדבר המשמרה שמירה פחותה

לדברי רב יהודה אמר שמואל, כך שאלו את רבי, האם גמל יוצא בחטם [**שהוא** השמירה הראויה לנאקה, אבל אצל הגמל הוא **שמירה יתירה**], **והאם הנאקה יוצאת באפסר** [**שהוא** השמירה הראויה לגמל, אבל אצל הנאקה הוא **שמירה פחותה**].

ואמר רבי ישמעאל ברבי יוסי לפני רבי, שכך אמר רבי יוסי אביו, **ארבעה בהמות יוצאות באפסר, סוס פרד גמל וחמור**.

ונאמרו שני אופנים בביאור הדברים הללו שאמר שמואל.

- **מתחילה אמרו**, שוודאי **דין פשוט** הוא, **שנאקה אינה יוצאת באפסר, שהרי הוא שמירה פחותה** אצלה, והרי הוא משא, ולדין זה לא היו צריכים שום ראיה.

ואם כן, כש**רבי ישמעאל** רצה לפשוט את הספק מדברי אביו, כוונתו לספק האם גמל מותר לצאת בחטם, שהוא שמירה יתירה אצלו.

ומתוך ש**אמר** אביו **שגמל יוצא באפסר בלבד**, יש **ללמוד שאינו יוצא בחטם**, ואם כן אין בהמה יוצאה בדבר **שהוא שמירה יתירה** אצלה.

ואם כך יתבארו דברי שמואל, נמצא שלדעתו אין בהמה יוצאת בדבר שהוא שמירה יתירה אצלה, שלא כמו המבואר לעיל.

- **ולמסקנה אמרו** שבאמת לולא ראיה שאין נאקה יוצאת באפסר, **מסברא אין לומר בוודאות שנאקה אינה יוצאת באפשר**, כי אף שאינו שומרה לגמרי, מכל מקום הוא מסייע קצת לשמירתה.

ואת הדין הזה בא רבי ישמעאל לפשוט מדברי רבי יוסי אביו, שמתוך שאמר שגמל יוצא באפסר, יש ללמוד, שדווקא גמל יוצא בו, אבל נאקה אינה יוצאה בו.

ואם כך יתבארו דברי שמואל, לא נתבאר כאן אלא שבהמה אינה יוצאה בדבר שהוא שמירה פחותה אצלה, אבל דבר שהוא שמירה יתירה, נסתפק בו רבי, ולא נפשט ספיקו.

ואין להקשות מכאן על המבואר לעיל, שלדעת שמואל בהמה יוצאת בדבר שהוא שמירה יתירה לה.

חמורו של לוי הקדים את חמורו של רבה בר רב הונא

לוי בנו של רב הונא בר חייא, ורבה בר רב הונא היו מהלכים בדרך, [ורבה היה גדול מלוי], והקדים חמורו של לוי את חמורו של רבה בר רב הונא.

חלשה דעתו של רבה בר רב הונא, שהיה סבור שלוי עשה זאת בכוונה.

דף נב

רצה לוי ליישב דעתו של רבה, ושאל אותו את השאלה הבאה, חמור שעסקיו רעים כגון זה, [שאיני שולט עליו, והולך כרצונו], האם יוצא הוא בפרומביא בשבת, [שהיא שמירה הראויה ללובדקים, אבל אצל סתם חמור היא שמירה יתירה].

ועל ידי שאלה זו גילה, שלא מדעתו הקדים חמורו את חמורו של רבה, ומחמת עצמו, שעסקיו רעים, עשה כן.

ענה לו רבה בר רב הונא, כך אמר אביך [רב הונא בר חייא] משמו של שמואל, הלכה כחנניה, האומר, שיוצאת בהמה גם בדבר שהוא שמירה יתירה אצלה.

לכבד בדרכים

מהמעשה המבואר לעיל שחלשה דעתו של רבה על כך שלוי לא כיבד אותו ללכת לפניו, יש ללמוד, שאף בדרך מכבדים את הגדול שילך תחילה. וכן מבואר בפרק אמר להם הממונה, שלשה שהיו מהלכים בדרך, הרב באמצע, גדול מימינו, וקטן משמאלו.

אכן, כל זה **כשהולכים יחד בחבורה אחת, אבל כשכל אחד בא בפני עצמו**, וארע שנפגשו באיזה מקום, **אין מכבדים אלא בפתח הראוי למזוזה**.

יציאת עז באפסר

א. כשהוא קשור בצוארה.

מתוך שראשה של העז דק, כשהאפסר קשור בצוארה, פעמים כשמושכים אותה בו, היא מתנתקת ממנו.

ולכן **אין העז יוצאת** בשבת באפסר הקשור בצוארה, כי יש לחוש, שכשימשכנה בו, הוא יתנתק ממנה, וכשיהיה בידו, עלול להוליכו ארבע אמות ברשות הרבים.

ב. כשהוא תחוב בחקיקה שבקרניה.

לדעת תנא דבי מנשה, כשחקק חור בקרניה של העז, ותחב את האפסר באותו חור, **העז יוצאת** בו בשבת, כי כשהאפסר תחוב בחור שבקרניה, הוא תפוס בו היטב, ואין לחוש שיתנתק.

ג. כשהוא תחוב בקשר שבזקנה.

רב יוסף נסתפק מה הדין כשעשה קשר בזקן העז, ויש בקשר כמין נקב, ותחב את האפסר לתוכו.

האם מאחר שכשתמשוך עצמה להתנתק מהאפסר, יכאב לה בזקנה, ודאי לא תעשה כן, ואין לחוש לכך שיתנתק האפסר, ולכן יוצאת בו בשבת.

או שיש לאסור את הדבר, כי פעמים יהא האפסר רפוי, ויפול ממנה, ויבוא להעבירו ארבעה אמות ברשות הרבים.

פעמים האפסר אינו נחשב שמירה יתירה לפרה

פרה אדומה שעלה עליה משא נפסלת בכך ושוב אין אפרה מטהר.

ומבואר בברייתא, שפרה אדומה שקשרו אותה באפסר, כשרה, ואין הדבר נחשב כמשא הניתן עליה, שהוא פוסל אותה.

לדעת שמואל, האומר, שכל שמירה יתירה אינה נחשבת משא, זה הטעם שהפרה כשרה, כי אף שאינה צריכה אפסר לשמירתה, שהרי נשמרת בלא אחיזה כלל, כפי שנתבאר לעיל, מכל מקום, גם כשנשמרת באפסר, שמירה יתירה, אין הדבר נחשב כמשא.

אולם לדעת רב, האומר, שכל שמירה יתירה נחשבת משא, היה ראוי שפרה שקשרט אותה באפסר תיפסל. ונאמרו שלושה אופנים ליישב דין זה גם כדעת רב.

א. לדעת אביי, דין זה נאמר רק **אם היה מוליך את הפרה מעיר לעיר**, שמאחר שרגילה ללכת למקום מרבצה הרגיל, כשבא להוליך אותה לעיר אחרת, צריך לאחוז אותה, ושמירת אפסר אינה שמירה יתירה לה.

אבל כל זמן שהיא במקומה, מאחר שאינה טעונה שמירה כלל, נתינת האפסר נחשבת שמירה יתירה, ופוסלת אותה, שכל שמירה יתירה נחשבת כמשא.

ב. לדעת רבא, דין זה נאמר רק **בפרה אדומה**, מאחר שדמיה יקרים, משעת לידתה רגילים לשמור אותה יותר משמירת שאר פרות, ולכן האפסר אינו נחשב לה כמשא אף במקומה.

אבל שאר פרות, האפסר נחשב להם שמירה יתירה, ומאחר ששמירה יתירה נחשבת משא, אין פרה יוצאת בשבת באפסר.

ג. לדעת רבינא, דין זה נאמר רק **בפרה מורדת**, שמאחר שאינה נשמעת לבעלים כשאר פרות, רגילים לשמור אותה יותר משמירת שאר פרות, ולכן האפסר אינו נחשב לה כמשא אף במקומה.

אבל שאר פרות, האפסר נחשב להם שמירה יתירה, ומאחר ששמירה יתירה נחשבת משא, אין פרה יוצאת בשבת באפסר.

יציאת בעלי השיר

כבר נתבאר בדף נ"א, שהשיר **הוא מעין צמיד שיש סביב צואר הבהמה, וטבעת קבועה בו, ומכניסים בה רצועה או חבל, ומושכים בהם את הבהמה.**

וכמו כן נתבאר שם, שהסוס יוצא בשיר בשבת. וכן דין שאר בעלי חיים, שרגילים לתת עליהם שיר, כגון כלבים של ציידים, וחיות קטנות, שנותנים שיר לצוארם לנוי.

וכשהחבל אינו כרוך סביב הצואר, לדברי הכל בעלי השיר יוצאים בו, כי באופן הזה ניתן לאחוז בחבל, ולשומר אותם על ידו, וכל דבר שרגיל להיות עליהם לשומרם בו, אינו נחשב משא.

אבל נחלקו חכמים מה הדין כשהחבל כרוך סביב הצואר.

א. לדברי רב הונא, גם כשהחבל כרוך סביב הצואר בחוזק, עד שאי אפשר לאחוז בו, ואם כן אינו מסייע לשמירת בעלי השיר, **ואין בו אלא נוי בלבד**, אף על פי כן הוא **יוצא בו**, כי גם באופן הזה רגילים לתת את השיר עליהם, ואינו נחשב משא.

ב. ולדברי שמואל, כשהחבל כרוך סביב הצואר, מאחר שאינו מועיל לשמירת בעלי השיר, ואינו אלא נוי, נחשב הוא כמשא, **ואינם יוצאים בו.**

ג. ולדעת הברייתא, אמנם **כשהחבל כרוך סביב הצואר** באופן שאי אפשר לאחוז בו כלל, נחשב הוא כמשא, אבל **אם יש אפשרות לאחוז בו, כגון שאינו כרוך בחוזקה, וניתן להכניס את היד ברווח שבין הצואר לחבל, או ששייר מעט מהחבל בלא לכרכו, ובו ניתן לאחוז**, מאחר שבאופן הזה ניתן לשמור את בעלי השיר על ידי השיר, שאם ירצו לברוח, ימהר ויאחז בו, הרי אלו **יוצאים בו בשבת**.

מתוך פירוש רש"י משמע, שזו דעה שלישית, ואם כן היה נראה לומר, שבזה נחלקו. לדעת רב הונא יוצאים אף בדבר המשמש לנוי בלבד. ולדעת שמואל אין יוצאים אלא בדבר המשמש כשמירה גמורה בלבד. ולדעת הברייתא אמנם אין יוצאים בדבר המשמש לנוי בלבד, אבל יוצאים אף בדבר שאינו שמירה גמורה, ובלבד שעשוי לסייע בשמירה.

והתוס' לא ביארו כן, ופירשו שיש כאן שתי דעות בלבד, דעת רב הונא ודעת שמואל, וכל אחד מעמיד הברייתא כדעתו.

יציאה באפסר כרוך

רב יוסף ראה את **העגלים של בית רב הונא**, שהם **יוצאים** באפסר כרוך בשבת.

וכמו כן אמרו רב דימי אמר רבי חנינא, ורב שמואל בר יהודה אמר רבי חנינא, ש**פרדות של בית רבי**, היו **יוצאות** באפסרים כרוכים בשבת.

טבעות אדם

טבעת אדם, [שנותן באצבעו לנוי ולתשמיש], **מאחר שהיא תכשיט** אדם, **הרי היא בכלל הכלים המקבלים טומאה.**

שכן מבואר בעניין שלל מלחמת מדין, שנמנו בו התכשיטים, "וַנַּקְרֵב אֶת קָרְבַּן ה' אִישׁ אֲשֶׁר מָצָא כְּלִי זָהָב אֶצְעָדָה וְצָמִיד טַבַּעַת עָגִיל וְכוּמָז לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵינוּ לִפְנֵי ה'" (במדבר ל"א נ'), וכל אלו הם בכלל הכתוב "וְכָל בֶּגֶד וְכָל כְּלִי עוֹר וְכָל מַעֲשֵׂה עִזִּים וְכָל כְּלִי עֵץ תִּתְחַטָּאוּ" (במדבר ל"א י"ט), המלמד, שיש לטהרם מטומאתם, הרי שמקבלים הם טומאה.

וכל זה בטבעת של מתכת, אבל טבעת של עץ, [כגון טבעת מעצי אלמוגים], אינה מקבלת טומאה, כי כלי עץ שאין בהם בית קיבול, אינם מקבלים טומאה.

וכשהטבעת של מתכת, היא מקבלת טומאה גם כשחותמה של אלמוג.

וכשהטבעת של אלמוג, אינה מקבלת טומאה, גם כשחותמה של מתכת.

ואם תאמר, והא יש בה בית קיבול, מקום מושב החותם. ויש לומר, דאין זה בית קיבול, דאמרינן, בית קיבול העשוי למלאות לא שמיה בית קבול. [תוס'].

כן דעת חכמים בדף נ"ט, שהכל הולך אחר המעמיד. אולם לדעת רבי נחמיה, הכל הולך אחר התשמיש, ובכאן העיקר היא החותמת.

וכל זה בטבעת **הניתנת באצבע לנוי**, אבל טבעת המשמשת כאבזם של חגורה, או כלולאה של בגד, אינה נקראת טבעת אדם, אלא טבעת כלים, ואינה מקבלת טומאה, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך.

טבעות בעלי חיים וטבעות כלים

טבעות בעלי חיים, כגון השיר שנותנים על צוארם. **וכן טבעות העשויות לכלים**, [כגון אלו שעושים בראש ידית הכלים]. וכן שאר טבעות, [כגון העשויות לדלתות]. **אינן מקבלות טומאה**[1], ואין להחשיבן כתכשיט המקבל טומאה, משום שאין תכשיט לכלי ולבהמה.

ולדברי רבי יצחק, כל זה בשעה שהן כבר משמשות לבעלי חיים, אבל אם מתחילה היו תכשיט לאדם, ואז נטמאו, אף שאחר כך נתנום לבהמה, לא נטהרו מטומאתם, ועודה עליהם עד שיטהרום.

מתוך פירוש רש"י משמע, שדווקא טומאה שהיתה בהן מקודם לכן אינה בטלה, אבל מכאן ואילך, מאחר שניתנו לבעלי חיים, שוב אינן מקבלות טומאה.

ותוס' פירשו, שמאחר שמתחילה היו תכשיט אדם, מקבלות טומאה אף אחר שנתנן לבעלי חיים, עד שיעשה בהן שינוי, שיבטלם ממה שהיו[2].

ולדברי רב יוסף, כל זה כשאינן משמשות אדם כלל, אבל השיר, שהאדם משתמש בו למשוך את הבהמה, מאחר שהוא כלי לתשמיש אדם, מקבל טומאה, ככל כלי האדם.

ומהטעם הזה, מקל מתכת העשוי לרדות בו בהמה, מקבל טומאה, כי הוא נחשב ככלי תשמישו של האדם.

טהרת טבעות בעלי חיים

טבעות בעלי חיים אלו, המקבלות טומאה, כשנטמאו במת וטעונים הזאת מי חטאת, **ניתן להזות עליהן מי חטאת במקומן**, בצואר הבהמה, ואין צריך להסירן מהבהמה.

וכתבו התוס', שהחידוש בזה, שאף שאם תיפול ההזאה על הבהמה ולא על הטבעת, יפסלו המים שבאזוב, אין לחוש לכך.

וכמו כן כשבאים להטבילן[3], **ניתן להטבילן במקומן** בצואר הבהמה, על ידי הכנסת הבהמה למים, ואין צריך להסירן מהבהמה.

ומכל מקום אין הטבילה עולה, אלא **כשהמים מגיעים לכל הכלי בלא חציצה**, אבל כשיש דבר החוצץ בין המים לכלי, אין הטבילה עולה.

רש"י פירש שכשהטבעת תקועה בשיר בחוזק הרי זו חציצה, כי אין המים נכנסים לשם[4].

והר"ר פורת פירש שכשהשיר דבוק בצואר הבהמה הרי זו חציצה כי אין המים נכנסים לשם.

לדברי רב אמי, האופן שבו הטבילה עולה לשיר כשהוא על צואר הבהמה, הוא, **כשהרחיב את הנקב בפטיש**, עד שנתפשט, ואין הטבעת קבועה בו בחוזק. [ולפירוש הר"ר פורת הכוונה לכך שהרחיב את השיר עד שאינו צמוד לבהמה].

ודין זה הוא אף כדעת רבי יצחק, האומר, שאין טבעת בעלי חיים טמאה, אלא כשמתחילה נעשית לאדם.

ואין לומר שלדעתו, מאחר שמדובר בטבעת שהיתה לאדם ועתה מיועדה לבהמה, בכך שמרחיבה, הרי זה מעשה לבטלה ממה שהיתה תחילה, ואם כן שוב אינה מקבלת טומאה, ואינה צריכה טבילה, שכן מעשה מועיל להוציא את הכלי מידי טומאתו, כפי שיתבאר בעזה"י להלן.

והסיבה שאין לומר כן, כי כל זה במעשה לקלקל, אבל כשהמעשה מתקן, אין הטומאה בטלה, כפי שיתבאר בעזה"י להלן.

ובברייתא מבואר, שהאופן שבו הטבילה עולה לשיר כשהוא על צואר הבהמה, הוא, **כשמתחילה נעשו הנקבים רחבים**, ואין הטבעת תקועה בחוזק, ולכן אין כאן חציצה.

ולפירוש הר"ר פורת הכוונה לכך שהשיר היה רחב על הצואר ואינו צמוד לבהמה.

כל הכלים יורדים לידי טומאתם במחשבה ואין עולים מידי טומאה אלא במעשה

כלל בידינו, שאין כלי מקבל טומאה, אלא לאחר שהושלם ונגמרה מלאכת עשייתו.

ולעניין זה, דבר שיש המשתמשים בו כמו שהוא, ויש העושים ממנו דבר אחר, [כגון עור שיש המשתמשים בו כשטיח, כמו שהוא, ויש העושים ממנו רצועות וסנדלים], במחשבה שמחשב עליו שישתמש בו כמו שהוא גילה שנשלמה מלאכת עשייתו והחשיבו לכלי ומקבל טומאה.

אבל לבטלו כלי להיחשב לכלי, לא די במחשבה שמחשב עליו לעשות ממנו דבר אחר. ולכן כשהיה לו עור המשמש כשטיח, וחישב עליו לעשות ממנו רצועות וסנדלים, במחשבה זו לא נתבטל מהיות כלי, ועדיין הוא מקבל טומאה.

ורק כשיעשה מעשה, כגון שיחתוך את העור, לעשות ממנו רצועות וסנדלים, מתבטל מהיות כלי, ושוב אינו מקבל טומאה, עד שתגמר מלאכתו למה שעומד להיות עתה.

ולדברי רב יהודה, אף על ידי מעשה אין הדבר יוצא מידי טומאה ראשונה, אלא כשהמעשה מקלקל את הדבר, אבל כשהמעשה הזה מתקנו, אינו יוצא בכך מטומאתו הראשונה, ואינה בטלה ממנו.

ולפיכך, טבעת שהיתה מיועדת לאדם, [שהוא כלי המקבל טומאה], ובא ליעדה לבהמה, [שהוא כלי שאינו מקבל טומאה], אף שהרחיבה להיות לבהמה, מאחר שבהרחבה זו אינו מקלקל אותה, אלא מתקן אותה למה שתהא מעתה, אין מעשה זה מועיל לבטל ממנה את טומאתה הראשונה.

חילוק בין טבעות של מתכת הניתנות באצבע לנוי

נתבאר לעיל, שטבעת של מתכת הניתנת באצבע לנוי, מקבלת טומאה.

וכשתלמיד אחד מגליל העליון אמר לפני רבי אליעזר, ששמע, שיש חילוק הלכות בטבעות מתכת העשויות לנוי.

אמר לו רבי אליעזר, שאין שום חילוק הלכות בטבעות אלו, אלא לעניין שבת, [שבו **יש חילוק לעניין יציאה בהם בשבת, בין טבעת שיש עליה לחותם, לבין טבעת שאין עליה חותם**, כפי שיתבאר בעזה"י בפרק ששי].

אבל לעניין טומאה, אין שום חילוק בדבר, וכל טבעות של מתכת הניתנות באצבע לנוי, מקבלות

---

[1] ומיהו, בעודן מחוברות לכלי, מיטמו עם הכלי, דהוי יד לכלי, דכל המחובר לו הרי הוא כמוהו. [רש"י].

[2] ורש"י בעצמו פירש כן בריש במה אשה. [תוס'].

[3] הקשה הר"ר אליעזר, אמאי לא מקשה הכא, טבילה מאן דכר שמיה, כדפריך בריש במה אשה, אמאי דתנן ולא תטבול עד שתרפם. ותירץ רבינו תם, דהכא לא פריך, משום דמתניתין מיירי בדין כלים, שמחלק בין כלי לכלי, ואיזה מותר לצאת בו ואיזה אסור, ואגב אורחיה אשמעינן שאר דיני כלים, ומזין עליהם וטובלן במקומן, דכן דרך התנא, כי ההוא דקיטע יוצא בקב שלו, ואם יש בו בית קבול כתותין טמא, אבל בריש במה אשה, דמיירי בדיני כלים, ואשמעינן דין טבילת אשה, פריך שפיר טבילה מאן דכר שמיה. [תוס'].

[4] ואומר ר"י, דצריך לומר, שפעמים מסירים אותן, ועושים מהן מלאכה בפני עצמן, שאם כל שעה היו קבועים בצואר הבהמה, היה הכל חשיב כלי אחד, ולא הוי חציצה. [תוס'].

טומאה.

גמר עשיית המחט לקבלת טומאה

דרך עשיית המחט, ש**קוצצים חוט ארוך של ברזל לחוטים קטנים, וכל אחד מהם נעשה מחט, על ידי שמחדדים את צידו האחד, ועושים נקב בצידו השני**.

וקודם חידוד הצד האחד, ודאי לא נגמר הכלי, ואינו מקבל טומאה.

אבל אחר חידוד הצד האחד, הדבר תלוי. אם כוונתו לעשות נקב בצד השני, כמחט שיש בה חוד ונקב, עדיין **לא נגמרה מלאכת העשייה**, ואינה מקבלת טומאה, **עד שיעשה נקב. ואם אין כוונתו לעשות נקב** בצד השני, כסיכות, שיש בהן חוד ולא נקב, **מיד משנעשה בהן החוד, נגמרה מלאכת העשייה**, והיא מקבלת טומאה.

וכל זה לעניין טומאה, אבל לעניין טלטול בשבת, אף זו שלא נגמרה מלאכתה, אינה מוקצית, ומותרת בטלטול, כי פעמים נמלך עליה ומניחה כמו שהיא להיות כלי לנטילת קוצים.

ביטול המחט מהיות כלי המקבל טומאה

לאחר שנגמרה העשייה של המחט, בין זו שיש בה נקב, ובין זו שאין בה נקב, הרי זו מקבלת טומאה, עד שתיבטל מהיות כלי, באחד מהאופנים הבאים.

א. על ידי שבירה.

אם נשבר החוד, או נשבר מקום הנקב [במחט שיש בה נקב], הרי זו טהורה.

ב. על ידי חלודה.

אם עלתה בה חלודה **המעכבת את התפירה**, הרי זו בטלה מהיות מחט, ואינה מקבלת טומאה.

- י"מ שלדעת רבי ינאי, כל זה שעלתה חלודה כל כך, עד שאינה נראית כמחט, אבל כל זמן שרישומה של מחט ניכר בה, עדיין מקבלת טומאה.

- וי"מ שלדעת רבי ינאי, משעה שהחלודה שבמחט עושה רושם בבגד, בטלה המחט מהיות כלי, ואינה מקבלת טומאה.

חילוק בין מחטים שלמות של מתכת

נתבאר, שהמחט, משנגמרה מלאכתה, כל זמן שלא נתבטלה מהיות כלי, הרי היא מקבלת טומאה, בין אם יש בה נקב, ובין אם אין בה נקב.

וכשתלמיד אחד מגליל העליון אמר לפני רבי אליעזר, ששמע, שיש חילוק הלכות בין מחט למחט [במחטים שנגמרה מלאכתן ולא נתבטלו מהיות כלי].

אמר לו רבי אליעזר, שאין שום חילוק הלכות במחטים אלו, אלא לעניין שבת, [שבו יש חילוק **לעניין יציאה בהם בשבת, בין מחט נקובה לבין מחט שאינה נקובה**, כפי שיתבאר בעזה"י בפרק ששי].

אבל לעניין טומאה, אין שום חילוק בדבר, וכל המחטים, משנגמרה מלאכתן, **כל זמן שלא נתבטלו מהיות כלי, מקבלות טומאה**.

דף נג

יציאת חמור במרדעת

המרדעת היא כמין אוכף גדול, המכסה הרבה מגוף החמור, ורגילים להניחו על החמור כדי שיתחמם בו.

וכשהמרדעת קשורה בחמור בשבת, יש אופן שהוא יוצא בה בשבת, ויש אופן שאינו יוצא בה.

אם היא קשורה בחמור מערב שבת, גילה דעתו, שהחמור צריך אותה, ובכך נעשית כמלבוש החמור, ואינה משא, והחמור **יוצא בה בשבת**.

ואם המרדעת **לא היתה קשורה** בחמור **מערב שבת**, מאחר שלא קשרה מאתמול, לא נעשית כמלבוש החמור, והרי היא כמשא, וכבר נתבאר, שאדם מוזהר על שביתת בהמתו, ולכן **לא יצא בה** החמור בשבת.

- כן פירש רש"י, שהחילוק בין מרדעת קשורה מערב שבת למרדעת קשורה משבת, הוא, שכשהיא קשורה מערב שבת היא נחשבת מלבוש, וכשהיא אינה קשורה מערב שבת, היא נחשבת משא.

- ומתוך פירוש התוס' משמע, שגם כשהמרדעת קשורה משבת היא נחשבת מלבוש. והסיבה שאסרו את היציאה בה כשהיא קשורה בשבת, כי כשהוא קושר בשבת, הוא נראה כמתכוון להוצאת המרדעת.

- וה"ר פור"ת פירש, שכשהוא קושר בשבת, הוא נראה כמתכוון להוליך הבהמה למקום רחוק.

וכל זה, כשהמרדעת קשורה בחמור בשבת, אבל כשאינה קשורה בו בשבת, לא יצא בה, אפילו אם לא היתה נחשבת כמשא, כגון שקשרה מאתמול, והותר הקשר היום. כי כשהיא אינה קשורה, יש לחוש לכך שתיפול ממנו, ועל ידי זה יבוא לטלטלה ארבע אמות ברשות הרבים.

וכל זה כדעת תנא קמא של משנתנו. אבל לדעת רבי יוסי, לעולם אין החמור יוצא במרדעת, ואפילו אם היתה קשורה לו מערב שבת, כי לעולם היא נחשבת כמשא.

כן פירש רש"י. ומתוך פירוש התוס' משמע, שגם רבי יוסי מודה, שאין הדבר נחשב משא, והסיבה שהוא אוסר, כי לדעתו, יש לחוש לכך שהמרדעת תיפול, והבעלים יוליכנה ברשות הרבים.

יציאת חמור באוכף

האוכף הוא אוכף שמכסה רק מעט מגוף החמור, ואינו מועיל כל כך לחמם את החמור כמו מרדעת, ועיקרו לרכב על החמור ולתת עליו משאות.

לדעת תנא קמא, מאחר שהאוכף אינו מועיל לחמם את החמור כל כך, אין רגילים לתת אותו עליו לחממו. ולפיכך, **אפילו אם היה קשור בו מערב שבת, אינו נחשב כמלבוש החמור**, אלא משא, **ואין החמור יוצא בו בשבת**.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, אף על פי שאין האוכף מחמם את החמור כמו המרדעת, **מאחר שגם הוא מחמם** את החמור, אם הונח על החמור לחממו, נעשה כמלבוש. ולפיכך, **דינו כדין מרדעת, וכשהיה קשור בחמור מערב שבת, החמור יוצא בו בשבת**.

אלא שלדבריו, דבר זה מותר, **בתנאי שלא יקשור לו מסריכן** [=היא רתמת הבטן] **ולא יקשור לו רצועה תחת זנבו** [=היא רתמת זנב] כי כשקושר לו את הדברים הללו, נראה הדבר שרוצה להטעינו משא, שכן דברים אלו קושרים את האוכף לצורך משא שעליו.

רצועת הזנב מחזקת את האוכף שלא יטה עם משאו כלפי פנים, כשהחמור יורד במורד. ורצועת הבטן מחזקת את האוכף שלא יטה עם משאו לאחור, כשהחמור עולה בעליה.

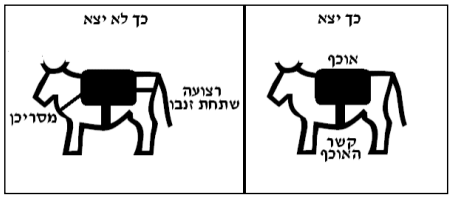

נתינת מרדעת על החמור בשבת

נתבאר, שחמור שקשרו בו מרדעת בשבת לא יצא בה לרשות הרבים.

ורב אסי בר נתן נסתפק, האם מותר לתת מרדעת על החמור בשבת **ברשות היחיד**, לחממו, בלא שיצא בו לרשות הרבים.

וביארו התוס׳, שנסתפק האם אסרו זאת משום שיש בדבר טרחה. ויש מפרשים שנסתפק לאסור שמא יבוא להשתמש בבעלי חיים[1].

ולדעת רב ושמואל ורבי יוחנן ותלמידיהם, **מותר** לתת מרדעת על גבי החמור בשבת, כדי לחממו.

ואין לאסור, משום שאין כלי ניטל אלא לדבר הניטל, כי בהמה נחשבת כדבר הניטל, כיון שיכול למושכה, ולהוליכה בכל מקום.

ואין להקשות על הדין הזה, מהמבואר בברייתא, ש**אסור לטלטל את האוכף מעל החמור, להסירו ממנו**[2], [**אלא אם רוצה שיפול ממנו, יוליך את החמור הנה והנה, עד שיפול ממנו האוכף מאליו**[3]], כי יש לחלק בין נתינת המרדעת על החמור, לבין נטילת האוכף ממנו.

- י״א שמאחר שניתן להסיר ממנו את האוכף על ידי הולכתו הנה והנה, אין צורך להתיר לעשות זאת בטלטול גמור. אבל לתת עליו את המרדעת, אי אפשר אלא כשיתן עליו בידים, ולכן הדבר מותר.

- ורב פפא אמר, שדווקא לתת עליו את המרדעת התירו לעשות בידים, כי הדבר נצרך לו לחממו, ולא יתחמם ללא המרדעת. אבל להסיר ממנו את האוכף, לא התירו לעשות בידים, כי דבר זה נצרך לו לקררו, ואף בלא ההסרה יתקרר מעצמו, כמאמר בני האדם, חמרא אפילו בתקופת תמוז קרירא ליה [=חמור אפילו בתקופת תמוז קר לו].

תליית טרסקל לבהמה בשבת

הרוצה להקל על בהמתו באכילתה, שלא תהא צריכה לטרוח, להתכופף לאכול מהארץ, תולה בצוארה סל מלא שעורים, ואוכלת מתוכו בלא טורח.

וכשהבהמה קטנה, כגון סייחים קטנים שרגליהם ארוכים וצווארם קטן, ויש להם צער להתכופף לארץ לאכול, **הכל מודים שמותר לתלות להם בצווארם טרסקל אף בשבת, להציל** אותם **מצער**[4].

ואין לאסור זאת משום טרחה בשבת, כשם שמותר לתת מרדעת על החמור לחממו, להצילו מצער הצינה, ולא נאסר הדבר משום טרחה בשבת.

אבל נחלקו חכמים, האם מותר לתלות טרסקל כזה בצוואר בהמות גדולות, שצווארם ארוך, ואין להם צער אם יתכופפו לארץ לאכול, **שאין הטרסקל עבורם אלא תענוג**.

לדברי רב חייא בר אשי אמר רב, מותר לתלות טרסקל אף בצוואר בהמות גדולות, כי גם לצורך תענוג שלהם התירו לטרוח בשבת.

וכשרבי חייא בר יוסף אמר את דברי רב אלו **לשמואל**, אמר לו שמואל, אם כך אמר אבא [=חברי[5]], אינו יודע בדיני שבת כלום, כי באמת אין לטרוח בשבת בשביל תענוג הבהמה, ולכן **אסור** לתלות טרסקל בצוואר בהמה גדולה.

וכשעלה רבי זירא לארץ ישראל, מצא את **רבי בנימין בר יפת**, ש**אומר משמו של רבי יוחנן**, שאין תולים טרסקל בשבת **כדברי שמואל**, אמר לו רבי זירא יישר [כלומר דבריך נכונים] וכן פירש אריוך [=שמואל] בבבל.

וכן פסקו התוס׳.

שמואל נקרא אריוך

רש״י פירש, שאריוך פירושו מלך, [כמו שמצינו במסכת בבא בתרא, ששלחו הרומאים להורדוס, לא ריכא ולא בר רכא, כלומר לא מלך ולא בן מלך], **ונקרא שמואל מלך, כי היה בקי בדינים, ושופט, כמלך השופט על הארץ**.

ומתוך פירוש התוס׳ משמע, שאריוך אינו פירוש של המילה מלך, אלא שהיה פעם מלך ששמו היה אריוך, כמו שנאמר, ״אַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר״ (בראשית י״ד א׳), **וכשרצו לכנות את שמואל בשם מלך, בחרו שם של מלך זה** לכנות בו את שמואל, **כי בשם זה מובלע לשון ארי**.

אין הזב יוצא בכיס שלו

לא יצא הזב בכיס שלו, [שתולים לו באמתו, לקבל את הזיבה, ולבדוק מניין הראיות].

והסיבה שלא יצא בו, כי אין הכיס הזה תכשיט לו, ולכן דינו כמשא ולא כמלבוש.

ועניין זה מבואר לעיל בדף י״א.

דברים שאין בהמה יוצאת בהם בשבת

נמנו בברייתא כמה דברים, שבהמה אינה יוצאת בהם בשבת[6].

א-ב. לא יצא הסוס בזנב שועל, שהיו תולים לו בין עיניו, שלא ישלוט בו עין הרע. **ולא יצא בזהרורית**, שהיו תולים לו **בין עיניו** לנוי.

ג. לא יצאו עזים בכיס שבדדיהם, שהיו קושרים אותו לקבל חלב הנוטף, או להגן על הדדים שלא ישרטו בקוצים.

ובברייתא אחת מבואר שהעזים יוצאות בכיס שבדדיהם. ונחלקו חכמים בישוב שתי הברייתות.

- **רב יהודה אמר**, שאין הברייתות חלוקות, ולדעת שתיהן, הכיס אינו משא, אלא מלבוש. אבל רק **כשהוא מהודק היטב הן יוצאות בו**, כי אין לחוש שייפול. [וזה דין הברייתא השניה]. **וכשאינו מהודק היטב**, יש לחוש שייפול, ויטלטלו הבעלים ברשות הרבים, ולכן **אינן יוצאות בו**. [וזה דין הברייתא הראשונה].

- **ורב נחמן אמר שהברייתות חלוקות במחלוקת תנא קמא ורבי יוסי** במשנתנו [מחלוקת זו מבוארת בדף נ״ד] שתנא קמא מתיר ורבי יוסי אוסר.

- **א״נ** הברייתות אינן חלוקות, ושתיהן כדעת רבי יהודה, [המבוארת להלן בדף נ״ד], ש**יש חילוק בין צרורות לייבש, שיוצאות** צרורות, **לבין צרורות לחלב שאינן יוצאות** צרורות.

ד. לא תצא פרה בחסום שבפיה, שהיו נותנים אותו כדי שלא תרעה בשדות אחרים, וכשמגיעים למקום מרעיתה, מסירים אותו ממנה.

ה. לא יצאו סייחים בטרסקלים שבפיהם לרשות

---

[1] אבל אין לומר שהיה סבור לאסור משום דמיחזי כרוצה להוליך הבהמה למקום רחוק ... ואין לפרש שרצה לאסור בחצר אטו רשות הרבים ... דגבי בהמה לא גזרו ... [תוס׳].

[2] רש״י פירש, שרב חולק על הברייתא הזו, ומתיר את הדבר הזה. אכן אפשר שרק אליבא דרב פפא פירש כן אבל לדעה ראשונה מודה רב כי יש לו תקנה בהולכה הנה והנה.

[3] ואם תאמר, ויתיר האוכף, וינער, ויפול, כדאמר בפרק כל כתבי, גבי היתה בהמתו טעונה טבל כו׳. ויש לומר, דהתם מיירי בשקים, שתוכל הבהמה להתקלקל מכובדם אם ישארו עליה, אבל מחמת האוכף לא תוכל הבהמה להתקלקל, לכך לא התירו. [תוס׳].

[4] ואם תאמר, ותאסר משום דמשתמש בבעלי חיים, כי היכי דאסור להניח נר על גבי דקל בשבת, משום דמשתמש במחובר. ויש לומר דהתם מנענע הענפים, אבל הכא אינו מנענע הבהמה בכך. [תוס׳].

[5] כמו, ״אברך״, שתרגומו אבא למלכא, כלומר חבר למלך.

[6] כל הני דקתני לא תצא הנך דלאו שמירת גופה הוא אלא משאוי וסנדל משום דדילמא משתליף ואתי לאתויי. [רש״י בדף נ״ג]. וכן בכיס שבדדי העזים רבי יהודה סבירא ליה כתנא קמא דלאו משאוי הוא ומיהו לייבש דמיהדק שפיר וליכא למיחש דילמא נפיל ואתי לאתוייי אבל ליחלב דלא מיהדק שפיר חיישינן. [רש״י בדף נ״ב] ולעניין קמיע מתחילה אמרו שגם כן הטעם הוא דלמא נפל ואתו בעלים לאתויי. אבל למסקנה בקמיע מומחה מותר לצאת, ולא אסרו אלא בקמיע שאינו מומחה שהוא נחשב כמשאוי.

הרבים.

אבל בחצר יש אופן שהדבר מותר. לדעת רב הדבר מותר בין בגדולים ובין בקטנים. ולדעת שמואל הדבר מותר רק בקטנים. כמבואר לעיל.

ו. לא תצא בהמה בסנדל שברגליה, שהיו עושים לה סנדל של מתכת, כדי שלא ינזקו רגליה באבנים[1].

ולמסקנה, על העניין הזה נאמר, **זה חומר בבהמה מבאדם**, שהבהמה אינה יוצאת בסנדל, והאדם יוצא בו.

ז. לא תצא בהמה בקמע הוא כתב לרפואת חולי, אף על פי שהוא מומחה, שריפא כבר שלוש פעמים.

- ומתחילה היה מובן, שלא תצא בהמה אפילו בקמע שהוא מומחה לרפא בהמה.

ועל העניין הזה אמרו, זה חומר בבהמה מבאדם, שבהמה אינה יוצאת בקמע המומחה לה, ואדם יוצא בקמע המומחה לו.

- ולמסקנה, קמע המומחה לרפא בהמה, הבהמה יוצאת בו, ורק קמע **המומחה לרפא אדם**, אין בהמה יוצאת בו, כי קמע שהוא מומחה לרפא אדם, לא נעשה בכך מומחה לבהמה, והסיבה לכך, משום שהאדם עשוי להתרפא יותר מבהמה, כי יש לו מזל [=מלאך שלו, והוא מליץ עליו זכות], ומסייע לו, מה שאין כן בהמה, שאין לה מזל, ואין מי שיסייע אותה.

דברים שבהמה יוצאת בהם בשבת

נמנו בברייתא כמה דברים שבהמה יוצאת בהם בשבת.

א. יוצאת בהמה **באגד שעל גבי המכה**, ואין לחוש שייפול והבעלים יביא אותו בידיו מרשות הרבים.

ב. יוצאת בהמה **בקשישים שעל גבי השבר**,

בהמה שנשבר בה עצם, עושים לה קרשים מכאן ומכאן, וקושרים אותם שם, והם מעמידים העצם שלא ינוד אנה ואנה, עד שמתחבר.

ג. יוצאת בהמה **בשליא המדולדלת** שיצאה מקצתה ותלויה בה.

זוג [=פעמון] בצואר בהמה בשבת

א. בחצר.

הבהמה **מהלכת כשהזוג בצווארה, ובתנאי שיפקקנו**, כלומר שיתן לתוכו צמר או מוכין, כדי שלא ישמיע קול.

ב. ברשות הרבים.

לא תצא הבהמה כשהזוג בצווארה, אף כשהוא פקוק, כי כשיוצאת בזוג שבצווארה, נראה כמי שהולך לחינגא [=לשוק למכור[2]], שאז תולים לו זוג להנאתו[3].

לסוך ולפרכס גלדי מכה

א. באדם.

בברייתא מבואר, **שמותר** לסוך בשמן, וכן לפרכס[4] גלדי מכה [=קרום העולה על המכה], שבאדם.

ולדברי הכל הדבר מותר, **בין בתחילתה של המכה**, שעושה כן **משום צער** המכה, **ובין בסופה של המכה**, שכבר אין בה צער, ועושה כן **לתענוג** בלבד.

ב. בבהמה.

בברייתא מבואר, שאסור לסוך בשמן או לפרכס גלדי מכה שבבהמה.

ולדעת שמואל, יש להעמיד איסור זה בסופה של המכה, כשכבר אין במכה צער, ואין **הסיכה והפרכוס** אלא **לתענוג** בלבד, **אבל בתחילת המכה, מותר** לסוך ולפרכס הגלדים, **משום צער** הבהמה.

ולדעת רב, אין הדין כברייתא זו, אלא מותר לסוך ולפרכס גלדי מכה שבבהמה **אף בסוף המכה**, שעושה זאת **לתענוג** שלה בלבד. [ורב תנא הוא ופליג].

אדם או בהמה שאחזום דם

אדם או בהמה שאחזום דם [מחלת מעיים] תקנתם שיכנסו למים צוננים.

א. לדעת ברייתא אחת, כל דבר הנראה כרפואה, אסור לעשותו בשבת, בין לאדם, ובין לבהמה.

והטעם לכך, כי חששו, שאם יתירו לעשות רפואה בשבת, יבואו לידי שחיקת סממנים לעשיית תרופות, ושחיקת סממנים היא טחינה, מהמלאכות האסורות בשבת.

ולפיכך, מאחר שהעמדת הבהמה במים נראית כרפואה מאחיזת הדם, שכן אין רגילים להעמיד בהמה במים אלא לצורך זה, לכן **אין להעמידה במים בשבת**.

אכן אם לא הטעם הזה, היה מותר להעמידה במים בשבת, אף על פי שיש טורח בדבר, כי לצורך הצלת הבהמה מצער, מותר לטרוח בשבת.

אבל אדם שאחזו דם, מותר להעמידו במים בשבת, כי כשאדם עומד במים, **אין ניכר שעושה זאת לצורך רפואה, משום שפעמים הרבה** אדם **עומד במים לקרר עצמו**, ולא לרפואה, ומאחר שבהעמדתו אין ניכר שעושה לרפואה, הרי זה מותר.

ב. לדעת רבי אושעיא, רק באדם אסרו כל דבר הנראה כרפואה, שמא יבוא לשחוק סממנים.

אבל בבהמה, לא אסרו דבר הנראה כרפואה, כי לא חששו שמא יבוא לשחוק סממנים.

ואם כן לדעתו, גם בהמה שאחזה דם, מותר להעמידה במים לצננה, אף על פי שהדבר נראה כרפואה מאחיזת הדם.

ולהלן יתבאר, שלדעת רבא הלכה כרבי אושעיא.

קריאה לבהמה העומדת חוץ לתחום

מתחילה היה נראה שלדעת הברייתא, מי שהיתה בהמתו עומדת חוץ לתחום שבת שלו, אף שאסור לו ללכת אליה, מותר לו לקרוא לה שתיכנס לתחומו על ידי קריאתו, ולא אסרו זאת מחשש שמא ילך בעצמו למקומה חוץ לתחום להביאה.

ומתחילה רצו להביא מכאן ראיה, שבמקום הפסד כגון זה, לא גזרו חכמים גזרותיהם, ולכן התירו את הדבר.

אולם רבינא אמר, שלא התירו לקרוא לבהמתו, אלא במקום שמותר לו ללכת למקום הבהמה.

ואין כוונת הברייתא שהבהמה חוץ לתחומו, אלא חוץ לתחומה, שבהמה נידונית כדין הרועה, **וכשיצאה מחוץ לתחום הרועה, והיא עומדת בתוך תחום בעליה, מותר לבעלים לבוא**

---

[1] ונראה שאין בכלל זה הברזל שקובעין ברגלי הסוסים מלמטה דכיון שקבוע במסמרים לא חיישינן דילמא נפלי. [מ"ב סימן ש"ה ס"ק מ"א].

[2] שוק נקרא חינגא על שם שסובבין את השוק מחולות מחולות עגולות של בני אדם. [רש"י בדף נ"ד].

[3] אבל משאוי אינו שבטל אגב אפסר. ומשום דלמא נפיל נמי ליכא למיחש ... דהכא מיירי באריג ואמר ... כל שהוא אריג לא גזרו. [תוס' בדף נ"ד].

[4] לשון השו"ע בסימן שכ"ח סעיף כ"ב "מעבירין גלדי מכה", ואם כן פרכוס היינו העברת הגלדים.

למקומה, שהוא בתוך תחומו, ואם כן אין לאסור את הקריאה מחשש שמא יבוא אליה.

ומכל מקום, אף על פי שמותר לו לבוא אליה, לא התירו לו להוליכה בידים, אלא בקריאה.

ותוס' כתבו, שאף בזה לא התירו אלא דרך קריאה, שתבוא אליו, אבל לא ילך מאחוריה וירדפנה לעיר.

ואף שמוציאה בכך מתחומה, לזה אין לחוש, כי לא הוזהר אדם על תחום בהמתו.

בהמה שאכלה כרשינים

בהמה שאכלה כרשינים הרבה, ועל ידי אכילה מרובה אחזה חולי, רפואתה שתשלשל מה שאכלה.

א. לדעת תנא קמא, כל דבר הנראה כרפואה, אסור לעשותו בשבת, אף לבהמה, ולפיכך, **לא יריץ את הבהמה בחצר להרפות בני מעייה שתשלשל**.

ב. ולדעת רבי אושעיא, לא אסרו כל דבר הנראה כרפואה לבהמה, ולכן **מותר להריצה בחצר שירפו מעייה ותשלשל**.

ודרש רבא שהלכה כרבי אושעיא.

מעשה באחד שהניק את בנו

מעשה באחד שמתה אשתו, והניחה בן לינק, ולא היה לו שכר מניקה ליתן, ונעשה לו נס, ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה, והניק את בנו.

אמר רב יוסף, בא וראה **כמה גדול אדם זה, שנעשה לו נס כזה**.

אמר לו **אביי**, אדרבה, **כמה גרוע אדם זה**[1], **שנשתנו לו סדרי בראשית**, ולא זכה ליפתח לו שערי שכר. שלא נתנו לו חלב אלא לצורך בנו, אבל פרנסת עצמו קשה כמקודם.

קושי מזונות

אמר רב יהודה, בא וראה כמה קשים מזונותיו של אדם, שנשתנו עליו סדרי בראשית.

אמר רב נחמן, תדע [כלומר ראיה לדבר], שקשים הם, שכן **פעמים נעשים נסים** מן השמים **להציל** כמה **נפשות**, **אבל אין רגילות לעשות ניסים למזונות**, ואין רגילות שיבראו מזונות לצדיקים, שימצאו חיטים גדלים באוצרותיהם.

מעשה באחד שלא הכיר במום אשתו

מעשה באדם אחד, שנשא אשה גידמת שידה קטועה, ולא הכיר בה עד יום מותה.

אמר רב, בא וראה **כמה צנועה אשה זו שלא הכיר בה בעלה**.

אמר לו **רבי חייא**, זו דרכה בכך, [שכן דרך נשים לכסות עצמן, וכל שכן זו, שהיתה צריכה לכך], אלא **כמה צנוע אדם זה שלא הכיר באשתו**.

לדעת תנא קמא הזכרים יוצאים לבובים

לדעת תנא קמא במשנתנו, הזכרים [=אילים[2]] יוצאים בשבת לבובים, ואין הדבר נחשב להם כמשא. ונאמרו שלושה ביאורים לדבר.

א. תותרי [=זוג].

לדברי רב הונא, המילה לבובים, היא מלשון קירבה ואחווה, כמו בכתוב, "לִבַּבְתִּנִי אֲחֹתִי כַּלָּה" (שה"ש ד' ט'), שפירושו, קרבתני אצלך מחמת נוי מעשיך.

והכוונה לכך, **שהזכרים יוצאים** בתותרי כלומר **בזוגות**, **שמחברים אותם בקשר**, **שנים שנים שלא יברחו**.

ב. עור שקושרים כנגד לבם.

לדברי עולא, המילה לבובים היא מלשון לב, והכוונה בזה, שהזכרים יוצאים בעור שהיו נותנים להם כנגד לבם, והיו עושים זאת, **כדי שאם יפלו עליהם זאבים לטורפם, לא יוכלו לאחוז את הזכרים בלבם, ולא יצליחו להורגם**.

והסיבה שהזכרים צריכים הצלה מזאבים יותר מנקבות היא, משום שהזכרים זוקפים חוטמם, ומביטים לכאן ולכאן[3], וכשהזאבים רואים זאת, סבורים שרוצים להילחם בהם, ומתמלאים קנאה, ובאים עליהם.

- אבל אין לומר, שהסיבה לכך שהזאבים באים על הזכרים, כי הזכרים הולכים בראש העדר, שהרי הזאבים נופלים גם על ההולכים בסוף העדר.

- וכן אין לומר שהסיבה לכך שהזאבים באים על הזכרים, כי הזכרים שמנים יותר, כי יש גם נקבות שמנות.

ג. עור שקושרים להם תחת זכרותם.

לדברי רב נחמן בר יצחק, זכרים לבובים הם זכרים שקושרים להם עור תחת זכרותם, **כדי שלא יוכלו לעלות על הנקבות**.

וכתבו התוס', שלפי זה, לשון לבובין פירושו היפך הקרבה, שכן מצינו בהרבה מקומות לשון אחד משמש דבר והיפוכו, כגון להשריש ולשרש, שהראשון פירושו נטיעה, והשני פירושו עקירה.

לדעת רבי יוסי הזכרים אינם יוצאים לבובים

דין זה, שהזכרים יוצאים לבובים, הוא כדעת תנא קמא של משנתנו. אבל לדעת רבי יוסי, הזכרים אינם יוצאים לבובין, **כי הדבר נחשב כמשא**.

כן פירש רש"י. **ומתוך פירוש התוס' משמע**, שגם רבי יוסי מודה, שאין הדבר נחשב משא, והסיבה שהוא אוסר, **כי** לדעתו, **יש לחוש** לכך **שהדבר ייפול, והבעלים יוליכנו ברשות הרבים**.

יציאה של רחלים כשהן שחוזות

רחלות שחוזות הן רחלות, **שאוחזים את האליה שלהן למעלה**, [כלומר קושרים את זנבם כלפי הגב שלא יכסה ערוותן] ועושים זאת **כדי שיעלו עליהן זכרים**.

ונקראות רחלות אלו שערוותן מגולה בשם שחוזות[4], כי שחוזות משמעותו דבר מגולה, כמו הכתוב, "וְהִנֵּה אִשָּׁה לִקְרָאתוֹ שִׁית זוֹנָה וּנְצֻרַת לֵב" (משלי ז' י'), שפירושו בית הבושת.

ולדעת משנתנו הקשר הזה אינו נחשב כמשא ולכן יוצאות בו בשבת.

ורבי יוסי חולק ואומר, שנחשב הוא משא, ואינן יוצאות בו בשבת.

כן פירש רש"י. ומתוך פירוש התוס' משמע, שגם רבי

---

[1] ובבראשית רבה, על פסוק ויהי אומן את הדסה, שנפתחו למרדכי שני דדים כדדי אשה, ליכא למפרך הכי, דהכי קאמר, נשתנו דלא הוי ליה שכר מניקה, ומרדכי הוי ליה שכר מניקה, אך לא היה מוצא מניקה. [תו"ל].

[2] כלומר כבשים גדולים בני שנתים ומעלה.

[3] כן פירש רש"י את המילים ומסגו כי דוו. וכתב הגריעב"ץ שכן מצינו לשון כזה על ראייה, בסוף פרק במה מדליקין, חזייה דקא דאוי למערב. ע"כ. אולם במסכת חולין דף נ"א משמע, שדוו הוא מלשון כאב, שהזכרים מוכים ודוויים וכואבים מחמת נגיחות שנוגחים אלו את אלו. ולפי זה יש לומר גם כאן, שמאחר שהם דוויים וכואבים, נראים חלושים יותר, ולכן הזאבים באים עליהם.

[4] לכאורה הא כבר פירש, שחוזות שאוחזין כו'. ויש לומר, דאפילו הכי אכתי אינו מבורר אם אחוזים למעלה או למטה. [רש"ש].

יוסי מודה, שאין הדבר נחשב משא, והסיבה שהוא אוסר, כי לדעתו, יש לחוש לכך שהדבר ייפול, והבעלים יוליכנו ברשות הרבים.

דף נד

יציאה של רחלים כשהן כבולות

רחלים כבולות הן רחלות **שכובלים את האליה שלהן למטה**, כלומר קושרים את האליה שלהם למטה, [שהכבילה היא לשון קשירה, כמו בכתוב כבולות הוא מלשון "לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל" (תהילים קמ"ט ח')], ועושים זאת **כדי שלא יעלו עליהן זכרים**.

ונקראות רחלות אלו שאינן עושות פרי בשם כבולות, כי כבול משמעותו דבר שאינו עושה פרי, כמו שנאמר בעניין הערים שנתן שלמה המלך לחירם מלך צור, "וַיֵּצֵא חִירָם מִצֹּר לִרְאוֹת אֶת הֶעָרִים אֲשֶׁר נָתַן לוֹ שְׁלֹמֹה וְלֹא יָשְׁרוּ בְּעֵינָיו. וַיֹּאמֶר מָה הֶעָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי אָחִי וַיִּקְרָא לָהֶם אֶרֶץ כָּבוּל עַד הַיּוֹם הַזֶּה" (מלכים א' ט' י"ב-י"ג).

ולדברי רב הונא, הכוונה לכך שהיו בערים הללו בני אדם כבולים [כלומר עטופים] בכסף וזהב, שמחמת עושרם הם מפונקים, ואינם עושים עבודת המלך.

ולדברי רב נחמן בר יצחק, הכוונה לכך שהיו הערים הללו ארץ חומטון [=מלחה ומתבקעת], שהרגל שוקעת בה עד הקרסול הנקרא כבול, [ור"י מפרש, שהשוק הוא הנקרא כבול, על שם שמניחים בו את הכבלים]. וארץ כזו אינה עושה פירות.

ולדעת משנתנו, הקשר הזה שעושים ברחלות אינו נחשב כמשא, ולכן יוצאות בו בשבת.

ורבי יוסי חולק ואומר, שנחשב הוא משא, ואינן יוצאות בו בשבת.

כן פירש רש"י, אולם מתוך פירוש התוס' משמע, שגם רבי יוסי מודה, שאין הדבר נחשב משא, והסיבה שהוא אוסר, כי לדעתו, יש לחוש לכך שהדבר ייפול, והבעלים יוליכנו ברשות הרבים.

יציאה של רחלים כשהן כבונות

כבונות הם קרסי מתכת, [כמו שמצינו במסכת גיטין, תינתן כבינתי לבתי].

ורחלות כבונות הן רחלות, שמכבנים אותן למילת, כלומר **ביום שנולדות כשהצמר נקי, קושרים בגד סביבן, ומחברים את קצותיו בקרסים, והצמר משתמר בנקיונו בלא להתלכלך**, ועושים ממנו כלי [=בגדי] מילת.

ומה ששנינו, שהנגע הנקרא שאת, מראהו כצמר לבן, הכוונה לצמר נקי בן יומו, שמכבנים אותו למילת.

ולדעת במשנתנו, הבגד הזה שבו מכבנים את הרחלות אינו נחשב כמשא, כי הוא שמירת צמרן שלא יטנף והוי להו תכשיט, **ולכן יוצאות בו בשבת**.

עזים צרורות

רגילים היו לקשור את דדי העזים **בשני אופנים**.

א. כשהיו רוצים שיפסק החלב, כדי שיתעברו העזים, או כדי שיהיו שמנות וראויות לאכילה, היו קושרים את הדדים בחוזק, **לייבש את החלב**.

ב. כשהיו חפצים בחלב, היו קושרים לדדים כיס, **לקבל** בו **את החלב**, שלא יטפטף לארץ.

- כן פירש רש"י, שצרורות לחלב הן שקשרו להן כיס בדדיהן לקבל את החלב.

והקשו התוס', אם כן, ודאי שהכיס הוא משא.

- והר"ר פור"ת פירש, שצרורות לחלב הן שקשרו דדיהן שלא יצא ממנו החלב, ויהא שמור בתוכו, אבל אינו נכנס לכיס[1].

- ור"י פירש, שבין צרורות ליבש ובין צרורות לחלב נעשה הקשר להגן על הדד שלא יסרט בקוצים, והחילוק הוא, שכשאינו רוצה שתמשיך לתת חלב, קושר בחוזק, וכשרוצה שתמשיך לתת חלב, אינו קושר בחוזק.

א. לדעת תנא קמא, שני האופנים הללו אינם נחשבים כמשא עבור **העזים**, אלא כתכשיט ומלבוש, ולפיכך הן **יוצאות בשבת, בין כשהן צרורות לייבש, ובין כשהן צרורות לחלב**.

וכן פסק רבי יוחנן.

ולגרסת רבינו תם, גם רב פסק כן.

ב. ולדעת רבי יהודה, אמנם שני האופנים הללו אינם נחשבים כמשא עבור **העזים**, ולכן הן **יוצאות בשבת כשהן צרורות לייבש**. **אבל אינן יוצאות בשבת כשהן צרורות לחלב**, והטעם לכך הוא, שכשהן צרורות לחלב, אין הקשר חזק, ויש לחוש שמא ייפול הכיס שבו החלב, ויוליכנו הבעלים ברשות הרבים.

ולגרסת הגמרא לפנינו כן פסק רב.

ג. ולדעת רבי יהודה בן בתירא, אמנם כן היה ראוי לומר, שהעזים יוצאות צרורות לייבש ולא לחלב, כסברת רבי יהודה, אלא **מאחר שקשה להבחין ביניהם**, והרואה עזים יוצאות כשהן צרורות לייבש, יאמר שהן צרורות לחלב, לפיכך **אסרו את שני האופנים**.

וכתבו התוס', שכל זה במקום שרגילים לצרור בשני האופנים, אבל במקום שאין רגילים לצרור לחלב, אלא רק לייבש, אין לחוש, והעזים יוצאות בו צרורות לייבש.

ויש אומרים שכן פסק שמואל.

ד. ולדעת רבי יוסי, שני האופנים הללו נחשבים כמשא עבור העזים, ומאחר שמוזהר אדם על שביתת בהמתו, **אין העזים יוצאות בשבת, לא כשהן צרורות לייבש, ולא כשהן צרורות לחלב**.

כן פירש רש"י. והתוס' פירשו, שגם רבי יוסי מודה, ששני האופנים הללו אינם נחשבים משא, והסיבה שהוא אוסר בשניהם, כי לדעתו, בשני האופנים יש לחוש לכך שיפול הקשר, והבעלים יוליכנו ברשות הרבים.

ויש אומרים שכן פסק שמואל.

עזים של בית אנטוכיא

אמר רבי יהודה, מעשה בעזים של בית אנטוכיא, ש**היו דדיהן גסים** [=גדולים] **ונגררים על הקוצים**, ומסרטים דדיהן, **ועשו להם כיסים, כדי שלא יסרטו דדיהן**. [כן מבואר בגמרא בדף נ"ג].

ולפירוש ר"י, שכל דין עזים צרורות מדבר בצרירה להגן מהקוצים, מסתבר שהביאו את הדברים הללו, ללמד זאת, שהצרירה היא משום הקוצים.

ולפירוש רש"י, וכן לפירוש ה"ר פורת, שצרירת העיזים היא לייבש או לחלב, ולא משום הקוצים. צריך לומר שזהו אופן שלישי של צרירת העזים. ואם כן יל"ע מדוע לא נזכר עם שאר האופנים.

מטולטלת של גמל

יש מפרשים שמטולטלת של גמל היא רצועה של אוכף הגמל, העוברת תחת זנבו של גמל, להחזיק את האוכף ומשא שעליו, שלא יטה כלפי פנים, כשהגמל יורד במורד.

ויש מפרשים שמטולטלת היא מרדעת של גמל.

ויש מפרשים שמטולטלת היא כר קטן שנותנים תחת רצועת הזנב של האוכף, ונותנים אותו כדי שהרצועה

[1] ושרי תנא קמא, דהוי כמו רחלים כבונות, דחשבינן ליה מלבוש, אף על פי שאינו עשוי לצורך עצמן, אלא לשמור הצמר. [תוס'].

לא תכאיב לגמל, כשהוא במורד, ומשאו נוטה כלפי פנים, ונאחז על ידי הרצועה.

יציאת גמל במטולטלת

מבואר בגמרא ש**אין הגמל יוצא בשבת במטולטלת הקשורה לו בזנבו בלבד. כי** אף שאינה נחשבת משא, מכל מקום, מאחר שאינה קשורה כפי הצורך, **יש לחוש שתיפול ברשות הרבים**, ויבוא בעלים להוליכה ברשות הרבים.

אבל כשהמטולטלת קשורה לגמל גם בזנבו וגם בחוטרתו [=דבשתו], אין לחוש שתיפול **והגמל יוצא בה בשבת**.

ולדברי רבה בר רב הונא, כשהמטולטלת קשורה בשליה של גמל נקיבה, היא יוצאת בה בשבת, **ואין לחוש שתיפול** ממנה, מאחר שהדבר מכאיב לה.

רגול

גמל רגול הוא הוא גמל **שקפלו את אחת מידיו, וקשרו אותה מקופלת על הזרוע של אותה יד, כך שילך על שלוש רגלים בלבד**.

ומבואר במשנתנו, שגמל וכל שאר בהמות, אינם יוצאים בשבת כשהם רגולים.

עקוד

מבואר במשנתנו, ש**גמל וכל שאר בהמות, אינם יוצאים בשבת כשהם עקודים**.

ונחלקו חכמים מה נחשב עקוד:

א. לדעת הברייתא השניה, **כל שקושר שתי רגלים סמוכות יחד**, הרי זה עקוד, **בין** שקושר את **שתי הקדמיות** יחד [=שתי ידים], **ובין** שקושר את **שתי האחוריות** יחד [=שתי רגלים], **ובין** שקושר **אחת קדמית עם אחת אחורית** [=יד ורגל].

ב. ולדעת הברייתא הראשונה, עקוד הוא **שקושר יחד שתי רגלים קדמיות** [=שתי ידים], **או** שקושר יחד **שתי רגלים אחוריות** [=שתי רגלים].

ג. ולדעת הברייתא השלישית וכן לדעת רב יהודה, עקוד הוא **שקושר יחד רגל אחת קדמית עם רגל אחת אחורית** הסמוכה לה [=יד ורגל]. שאין נקרא עקוד אלא הנעקד כעקידת יצחק בן אברהם, שנאמר בו, "וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק בְּנוֹ" (בראשית כ"ב ט'), **וכך עשה, כפף ידיו ורגליו לאחוריו, וקשר יד ורגל יחד, ונפשט צוארו לאחוריו**.

הולכת כמה גמלים יחד בשבת

המוליך כמה גמלים יחד בשבת, **לא יקשור אותם זה אחר זה, כשיירה, וימשוך בראשון לבדו**, כי כשעושה כן, נראה כהולך למוכרם בשוק.

אבל רשאי לאחוז יחד בחבלים של כל הגמלים, וכך למושכם יחד.

משיכת כמה בהמות באחיזת כל החבלים יחד

נאמר "וּבְגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ" (ויקרא י"ט י"ט) "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו" (דברים כ"ב י"א), ובכלל זה, כל שמחוברים יחד צמר ופשתים. ובלבד שיהא החיבור חזק, שנאמר "יַחְדָּו", חיבור המתקיים, ואין חיבור מתקיים אלא כשיהיה לכל הפחות על ידי שתי תפירות, או שתי קשירות. אבל חיבור על ידי תכיפה אחת של מחט, או על ידי קשר אחד, מתפרק הוא, ואינו חיבור.

והכורך חבלים של צמר ופשתים על ידו, וקושר אותם יחד, הרי זה נחשב כשתי תכיפות, ונעשו החבלים כבגד של כלאים.

ולפיכך, **לדעת משנתנו, מי שמושך כמה בהמות, על ידי שאוחז את כל החבלים יחד, אם יש ביניהם חבלי צמר וחבלי פשתן, לא יכרכם ויקשור, כי בכך נחשבים הם כבגד כלאים, ומאחר שאוחז בו, ידו מתחממת ממנו, ונמצא נהנה מכלאים**.

וזה כדעת האומרים, שגם דבר שאינו מתכוון לו אסור, **אבל לדעת האומרים, שדבר שאינו מתכוון לו מותר, רשאי לכרוך ולקשור**.

הולכת בהמה על ידי חבל בשבת

המוליך בהמה בשבת על ידי משיכת החבל שכרוך בצוארה צריך להיזהר בשני דברים.

א. **ראש החבל היוצא מידו**.

ראש החבל שבידו, **לא יצא מתחת ידו טפח**, כי בכך אפשר לטעות, שאינו החבל שכרוך על הבהמה, אלא חבל אחר שאוחז בידו, ונראה כמטלטלו בשבת.

ובאמת עד שיעור שני טפחים אין איסור בדבר, ולכן כששמואל לימד דין זה בבית מדרשו, נקט בשיעור שני טפחים.

אבל למעשה יש להורות שלא יצא החבל מידו טפח, שלא יבואו להקל באיסורים, ולכן כששמואל אמר דין זה, נקט שיעור טפח.

ב. **החבל שבין צואר הבהמה לבין ידו**.

צריך למתוח את החבל שבין צואר הבהמה לבין ידו, כך ש**יהיה גבוה מהארץ לכל הפחות טפח**, אבל אם מגיע לתוך טפח מהארץ, אינו נראה כחבל של הבהמה, אלא כחבל אחר שגורר בארץ.

כלאי הנהגה

נאמר, "לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו" (דברים כ"ב י'), ובכלל זה **כל שני מינים שבעולם**, ולא רק חרישה יחד אסורה, אלא כל דבר שעושים יחד כשהם קשורים, כגון למשוך יחד איזה דבר[1].

ומכל מקום, רק בעלי חיים בכלל זה, **אבל אדם מותר לחרוש ולמשוך עם כל מין מבעלי החיים**.

דברים שאין בהמה יוצאת בהם בשבת

נמנו כאן במשנה כמה דברים, שבהמה אינה יוצאת בהם בשבת.

ודין **יציאת חמור במרדעת, ויציאת בהמה בזוג שבצווארה, נתבאר לעיל בדף נ"ג**,

וכאן נבאר בעזה"י את **שאר הדברים הנזכרים במשנתנו, שטעם האיסור בהם שווה**.

א. אין חמור יוצא בסולם שבצווארו.

חמור שיש לו מכה, קושרים לו מעין סולם קטן בצד הלחי, כדי **שלא יוכל להחזיר צווארו לצד המכה**, לחככה בשיניו. [וסולם זה נקרא בי לועא].

ואף שדבר זה אינו נחשב כמשא, אין החמור יוצא בו בשבת, כי אדם חס על הסולם הזה[2], ואם ייפול מהחמור ברשות הרבים, עלול ללכת ולהביאנו.

[1] ואין לומר דאסור להנהיג בכלאים אפילו לא ימשוך שום דבר, דאם כן יהא אסור להוליך ולהזיז ממקומו שור פסולי המוקדשין, דחשיב כשני מינים. [תוס'].

[2] וחשוב יותר מקשישין שעל גבי השבר. [רש"י].

ב. אין חמור יוצא ברצועה שברגלו.

בהמה שרגליה מכות זו את זו בהילוכה, ועל ידי זה נפצעת, קושרים לה רצועות **סביב הרגלים, במקום שנוקשות זו את זו** להגן מפני המכה.

ואף שדבר זה אינו נחשב כמשא, אין הבהמה יוצאת בו בשבת, כי אדם חס על הרצועה הזו, ואם תיפול מהבהמה ברשות הרבים, עלול ללכת ולהביאנה.

ג. אין התרנגולים יוצאים בחוטים.

רגילים לקשור חוטים בתרנגולים **לסימן שיכירו בעליהם שהם שלהם.**

ואף שדבר זה אינו נחשב כמשא, אין התרנגולים יוצאים בו בשבת, כי אדם חס על החוטים הללו, ואם יפלו מהתרנגולים ברשות הרבים, עלול ללכת ולהביאם.

ד. אין התרנגול יוצא ברצועה.

רגילים לקשור את שני רגלי התרנגול יחד, ברצועה קצרה, כדי **שלא יוכל להרים רגליו ולשבור כלים.**

ואף שדבר זה אינו נחשב כמשא, אין התרנגול יוצא בו בשבת, כי אדם חס על הרצועה הזו, ואם תיפול מהתרנגול ברשות הרבים, עלול ללכת ולהביאה.

ה. אין הזכרים יוצאים בעגלה שתחת האליה שלהם.

קצה הזנב של האילים, רחב הוא כמין כר קטן, ואין בו עצם, אלא שומן, ועבה וכבד, וכשהוא נגרר על הארץ, הוא נשרט ונשחת, ולפיכך רגילים לעשות לאילים עגלה קטנה, והיא מתגלגלת אחר האיל, והזנב קשור עליה, **ואינו נגרר בארץ.**

ואף שדבר זה אינו נחשב כמשא, אין זכרים יוצאים בו בשבת, כי אדם חס על העגלה הזו, ואם תינתק מהאיל ברשות הרבים, עלול ללכת ולהביאה.

ו. אין הרחלים יוצאות חנונות.

(א) לדברי רב אחא בר עולא, **כשהיו גוזזים את הצמר מהרחלות, מאותה שעה ועד שיגדל הצמר, היו רגילים להניח על מצחיהן עזק** [=צמר גפן או כל דבר רך] שהוא **ספוג בשמן, והוא שומר אותן שלא יצטננו.**

וכשדבר זה מונח על הרחלות, הן נקראות חנונות, על שם שעושים להם דבר זה, לרחם ולחון אותן.

ורב חסדא אמר, שדבר זה רגילים לעשותו לאנשים חשובים כמר עוקבא, [שהיה עשיר ואב בית דין], ולא יתכן שרגילים לעשות לרחלות כמו שעושים לאנשים חשובים.

(ב) לדברי רב פפא בר שמואל, **כשהרחלות כורעות ללדת, היו רגילים להניח להן שני עזקים ספוגים בשמן, אחד על המצח ואחד על הרחם, והם עוזרים להן להתחמם.**

וכשדבר זה מונח על הרחלות, הן נקראות חנונות, על שם שעושים להם דבר זה, לרחם ולחון אותן.

ורב נחמן אמר, שדבר זה רגילים לעשותו לנשים חשובות, כמו ילתא אשת רב נחמן, ולא יתכן שרגילים לעשות לרחלות, כמו שעושים לנשים חשובות.

(ג) ולדברי רב הונא, **רגילים לתת בחוטם הרחלות קיסם של עץ** [שיש בכרכי הים] **הנקרא חנון, שעל ידו הן מתעטשות, ונופלים תולעים מראשן.**

וכשעושים לרחלות את הדבר הזה, הן נקראות חנונות, על שם העץ הזה ששמו חנון.

אבל לזכרים אין צריך לעשות זאת כי מאחר שנוגחים זה את זה ממילא נופלים מהם התולעים.

(ד) ולדברי שמעון נזירא, הדבר שנותנים בחוטם הרחלות כדי שיתעטשו, הוא **קיסם מעץ הנקרא רותם.**

ויל"ע אם רצונו לחלוק על רב הונא, ולומר, שמאחר שנותנים רותם ולא חנון, אינן נקראות חנונות מחמת הדבר הזה, ורחלות חנונות הן כאחד האופנים הקודמים. או שגם לדעתו אלו הן רחלות חנונות, אלא מאחר שהקיסם הוא של רותם ולא של חנון, הסיבה שנקראות חנונות אינה על שם הקיסם, אלא משום שדבר זה עושים להם לרחמים וחנינה.

☜ ומכל מקום לכל הביאורים, אף שדבר זה אינו נחשב כמשא, אין הרחלות יוצאות חנונות בשבת, כי אדם חס על החנינה הזו, ואם תיפול ברשות הרבים, עלול ללכת ולהביאה.

ז. אין העגל יוצא בגימון.

רגילים היו לעשות לעגל, **עול קטן על צווארו, שיתרגל לכוף ראשו כשיגדל.**

ועול זה העשוי לכוף ראשו, נקרא בשם גימון, כלשון הכתוב "הֲכָזֶה יִהְיֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ יוֹם עַנּוֹת אָדָם נַפְשׁוֹ הֲלָכֹף כְּאֲגָמֹן רֹאשׁוֹ וְשַׂק וָאֵפֶר יַצִּיעַ הֲלָזֶה תִּקְרָא צוֹם וְיוֹם רָצוֹן לַה'" (ישעיה נ"ח ה').

ואף שדבר זה אינו נחשב כמשא, אין העגל יוצא בו בשבת, כי אדם חס על הגימון הזה, ואם ייפול ברשות הרבים, עלול ללכת ולהביאו.

ח. אין הפרה יוצאת בעור הקופר [=קיפוד].

רגילים היו לקשור עור של קיפוד **בדדי הפרה, שאם יבואו שרצים לינוק ממנה, יכאב להם** מעור הקיפוד, [שכולו שערות חדות כמחטים], **ולא ינקוה.**

- רש"י מפרש, שהשרצים שהיו באים לינוק מהפרה, הם עלוקות.

- ותוס' הקשו על כך, שהרי עלוקות מוצצות דם ולא חלב. ולכן פירשו התוס', שהשרצים שהיו באים לינוק מהפרה הם גם כן קיפודים.

ואף שדבר זה אינו נחשב כמשא, אין הפרה יוצאת בו בשבת, כי אדם חס על עור הקופר, ואם ייפול ברשות הרבים, עלול ללכת ולהביאו.

יציאת פרה ברצועה שבין קרניה

רצועה **הקשורה** בין קרני הפרה **לנוי, לדברי הכל נחשבת כמשא**, ומאחר שאדם מוזהר על שביתת בהמתו, אינה יוצאה ברצועה זו בשבת.

וכשהרצועה **קשורה** בין קרני הפרה כדי לאחוז בה, **לשמור** את הפרה. **דעת רב**, שמאחר שאין הפרה צריכה דבר זה לשמירה, שהרי נשמרת גם בלא אחיזה, **הרי זו כמשא, ואינה יוצאת בה** בשבת. **ולדעת שמואל**, אף שאין הפרה זקוקה לשמירה זו, ואם כן שמירה יתירה היא, **אינה נחשבת כמשא, והפרה יוצאת בה** בשבת. [עניין זה כבר נתבאר לעיל בדפים נ"א-נ"ב].

ופרת שכנתו של רבי אלעזר בן עזריה היתה יוצאת ברצועה שבין קרניה באופן האסור.

ומתוך שלא מיחה בה רבי אלעזר בן עזריה, נחשבת היא כפרתו שלו, שכל שאפשר לו למחות ואינו מוחה, נתפס ונענש בעצמו על כך כאילו הוא שלו.

יל"ע בדבר, האם גם רבי אלעזר בן עזריה אסר זאת, ואם כן באמת היה צריך למחות, ומתוך שלא מיחה, יש לו להיענש על כך, ולכן נקראת פרתו. או שהסיבה שלא מיחה, כי לדעתו באמת הדבר מותר, וזאת הסיבה שלא מיחה בשכנתו, והסיבה שנקראת פרתו, כי מאחר שאם היה הדבר אסור היה מוחה, מעתה הסיבה שיצאה כן כי סבר שמותר, ומחמתו יצאה כן.

מקנה רב היה לרבי אלעזר בן עזריה

מקנה רב היה לרבי אלעזר בן עזריה, והיה מרובה כל כך, **שבכל שנה היה שיעור המעשר שהפריש ממנו, שנים עשר אלף עגלים.**

מעשר בהמה שעישר רבי אלעזר בן עזריה

נתבאר שרבי אלעזר בן עזריה היה מעשר בכל שנה מעשר בהמה.

והקשה רבינו תם, הלא במסכת בכורות מבואר, שאין מעשר בהמה נוהג אחר החורבן מפני התקלה. ואם כן, מעשר בהמה שעישר רבי אלעזר בו עזריה, בזמן הבית היה. ומן הסתם, כשעישר כבר היה בן שלוש עשרה שנה. ואם כן מדוע אמרו כאן, שהיה מעשר כל שנה ושנה, ומשמע שעשה כן הרבה שנים, הלא בשעת החורבן היה לכל היותר בן ארבע עשרה או חמש עשרה.

שהרי רבי יוחנן בן זכאי משך נשיאותו אחר החורבן שנה או שנתים, שכן כמה תקנות תקן אחר החורבן. ואחריו היה רבן גמליאל נשיא שנתים או שלוש קודם שמינו רבי אלעזר בן עזריה, שכן כשהעבירו את רבן גמליאל מהנשיאות אמרו אשתקד צעריה לרבי צדוק, וקודם לכן צעריה לרבי יהושע על תקנת המועדות.

וכשמינו את רבי אלעזר בן עזריה לנשיא היה בן שמונה עשרה שנה, נמצא שבשעת החורבן היה בן ארבע עשר או חמש עשרה לכל היותר.

והובאו בתוס׳ מספר תירוצים.

א. קודם גזרה היה מעשר, כלומר **היה מעשר מעשר בהמה כמה שנים שנה אחר שנה אחר החורבן, ומה שאמרו שאחר החורבן בטלו מעשר בהמה, לא מיד אחר החורבן בטלו, אלא לאחר כמה שנים**.

ב. אפוטרופוס הוה מעשר בקטנותו, כלומר **היה מעשר כמה שנים שנה אחר שנה קודם החורבן, כשהיה קטן**.

ג. הר״ר אלחנן מפרש, שהיה מעשר אחר חורבן בהמת ארנונא למלך. כלומר **לא דברו כאן במעשר בהמה אלא במס המלכות**.

החלפת רבי יונתן ברבי יוחנן

כל מקום שנאמרה שמועה בסדר מועד, על ידי ארבעת החכמים הללו, רב, ורבי חנינא, ורבי יוחנן, ורב חביבא, יש המזכירים את רבי יונתן, תחת רבי יוחנן.

מי שיש בידו למחות צריך למחות

רב ורבי חנינא ורבי יוחנן [וי״א רבי יונתן] ורב חביבא שנו את הדברים הבאים.

א. **כל מי שאפשר לו למחות לאנשי ביתו** על עברות שבידם, **ולא מיחה, נתפס על אנשי ביתו**, [כלומר נענש בעצמו על עבירות שבידם].

ב. כל מי שאפשר למחות **באנשי עירו**, ולא מיחה, **נתפס על אנשי עירו**.

ג. כל מי שאפשר למחות **בכל העולם כולו** [כלומר בכל ישראל, כגון מלך ונשיא, שאפשר לו למחות, שיראים מפניו ומקיימים דבריו], ולא מיחה, **נתפס על כל העולם כולו**.

ואמר רב פפא, בית ראש הגולה, [מאחר שאפשר להם למחות בכולם], נתפסים על כל העולם.

ועניין זה, שמי שיש בידו למחות ואינו מוחה נתפס על אותו עוון, למדו רבי חנינא מהכתוב, ״ה׳ בְּמִשְׁפָּט יָבוֹא עִם זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו וְאַתֶּם בִּעַרְתֶּם הַכֶּרֶם גְּזֵלַת הֶעָנִי בְּבָתֵּיכֶם״ (ישעיה ג׳ י״ד), שאף שרק השרים חטאו, גם עם הזקנים [=סנהדרין] יבוא ה׳ במשפט, על שלא מיחו בשרים.

דף נה

עיקר העונש על העוולות מוטל על הדיין שבידו לשפוט

רב יהודה היה יושב לפני שמואל, באה אשה אחת וצווחה לפניו ולא השגיח בה.

שאל אותו רב יהודה, לא סבר לה מר, ״אֹטֶם אָזְנוֹ מִזַּעֲקַת דָּל גַּם הוּא יִקְרָא וְלֹא יַעֲנֶה״ (משלי כ״א י״ג), כלומר, וכי אינך מסכים עם הכתוב הזה, המלמד, שאין ראוי לאטום אזנים מזעקת הדל.

השיב לו שמואל, שיננא [=שנון], רישך בקרירי [=אני שאני רבך, איני נכווה], רישא דרישיך בחמימי [=אבל מי שהוא ראש לי ולך, ואב בית דין, יענש ויכווה בחמין], וזהו מר עוקבא שהוא אב בית דין.

ומניין שהעונש מוטל על הדיין, שבידו לשפוט, שנאמר, ״בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר ה׳ דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט וְהַצִּילוּ גָזוּל מִיַּד עוֹשֵׁק פֶּן תֵּצֵא כָאֵשׁ חֲמָתִי וּבָעֲרָה וְאֵין מְכַבֶּה מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם״ (ירמיה כ״א י״ב).

להוכיח אף מי שלא יקבל את התוכחה

רבי זירא אמר לרבי סימון, שיוכיח את בית ראש הגולה על דבר שסרחו בו.

לא הסכים רבי סימון, כי אמר, הרי לא יקבלו את תוכחתי.

אמר לו רבי זירא, אף על פי שלא יקבלו, יש לך להוכיח אותם.

שההימנעות מלהוכיח היא עוון חמור מאוד, כמו שיתבאר בעזה״י להלן, שמעולם לא יצאה מדה טובה מפי הקדוש ברוך הוא וחזר בה לרעה, חוץ מדבר זה, שמתחילה יצא בו הדיבור לטובה, שתהא הצלה לצדיקים, ומשום שהיה בהם עוון שלא הוכיחו את החוטאים, נענשו, וחזר בו הדיבור לרעה.

וכתבו התוס׳, ש**דווקא כשמסופק אולי יקבלו תוכחתו, מחויב להוכיח**, [כדאמר בסמוך לפניהם מי גלוי], **אבל כשודאי הוא שלא יקבלו תוכחתו, לא יוכיח, מוטב שיהו שוגגין ואל יהיו מזידין**.

[יחזקאל ח׳] וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית בַּשִּׁשִּׁי בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ אֲנִי יוֹשֵׁב בְּבֵיתִי וְזִקְנֵי יְהוּדָה יוֹשְׁבִים לְפָנָי וַתִּפֹּל עָלַי שָׁם יַד ה׳ אֹקִים. וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה דְּמוּת כְּמַרְאֵה אֵשׁ מַרְאֵה מָתְנָיו וּלְמַטָּה אֵשׁ וּמִמָּתְנָיו וּלְמַעְלָה כְּמַרְאֵה זֹהַר כְּעֵין הַחַשְׁמַלָּה. וַיִּשְׁלַח תַּבְנִית יָד וַיִּקָּחֵנִי בְּצִיצַת רֹאשִׁי וַתִּשָּׂא אֹתִי רוּחַ בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמַיִם וַתָּבֵא אֹתִי יְרוּשָׁלִַם בְּמַרְאוֹת אֱלֹקִים אֶל פֶּתַח שַׁעַר הַפְּנִימִית הַפֹּנֶה צָפוֹנָה אֲשֶׁר שָׁם מוֹשַׁב סֵמֶל הַקִּנְאָה הַמַּקְנִאָה. וְהִנֵּה שָׁם כְּבוֹד אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי בַּבִּקְעָה. וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם שָׂא נָא עֵינֶיךָ דֶּרֶךְ צָפוֹנָה וָאֶשָּׂא עֵינַי דֶּרֶךְ צָפוֹנָה **וְהִנֵּה מִצָּפוֹן לְשַׁעַר הַמִּזְבֵּחַ סֵמֶל הַקִּנְאָה הַזֶּה בַּבֹּאָה**. וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם הֲרֹאֶה אַתָּה מָה[א] הֵם עֹשִׂים **תֹּועֵבוֹת גְּדֹלוֹת אֲשֶׁר בֵּית יִשְׂרָאֵל עֹשִׂים** פֹּה לְרָחֳקָה מֵעַל מִקְדָּשִׁי וְעוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה תֹּועֵבוֹת גְּדֹלוֹת. וַיָּבֵא אֹתִי אֶל פֶּתַח הֶחָצֵר וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה חֹר אֶחָד בַּקִּיר. וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם חְתָר נָא בַּקִּיר וָאֶחְתֹּר בַּקִּיר וְהִנֵּה פֶתַח אֶחָד. וַיֹּאמֶר אֵלַי בֹּא וּרְאֵה אֶת הַתֹּועֵבוֹת הָרָעוֹת אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים פֹּה. וָאָבוֹא וָאֶרְאֶה **וְהִנֵּה כָל תַּבְנִית רֶמֶשׂ וּבְהֵמָה שֶׁקֶץ וְכָל גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל מְחֻקֶּה עַל הַקִּיר סָבִיב סָבִיב**. וְשִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי בֵית יִשְׂרָאֵל וְיַאֲזַנְיָהוּ בֶן שָׁפָן עֹמֵד בְּתוֹכָם עֹמְדִים לִפְנֵיהֶם וְאִישׁ מִקְטֶרְתּוֹ בְּיָדוֹ וַעֲתַר עֲנַן הַקְּטֹרֶת **עֹלֶה**. וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן אָדָם אֲשֶׁר זִקְנֵי בֵית יִשְׂרָאֵל עֹשִׂים בַּחֹשֶׁךְ אִישׁ בְּחַדְרֵי מַשְׂכִּיתוֹ כִּי אֹמְרִים אֵין ה׳ רֹאֶה אֹתָנוּ עָזַב ה׳ אֶת הָאָרֶץ. וַיֹּאמֶר אֵלַי עוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה תֹּועֵבוֹת גְּדֹלוֹת אֲשֶׁר הֵמָּה עֹשִׂים. וַיָּבֵא אֹתִי אֶל פֶּתַח שַׁעַר בֵּית ה׳ אֲשֶׁר אֶל הַצָּפוֹנָה **וְהִנֵּה שָׁם הַנָּשִׁים יֹשְׁבוֹת מְבַכּוֹת אֶת הַתַּמּוּז**. וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן אָדָם עוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה תֹּועֵבוֹת גְּדֹלוֹת מֵאֵלֶּה. וַיָּבֵא אֹתִי אֶל חֲצַר בֵּית ה׳ הַפְּנִימִית **וְהִנֵּה פֶתַח הֵיכַל ה׳ בֵּין הָאוּלָם וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ כְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ אַחֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה׳ וּפְנֵיהֶם קֵדְמָה וְהֵמָּה מִשְׁתַּחֲוִיתֶם קֵדְמָה לַשָּׁמֶשׁ**. וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן אָדָם הֲנָקֵל לְבֵית יְהוּדָה מַעֲשֹׂת **אֶת הַתֹּועֵבוֹת אֲשֶׁר עָשׂוּ פֹּה** כִּי מָלְאוּ אֶת הָאָרֶץ חָמָס וַיָּשֻׁבוּ לְהַכְעִיסֵנִי וְהִנָּם שֹׁלְחִים אֶת הַזְּמוֹרָה אֶל אַפָּם. **וְגַם אֲנִי אֶעֱשֶׂה בְחֵמָה לֹא תָחוֹס עֵינִי וְלֹא אֶחְמֹל** וְקָרְאוּ בְאָזְנֵי קוֹל גָּדוֹל וְלֹא אֶשְׁמַע אוֹתָם.

[יחזקאל ט׳] **וַיִּקְרָא בְאָזְנִי קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר קָרְבוּ פִּקְדּוֹת הָעִיר וְאִישׁ כְּלִי מַשְׁחִתוֹ בְּיָדוֹ. וְהִנֵּה שִׁשָּׁה אֲנָשִׁים בָּאִים** מִדֶּרֶךְ שַׁעַר הָעֶלְיוֹן אֲשֶׁר מָפְנָה צָפוֹנָה **וְאִישׁ כְּלִי מַפָּצוֹ בְּיָדוֹ וְאִישׁ אֶחָד בְּתוֹכָם לָבֻשׁ בַּדִּים וְקֶסֶת הַסֹּפֵר בְּמָתְנָיו** וַיָּבֹאוּ וַיַּעַמְדוּ אֵצֶל מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת. וּכְבוֹד אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל נַעֲלָה מֵעַל הַכְּרוּב אֲשֶׁר הָיָה עָלָיו אֶל מִפְתַּן הַבָּיִת **וַיִּקְרָא אֶל הָאִישׁ הַלָּבֻשׁ הַבַּדִּים** אֲשֶׁר קֶסֶת הַסֹּפֵר בְּמָתְנָיו. **וַיֹּאמֶר ה׳ אֵלָיו**[ב] **עֲבֹר בְּתוֹךְ הָעִיר בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִַם וְהִתְוִיתָ תָּו עַל מִצְחוֹת הָאֲנָשִׁים הַנֶּאֱנָחִים וְהַנֶּאֱנָקִים עַל כָּל הַתֹּועֵבוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בְּתוֹכָהּ. וּלְאֵלֶּה אָמַר בְּאָזְנִי עִבְרוּ בָעִיר אַחֲרָיו וְהַכּוּ אַל**[ג] **תָּחוֹס עֵינְכֶם**[ד] **וְאַל תַּחְמֹלוּ. זָקֵן בָּחוּר וּבְתוּלָה וְטַף וְנָשִׁים תַּהַרְגוּ לְמַשְׁחִית וְעַל כָּל אִישׁ אֲשֶׁר עָלָיו הַתָּו אַל תִּגָּשׁוּ וּמִמִּקְדָּשִׁי תָּחֵלוּ וַיָּחֵלוּ בָּאֲנָשִׁים הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר לִפְנֵי הַבָּיִת**. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם טַמְּאוּ אֶת הַבַּיִת וּמַלְאוּ אֶת הַחֲצֵרוֹת חֲלָלִים צֵאוּ וְיָצְאוּ וְהִכּוּ בָעִיר. וַיְהִי כְּהַכּוֹתָם וְנֶאשַׁאר אֲנִי וָאֶפֹּלָה עַל פָּנַי וָאֶזְעַק וָאֹמַר אֲהָהּ ה׳ אֹקִים הֲמַשְׁחִית אַתָּה אֵת כָּל שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל בְּשָׁפְכְּךָ אֶת חֲמָתְךָ עַל יְרוּשָׁלִַם. וַיֹּאמֶר אֵלַי עֲוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה גָּדוֹל בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ דָּמִים וָהָעִיר מָלְאָה מֵשָׁה כִּי אָמְרוּ עָזַב ה׳ אֶת הָאָרֶץ וְאֵין ה׳ רֹאֶה. וְגַם אֲנִי לֹא תָחוֹס עֵינִי וְלֹא אֶחְמֹל דַּרְכָּם בְּרֹאשָׁם נָתָתִּי. וְהִנֵּה הָאִישׁ לָבֻשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר הַקֶּסֶת בְּמָתְנָיו מֵשִׁיב דָּבָר לֵאמֹר עָשִׂיתִי כאשר כִּכֹּל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי.

[א] מהם כתיב. [ב] אלו כתיב. [ג] על כתיב. [ד] עיניכם כתיב.

מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בה לרעה חוץ מעל עוון שלא הוכיחו

אמר רבי אחא ברבי חנינא, מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקדוש ברוך הוא וחזר בה לרעה, חוץ מדבר זה, שמתחילה יצא בו הדיבור לטובה, שתהא הצלה לצדיקים, ומשום שהיה בהם עוון שלא הוכיחו את החוטאים, נענשו, וחזר בו הדיבור לרעה.

שכשחטאו ישראל בימי יחזקאל ואמר ה' להענישם, נאמר, "... וַיִּקְרָא אֶל הָאִישׁ [=גבריאל] הַלָּבֵשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר קֶסֶת הַסֹּפֵר בְּמָתְנָיו. וַיֹּאמֶר ה' אֵלָו עֲבֹר בְּתוֹךְ הָעִיר בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִָם וְהִתְוִיתָ תָּו עַל מִצְחוֹת [הצדיקים שהם] הָאֲנָשִׁים הַנֶּאֱנָחִים וְהַנֶּאֱנָקִים עַל כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בְּתוֹכָהּ" (יחזקאל ט' ג'-ד').

כלומר כך **אמר לו הקב"ה לגבריאל, לך ורשום על מצחם של צדיקים תיו של דיו, שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה שאני רוצה לשלוח בעיר, ועל מצחם של רשעים, תיו של דם, כדי שישלטו בהם מלאכי חבלה.**

אמרה מדת הדין לפני הקב"ה, רבונו של עולם, **מה נשתנו** אלו מאלו.

אמר לה, הללו צדיקים גמורים, והללו רשעים גמורים.

אמרה לפניו, רבונו של עולם, **היה בידם למחות**, ולא מיחו.

אמר לה, גלוי וידוע לפני, שאם מיחו בהם, **לא יקבלו מהם.**

אמרה לפניו, רבונו של עולם, אם לפניך גלוי, **להם מי גלוי.**

וקיבל הקב"ה את הטענה הזו, וחזר בו ממה שאמר להציל את הצדיקים. ולכן אף שמתחילה אמר ה' למשחיתים "זְקֵן בָּחוּר וּבְתוּלָה וְטַף וְנָשִׁים תַּהַרְגוּ לְמַשְׁחִית **וְעַל כָּל אִישׁ אֲשֶׁר עָלָיו הַתָּו אַל תִּגָּשׁוּ**", **לבסוף חזר בו, ואמר**, "**וּמִמִּקְדָּשִׁי תָּחֵלוּ**", ואמר רב יוסף אל תקרי "וּמִמִּקְדָּשִׁי תָּחֵלוּ" אלא "ממקודשי תחלו", **כלומר מאותם בני אדם מקודשים שקיימו את התורה כולה מאלף ועד תיו**, "וַיָּחֵלּוּ בָּאֲנָשִׁים הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר לִפְנֵי הַבָּיִת", ונענשו כי לא מיחו בחוטאים.

מלאכי החבלה שנשלחו להשחית בעוון הנ"ל

ששה מלאכי חבלה נקראו להשחית את העיר, כמו שנאמר, "וְהִנֵּה שִׁשָּׁה אֲנָשִׁים בָּאִים מִדֶּרֶךְ שַׁעַר הָעֶלְיוֹן אֲשֶׁר מָפְנָה צָפוֹנָה וְאִישׁ כְּלִי מַפָּצוֹ בְּיָדוֹ וְאִישׁ אֶחָד בְּתוֹכָם לָבֻשׁ בַּדִּים[1] וְקֶסֶת הַסֹּפֵר בְּמָתְנָיו וַיָּבֹאוּ וַיַּעַמְדוּ אֵצֶל מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת" (יחזקאל ט' ב')

ואמר רב חסדא, שאותם ששה מלאכי חבלה, הם (א) **קצף**. (ב) **אף**. (ג) **חימה**. (ד) **משחית**. (ה) **משבר**. (ו) **מכלה**.

מהיכן התחילו

נאמר על אותם מלאכי חבלה "וַיָּבֹאוּ וַיַּעַמְדוּ אֵצֶל מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת".

ואולם, מזבח הנחושת שעשה משה, כבר נגנז מזמן שלמה, שהוא עשה מזבח אבנים של שלושים ושתים אמה.

וכוונת הכתוב, "וַיָּבֹאוּ וַיַּעַמְדוּ אֵצֶל מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת", שיתחילו להשחית **מהלויים שאומרים שירה בכלי נחושת**.

נתינת האות תיו

נתבאר שכשרצה הקב"ה להבדיל בין הצדיקים לרשעים שאלו ינצלו ואלו יושחתו אמר לתת תיו על מצחם של אלו ושל אלו לסימן.

א. לדעת רב, הסיבה שנעשה הסימן באות תיו לומר **תיו תחיה** [לצדיקים] **תיו תמות** [לרשעים].

ב. לדעת שמואל, הסיבה שנעשה הסימן באות תיו לומר **תמה זכות אבות**

ג. לדעת רבי יוחנן, הסיבה שנעשה הסימן באות תיו לומר **תחון זכות אבות**.

ד. לדעת ריש לקיש, הסיבה שנעשה הסימן באות תיו כי זהו **סוף חותמו של הקב"ה**. [כפי שיתבאר בעזה"י להלן].

ה. לדעת רבי שמואל בר נחמני, הסיבה שנעשה הסימן באות תיו, לומר, ש**אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאלף ועד תיו**.

חותמו של הקב"ה

אמר רבי חנינא, חותמו של הקב"ה "**אמת**", שאותיות אמ"ת הן האות הראשונה והאות האחרונה והאות האמצעית בסדר האותיות, על שם "אני ראשון ואני אחרון ואני הוא".

יל"ע אם הכוונה לאחד מהכתובים הללו. "מִי פָעַל וְעָשָׂה קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ אֲנִי ה' רִאשׁוֹן וְאֶת אַחֲרֹנִים אֲנִי הוּא" (ישעיה מ"א ד'). "כֹּה אָמַר ה' מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ ה' צְבָאוֹת אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹקִים" (ישעיה מ"ד ו'). "שְׁמַע אֵלַי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל מְקֹרָאִי אֲנִי הוּא אֲנִי רִאשׁוֹן אַף אֲנִי אַחֲרוֹן" (ישעיה מ"ח י"ב).

מתי תמה זכות אבות

גַ. מימות הושע בן בארי.

לדעת רב, מימות הנביא הושע בן בארי תמה זכות אבות, שבזמנו נאמר, "וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת נַבְלָתָהּ לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי" (הושע ב' י"ב) לומר שאז תמה זכות אבות.

בַ. מימי חזאל.

לדעת שמואל, מימי חזאל מלך ארם תמה זכות אבות, שנאמר, "וַחֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם לָחַץ אֶת יִשְׂרָאֵל כֹּל יְמֵי יְהוֹאָחָז. וַיָּחֹן ה' אֹתָם וַיְרַחֲמֵם וַיִּפֶן אֲלֵיהֶם לְמַעַן בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְלֹא אָבָה הַשְׁחִיתָם וְלֹא הִשְׁלִיכָם מֵעַל פָּנָיו עַד עָתָּה" (מלכים ב' י"ג כ"ב-כ"ג), שעד אז עמדה להם זכות אבות, אבל מכאן ואילך השליכם, ולא פנה אל ברית אבות.

ורבינו תם מפרש, שהראיה מהכתוב היא, שנזכרת בו ברית אבות בלבד, ומכאן ראיה שזכות אבות תמה, ולא נותרה אלא ברית אבות, וזה כפי פירושו המובא להלן שיש חילוק בין זכות אבות לבין ברית אבות.

אַ. מימי אליהו.

לדעת רבי יהושע בן לוי, מימי אליהו תמה זכות אבות, שנאמר, "וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמַר ה' אֱלֹקֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל הַיּוֹם יִוָּדַע כִּי אַתָּה אֱלֹקִים בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲנִי עַבְדֶּךָ וּבִדְבָרְ"ךָ עָשִׂיתִי אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" (מלכים א' י"ח ל"ו) כלומר היום יודע שאתה זוכר ברית אברהם יצחק וישראל, היום ולא מחר שאז תמה זכות אבות.

ועל ידי רחמים הוזכרה להם בימי חזאל. [רש"י].

דַ. מימי חזקיהו.

לדעת רבי יוחנן, מימי חזקיהו תמה זכות אבות, שנאמר, "לְסַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין קֵץ עַל כִּסֵּא דָוִד וְעַל מַמְלַכְתּוֹ לְהָכִין אֹתָהּ וּלְסַעֲדָהּ בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם קִנְאַת ה' צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹּאת" (ישעיה ט' ו') כלומר מעתה ועד עולם קנאת ה' צבאות תעשה זאת, ולא זכות אבות.

רבינו תם מפרש, שזכות אבות היא זו שתמה, אבל

[1] ובגמרא הגרסא "הבדים".

ברית אבות לא תמה, שכן אף על זמן הגלות נאמר, "וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר" (ויקרא כ"ו מ"ב). **וכהיום אין אנו מזכירים זכות אבות אלא ברית אבות**.

ור"י מפרש, שזכות אבות שתמה, היא זכות אבות לרשעים, אבל לצדיקים לא תמה זכות אבות. ועל זה אנו סומכים להזכיר זכות אבות. וכן מבואר בשלהי ויקרא רבה, רבי אחא אומר, לעולם זכות אבות קיימת, ולעולם אנו מזכירים אותם.

מיתה ויסורים בלא חטא ועוון

א. דעת רבי אמי.

אין מיתה בלא חטא, ורק אחר שיחטא אדם, [אפילו בשגגה], חטאו גורם לו שימות, [שזו היתה הגזרה על האדם שאם יחטא אפילו בשגגה ימות].

ודבר זה למד מהכתוב "הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת הִיא תָמוּת בֵּן לֹא יִשָּׂא בַּעֲוֹן הָאָב וְאָב לֹא יִשָּׂא בַּעֲוֹן הַבֵּן צִדְקַת הַצַּדִּיק עָלָיו תִּהְיֶה וְרִשְׁעַת רשע הָרָשָׁע עָלָיו תִּהְיֶה" (יחזקאל י"ח כ').

ואין יסורים בלא עוון, ורק אחר שהעווה האדם [בזדון] העוון גורם לו יסורים[1].

ודבר זה למד מהכתוב, "וּפָקַדְתִּי בְשֵׁבֶט פִּשְׁעָם וּבִנְגָעִים עֲוֹנָם" (תהילים פ"ט ל"ג), כלומר אין המכה והנגע באים אלא מחמת הפשע והעוון.

ב. המבואר מהברייתות.

מתוך הברייתות המובאות בסוגיה מבואר, ש**האדם מת אף בלא שיחטא**.

שנאמר, "הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לִכֹּל מִקְרֶה אֶחָד לַצַּדִּיק וְלָרָשָׁע לַטּוֹב וְלַטָּהוֹר וְלַטָּמֵא וְלַזֹּבֵחַ וְלַאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ זֹבֵחַ כַּטּוֹב כַּחֹטֶא הַנִּשְׁבָּע כַּאֲשֶׁר שְׁבוּעָה יָרֵא" (קהלת ט' ב'), כלומר כולם ימותו, בין הטובים ובין החוטאים. שזו היתה הגזרה שנגזרה על האדם שימות ואפילו לא יחטא כלל.

הסיבה שמת אדם הראשון

מבואר בברייתא, שאדם הראשון מת, משום שחטא.

שכן כשאמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם, מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון.

אמר להם, **מצוה קלה צויתיו, ועבר עליה**.

הסיבה שמתו משה ואהרן

א. לדעת תנא אחד, משה ואהרן לא חטאו, והסיבה שמתו, כי כך היא דרך כל הארץ.

ולדעת הברייתא הזו, כשמלאכי השרת אמרו לפני הקב"ה, והלא משה ואהרן שקיימו כל התורה כולה, ומתו.

אמר להם, "מִקְרֶה אֶחָד לַצַּדִּיק וְלָרָשָׁע לַטּוֹב וְלַטָּהוֹר ...", כלומר, אף שלא חטאו, כן היא דרך העולם, שכל בני האדם מתים.

ב. ולדעת רבי שמעון בן אלעזר, משה ואהרן בחטאם מתו.

שנאמר, "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקָּהָל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם" (במדבר כ' י"ב).

כלומר משום חטא זה שלא האמתם בי, לא תביאו את הקהל אל הארץ, אבל אם לא היה בכם חטא זה, עדיין לא הגיע זמנכם ליפטר מן העולם.

ארבעה מתו בעטיו [=בעצתו] של נחש

ארבעה אלו, מודה בהם רבי שמעון בן אלעזר, שמתו בלא שחטאו, ורק משום עצת הנחש לחווה לאכול מעץ הדעת, שגרמה לקללת מיתה על האדם ודורותיו מתו[2].

ואלו הם (א) **בנימין בן יעקב**. (ב) **עמרם אבי משה**. (ג) **ישי אבי דוד**. (ה) **כלאב בן דוד**.

שלושה מהם קבלה בידינו, שמתו בלא חטא. ואחד מהם יש ללמוד מהכתובים, שמת בלא חטא, הוא ישי אבי דוד, שנקרא בכתוב אחד בשם נחש, ללמד שמת בעטיו של נחש.

שכתוב אחד נאמר, "וְאֶת עֲמָשָׂא שָׂם אַבְשָׁלֹם תַּחַת יוֹאָב עַל הַצָּבָא וַעֲמָשָׂא בֶן אִישׁ וּשְׁמוֹ יִתְרָא הַיִּשְׂרְאֵלִי אֲשֶׁר בָּא אֶל אֲבִיגַל בַּת נָחָשׁ אֲחוֹת צְרוּיָה אֵם יוֹאָב" (שמואל ב' י"ז כ"ה), מבואר שאבי אביגל אם עמשא נקרא נחש.

ובכתוב אחר מבואר שאבי אביגיל אם עמשא הוא ישי, שנאמר "וְאִישַׁי הוֹלִיד אֶת בְּכֹרוֹ אֶת אֱלִיאָב וַאֲבִינָדָב הַשֵּׁנִי וְשִׁמְעָא הַשְּׁלִישִׁי. נְתַנְאֵל הָרְבִיעִי רַדַּי הַחֲמִישִׁי. אֹצֶם הַשִּׁשִּׁי דָּוִיד הַשְּׁבִעִי. וְאַחְיוֹתֵיהֶם[3] צְרוּיָה וַאֲבִיגָיִל וּבְנֵי צְרוּיָה אַבְשַׁי וְיוֹאָב וַעֲשָׂה אֵל שְׁלֹשָׁה. וַאֲבִיגַיִל יָלְדָה אֶת עֲמָשָׂא וַאֲבִי עֲמָשָׂא יֶתֶר הַיִּשְׁמְעֵאלִי" (דה"י א' ב' י"ג-י"ז).

חטאו של ראובן

נאמר "וַיְהִי בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל □ וַיִּהְיוּ בְּנֵי יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר" (בראשית ל"ה כ"ב), ונחלקו חכמים האם חטא ראובן בחטא זה.

לדברי רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כל האומר, ראובן חטא במעשה בלהה, אינו אלא טועה.

שנאמר באותו עניין "וַיִּהְיוּ בְּנֵי יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר", מלמד שכולם שקולים כאחת. אלא מה אני מקיים "וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו"? מלמד שבלבל מצעו של אביו, ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה.

וכן אמר רבי שמעון בן אלעזר, מוצל אותו צדיק מאותו עון, ולא בא מעשה זה לידו. אפשר עתיד זרעו לעמוד על הר עיבל, ולומר, "אָרוּר שֹׁכֵב עִם אֵשֶׁת אָבִיו" (דברים כ"ז כ'), ויבא חטא זה לידו? [כלומר לא יתכן שאחר שחטא האב בדבר יגזור הקב"ה על בניו להיות מקללים הדבר]. **אלא מה אני מקיים "וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו", עלבון אמו תבע**, [שכשמתה רחל, נטל יעקב מטתו, שהיתה נתונה תדיר באוהל רחל, ולא בשאר אוהלים, ונתנה באוהל בלהה, בא ראובן ותבע עלבון אמו], **אמר, אם אחות אמי היתה צרה לאמי, שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי? עמד ובלבל את מצעה**.

אחרים אומרים, שתי מצעות בלבל, אחת של שכינה, ואחת של אביו.

- י"מ שמצע של שכינה האמור כאן, הוא מטה נוספת שיעקב היה מעמיד לשכינה בכל אחד מאהלי נשיו, ובאותו אוהל שהיה רואה בו שכינה, היה בא ולן שם באותו לילה.

- וי"מ שמצע של שכינה האמור כאן, הוא יצועו של יעקב עצמו, שעד שלא נבנה אוהל מועד, היתה שכינה מצויה באהלי צדיקים.

וזהו שאמר יעקב לראובן, "אָז חִלַּלְתָּ יְצוּעִי עָלָה" (בראשית מ"ט ד').

- י"ג שהראיה מהכתוב היא משום אל תקרי יצועי, אלא יצועיי, כלומר חללת שני יצועים.

- ורש"י מפרש, שהראיה מהכתוב היא, שלא אמר "אז חללת יצועי עלית", שהיה משמע שחללו על ידי שעלה עליו, אלא אמר "אז חללת יצועי עלה", שמשמעותו שחללת את השם שעלה על יצועי.

ומבואר שגם לדעת רבן גמליאל ורבי אלעזר

---

[1] ואף על גב דאמר גבי שעיר של יום הכפורים, להגין עליו מן היסורים, משמע דיסורים באים על שוגג, הכא מיירי ביסורי נגעים, שהן מכוערים כדמייתי קרא. [תוס'].

[2] והכתוב, "כִּי אָדָם אַיִן צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא" (קהלת ז' כ'), אינו אומר שלא יתכן כלל שיהיה צדיק שלא יחטא, אלא שכן הוא על דרך הרוב. [תוס'].

[3] "ואחיתיהם" כתיב. ובגמרא הכתיב הוא "ואחיותיהן".

המודעי, לא חטא ראובן.

ולדעת רבי אליעזר ורבי יהושע, חטא ראובן.

"פַּחַז כַּמַּיִם אַל תּוֹתַר"

כשיעקב ברך את בניו לפני מותו, אמר לראובן, "פַּחַז כַּמַּיִם אַל תּוֹתַר" (בראשית מ"ט ד'), **ודרשו חכמים את המילה פח"ז בנוטריקון** [=ראשי תיבות].

א. לדברי רבי אליעזר, **ראובן חטא** במעשה בלהה, **ועל כך אמר לו יעקב, פחזת** [כלומר מהרת במעשיך] **חבתה** [=חטאת] **זלתה** [=זלזלת].

ב. לדברי רבי יהושע, **ראובן חטא** במעשה בלהה, **ועל כך אמר לו יעקב, פסעתה על דת חטאת זנית.**

ג. לדברי רבן גמליאל, **ראובן לא חטא** במעשה בלהה, **ועל כך אמר לו יעקב, פיללתה** להינצל מן החטא, **חלתה** [=התפללת, מלשון ויחל משה], **זרחה תפלתך** ונצלת מן החטא.

ד. לדברי רבי אלעזר המודעי, **ראובן לא חטא** במעשה בלהה, **ועל כך אמר לו יעקב, זעזעתה** [=יראת מלחטוא] **הרתעתה** [=נמנעת] **פרחה חטא ממך.**

ולדעה זו המילה פח"ז נדרשת מהסוף להתחלה, כלומר זח"פ, [והאות חי"ת מתחלפת באות ה"א].

ה. ורבא או רבי ירמיה בר אבא אמרו, **ראובן לא חטא** במעשה בלהה, **ועל כך אמר לו יעקב, זכרת עונשו של דבר, חלית עצמך חולי גדול להתאפק לכבוש יצרך, פירשת מן החטא.**

[שמואל א' ב' י"ב-כ"ד] "**וּבְנֵי עֵלִי בְּנֵי בְלִיָּעַל** ... כָּל אִישׁ זֹבֵחַ זָבַח וּבָא נַעַר הַכֹּהֵן כְּבַשֵּׁל הַבָּשָׂר וְהַמַּזְלֵג שְׁלֹשׁ הַשִּׁנַּיִם בְּיָדוֹ. וְהִכָּה בַכִּיּוֹר אוֹ בַדּוּד אוֹ בַקַּלַּחַת אוֹ בַפָּרוּר כֹּל אֲשֶׁר יַעֲלֶה הַמַּזְלֵג יִקַּח הַכֹּהֵן בּוֹ ... גַּם בְּטֶרֶם יַקְטִירוּן אֶת הַחֵלֶב וּבָא נַעַר הַכֹּהֵן וְאָמַר לָאִישׁ הַזֹּבֵחַ תְּנָה בָשָׂר לִצְלוֹת לַכֹּהֵן וְלֹא יִקַּח מִמְּךָ בָּשָׂר מְבֻשָּׁל כִּי אִם חָי. וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאִישׁ קַטֵּר יַקְטִירוּן כַּיּוֹם הַחֵלֶב וְקַח לְךָ כַּאֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ וְאָמַר לוֹ לֹא כִּי עַתָּה תִּתֵּן וְאִם לֹא לָקַחְתִּי בְּחָזְקָה. וַתְּהִי חַטַּאת הַנְּעָרִים גְּדוֹלָה מְאֹד אֶת פְּנֵי ה' כִּי נִאֲצוּ הָאֲנָשִׁים אֵת מִנְחַת ה' ... **וְעֵלִי זָקֵן מְאֹד וְשָׁמַע אֵת כָּל אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן בָּנָיו לְכָל יִשְׂרָאֵל וְאֵת אֲשֶׁר יִשְׁכְּבֻן אֶת הַנָּשִׁים** הַצֹּבְאוֹת פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד. וַיֹּאמֶר לָהֶם לָמָּה תַעֲשׂוּן כַּדָּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ אֶת דִּבְרֵיכֶם רָעִים מֵאֵת כָּל הָעָם אֵלֶּה. **אַל בָּנַי** כִּי לוֹא טוֹבָה הַשְּׁמֻעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ **מַעֲבִרִים עַם ה'** ..."

חטא חפני ופנחס בני עלי

נאמר בספר שמואל, "וְעֵלִי זָקֵן מְאֹד וְשָׁמַע אֵת כָּל אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן בָּנָיו לְכָל יִשְׂרָאֵל וְאֵת **אֲשֶׁר יִשְׁכְּבֻן אֶת הַנָּשִׁים הַצֹּבְאוֹת פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד**", ונחלקו חכמים, האם חטאו בני עלי בחטא זה.

א. לדעת רב, חפני לבדו חטא בחטא הזה, אבל פנחס לא חטא בו.

שכן על החוטאים בחטא זה נאמר, "יַכְרֵת ה' לָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעֹנֶה מֵאָהֳלֵי יַעֲקֹב וּמַגִּישׁ מִנְחָה לַה' צְבָאוֹת", ללמד, שאם ישראל הוא, לא יהיה לו זרע ער [=חריף] בחכמים, ולא עונה בתלמידים. ואם כהן הוא, לא יהיה לו בן מגיש מנחה.

ואילו זרעו של פנחס היה מגיש מנחה, כמבואר בכתוב, "וַאֲחִיָּה בֶן אֲחִיטוּב אֲחִי אִיכָבוֹד בֶּן פִּינְחָס בֶּן עֵלִי כֹּהֵן ה' בְּשִׁלֹו נֹשֵׂא אֵפוֹד וְהָעָם לֹא יָדַע כִּי הָלַךְ יוֹנָתָן" (שמואל א' י"ד ג').

ומאחר שייחס הכתוב את זרעו של פנחס אחריו לשבח, ואמר שהיה נושא אפוד, וודאי לא חטא פינחס בחטא זה.

ואף שנאמר, "אֲשֶׁר יִשְׁכְּבֻן אֶת הַנָּשִׁים", הכתיב הוא "ישכבן", והכוונה לחפני בלבד.

וכן מה שנאמר, "אַל בָּנַי כִּי לוֹא טוֹבָה הַשְּׁמֻעָה", יש לקרוא את הכתוב, "אַל בְּנִי כִּי לוֹא טוֹבָה הַשְּׁמֻעָה", והכוונה לחפני בלבד.

וכן מה שנאמר, "מַעֲבִרִים עַם ה'", הכתיב הוא "מעבירים"[1], והכוונה לחפני בלבד.

ומה שנאמר, "וּבְנֵי עֵלִי בְּנֵי בְלִיָּעַל", הכוונה לשניהם, כי מתוך שהיה לו לפנחס למחות לחפני, ולא מיחה, מעלה עליו הכתוב כאילו חטא.

ב. לדעת רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כל האומר בני עלי חטאו בחטא זה של שכיבה עם הנשים, **אינו אלא טועה.** [אבל היו חוטאים בביזוי קדשים כמבואר בכתובים].

פנחס ודאי לא חטא בחטא זה, כפי שנתבאר לעיל, שהרי הכתוב מייחס את זרעו אחריו בעבודת המשכן.

ומאחר שפנחס לא חטא, **גם חפני לא חטא,** שנאמר, "וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי עֵלִי חָפְנִי וּפִנְחָס כֹּהֲנִים לַה'", להקישם זה לזה, ללמד, שכשם שפנחס לא חטא, כך גם חפני לא חטא.

ומה שנאמר "אֲשֶׁר יִשְׁכְּבֻן אֶת הַנָּשִׁים", אין הכוונה כפשוטו, אלא שכשהיו הנשים מביאות קיני לידה וקיני זיבה [להיטהר לאכול קדשים ולהיכנס לעזרה], היו פנחס וחפני מתמהמהים בהקרבתם, ועל ידי זה מעכבים את הנשים מלחזור לבעליהם, שלא יכלו לסמוך עליהם שיקריבו ושהו שם עד שראו את קיניהן קרבים, **ומתוך ששהו את קיניהן, ועל ידי זה נתעכבו מלחזור לבעליהן, מעלה עליהם הכתוב כאילו שכבום**, שהיו מונעים אותן מפריה ורביה.

דף נו

[שמואל א' ח' א'-ג'] וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקֵן שְׁמוּאֵל וַיָּשֶׂם אֶת בָּנָיו שֹׁפְטִים לְיִשְׂרָאֵל. וַיְהִי שֵׁם בְּנוֹ הַבְּכוֹר יוֹאֵל וְשֵׁם מִשְׁנֵהוּ אֲבִיָּה שֹׁפְטִים בְּבְאֵר שָׁבַע. וְלֹא הָלְכוּ בָנָיו בִּדְרָכָיו[א] **וַיִּטּוּ אַחֲרֵי הַבָּצַע וַיִּקְּחוּ שֹׁחַד וַיַּטּוּ מִשְׁפָּט**.

[א] בדרכו כתיב.

חטא בני שמואל

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כל האומר בני שמואל חטאו בלקיחת שוחד והטיית משפט אינו אלא טועה.

שנאמר, "וְלֹא הָלְכוּ בָנָיו בִּדְרָכָיו", לומר, שבדרכיו אמנם לא הלכו, שלא היו צדיקים כמותו, אבל לחטוא לא חטאו.

ומה אני מקיים "וַיִּטּוּ אַחֲרֵי הַבָּצַע וַיִּקְּחוּ שֹׁחַד וַיַּטּוּ מִשְׁפָּט"? שלא עשו כמעשה אביהם.

שהיה שמואל הצדיק **מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם**, שנאמר "וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְסָבַב בֵּית אֵל וְהַגִּלְגָּל וְהַמִּצְפָּה וְשָׁפַט אֶת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלֶּה" (שמואל א' ז' ט"ז)

והם לא עשו כן, אלא ישבו בעריהם, כדי להרבות שכר לחזניהם [=שמשיהם, ששוכרים אותן לילך ולהזמין את הנקראים לדין] **ולסופריהם** [הכותבים את שטרי הבירורים ואגרות השום].

ובברייתא מבואר, שנחלקו תנאים בדבר זה, מה היה חטאם המבואר בכתוב, "וַיִּטּוּ אַחֲרֵי הַבָּצַע

[1] קשה בעיני שם החכם הנזכר כאן, כי אומר אני שטעות גדול הוא, ולא גרסינן לה להא מילתא, שהרי בספרים מוגהים כתיב מעבירים. וגם במסורה הגדולה, במקום שמנויין שם כל התיבות דלא כתיב בהן יו"ד וקורין, ולא נמנה זה, והם מנויין על פי החשבון. וזו אינה קשיא, דהאי מעבירים, לאו לשון עבירה הוא, אלא לשון ויעבירו קול במחנה, והכי קאמר להו, לא טובה השמועה אשר אנכי שומע את עם ה' מעבירים ומכריזין וקובלים עליכם, והאי מעבירים, לשון רבים הוא, ואעם ה' קאי ולאו אבני עלי, שהרי הם היו עוברים, ולא היו מעבירים את אחרים. [רש"י]. הש"ס שלנו חולק על ספרים שלנו, שכתוב בהם "מעברים". וכן מצינו בירושלמי, בשמשון, "והוא שפט את ישראל ארבעים שנה" מלמד שהיו פלשתים יראים ממנו עשרים שנה אחר מותו כמו בחייו, ובכל ספרים שלנו כתיב "עשרים שנה". [תוס'].

וַיִּקְחוּ שֹׁחַד וַיַּטּוּ מִשְׁפָּט״.

לדברי רבי מאיר, לא חטאו בני שמואל בהטיית משפט, וחטאם היה, ש**שאלו חלקם בפיהם**, כלומר מעשר ראשון הראוי להם מחמת שהיו לוויים, היו דורשים אותו בפיהם מכל הבא, ומתוך שהיו גדולי הדור ושופטים, לא היו מונעים מהם, ושאר לוים עניים מצטערים.

ולדברי רבי יהודה, חטאם של בני שמואל היה, ש**היו מטילים מלאי על בעלי בתים**, כלומר נותנים לבעלי בתים סחורה, כדי שיעסקו בה לחלוק בשכר, ומתוך כך היה נמשך לבם להטות דין, כשהיו באין לפניהם לדין.

ולדברי רבי עקיבא, חטאם היה, ש**היו נוטלים בזרוע קופה יתירה של מעשר**, כלומר היו נוטלים בכח יותר מהראוי.

ולדברי רבי יוסי, חטאם היה, ש**היו נוטלים מתנות בזרוע. יש מפרשים** שהכוונה ל**זרוע לחיים וקיבה**, שהם מתנות כהונה, והם נטלום אף על פי שלא היו כהנים. **ויש מפרשים** שהיו נוטלים **מעשרות הראויות ללוויים**, אבל חטאו בכך ש**נטלום מעצמם**, והדין הוא, שהבעלים נותן לכהן וללוי תרומות ומעשרות, ואינם באים ונוטלים בעצמם.

חטא דוד בבת שבע

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כל האומר דוד חטא בבת שבע, שבעל אותה בעודה אשת איש, קודם שקבלה גט מאוריה, אינו אלא טועה.

שנאמר ״וַיְהִי דָוִד לְכָל דְּרָכָו מַשְׂכִּיל וַה׳ עִמּוֹ״ (שמואל א׳ י״ח י״ד), אפשר חטא בא לידו, ושכינה עמו?

אלא מה אני מקיים, ״מַדּוּעַ בָּזִיתָ אֶת דְּבַר ה׳ לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינָי[1] אַת אוּרִיָּה הַחִתִּי הִכִּיתָ בַחֶרֶב וְאֶת אִשְׁתּוֹ לָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה וְאֹתוֹ הָרַגְתָּ בְּחֶרֶב בְּנֵי עַמּוֹן״ (שמואל ב׳ י״ב ט׳), שביקש לעשות ולא עשה, כלומר שביקש לשכב עמה קודם שקבלה גט מאוריה, אבל לא עשה זאת, אלא שכב עמה רק אחרי שקבלה מאוריה גט.

שהיה אוריה בעלה שולח לה גט מן המלחמה, כדי שאם ימות, לא תיזקק ליבום, או שמא יהרג ואין מעיד עליו, ותתעגן אשתו, או שמא יהא שבוי, כמבואר להלן, שכל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט לאשתו.

וכן אמר רב, שרבי שיצא מדוד, מהפך ודורש את הכתוב לטובת דוד, ומוכיח שאכן כוונת הכתוב, ״מַדּוּעַ בָּזִיתָ אֶת דְּבַר ה׳ לַעֲשׂוֹת הָרַע״, **שביקש לעשות ולא עשה.**

שכן משונה רעה זו מכל רעות שבתורה, שבכולם נאמר ״ויעש הרע״, וכאן נאמר ״לעשות הרע״, וזאת משום שביקש לעשות ולא עשה.

ומסוף הכתוב הזה יש ללמוד, שבשעה שבא עליה דוד לא היתה אשת איש.

שנאמר בו, ״אַת אוּרִיָּה הַחִתִּי הִכִּיתָ בַחֶרֶב וְאֶת אִשְׁתּוֹ לָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה״, ללמד שיש לך ליקוחין בה, כלומר קידושין תופסים לך בה, כי פנויה היא, ולא אשת איש, משום שכבר קבלה גט מאוריה.

וכן משמע מדברי רב, שאמר, **שלא היה בדוד שום חטא, מלבד הריגת אוריה החתי.**

שנאמר, ״אֲשֶׁר עָשָׂה דָוִד אֶת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה׳ וְלֹא סָר מִכֹּל אֲשֶׁר צִוָּהוּ כֹּל יְמֵי חַיָּיו רַק בְּדְבַר אוּרִיָּה הַחִתִּי״ (מלכים א׳ ט״ו ה׳), כלומר רק בדבר הריגת אוריה לא נהג כשורה, **אבל שאר חטאים לא היו בו**[2], **ובכלל זה לא היה בו חטא בעילת בת שבע.**

ואביי קשישא הקשה על דברי רב אלו, הלא לדעת רב היה בו גם חטא לשון הרע, כפי שיתבאר בעזה״י להלן.

ומיהו לעיל בדף ל׳ מבואר, שביקש דוד מהקב״ה שימחל לו על אותו עוון, משמע שהיה בו עוון זה אלא שנמחל לו.

חטא דוד בהריגת אוריה

נאמר, ״וַיְהִי בַבֹּקֶר **וַיִּכְתֹּב דָּוִד סֵפֶר אֶל יוֹאָב** וַיִּשְׁלַח בְּיַד אוּרִיָּה. וַיִּכְתֹּב בַּסֵּפֶר לֵאמֹר **הָבוּ אֶת אוּרִיָּה אֶל מוּל פְּנֵי הַמִּלְחָמָה הַחֲזָקָה וְשַׁבְתֶּם מֵאַחֲרָיו וְנִכֶּה וָמֵת. וַיְהִי בִּשְׁמֹר יוֹאָב אֶל הָעִיר וַיִּתֵּן אֶת אוּרִיָּה אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יָדַע כִּי אַנְשֵׁי חַיִל שָׁם. וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי הָעִיר וַיִּלָּחֲמוּ אֶת יוֹאָב וַיִּפֹּל מִן הָעָם מֵעַבְדֵי דָוִד וַיָּמָת גַּם אוּרִיָּה הַחִתִּי**״ (שמואל ב׳ י״א י״ד-י״ז).

מתוך דברי רבי משמע, שבדבר זה חטא דוד, שכן אף שהיה אוריה ראוי למות על שהיה מורד במלכות, [כפי שיתבאר להלן בעזה״י], **מכל מקום היה לו לדונו בסנהדרין**[3], ולא באופן הזה.

וכן משמע מדברי רב, שחטא דוד במה שגרם לאוריה למות, שנאמר, ״אֲשֶׁר עָשָׂה דָוִד אֶת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה׳ וְלֹא סָר מִכֹּל אֲשֶׁר צִוָּהוּ כֹּל יְמֵי חַיָּיו רַק בְּדְבַר אוּרִיָּה הַחִתִּי״ (מלכים א׳ ט״ו ה׳), כלומר, בדבר הריגת אוריה לא נהג כשורה.

ויש אומרים, שמאחר שהיה אוריה מורד במלכות, לא חטא דוד כלל בהריגתו.

וזהו ששלח לו הקב״ה ביד הנביא, ״וְאֹתוֹ הָרַגְתָּ בְּחֶרֶב בְּנֵי עַמּוֹן״, ללמד, שכשם שאינך נענש על דבר שעושה חרב בני עמון, שהורגים שלא על דעתך, כך אינך נענש על הריגת אוריה.

חטא דוד בלשון הרע

א. לדעת רב, קיבל דוד לשון הרע.

כשביקש דוד לעשות חסד עם בית שאול, כמו שנאמר, ״וַיֹּאמֶר דָּוִד הֲכִי יֶשׁ עוֹד אֲשֶׁר נוֹתַר לְבֵית שָׁאוּל וְאֶעֱשֶׂה עִמּוֹ חֶסֶד בַּעֲבוּר יְהוֹנָתָן. וּלְבֵית שָׁאוּל עֶבֶד וּשְׁמוֹ צִיבָא וַיִּקְרְאוּ לוֹ אֶל דָּוִד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֵלָיו הַאַתָּה צִיבָא וַיֹּאמֶר עַבְדֶּךָ. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הַאֶפֶס עוֹד אִישׁ לְבֵית שָׁאוּל וְאֶעֱשֶׂה עִמּוֹ חֶסֶד אֱלֹקִים וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל הַמֶּלֶךְ עוֹד בֵּן לִיהוֹנָתָן נְכֵה רַגְלָיִם. וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ אַיֵּפֹה הוּא וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל הַמֶּלֶךְ הִנֵּה הוּא בֵּית מָכִיר בֶּן עַמִּיאֵל בְּלֹו דְבָר״ (שמואל ב׳ ט׳ א׳-ד׳), כמו ״בלא דבר״, כלומר אינו חכם בתורה.

ונאמר, ״וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיִּקָּחֵהוּ מִבֵּית מָכִיר בֶּן עַמִּיאֵל מִלֹּו דְבָר״ (שמואל ב׳ ט׳ ה׳) כמו ״מלא דבר״, כלומר מצאו מלא דבר וחכם בתורה.

ואף על פי שראה דוד שציבא משקר בדבריו על מפיבושת בן יהונתן, **כשברח דוד מפני אבשלום, וראה שבא עמו ציבא בלא מפיבושת בן יהונתן,** ״**וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ וְאַיֵּה בֶן אֲדֹנֶיךָ וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל הַמֶּלֶךְ הִנֵּה יוֹשֵׁב בִּירוּשָׁלִַם כִּי אָמַר הַיּוֹם יָשִׁיבוּ לִי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֵת מַמְלְכוּת אָבִי**״ (שמואל ב׳ ט״ז ג׳).

האמין לו דוד, וקיבל לשון הרע הזה על מפיבושת, ״**וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְצִבָא הִנֵּה לְךָ כֹּל אֲשֶׁר לִמְפִיבֹשֶׁת** וַיֹּאמֶר צִיבָא הִשְׁתַּחֲוֵיתִי אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ״ (שמואל ב׳ ט״ז ד׳).

ב. לדעת שמואל, לא קיבל דוד לשון הרע.

שמתחילה כשאמר דוד לציבא, ״**הִנֵּה לְךָ כֹּל אֲשֶׁר לִמְפִיבֹשֶׁת**״, לא היה הדבר מוחלט, אלא **כוונתו היתה, שאם יתברר שהאמת עמו**, שמפיבושת נשאר בירושלים כי מצפה שישיבו לו את מלכות דוד, **אז יתן לו את כל אשר למפיבושת, אבל**

---

[1] ״בעינו״ כתיב.

[2] קשה דהא איכא מעשה דהסתה ... ויש לומר דלא חשיב ליה דלא הוי כל כך עון גדול וגם שגג. [תוס׳].

[3] קשה לר״י, דפרק קמא דמגילה אמרינן גבי נבל, דמורד במלכות לא בעי למדייניה. ויש לומר, דודאי צריך לדונו ולידע אם הוא מורד במלכות, אבל לעיין בדינו, ולעשות הלנת דין, ולהמתין עד למחר, אין צריך, וכן משמע, דבסנהדרין אמר, שדן דוד את נבל בסנהדרין, מויחגרו איש חרבו וגו. [תוס׳].

בינתים לא עשה דוד דבר, שהרי עד שישוב לירושלים לא היה יכול לתת לציבא דבר.

ומה שלבסוף נתן לציבא מחצית השדה אשר למפיבושת, משום שכשנהרג אבשלום, וחזר דוד למלכותו, ובא מפיבושת לפניו, בא אליו כשהוא מנוול במראהו, כמו שנאמר, "וּמְפִיבֹשֶׁת בֶּן שָׁאוּל יָרַד לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ וְלֹא עָשָׂה רַגְלָיו וְלֹא עָשָׂה שְׂפָמוֹ וְאֶת בִּגְדָיו לֹא כִבֵּס לְמִן הַיּוֹם לֶכֶת הַמֶּלֶךְ עַד הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּא בְשָׁלוֹם" (שמואל ב' י"ט כ"ה).

והיה דוד סבור, שהיה מפיבושת מנוול, **כי נצטער על חזרתו של דוד, ובכך ניכר הדבר, שדברי ציבא אמת היו**.

ולכן לא קיבל את התנצלות מפיבושת לגמרי, כמו שנאמר, "וַיְהִי כִּי בָא יְרוּשָׁלִַם לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ לָמָּה לֹא הָלַכְתָּ עִמִּי מְפִיבֹשֶׁת. וַיֹּאמַר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ עַבְדִּי רִמָּנִי כִּי אָמַר עַבְדְּךָ אֶחְבְּשָׁה לִּי הַחֲמוֹר וְאֶרְכַּב עָלָיהָ וְאֵלֵךְ אֶת הַמֶּלֶךְ כִּי פִסֵּחַ עַבְדֶּךָ. וַיְרַגֵּל בְּעַבְדְּךָ אֶל אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ כְּמַלְאַךְ הָאֱלֹקִים וַעֲשֵׂה הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ. כִּי לֹא הָיָה כָּל בֵּית אָבִי כִּי אִם אַנְשֵׁי מָוֶת לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַתָּשֶׁת אֶת עַבְדְּךָ בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ וּמַה יֶּשׁ לִי עוֹד צְדָקָה וְלִזְעֹק עוֹד אֶל הַמֶּלֶךְ. וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ לָמָּה תְּדַבֵּר עוֹד דְּבָרֶיךָ אָמַרְתִּי אַתָּה וְצִיבָא תַּחְלְקוּ אֶת הַשָּׂדֶה" (שמואל ב' י"ט כ"ו-ל').

נצא בר נצא

לדברי שמואל, כששמע מפיבושת, שדוד נוטל ממנו מחצית השדה, השיב לדוד דברים קשים, "וַיֹּאמֶר מְפִיבֹשֶׁת אֶל הַמֶּלֶךְ גַּם אֶת הַכֹּל יִקָּח אַחֲרֵי אֲשֶׁר בָּא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ בְּשָׁלוֹם אֶל בֵּיתוֹ" (שמואל ב' י"ט כ"ו-ל"א), כלומר, **אני אמרתי מתי תבא בשלום, ואתה עושה לי כך, לא עליך יש לי תרעומות, אלא על מי שהביאך בשלום**.

וזהו שנאמר "וּבֶן יְהוֹנָתָן מְרִיב בָּעַל וּמְרִיב בַּעַל הוֹלִיד אֶת מִיכָה" (דה"י א' ח' ל"ד), וכי מריב בעל שמו, והלא מפיבשת שמו, אלא מתוך **שעשה מריבה עם בעליו**, יצתה בת קול ואמרה לו, נצא [=מריב] בר נצא [=בן מריב].

הוא היה בעל מריבה, כמבואר כאן, **והיה מזרעו של שאול, שנאמר בו** במלחמת עמלק, "וַיָּבֹא שָׁאוּל עַד עִיר עֲמָלֵק **וַיָּרֶב בַּנָּחַל**" (שמואל א' ט"ו ה'), וביאר רבי מני, שדן שאול על עסקי נחל [=עגלה ערופה בנחל] ומה על נפש אחת שנהרגה, אמרה תורה, הבא עגלה ערופה בנחל, נפשות הללו, על אחת כמה וכמה, אם גדולים חטאו קטנים מה חטאו, ובכך עבר על דבר ה', שאמר להרוג את כל העמלקים.

כל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כל היוצא למלחמת בית דוד, כותב גט כריתות לאשתו.

ודבר זה למד דוד מישי אביו, שכששאול נלחם בפלישתים, והיו אחי דוד במלחמה, "וַיֹּאמֶר יִשַׁי לְדָוִד בְּנוֹ קַח נָא לְאַחֶיךָ אֵיפַת הַקָּלִיא הַזֶּה וַעֲשָׂרָה לָחֶם הַזֶּה וְהָרֵץ הַמַּחֲנֶה לְאַחֶיךָ. וְאֵת עֲשֶׂרֶת חֲרֻצֵי הֶחָלָב הָאֵלֶּה תָּבִיא לְשַׂר הָאֶלֶף וְאֶת אַחֶיךָ תִּפְקֹד לְשָׁלוֹם וְאֶת עֲרֻבָּתָם תִּקָּח. וְשָׁאוּל וְהֵמָּה וְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּעֵמֶק הָאֵלָה נִלְחָמִים עִם פְּלִשְׁתִּים" (שמואל א' י"ז י"ז-י"ט).

וביאר רב יוסף ש"עֲרֻבָּתָם" הם הקידושין, המערבים בין האיש לאשתו, שציוה ישי לקחת מהם את קידושי נשותיהם, כלומר לבטל את הקידושין על ידי שישלחו גט לנשותיהם.

וממנו למד דוד, והתקין שכל היוצא למלחמתו, כותב גט כריתות לאשתו.

- **רש"י פירש, שהיו נותנים גט על תנאי**, שאם ימות במלחמה, תהא אשתו מגורשת, כדי שאם ימות, לא תיזקק ליבום, או שמא יהרג ואין מעיד עליו, ותתעגן אשתו, או שמא יהא שבוי.

- **ורבינו תם מפרש, שהיו מגרשים בלא שום תנאי**, והיו הגירושין חלים לגמרי בשעת נתינת הגט. אלא שהיו עושים זאת בצנעה, שלא יתפרסם הדבר שהיא פנויה.

אוריה היה מורד במלכות

מבואר בגמרא שאוריה היה מורד במלכות \שנאמר "וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאוּרִיָּה רֵד לְבֵיתְךָ וּרְחַץ רַגְלֶיךָ וַיֵּצֵא אוּרִיָּה מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וַתֵּצֵא אַחֲרָיו מַשְׂאַת הַמֶּלֶךְ. וַיִּשְׁכַּב אוּרִיָּה פֶּתַח בֵּית הַמֶּלֶךְ אֵת כָּל עַבְדֵי אֲדֹנָיו וְלֹא יָרַד אֶל בֵּיתוֹ. וַיַּגִּדוּ לְדָוִד לֵאמֹר לֹא יָרַד אוּרִיָּה אֶל בֵּיתוֹ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל אוּרִיָּה הֲלוֹא מִדֶּרֶךְ אַתָּה בָּא מַדּוּעַ לֹא יָרַדְתָּ אֶל בֵּיתֶךָ. **וַיֹּאמֶר** אוּרִיָּה אֶל דָּוִד הָאָרוֹן וְיִשְׂרָאֵל וְיהוּדָה יֹשְׁבִים בַּסֻּכּוֹת וַאדֹנִי יוֹאָב וְעַבְדֵי אֲדֹנִי עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה חֹנִים וַאֲנִי אָבוֹא אֶל בֵּיתִי לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׁכַּב עִם אִשְׁתִּי חַיֶּךָ וְחֵי נַפְשֶׁךָ אִם אֶעֱשֶׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה" (שמואל ב' י"א ח'-י"א)

- **רש"י מפרש**, שהמרד היה בכך **שאמר לדוד "וַאדֹנִי יוֹאָב"**, שאין לאדם לקבל מרות אחרים בפני המלך[1].

- **ורבינו מאיר פירש, שהמרד היה בכך שדוד אמר לו**, "**רֵד לְבֵיתְךָ** וּרְחַץ רַגְלֶיךָ", **והוא לא שמע בקולו**, כמו שנאמר, "וַיִּשְׁכַּב אוּרִיָּה פֶּתַח בֵּית הַמֶּלֶךְ אֵת כָּל עַבְדֵי אֲדֹנָיו וְלֹא יָרַד אֶל בֵּיתוֹ". **וגם לאחר מכן כששאל אותו דוד** "הֲלוֹא מִדֶּרֶךְ אַתָּה בָּא **מַדּוּעַ לֹא יָרַדְתָּ אֶל בֵּיתֶךָ**", **עמד בסירובו**, "**וַיֹּאמֶר** אוּרִיָּה אֶל דָּוִד הָאָרוֹן וְיִשְׂרָאֵל וְיהוּדָה יֹשְׁבִים בַּסֻּכּוֹת וַאדֹנִי יוֹאָב וְעַבְדֵי אֲדֹנִי עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה חֹנִים וַאֲנִי אָבוֹא אֶל בֵּיתִי לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׁכַּב עִם אִשְׁתִּי חַיֶּךָ וְחֵי נַפְשֶׁךָ אִם אֶעֱשֶׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה".

תוצאות חטא דוד בקבלת לשון הרע

נתבאר, שלדעת רב, דוד חטא בקבלת לשון הרע על מפיבושת, ושלא כדין עשה כשנטל ממנו מחצית שדהו, ולדעת רב, מחמת החטא הזה, ארעו הדברים הבאים.

א. אמר רב יהודה אמר רב, בשעה שאמר דוד למפיבשת, "אַתָּה וְצִיבָא תַּחְלְקוּ אֶת הַשָּׂדֶה", יצתה בת קול ואמרה לו, **רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה**.

ב. ועוד אמר רב יהודה אמר רב, אילו לא קיבל דוד לשון הרע, לא **נחלקה מלכות בית דוד**, ולא **עבדו ישראל עבודה זרה**, ולא **גלינו מארצנו**.

שעל ידי שנחלקה המלכות, העמיד ירבעם העגלים, שלא יעלו ישראל לירושלים לממשלתו של רחבעם, וסוף דבר שגלינו מארצינו.

[מלכים א' י"א א'-י'] וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אָהֵב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת רַבּוֹת וְאֶת בַּת פַּרְעֹה מוֹאֲבִיּוֹת עַמֹּנִיּוֹת אֲדֹמִיּת צִדְנִית חִתִּית. מִן הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אָמַר ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא תָבֹאוּ בָהֶם וְהֵם לֹא יָבֹאוּ בָכֶם אָכֵן יַטּוּ אֶת לְבַבְכֶם אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם בָּהֶם דָּבַק שְׁלֹמֹה לְאַהֲבָה. וַיְהִי לוֹ נָשִׁים שָׂרוֹת שְׁבַע מֵאוֹת וּפִלַגְשִׁים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיַּטּוּ נָשָׁיו אֶת לִבּוֹ. **וַיְהִי לְעֵת זְקֻנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ אֶת לְבָבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם ה' אֱלֹקָיו כִּלְבַב דָּוִיד אָבִיו**. וַיֵּלֶךְ שְׁלֹמֹה אַחֲרֵי עַשְׁתֹּרֶת אֱלֹהֵי צִדֹנִים וְאַחֲרֵי מִלְכֹּם שִׁקֻּץ עַמֹּנִים. **וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה הָרַע בְּעֵינֵי ה'** וְלֹא מִלֵּא אַחֲרֵי ה' כְּדָוִד אָבִיו. **אָז יִבְנֶה שְׁלֹמֹה בָּמָה לִכְמוֹשׁ שִׁקֻּץ מוֹאָב בָּהָר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרוּשָׁלִָם** וּלְמֹלֶךְ שִׁקֻּץ בְּנֵי עַמּוֹן. וְכֵן עָשָׂה לְכָל נָשָׁיו הַנָּכְרִיּוֹת מַקְטִירוֹת וּמְזַבְּחוֹת לֵאלֹהֵיהֶן. וַיִּתְאַנַּף ה' בִּשְׁלֹמֹה כִּי נָטָה לְבָבוֹ מֵעִם ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּרְאָה אֵלָיו פַּעֲמָיִם. וְצִוָּה אֵלָיו עַל הַדָּבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי לֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא שָׁמַר אֵת אֲשֶׁר צִוָּה ה'.

חטא <u>שלמה</u>

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כל האומר שלמה חטא בעבודה זרה, אינו אלא טועה.

ואף שנאמר, "וַיְהִי לְעֵת זְקֻנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ אֶת לְבָבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים".

נשיו הטו את לבבו ללכת אחרי אלהים אחרים,

[1] ואין נראה, דאין זה מורד, שלא היה בלבו להמליכו ולקרותו מלך. [תוס'].

אבל הוא לא הלך אחריהם, שכן נאמר בסוף הכתוב הזה, "וְלֹא הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם ה' אֱלֹקָיו כִּלְבַב דָּוִיד אָבִיו", הרי שרק דבר זה היה בו, שלא היה לבבו כלבב דויד אביו, אבל חטא עבודה זרה לא היה בו.

ומה שנאמר, "אָז יִבְנֶה שְׁלֹמֹה בָּמָה לִכְמוֹשׁ שִׁקֵּץ מוֹאָב".

- מתחילה רצו לומר, שמתוך כך שנאמר בכתוב לשון "אָז יִבְנֶה", הרי זה מלמד, שלא עשה זאת שלמה, אלא ביקש לעשות כן, אבל לבסוף לא עשה.

אולם דחו זאת, שהרי מצינו לשון כזו על דבר שכן נעשה, והוא בכתוב, "אָז יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ לַה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר עֵיבָל" (יהושע ח' ל').

- ולמסקנה אמרו, שאמנם נבנית במה לכמוש שקוץ מואב, אבל לא שלמה בנה את הבמה הזו, אלא נשיו, והסיבה שתלה הכתוב בו, כי לא מיחה בהן.

וראיה לכך, שלא הוא עשה את הדבר הזה, מהכתוב האמור במלך יאשיה, "וְאֶת הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרוּשָׁלִַם אֲשֶׁר מִימִין לְהַר הַמַּשְׁחִית[1] אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְעַשְׁתֹּרֶת שִׁקֵּץ צִידֹנִים וְלִכְמוֹשׁ שִׁקֵּץ מוֹאָב וּלְמִלְכֹּם תּוֹעֲבַת בְּנֵי עַמּוֹן טִמֵּא[2] הַמֶּלֶךְ" (מלכים ב' כ"ג י"ג).

ועל כרחך לא יאשיה ביטל עבודה זרה זו, שהרי היו לפניו מלכים צדיקים כאסא ויהושפט, ובוודאי הם ביערום.

אלא מאחר שביער כל עבודה זרה שהיתה קיימת בימיו, [שנעשית אחר מות יהושפט], תלו לו לשבח כל ביטול עבודות זרות שמעולם, [שכן אם היו קיימות היה מבטל גם אותן].

ומעתה יש להקיש את שלמה הנזכר בכתוב הזה ליאשיה, ללמד, שכשם שיאשיה לא עשה דבר זה בעצמו, ותלה בו הכתוב לשבח, כך שלמה לא עשה דבר זה בעצמו, ותלה בו הכתוב לגנאי, משום שלא מיחה בנשיו.

ומה שנאמר "וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה הָרַע בְּעֵינֵי ה' וְלֹא מִלֵּא אַחֲרֵי ה' כְּדָוִד אָבִיו" (מלכים א' י"א ו').

מפני שהיה לו למחות בנשיו, ולא מיחה, מעלה עליו הכתוב כאילו חטא.

רע מאוד לשלמה שנאמר בו ויעש הרע

אמר רב יהודה אמר שמואל, **נוח לו לאותו צדיק** [=שלמה], **שיהא שמש לדבר אחר**, כלומר שמש לחטוב עצים ולשאוב מים בשכר לעבודה זרה, **ואל יכתב בו "ויעש הרע בעיני ה'"**, ללמדך, שקשה התוכחה במי שבידו לימחות.

בשעה שנשא שלמה את בת פרעה

א. אמר רב יהודה אמר שמואל, בשעה שנשא שלמה את בת פרעה, **הכניסה לו אלף מיני זמר, ואמרה לו, כך עושין לעבודה זרה פלונית**, וכך עושים לעבודה זרה פלונית, **ולא מיחה בה**.

ב. אמר רב יהודה אמר שמואל, בשעה שנשא שלמה את בת פרעה, **ירד גבריאל, ונעץ קנה בים, ועלה בו שירטון** [=חול ורפש וטיט שהים גורש], והלך וגדל עד שלבסוף נבנה עליו כרך גדול של רומי [שהוא מיצר לישראל].

אותו היום שהכניס ירבעם שני עגלי זהב

במתניתא תנא, אותו היום שהכניס ירבעם שני עגלי זהב, אחד בבית אל, ואחד בדן, **נבנה באותו שירטון, צריף אחד** [=כוך קטן של ציידין, שעושין מן קנים ומן ערבה], **ומאז נתוספו בתים על בתים**.

וזהו איטליאה של יון, [איטליאה, שם העיר, והיא ממדינת יון, וכשנטלה רומי מלכות יוונים, לכדוהו ונהפך להם].

חטא <u>יאשיהו</u>

נאמר על יאשיה המלך, "וְכָמֹהוּ לֹא הָיָה לְפָנָיו מֶלֶךְ אֲשֶׁר שָׁב אֶל ה' בְּכָל לְבָבוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ וּבְכָל מְאֹדוֹ כְּכֹל תּוֹרַת מֹשֶׁה וְאַחֲרָיו לֹא קָם כָּמֹהוּ" (מלכים ב' כ"ג כ"ה).

ומתוך כך שנאמר בו ששב אל ה' משמע שמתחילה חטא ולאחר מכן חזר בתשובה ונחלקו חכמים בדבר.

א. לדברי רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כל האומר יאשיהו חטא, אינו אלא טועה.

שנאמר, "בֶּן שְׁמֹנֶה שָׁנָה יֹאשִׁיָּהוּ בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשִׁים וְאַחַת שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִַם וְשֵׁם אִמּוֹ יְדִידָה בַּת עֲדָיָה מִבָּצְקַת. **וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה' וַיֵּלֶךְ בְּכָל דֶּרֶךְ דָּוִד אָבִיו** וְלֹא סָר יָמִין וּשְׂמֹאול" (מלכים ב' כ"ב א'-ב').

ומה אני מקיים "וְכָמֹהוּ לֹא הָיָה לְפָנָיו מֶלֶךְ **אֲשֶׁר שָׁב אֶל ה'**"?

שכל דין שדן מבן שמנה [שישב על כסא מלכותו], **עד שמנה עשרה, החזירן להן**.

שכשהיה יאשיה בן שמונה עשרה[3] מצא חלקיה את הספר, ועיין יאשיה ודקדק בתורה ובדיניה בכתב ובעל פה, והבין שמא טעה בדין.

שמא תאמר, נטל מזה שזיכה אותו תחילה ונתן לזה שזיכה אותו כעת, תלמוד לומר, "וּבְכָל מְאֹדוֹ", מלמד שנתן להם משלו.

ב. ולדעת רב, מתחילה חטא יאשיה, ואחר כך חזר בתשובה, ואין לך גדול בבעלי תשובה יותר מיאשיהו בדורו.

גדול בבעלי תשובה

א. לדברי רב, אין לך גדול בבעלי תשובה יותר מ**יאשיה** בדורו.

ב. ולדברי רב, אף בדורו היה אחד שאין לך גדול כמותו בבעלי תשובה.

- יש אומרים שהוא **אבא אביו של רבי ירמיה בר אבא**.

- **ויש אומרים** שהוא **אחוה אחיו של אבא הנ"ל**.

ג. ולדברי רבי יוסף, אף בדורו היה אחד שאין לך גדול כמותו בבעלי תשובה, והוא **עוקבן בר נחמיה ריש גלותא**.

שנתן עיניו באשה אחת, והעלה לבו טינא, ונפל בחולי, ואשת איש היתה, לימים נצרכה ללוות ממנו, ומתוך דוחקה, נתרצית לו, וכבש יצרו, ופטרה לשלום, ונתרפא, וכשהיה יוצא לשוק, היה נר דולק בראשו, ועל שם האור הזה כתבו לו, "לדזיו ליה כו'". [עיין מסכת סנהדרין דף ל"א].

והוא הנקרא גם נתן דצוציתא. ואמר רב יוסף, שהיה יושב בשעת הדרשא, ונימנם, וראה בחלומו שהמלאך פושט ידו, ומקבל תשובתו, ולכן נקרא בשם נתן דצוציתא.

- י"מ שנקרא כן, על שם ניצוצות האש, שהמלאך פשט את ידו וקיבל תשובתו.

- וי"מ שנקרא כן על שאחזו המלאך בציצית ראשו.

סליק פרק במה בהמה

[1] בגמרא הגרסא "הר המשחה". ובספר מלכים פירש רש"י, שהר המשחית הוא הר המשחה, אלא מאחר שנזכר כאן לגנאי של עבודה זרה שינו שמו לגנאי. ומכל מקום הר זה הוא הר הזיתים, ונקרא שמו הר המשחה, מלשון שמן, ששמן מתורגם משחא.

[2] שם אותם מקום טומאה, להשליך שם נבלות וכל טומאה, להרחיק העבודה זרה מלב העם. [רד"ק].

[3] י"מ שהכוונה לשנת שמונה עשרה למלכותו, שהיה אז בן עשרים ושש שנה. [ע' מהרש"א ח"א].

פרק ששי במה אשה

דף נז

דיני פרק זה

כבר נתבאר בתחילת המסכת, שהמוציא בשבת איזה חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים, הרי זה חייב [חטאת או כרת או סקילה], וזוהי מלאכת הוצאה האסורה בשבת.

ומתולדות המלאכה הזו, הכנסת החפץ מרשות הרבים לרשות היחיד, והעברת החפץ ארבע אמות ברשות הרבים. ודין התולדות כדין האב.

אכן, כל זה בדבר שאדם נושא עליו, ואינו בטל לאדם, ולכן נחשב כמשא אצלו, שכך היתה ההוצאה במשכן, שהיו מביאים מביתם את התרומות למלאכת המשכן.

אבל כל לבוש וכל תכשיט שעל גבי האדם, הרי זה בטל לו, ואינו חייב על הוצאתו.

ויש דברים שאף שהם נחשבים כמלבוש או תכשיט, ואין חייבים על הוצאתם, מכל מקום, חששו בהם חכמים, שמא מאיזו סיבה יסירם האדם מעליו, ויטלם בידו, ויבוא בכך לידי העברתם ארבע אמות ברשות הרבים, ולכן אסרו חכמים לצאת בהם בשבת.

וי"א שרוב הדברים הללו, מאחר שאסרו חכמים לצאת בהם, אסרו ללבוש אותם גם ברשות היחיד, כדי שלא יבואו לצאת בהם לרשות הרבים.

ובפרק זה יתבאר בעזה"י אלו דברים שהאדם רגיל לצאת בהם נחשבים כמשא, וחייב על הוצאתם. ואלו דברים אינם נחשבים כמשא, אבל חכמים אסרו לצאת בהם. ואלו דברים מותר לצאת בהם.

טבילת בנות בחוטים שבראשיהן

לדעת תנא קמא [במסכת מקוואות] וכן לדעת משנתנו, **כשהאשה קולעת שערה בכל אחד משלושת הדברים הללו**: (א) **חוטי צמר**. (ב) **וחוטי פשתן**. (ג) **ורצועות**. **הרי אלו מהודקים על השער היטב, באופן שאין אפשרות למים להיכנס ביניהם לבין השער, ולכן הם חוצצים בטבילה**.

ולפיכך, כשהאשה באה לטבול, תחילה עליה להרפות את הקשר, כדי שהמים יוכלו להיכנס. [ודעת תנא קמא בעניין חוטי שער, תתבאר בעזה"י להלן].

ולדעת רבי יהודה, (א) **חוטי צמר**. (ד) **וחוטי שער**. **אינם חוצצים**. כי גם כשקושרים אותם על השער בחוזקה, אינם מהודקים בו עד כדי כך שלא יכנסו ביניהם מים.

ולכן האשה רשאית לטבול בהם, אף כשהם קשורים בקליעת ראשה בחזקה.

ולדברי רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל, אף על פי ש**בחוטי שער**, רבי יהודה לבדו מתיר לטבול בהם בלא להרפות את הקשר, וחכמים חולקים עליו, ואומרים שגם בחוטי שער אין לטבול, מכל מקום בזה **הלכה כרבי יהודה**.

ולכן מותר לטבול בחוטי שער אף בלא להרפות את הקשר.

ולדברי רב נחמן אמר שמואל, **בחוטי שער לא נחלקו** חכמים ורבי יהודה, **והכל מודים שאינם חוצצים** בטבילה אף כשהם קשורים על קליעת השער בחוזק.

ולכן טובלים בהם בלא להרפות את הקשר. [וכן משמע בברייתא ובמשנה].

טבילת בנות בתיכי חלילתא שבראשיהן

תיכי חלילתא, הם שרשרות העשויות מטבעות קטנות של חוטים, חלולות ועגולות.

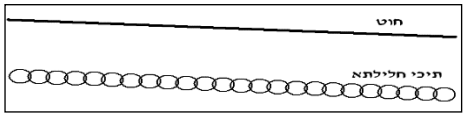

ותיכי חלילתא זה, **אף כשהוא נעשה מצמר ופשתן**, אי אפשר לדוחקו על השער בחזקה, **והמים נכנסים בו**, **ואינו חוצץ**, ולפיכך האשה טובלת בו בלא להרפות את הקשר.

- **ולפי פירוש רש"י**, הטבילה עולה לאשה, **גם כשהתיכי מלוכלך בטיט**, אף על פי שכשהוא מלוכלך הנשים מקפידות להסירו קודם הטבילה, שלא תתלכלכנה מהטיט שבו, כי מכל מקום המים נכנסים בו.

- **ולפי פירוש רבותיו של רש"י**, **ללשון שני בגמרא**, **כשהתיכי מלוכלך**, מאחר שהנשים מקפידות להסירו קודם הטבילה, אם ארע שלא הסירו אותו, **הרי זה חוצץ**, דקיימא לן רובו ומקפיד עליו חוצץ[1].

טבילת בנות בחוטים שעל צואריהן

נתבאר שלדעת תנא קמא **חוטי צמר וחוטי פשתן** הנקשרים על גבי קליעת השער, נצמדים בשער היטב, וחוצצים בטבילה.

ואמנם אם היו קושרים חוטים אלו על הצואר באותו אופן שבו קושרים אותם בקליעת השער, ודאי היו חוצצים, שהרי אם על גבי שער שהוא קשה, הם נצמדים היטב, כל שכן שעל גבי הצואר, שהוא רך, שהם נצמדים היטב.

ומכל מקום לדברי רב הונא, חוטים אלו, **כשהם נקשרים בצואר**, **אינם חוצצים**, וביאר רב יוסף שהסיבה לכך, **כי לעולם אין קושרים אותם בצואר בחוזק**, **לפי שאין אשה חונקת את עצמה**.

לצאת בשבת בחוטים שבראש

החוטים שהאשה קושרת בהן קליעת שערה, נחשבים כמלבוש וכתכשיט, **ומדין תורה מותרות לצאת בהן בשבת לרשות הרבים**.

אולם מאחר שאינן יכולות לטבול בחוטי צמר ובחוטי פשתן וברצועות **כשהם קשורים בראשן בחזקה**, **ועליהן להתירם** תחילה, **חששו חכמים**, **שמא תזדמן להן טבילת מצווה בשבת**, **וכשירדו לטבול**, **יתירו** אותם מראשיהן, **וכשיהיו בידיהן**, **ילכו עימהם ארבע אמות ברשות הרבים**, ונמצאות מחללות שבת.

ולכן אסרו חכמים לצאת בהן בשבת, **אף כשהם קשורים בקליעת השער**[2].

ובדף ס"ה יתבאר בעזה"י שיש מפרשים, שדווקא גדולות אסורות לצאת בהן, אבל קטנות מותרות, שאצלן הטבילה אינה שכיחה. ויש מפרשים, שגם הקטנות אסורות לצאת בהן.

וכל המבואר עד עתה, שהאשה אינה יוצאת בשבת

---

[1] וקשיא לי בגוה טובא. חדא, דכי איתמר ההוא, במידי דמיהדק איתמר, ואשמעינן דאף על גב דלא עיילי ביה מיא, כיון דלא קפיד עליה, חשיב כגופיה, ובטל לגבי שערו. אבל במידי דלא מיהדק, ועיילי ביה מיא, מאי חוצץ איכא למימר, הא לאו חוצץ הוא. ואי אתית למימר דההוא חוצץ דהתם לא דק בלישניה, ומיהו כל מידי דקפיד עלייהו אסור, היכי אמרינן הכא האי נמי אריג הוא ומותר, כיון דפשיטא לן דהיכא דמיטנפי מקפד קפדן, על כרחיך חייץ, דהא רב הונא בריה דרב יהושע אהלכה למשה מסיני לא אתא לאיפלוגי. [רש"י].

[2] ואף בחצר אסור לצאת בהם, שמא תרגילם ברשות הרבים, וחדא גזירה היא דגזור בהם, שלא תתקשט בהם בשבת כלל. וכן הוא בשאר דברים חוץ מכבול שלא אסרו אותו אלא ביציאה לרשות הרבים [ע"פ רש"י].

בחוטים שבקליעת ראשה, שמא תתירם מראשה כדי לטבול, הוא כפירוש רש"י.

ור"י מפרש, שהדינים הללו אמורים בחוטים שקושרת בשערה שלא בקליעת ראשה. אבל חוטים הנתונים בקליעת השער, יוצאה בהם, ואין לחוש שמא תתירם כדי לטבול, כי אסור להתיר קליעת הראש בשבת, שכן בפרק המצניע מבואר, שיש לכל הפחות איסור שבות בגודלת, וסברא הוא, שכמו שיש איסור בעשיית הקליעה, כך יש איסור בסתירת הקליעה.

לא אסרו לאשה לצאת בבגדים בשבת

נתבאר שמאחר שהאשה מסירה מראשה את קליעת שערה לצורך טבילה אסור לאשה לצאת בהם בשבת שמא תצטרך לטבול ותסיר אותם מראשה ותעביר אותם כך בידה ארבע אמות ברשת הרבים.

ואין לומר, שמחמת הטעם הזה, תהא אשה אסורה לצאת בשבת בבגדיה, שהרי היא פושטת את בגדיה מעליה בשעת הטבילה, ואם כן נחוש שמא תוליך את הבגדים בידה.

והסיבה שאין לומר כן, **כי דברים שהם עיקר מלבוש, אפילו בחול אין דרך ללכת כלל ממקומו עד שילבישם, ורק בדברים קטנים יש לחוש, שאין מקפיד אם אינם עליו, ורגילות הוא בחול כשמתירם, פעמים נושאם בידו עד ביתו**.

להתיר ולקשור ברשות הרבים דבר שמותר לצאת בו

נראה לר"י, שדוקא דברים שרגילות להסירם כדי להראותם, או משום חציצה, או משום קפידא, גזרו שלא לצאת בהם, שמא כשיסיר, ישכח שהוא שבת, ויבוא להוליכם כך ברשות הרבים.

אבל **דברים שמותר לצאת בהם, שאין רגילות להסירם, מותר לקשור ולהתיר ברשות הרבים, ואין לחוש לכלום**, שכן אם יהא זכור שבת בשעת התרה, לא יבוא להוליכו, ואם לא יהיה זכור שבת, אפילו נאסר להתיר ולהסיר לא יועיל.

לצאת בשבת בתיכי חלילתא שבראש

תיכי חלילתא, **מאחר שאינו חוצץ בטבילה**, כפי שנתבאר לעיל, **ואין האשה צריכה להרפות את הקשר מראשה כדי לטבול**, אין לחוש שמא כשתזדמן לה טבילת מצווה בשבת, תתיר את הקשר, ותוליך את התיכי בידה ארבע אמות ברשות הרבים, ולכן **מותר לצאת בו בשבת** [=כל שהוא אריג לא גזרו בו].

לדעת רב הונא בריה דרב יהושע בלשון ראשון, כן הדין, **בין כשהתיכי נקי, ובין כשהוא מלוכלך בטיט**, כי בכל אופן אינו חוצץ בטבילה, ומאחר שאינה צריכה להסירו כדי להכשיר את טבילתה, לא גזרו חכמים שלא תצא בו בשבת.

ולדעת רב הונא בריה דרב יהושע בלשון שני, אף שלצאת ידי טבילה בכל אופן אינה צריכה להסיר את התיכי מראשה, מכל מקום, **כשהוא מלוכלך בטיט, היא מקפידה להסירו, שלא תתלכלך מהטיט**.

ומאחר שבפועל היא רגילה להסירו, כשהוא מלוכלך, יש לחוש לכך, שאם תצא בו בשבת לטבול, תתיר אותו מראשה, ותלך עמו בידה ארבע אמות ברשות הרבים.

ולכן כשהוא מלוכלך, **אסרו חכמים לצאת בו לרשות הרבים, אף כשהוא בראשה**.

ולפירוש רבותיו של רש"י, לדעה זו, כשהתיכי מלוכלך בטיט, מאחר שמקפידה להסירו, הרי זה חוצץ אף על פי שהמים נכנסים בו, ולכן מחויבת להסירו כדי לטבול, ולכן אסרו חכמים שתצא בו בשבת.

לצאת בשבת בחבקים שבצואר

נתבאר, **שכל דבר המהודק לשער או לגוף בחזקה**, עד שאינו מאפשר כניסת מים, ולכן צריך להתירו כדי שלא יחצוץ בטבילה, **אין יוצאים בו בשבת**.

ובכלל זה חבקים שבצואר הבנות, [מעין סינר שקושרות בחזקה בצוארם], והוא הנקרא קטלא[1].

ואף שכבר נתבאר, שחוטים אינן רגילות לקשור על צוארם בחזקה, כדי שלא לחנוק עצמם. בגד זה **רגילות לקשור בחזקה**, כי כשעושות כן, בשר צוארם בולט, והן נראות בעלות בשר [=שמנות], ודבר זה היה להן לנוי. ובגד זה אינו חונק אותן, כי יש לו רצועה חלקה ורחבה, ואינו כחוט דק, שכשהוא נקשר בחזקה הוא חונק[2].

לצאת בשבת בחוטים שבאזנים

מבואר בברייתא [ויש ימפרשים שכן מבואר גם במשנה בדף ס"ה], ש**הבנות יוצאות בחוטים שנותנים באוזניהם**, שלא יסתם הנקב.

ואין לחוש לכך שישלפום בשבת מאוזניהם, להראות לחברותיהן, ויעבירום ארבע אמות ברשות הרבים, כי אין בדבר שום נוי[3].

וכמו כן אין חשש שיסירום כדי לטבול, כי אין החוטים חוצצים בטבילה.

לצאת בשבת בטוטפת ובסרביטין

הטוטפת והסרביטין הם תכשיטי נשים הנתונים על ראשיהן, הטוטפת נתונה על המצח מאוזן לאוזן, והסרביטין נותנים על הראש, ויורדים משני הצדדים על הלחיים.

עניות עושות אותם של מיני צבעונים [=חוטים צבועים]. ועשירות עושות אותם של כסף ושל זהב.

ודברים אלו הם תכשיטי נשים ואינם משא, **ולפיכך מדין תורה הנשים מותרות לצאת בהן לרשות הרבים**.

אולם כשניתן לטלם מהראש, חששו חכמים, שמא יסירום הנשים מראשיהן, כדי **להראותם** לחברותיהן, **ובתוך כך יוליכום ארבע אמות** ברשות הרבים, **ולכן אסרו לצאת בהם בשבת**.

ורק כשהם תפורים בסבכה שבראשיהן, מותרות לצאת בהם, כי הסבכה היא כיסוי הראש, ולא יסירוה ברשות הרבים, שלא לגלות את ראשן, ומאחר שאת הסבכה לא יסירו, גם את הטוטפת והסרבוטין שתפורים בה לא יוכלו להסיר, ואם כן אין לחוש שיטלטלום ברשות הרבים.

ומתחילה רב יוסף היה סבור, שטוטפת היא חומרתא דקטיפתא [=קשר שעושים לרפואת קיטוף, כלומר כנגד עין הרע שלא ישלוט].

ואביי הקשה על כך, אם כן מדוע נאמר שבכל אופן אין יוצאים בה, הלא ראוי שיהא דינה כדין קמיע, ולעניין קמיע מבואר, שאם הוא מומחה, שריפא שלוש פעמים, יוצאים בו בשבת.

כבול

שני דברים קרויים כבול. (א) כיפה של צמר שהנשים נותנות תחת השבכה המכסה את ראשן.

---

[1] בגד חשוב לתלות בצוארה כנגד לבה, שלא יפול מה שהיא אוכלת על בגדיה, ויש לו מקום שנצים, כעין שעושים למכנסים, [=לולאות שהחגורה עוברת בהן], ותוחב בו רצועה רחבה, ומוללתו סביב הרצועה, שהבגד רחב הרבה, וקושרת הרצועה סביב צוארה, וחונקת עצמה בחוזק, כדי שתהא בשרה בולטת, ותראה בעלת בשר, ומתוך שהרצועה חלקה ורחבה אינה מזיקתה. [רש"י].

[2] תימה, דמשמע דקטלא טעמא משום חציצה, ואם כן אמאי תני במתניתין בסיפא, בהדי חוטי צמר ברישא הוה ליה למיתנייה. ואומר רשב"א, דקטלא נמי דבר של נוי הוא, ויש לחוש דילמא שליף ומחויא, ומיירי מתניתין ברפוי, דליכא חציצה, ולכך אין לאוסרו אלא משום תכשיט, אבל ברייתא דהכא איירי במיהדק, דליכא למיחש דילמא שלפא, שאינה מסירה, לפי שלא תראה בעלת בשר. [תוס'].

[3] ובדף ס"ה מבואר, שאם החוטים צבעונים, יש לחוש שיסירום, ואסורות לצאת בהן.

(ב) חותם שעושים לעבד בכסותו לסימן הוכחה שהוא עבד[1].

ומדין תורה שני הדברים הללו נחשבים כבגד ותכשיט, ומותר לצאת בהן לרשות הרבים, ולהלן יתבאר בעזה"י האם חכמים אסרו זאת.

לצאת בשבת בכיפה של צמר

לדעת שמואל, האשה יוצאת בשבת בכיפה של צמר הנתונה תחת הסבכה, ואין לחוש לכך שתשלוף אותה ממקומה, להראותה לחברותיה, כי אם תעשה זאת יתגלו שערותיה. ואין זה כבול הנזכר במשנתנו.

ולדעת רבי אבהו, אין האשה **יוצאת** בשבת בכיפה של צמר הנתונה תחת הסבכה, כי יש לחוש שמא תכניס ידה תחת הסבכה, בלא לגלות את ראשה, ותוציא את הכיפה הזו, להראותה לחברותיה, ובתוך כך תעבירה ארבע אמות ברשות הרבים.

ומכל מקום, דבר זה לא החמירו בו חכמים כשאר דברים שאסרו לצאת בהם בשבת, ולא אסרו אותו אלא לצאת בו **לרשות הרבים**, אבל ברשות היחיד מותר ללובשו[2].

ולדעת רבי אבהו, זהו הכבול הנזכר במשנתנו.

ומכל מקום גם לדברי רבי אבהו, זאת דעת משנתנו ודעת תנא קמא בברייתא. אבל רבי שמעון בן אלעזר חולק, ואומר, שהאשה יוצאת בשבת בכבול אף לרשות הרבים.

לצאת בשבת בחותם של עבד

לדברי הכל, [בין לדעת רבי אבהו, ובין לדעת שמואל], **אין העבד יוצא בשבת לרשות הרבים בחותם שעושים לו, לסימן הוכחה שהוא עבד**.

ולדעת שמואל, זהו הכבול הנזכר במשנתנו[3].

ובדף נ"ח יתבאר בעזה"י באלו אופנים לדעת שמואל אין העבד יוצא בכבול, ובאלו אופנים הוא יוצא בו.

דברים שנאמרו באיסטמא

לאחר שהאשה קולעת שערה ומכסה אותו, יש שערות קטנות שיוצאות חוץ לקישוריה, והן נקראות פרוחי, על שמפריחות ויוצאות לחוץ.

ואיסטמא הנקראת בזיוני או כליא פרוחי, היא **מצנפת קטנה שניתנת על הראש, ומכניסה כל קצות השערות** האלה **תחת קישוריה**. ועל גביה נותנים את הסבכה.

ובערוך פירש, שאיסטמא היא חתיכה של בגד מוזהב, וקבועים בה אבנים טובות ומרגליות[4].

ולדעת תנא קמא בברייתא, **שלושה דברים נאמרו באיסטמא**:

א. אין בה משום כלאים.

רש"י מפרש, שהסיבה שאין באיסטמא איסור כלאים, **כי אינה עשויה מחוטים טוויים**, אלא מלבדים, ולא נאמר איסור כלאים, אלא בבגד שעשוי מחוטים טוויים.

וריב"א אומר, שמשום כך אין להתיר, שהרי שנינו הלבדים אסורין [מדרבנן] מפני שהן שועין, והסיבה שאין באיסטמא משום כלאים, **כי האיסטמא דבר קשה הוא**, ובדבר קשה לא אסרו חכמים משום כלאים[5].

ב. אינה מטמאה בנגעים.

רש"י מפרש, שמאותה סיבה שאין באיסטמא איסור כלאים, אינה מטמאה בנגעים, כי בעניין נגעים נאמר "בגד", ולמדו מפרשת כלאים, שאין בגד אלא מה שהוא טווי[6].

ג. אין יוצאים בה לרשות הרבים.

כי יש לחוש **שמא** תכניס ידה תחת הסבכה, בלא לגלות את ראשה, **ותוציא את האיסטמא** הזו, **להראותה לחברותיה**, ובתוך כך תעבירה ארבע אמות ברשות הרבים.

דף נח

ומשום רבי שמעון אמרו דבר נוסף:

ד. אף אין בה משום עטרות כלות.

ואף שאחר החורבן גזרו, שלא תצא כלה בעטרות כלות, משום צער, מותר לצאת באיסטמא, שאינה נחשבת כעטרה.

לצאת בכבלא דעבדא

א. כבלא דעבדא שעשה העבד לעצמו.

כשהעבד עושה לעצמו חותם, להראות שהוא עבד, מאחר שלא עשה זאת בציווי רבו, אינו ירא ממנו להסירו לפעמים.

ולכן, **בין כשהוא תלוי בצוארו, ובין כשהוא תפור בכסותו, אסור לצאת בו בשבת**.

כשהוא תלוי בצוארו אסרו לצאת בו משום שיש לחוש שיסירנו מעליו כשלא ירצה להיראות עבד ובכך יטלטלנו מרשות הרבים.

וכשהוא תפור בכסותו, אסרו לצאת בו, משום שיש לחוש שיקפל את בגדו על גבי מקום החותם, להסתירו, כשלא ירצה להיראות עבד, וכל הנותן עליו בגד שלא כדרך מלבוש, הרי זה משא, ומתחייב על הוצאתו.

ואין חילוק בטעמים הללו, **בין חותם של טיט לבין חותם של מתכת**, שכן בכל אופן יש לחוש לדברים הללו.

ולדעת שמואל, כבול זה שעשה העבד לעצמו, הוא

---

[1] כן משמע מתוך פירוש רש"י בתחילת הסוגיה, שלדעת האומרים שמשנתנו מדברת בכבלא דעבדא, הכוונה לחותם שעושים בכסותו. אולם במסקנת הסוגיה, מתוך דברי שמואל, שהוא מעמיד את המשנה בכבלא דעבדא, משמע שמשנתנו מדברת בחותם שעושים בצוארו. ויל"ע בדבר.

[2] וכל הנזכרים למעלה, אסורים אף לחצר, שמא תרגילם ברשות הרבים, וחדא גזירה היא דגזור בהם, שלא תתקשט בהם בשבת כלל. ובכבול התירו כדמפרש לקמן בפרקין, שלא לאסור את כל תכשיטיה ותתגנה על בעלה. [רש"י].

[3] ואם תאמר, אי כבלא דעבדא תנן, אמאי שרי בחצר טפי משאר דברים ... ויש לומר, דכבלא דעבדא שרי, כדי לעשות בו קורת רוח לרבו, שאם היה כל היום בלא כבול, אפילו בחצר, בדבר מועט שיעשה העבד כנגד רבו, סבור רבו שדעתו למרוד בו, ואתי לידי קטטה. [תוס'].

[4] ולפי זה ניחא, דמטמא במת ושרצים כשאר תכשיט, אבל בנגעים לא, שאין הבגד עיקר, כי אם הזהב ואבנים טובות, ומהאי טעמא נמי אין בה משום כלאים. [תוס'].

[5] **ואומר רבינו תם, שדבר שהוא שוע טווי ונוז ובדרך מלבוש והעלאה, שאסור מן התורה, אין חילוק בין רך לקשה**, שבכל ענין אסור מן התורה. **אבל בכלאים דרבנן**, כגון לבדים שאינם אלא שוע, **מותר כשהם קשים אפילו ללבוש**, כיון שאין בהם כלאים אלא מדרבנן. ובגדי כהונה, גם כן, כיון שכל כלאים מותר מהתורה להציע תחתיהן, ואין הדבר אסור אלא מדברי חכמים, בגדי כהונה שהם קשים, מותר להציע תחתיהם אפילו מדרבנן, שבקשים לא גזרו רבנן כלל. ובדבר רך, במקום שלא שכיח שיכרך סביבו, גם כן מותר להציעו תחתיך, כגון מרדעת החמור, וכרים וכסתות. ועל אותן קוטש פורפונטש [=מין בגד שמחברים שני חתיכות בד, וממלאים ביניהם דברים מחממים], השיב רבינו יצחק, שאם יש בתוכן בלאי בגדים של צמר ושל פשתן, ונתחב בהן המחט שתי תפירות, דאסורין בהעלאה, אפילו חוט התפירה של קנבוס או של משי, שלא התירו כרים וכסתות אלא בהצעה, אבל בהעלאה לא. אבל אם אין בתוכן רק גיזי צמר, יכול להיות דמותר אף בהעלאה, שאין חוט התפירה מחברן לבגד כלל, אלא שמחבר ומקרב שני הבגדים של פשתן שהן כסוי הקוטש משני צדדין, ומתוך כך מתהדק הצמר שבינתים, ואין זה חיבור כחיבור אריג או תפירה או קשירת חבלים דבמה בהמה. [תוס'].

[6] קשה לר"י, מאי איריא בנגעים, אפילו במת ושרץ לא מטמא, דבעינן טווי ואריג כדאמר לקמן. ואומר ר"י, דמטמא במת ושרצים מקל וחומר דפכין קטנים, שטהורין בזב, וטמאים במת ושרץ, איסטמא שטמא בזב, דשייך בה מדרס, כמו בכפה דאמר, כפה שנתנתו לספר תורה טהור מן המדרס, אינו דין שיטמא במת ושרץ. [תוס'].

הכבול הנזכר במשנתנו, שאין יוצאים בו לרשות הרבים[1].

ב. כבלא דעבדא שעשה הרב לעבדו.

כשהאדון עשה לעבדו חותם של טיט, שיהא תלוי בצווארו, לסימן שהוא עבד, **העבד רשאי לצאת בו בשבת.**

שכן, מאחר שרבו עשה לו את החותם, העבד ירא להסירו מעליו, ולא יבוא להסתירו ולטלטלו בידו.

ואפילו אם ישבר החותם, לא יביאנו העבד בידו, כי הטיט אינו שווה כלום ולא ישתמשו בו פעם נוספת. ואף מחמת אימת רבו לא יביאנו בידו, כי בכך שהוא בידו אינו סימן עבדות, ולא יועיל בכך לשכך חמת רבו.

וכשהאדון עשה לעבדו חותם של טיט בכסותו, לסימן שהוא עבד, **העבד אסור לצאת בו בשבת**, כי יש לחוש שמא ישבר החותם, ומחמת יראתו מרבו, שיהיה סבור שהוא נטלו מדעת, להראות בשוק שהוא בן חורין, יקפל העבד את בגדו על מקום החותם, שלא יראה שנפל[2], וכל הנותן עליו בגד שלא כדרך מלבוש, הרי זה משא, ומתחייב על הוצאתו.

וכל זה בחותם של טיט, אבל כשהאדון עשה לעבד חותם של מתכת, אין העבד יוצא בו בשבת, בין כשהוא בכסותו[3] ובין כשהוא בצוארו.

כי יש לחוש שיפסק החותם, ומאחר שהוא של מתכת והוא חשוב, מקפיד עליו רבו לתקנו ולהשתמש בו פעם נוספת, ויש לחוש שהעבד יביאנו ובכך יטלטלו מרשות הרבים.

	בשל טיט		בשל מתכת	
	בצוארו	בכסותו	בצוארו	בכסותו
עשה לעצמו	אסור שמא יטלנו בידו, להסתיר עבדותו.	אסור שמא יכסנו בכסותו, להסתיר עבדותו.	אסור שמא יטלנו בידו, להסתיר עבדותו.	אסור שמא יכסנו בכסותו, להסתיר עבדותו.
עשה לו רבו	מותר כי לא ישירנו. ואם לא יביאנו.	אסור שמא ישבר, ויכסה את המקום בכסותו, שלא יראה רבו.	אסור כי אם ישבר, יביאנו לרבו.	אסור כי אם ישבר, יביאנו לרבו.

היוצא בטלית מקופלת ומונחת לו על כתפיו בשבת

אמר רב יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן, היוצא בטלית מקופלת ומונחת לו על כתפיו בשבת, **חייב חטאת**, שאין הבגד נחשב כתכשיט ובטל לבעליו, אלא בזמן שלובשו דרך מלבוש.

יציאת החכמים בטלית שיש בה חותם

החכמים היו עושים חותמות לטליתות שלהם, כעין עבדים, **להראות שהם כפופים לריש גלותא.**

ואמר שמואל לרב חיננא בר שילא, כל שאר החכמים **אסורים לצאת בשבת בטלית שיש בה חותם**, **שמא ישבר**, ומחמת יראתם מבית ריש גלותא, יקפלו את הבגד על מקום החותם. ורק לך מותר לצאת בטלית שיש בה חותם, כי עליך בית ריש גלותא אינם מקפידים אם תצא בלא חותם.

חותם של עבדות אינו מקבל טומאה

א. חותמות של מתכת.

אף ששאר כלי מתכות מקבלים טומאה, חותמות עבדות ממתכת, [בין הנעשים לתלות בצואר ובין הנעשים לחבר בבגד], **אינם מקבלים טומאה**, **כי אינם נעשים לנוי אלא לגנאי** ולפיכך אינם נחשבים כתכשיט, **ואינם** נחשבים כלי כי אינם **תשמיש לשום דבר.**

ב. חותמות של טיט.

חותמות עבדות של טיט [בין הנעשים לתלות בצואר ובין הנעשים לחבר בבגד] **אינם מקבלים טומאה מטעם נוסף.**

משום שהם נחשבים כאדמה, [שכל שלא נצרף בכבשן להיות חרס נחשב אדמה].

וכל שנחשב כאדמה, אפילו אם היה כלי תשמיש, אינו מקבל טומאה, כמו ששנינו, כלי אבנים, כלי גללים [=צפיעי בקר שעשה מהן כלי] וכלי אדמה, אין מקבלים טומאה, לא מדברי תורה, ולא מדברי סופרים.

לצאת בזוג בשבת

א. עבד.

העבד **אינו יוצא בשבת בזוג שתלוי בצווארו, שמא יפסק** ויביאנו בידו.

וכשהוא ארוג[4] בבגדו, רשאי לצאת בו בשבת, ואין לחוש לכך **שיפסק**, שכל שהוא ארוג לא גזרו בו[5].

ב. בהמה.

בהמה **אינה יוצאת בשבת, לא בזוג שבצוארה, ולא בזוג שבכסותה**[6].

כי כשהיא יוצאת בזוג, הרי זה **נראה כמוליכה לשוק למכור**, [כפי שנתבאר לעיל בדף נ"ד].

יציאת בהמה בחותם

מבואר בברייתא, שבהמה **אינה יוצאת בשבת, לא בחותם שבצוארה, ולא בחותם שבכסותה.**

ולא נתבאר אם הסיבה לכך כי נראה כהולך לשוק למכור, או כי יש לחוש שיפסק ויביאנו בידו.

עוד מבואר בברייתא, ש**חותם של בהמה אינו מקבל טומאה.**

הזוג לעניין טומאה

הזוג [=פעמון] אינו כלי העשוי להכניס לתוכו, ומכל מקום **כשהוא ממתכת**, הוא **מקבל טומאה משני טעמים.**

א. משום שהוא תכשיט.

כשהזוג נעשה לשם נוי אדם, הרי זה מקבל טומאה אף כשאין בו עינבל 🔔 ואינו משמיע קול, כפי שנתבאר [בדף נ"ב בעניין טבעות אדם], שתכשיט מתכת הוא דבר המקבל טומאה, אף שאינו משמש אלא לנוי בלבד.

וזהו ששנינו, שהזוג [=פעמון] שבצואר העבד,

---

[1] קשה לרשב"א, אמאי שריא מתניתין בדעבד איהו לנפשיה בחצר, כיון דליכא קפידא דרבו. ויש לומר דאיכא קצת קפידא, אבל לא כל כך כמו בעבד ליה רביה. [תוס'].

[2] דניחא ליה טפי שיהיה מקופל, משיראה רבו שנפסק לגמרי, ויסבור שבמזיד פסקו למרוד בו. [תוס'].

[3] ואם תאמר, כמו שזוג מדובר בארוג [כמבואר להלן], כך חותם שבכסותו מדובר בארוג, ואם כן למה אסור, [הלא כל שהוא ארוג לא גזרו כמבואר להלן]. ויש לומר, דזוג מותר לפי שדרך לאורגו בבגד, שאין שום בגד שלא יהא ראוי לנוי ותכשיט כזה, ולא הטריחוהו לפוסקו מכל בגדים ולגנות הבגד, אבל חותם אין דרך לעשותו בכל הבגדים, שאינו יפוי הבגד, ולכך גזרו חכמים אפילו בארוג בכסותו, שיהא צריך לפוסקו, אטו היכא שאין ארוג. [תוס'].

[4] ואם תאמר, אדמפליג בין זוג שבצוארו לזוג שבכסותו, ליפלוג בזוג שבכסותו גופיה בין מחי ללא מחי. ויש לומר, דניחא ליה לאשמעינן דזוג שבצוארו אסור אפילו בחתיכת הבגד שסביב צוארו, ואינה יכולה ליפול אלא על ידי חתיכה. [תוס'].

[5] והא דתנן לקמן, בני מלכים יוצאין בזוגין וכל אדם אלא שדברו חכמים בהווה, אומר ר"י, דמיירי בזוגין יקרים, שיוצאין בהן בני מלכים, כגון של כסף ושל זהב, דליכא למיחש בהו דילמא מיפסיק, דמסתמא תקועין הן יפה בשלשלאות של כסף, והכא מיירי בזוג דעלמא, דומיא דזוג של בהמה. [תוס'].

[6] עושים לסוסים מעילים שלא יטנפו. [רש"י].

ושבכסות העבד, אף כשאין בתוכו ענבל, הרי זה מקבל טומאה.

וכשנעשה הזוג לנוי בהמה, אינו מקבל טומאה, שאין תכשיט לבהמה, [כלומר דבר הנעשה לנוי בהמה אינו נידון כתכשיט לקבל טומאה].

וזהו ששנינו, שהזוג [=פעמון] שבצואר בהמה, ושבכסות בהמה, כשאין בתוכו ענבל, אינו מקבל טומאה.

ב. משום שהוא משמיע קול.

כשיש בזוג ענבל ♘ שנעשה להשמיע בו קול[1], הרי זה מקבל טומאה מדין משמיע קול.

כמאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מנין למשמיע קול בכלי מתכות שהוא טמא, שנאמר, "כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהֵר אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַּמָּיִם" (במדבר ל"א כ"ג), אפילו דיבור, כלומר משמיע קול, יבא באש, כשאר כלי מתכות[2].

ובכלל זה :

(א) **זוג שעושים לבהמה, שהוא משמיע קול, להודיע לבעלים היכן היא.**

(ב) **זוג של מכתשת** שמפטמים בה סממנים שמקטירים לריח טוב, שצריך את קולו, כמבואר במסכת כריתות, שהקול יפה לבשמים.

(ג) **זוג של עריסה** של תינוק, שנעשה להשמיע קול לתינוק שיישן.

(ד) **זוג של מטפחות ספרים**, שכשנושאים אותם לבית הכנסת שהתינוקות של בית רבן קורין שם, מקשקשים בזוג, והתינוקות שומעים ובאים.

(ה) **זוג של מטפחות תינוקות**, שתולים בצוארם, ונעשה להשמיע להם קול.

זוג של דלת

נתבאר, שזוג הנעשה להשמיע קול, מקבל טומאה, [כגון זוג של בהמה, שיש בו ענבל, הנעשה להשמעת קול, שידעו בעליה היכן היא].

אכן כל זה בזוג שהוא מטלטל, אבל זוג של דלת, **אף על פי שנעשה להשמיע קול,** [שיפתחו את הדלת], **מאחר שהדלת מחוברת** לבית המחובר לקרקע, גם **היא נחשבת כקרקע, ואינה כלי לקבל טומאה, ומעתה הזוג הקבוע בה בטל לה, וגם הוא אינו מקבל טומאה.**

של דלת ועשאו לבהמה
או של בהמה ועשאו לדלת

נתבאר, שזוג הנעשה להשמעת קול, אם הוא מטלטל, כגון שהוא זוג של בהמה, הרי זה מקבל טומאה, ואם הוא מחובר, כגון זוג של דלת, אינו מקבל טומאה.

וכשמתחילה נעשה הזוג לדלת, ומחמת כן לא קיבל טומאה, **ולאחר מכן החליט לייחד אותו לבהמה, מיד כשתלה אותו על הבהמה הוא מקבל טומאה,** אף על פי שלא שינה בו כלום,

שכל הכלים יורדים לדין טומאה במחשבה אף בלא מעשה.

וכשמתחילה נעשה הזוג לבהמה, ומחמת כן קיבל טומאה, **ולאחר מכן החליט לייחד אותו לדלת,** אף על פי שחיברו לדלת במסמרים, **כל זמן שלא עשה שינוי בגוף הזוג,** לא בטל מהיות כלי כמו שהיה, **ועדיין הוא מקבל טומאה**

שאין הכלים עולים מטומאתם אלא בשינוי מעשה[3].

זוג שניטל ממנו העינבל

זוג הנעשה להשמעת קול, כל זמן שלא נתן בו עינבל, לא נשלמה עשייתו, ואינו מקבל טומאה. **ורק משעה שנתן בו עינבל, נשלמה עשייתו, ומקבל טומאה.**

ומבואר בברייתא, שכל זה קודם שנשלמה עשייתו, אבל אחר שנשלמה עשייתו, וניתן בו עינבל, מעתה, אף אם יטלו ממנו את העינבל, עדיין טומאתו עליו.

- לפירוש רש"י שלפנינו, עדיין תורת טומאה עליו אף לקבל טומאה מכאן ולהבא. וכן פירש ר"י.

- אולם לפירוש רש"י שהיה לפני ר"י, רק טומאה שנטמא קודם לכן עליו, אבל אינו מקבל טומאה חדשה מכאן ולהבא[4].

ולהלן יתבאר בעזה"י, מדוע אינו נידון ככלי שבור, להיות בטל בכך מתורת כלי ולהיטהר מטומאתו.

א. הואיל שההדיוט יכול להחזירו.

לדעת אביי, הסיבה שזוג שניטל ממנו עינבלו אינו נידון ככלי שבור, ועדיין טומאתו עליו, כי אין צריך אומן לחבר לו את העינבל, ואפילו הדיוט יכול לעשות כן, ומאחר שבנקל ניתן להחזירו, אינו נחשב כדבר שבור.

ורבא הקשה על כך, כי מבואר במשנה במסכת פרה, שהזוג והעינבל חיבור, כלומר שניהם יחד נחשבים כלי אחד, ורק כשהם מחוברים יש כאן כלי, אבל כשנחלקו הרי זה ככלי שבור, אף על פי שההדיוט יכול להחזירו.

וכן יש ללמוד מתוך הברייתא, בעניין מספורת של פרקים ואיזמל של רהיטני, שכל כלי העשוי משני חלקים, אפילו בזמן שהם מחוברים אינם נחשבים ככלי אחד אלא בשעת מלאכה, וכל שכן שאין להחשיבם ככלי אחד כשהם מפורקים ממש, ואפילו כשההדיוט יכול לחברם. [ברייתא זו מבוארת לעיל בדף מ"ח].

דף נט

ב. הואיל וראוי להקישו על גבי חרס.

לדעת רבא, הסיבה שזוג שניטל ממנו עינבלו אינו נידון ככלי שבור, ועדיין טומאתו עליו, כי כשניטל ממנו עינבלו, **לא בטל ממלאכתו הראשונה לגמרי**

והרי הוא ככלי שניקב נקב שאין רימון יוצא דרכו, שמאחר שכבר היה כלי גמור, שוב אינו נידון ככלי שבור, כל זמן שניתן להחזיק בו רימונים שהיא מעין השתמשות ראשונה שלו להחזיק בו דברים.

וכמו כן זוג זה, מאחר שכבר נעשה כלי להשמעת קול, שוב אינו בטל מכך, עד שישבר באופן שלא יוכלו להשמיע בו קול בשום אופן.

וכל זמן שהוא קיים, אף על פי שניטל ממנו עינבלו, ניתן להשמיע בו קול, על ידי הקשתו על גבי חרס, ומאחר שלא בטל לגמרי ממלאכתו

---

[1] דמשמיע קול בכלי מתכות אינו טמא אלא היכא דבעי ליה לקלא. והא דמשני הא דאית ביה עינבל הא דלית ביה עינבל, ולא מחלק באית ביה עינבל בין בעי ליה לקלא בין לא בעי, אומר ר"י, דלא שכיח שיעשו עינבל אלא אם כן בעי ליה לקלא. [תוס'].

[2] ואף על גב דהאי קרא לא לגבי טומאה כתיב, אלא לגבי הגעלה. מסתברא דהתם אין דיבור מעלה ומוריד, ואם אינו ענין להגעלה, תנהו לענין טומאה. [תוס'].

[3] והא דאמר בהקומץ רבה, סדין שעשאו וילון טהור מן המדרס, לאו משום קביעות גרידא טהור, אלא מיירי שעשה שום שינוי מעשה. והא דאמר בנגמר הדין, כפה שנתנתו לספר טהור מן המדרס, אף על פי שלא עשתה שום שינוי מעשה, כיון דנאסר בהנאה, על ידי כן חשוב כשינוי מעשה. [תוס'].

[4] ועל הפירוש הזה הקשה ר"י שכן מאחר שעדיין ראוי למלאכה כמו שהעמיד רבא ודאי יש להחשיבו ככלי שלם ולקבל טומאה אף מכאן ולהבא. ועוד הלא לעניין טומאה ישנה אין אנו צריכים שום טעם ואפילו אין ההדיוט יכול להחזירו ואפילו אינו ראוי למלאכה כל שניתן להחזירו על ידי אומן ושני החלקים לפנינו לא בטלה ממנו טומאתו. אולם ריצב"א הביא ראיה מתוספתא שהעינבל אינו מקבל טומאה מכאן ולהבא ורק טומאה שכבר היתה בו אינה בטלה. אלא שר"י השיב, שיש כמה ברייתות בתוספתא החולקות על ש"ס שלנו ואין להקשות מהם. [מהתוס'].

הראשונה, עדיין תורת כלי עליו.

ורק העינבל שאינו ראוי לכך בטל מתורת כלי וטהור מטומאה[1].

ולמסקנת הסוגיה, כן אמר גם רבי יוחנן, שזוג שניטל ממנו עינבלו, עדיין טומאתו עליו, הואיל וראוי להקישו על גבי חרס.

ג. הואיל וראוי לגמע בו מים לתינוק.

למסקנת הסוגיה, דעת רבי יוסי ברבי חנינא, שהסיבה שזוג שניטל ממנו עינבלו אינו נידון ככלי שבור, ועדיין טומאתו עליו, כי אף כשניטל ממנו עינבלו, עדיין ראוי הוא למלאכה, כגון למלא בו מים [כשהוא הפוך] להשקות בו תינוק

ומאחר שעדיין ראוי הוא לאיזה תשמיש[2], **אף שאין זה תשמישו הראשון**, אינו בטל מהיות כלי, ועדיין טומאתו עליו.

כלי שמקבל טומאת זיבה

בעניין טומאת מדרס של זב נאמר, "כָּל הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא וְכָל הַכְּלִי אֲשֶׁר יֵשֵׁב עָלָיו יִטְמָא" (ויקרא ט"ו ד')[3].

ומתוך כך שלא נאמר "אֲשֶׁר שָׁכַב" "אֲשֶׁר יָשַׁב", שמשמע שכך ארע פעם אחת, שישב או שכב על הכלי, ונאמר "אֲשֶׁר יִשְׁכַּב" "אֲשֶׁר יֵשֵׁב", הרי זה מלמד, שאין הזב מטמא את הכלי אלא כשהוא **מיוחד לשכיבה או לישיבה**, ועוד ישכבו וישבו עליו.

אבל כלי שאינו מיוחד לכך אלא למלאכה אחרת, והבא לשכב עליו או לשבת עליו, מונעים אותו, ואומרים לו, עמוד ונעשה מלאכתנו בכלי זה, **אף אם שכב עליו הזב, או ישב עליו, אינו נטמא טומאת מדרס.**

ולכן אם הפכו על פיהם סאה או תרקב [=כלי מדידה שנותנים בהם תבואה בשיעור סאה ובשיעור חצי סאה], וישב עליהם הזב, מאחר שאין הכלי עומד לישיבה, אינו נטמא טומאת מדרס.

כלי הבטל מטומאת מדרס

נתבאר, שאין כלי נטמא טומאת מדרס הזב, אלא אם כן מיוחד לשכיבה או ישיבה, אבל אם אינו מיוחד לכך, אלא למלאכה אחרת, וכשבא לשכב או לשבת עליו, אומרים לו, עמוד ונעשה בו מלאכתו, אינו נטמא טומאת מדרס.

וכמו כן, **כלי שכבר נטמא טומאת מדרס, אין הטומאה הזו מתקיימת בו, אלא כל זמן שהוא ראוי למלאכתו הראשונה, כלומר שראוי לישיבה או שכיבה.**

אבל אם בטל מכך, כגון שנשבר, **אף שעדיין ראוי למלאכה אחרת**, מאחר שאינו ראוי למלאכתו הראשונה של ישיבה או שכיבה[4], **בטלה ממנו טומאת מדרס שהיתה בו.**

כלי שמקבל טומאת מת

לדברי הכל, **כל הכלים, אף אלו שאינם מיוחדים למת**, מקבלים טומאת מת, שנאמר בעניין, "כֹּל כְּלִי מַעֲשֶׂה" (במדבר ל"א נ"א).

כלי הבטל מטומאת מת

לדעת רבי אלעזר, בטומאת מת אין אומרים עמוד ונעשה מלאכתנו הראשונה, לבטל מהכלי טומאתו, כלומר אף כשבטל הכלי ממה שהיה ראוי לו בשעה שנטמא, **כל זמן שראוי הוא לאיזו מלאכה, אף שאינה מעין המלאכה הראשונה, עדיין טומאתו עליו.**

ולדעת רבי יוחנן, אומרים בטומאת מת, עמוד ונעשה מלאכתנו הראשונה, לבטל מהכלי טומאתו, כלומר **כשבטל הכלי ממה שהיה ראוי לו בשעה שנטמא, אף על פי שעדיין ראוי הוא לאיזו מלאכה, מאחר שאינה מעין המלאכה הראשונה, בטלה ממנו טומאתו.**

סנדל מתכת של בהמה מקבל טומאה

מבואר בברייתא, שסנדל מתכת [=מעין נעל] שעושים לבהמה[5] שלא ינזקו פרסותיה באבנים, מקבל טומאה.

ועל כרחך הסיבה לכך, כי הוא ראוי לאדם, שהרי מטעם כלי בהמה לא יטמא, שאין כלי נחשב כלי לטומאה כשהוא תשמיש בהמה.

ונחלקו חכמים מחמת איזה דבר שהוא ראוי לאדם הוא מקבל טומאה.

א. לדעת רב, סנדל של בהמה מקבל טומאה, **כי ראוי לאדם לשתות בו מים במלחמה**[6], [כשאין לו כלי אחר], ומטעם זה הוא מקבל טומאה אף שאין זה מעין עיקר תשמישו, שהוא לשמור את הרגל.

אמנם מאחר שזהו הטעם לטמא, אם היה הסנדל מטונף, באופן שאין ראוי לשתות בו מים, דעת רב שאינו מקבל טומאה.

ב. לדעת רבי חנינא, סנדל של בהמה מקבל טומאה, **כי ראוי לאדם לסוך בו שמן במלחמה**, [כשאין לו כלי אחר], ומטעם זה הוא מקבל טומאה, אף שאין זה מעין עיקר תשמישו, שהוא לשמור את הרגל.

ומאחר שזה הטעם לטמא, אף אם היה הסנדל מטונף, באופן שאין ראוי לשתות בו מים, הרי זה טמא, כי גם כשהוא מטונף, ראוי הוא לתת בו שמן לסוך.

ג. לדעת רבי יוחנן, סנדל של בהמה מקבל טומאה, **כי ראוי לאדם, בשעה שבורח מן הקרב,**

---

[1] ומספורת ואיזמל נמי בלא חיבור ראויין למעין מלאכה ראשונה, ומקבלי טומאה כל אחד בפני עצמו כדתני בתוספתא. [תוס'].

[2] קשה לרשב"א דעל כרחך בלא ייחדו לשתיה מיירי ... ולקמן בסוף פרק המצניע, גבי ניקב כמוציא זית טהור מלקבל בו זיתים, ועדיין כלי הוא לקבל בו רימונים, ופירש בקונטרס, אם ייחדו לרימונים ... ויש לומר, דאפילו לפירוש הקונטרס, הכא חזי טפי על ידי גימוע, משום דהואיל דמעיקרא הוה כלי גמור, וגם עתה הדיוט יכול להחזירו, אית לן למימר דעל ידי דבר מועט, שעדיין ראוי לגמוע בו מים, חשיב כלי, אפילו בלא ייחוד. ולמאן דאמר נמי, הואיל וראוי להקישו, דבעי מעין מלאכה ראשונה, אתי שפיר בכל ענין, דאפילו לא בענין בעלמא ייחוד, הכא אתי שפיר דלא מהני גמוע מים, משום שעומד עדיין למלאכתו ראשונה, להחזיר בו העינבל ... וכל שכן דאי בענין בעלמא ייחוד דאתי טפי שפיר. [תוס'].

[3] ובכל הספרים כתיב, "וְהִשַּׁב עַל הַכְּלִי אֲשֶׁר יֵשֵׁב עָלָיו הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב" (ויקרא ט"ו ו'), וקרא אחר הוא, ומפרשים אותו התלמידים,מדכתיב היושב על הכלי אשר ישב עליו, שתי ישיבות ריבה הכתוב, ללמדך דבמיוחד לישיבה קאמר. ולא היא, דשתי ישיבות דקאמר, טובא צריכי, כדמפרש התם. יושב, אף על פי שלא נגע, אלא ישב או נתלה ולא נגע טמא, דאיצטריך למיכתב גבי זב שטימא כלי בישיבתו, ואף על פי שלא נגע, ואיצטריך גבי טהור נמי, שנטמא גם הוא ביושבו עליו אף על פי שלא נגע. ועוד, בתורת כהנים לאו אההוא קרא קתני לה. [רש"י].

[4] וריב"א מפרש, אומרים במדרסות, עמוד מעל תרקב זה, ונעשה מלאכתנו בטהרה, שאינו יכול להיות טמא מדרס על ידי שאתה יושב עליו, הואיל ואינו מיוחד לכך. [תוס'].

[5] כן גרסת הגמרא לפנינו שרק סנדל של מתכת ראוי לדברים המבוארים להלן אבל של עץ אינו ראוי לכך דדרך הבהמה לקלקלו. ורבינו שמואל גורס, "סנדל של בהמה ושל מתכת" ומדובר בסנדל של סיידין. [תוס'].

[6] ואם תאמר, והא בזוג שלא היה בו עינבל מעולם, לא מטמאינן משום דחזי לגמוע, והכא חשוב כמו זוג שלא היה בו עינבל מעולם, דכיון דנעשה לצורך בהמה, אינו מקבל טומאה. ויש לומר דתחלתו נמי עשוי לשתות בו מים במלחמה או לסוך, אלא שעיקרו עומד לבהמה. [תוס'].

להניחו ברגליו[1], **לרוץ על הקוצים והברקנים.**

ורק מטעם זה הוא מקבל טומאה, שראוי הוא לתשמיש אדם מעין עיקר תשמישו, שהוא לשמור את הרגל.

ומאחר שזה הטעם לטמא, אם היה הסנדל כבד שאין האדם יכול לרוץ עמו אינו מקבל טומאה.

	מטונף	כבד
רב	טהור	טמא
רבי חנינא	טמא	טמא
רבי יוחנן	טמא	טהור

עיר של זהב

עיר של זהב, הוא תכשיט, ה**נקרא גם ירושלים של זהב**, ומבואר בגמרא, ש**רבי עקיבא עשה לאשתו תכשיט כזה**.

- רש"י מפרש שהיא בית נפש מזהב, כלומר שרשרת, שיש בו צורה של עיר.

- ורבינו תם מפרש שהוא תכשיט של זהב העשוי כעין עטרה[2].

לצאת בשבת ב"עיר של זהב"

נחלקו חכמים האם מותר לאשה לצאת בשבת בתכשיט זה.

א. לדעת רבי מאיר, התכשיט הזה אינו נחשב כמלבוש וכשאר תכשיטים הבטלים לאישה, אלא כמשא, ולכן האשה **אסורה לצאת בו בשבת. ואם יצאה** בו, הרי זו **חייבת חטאת** [או כרת או סקילה], משום מלאכת הוצאה.

ב. ולדעת חכמים, התכשיט הזה דינו כשאר תכשיטים, שהוא בטל לאשה, **ומדין תורה מותרת לצאת בו**, כמו בשאר מלבושיה. **אלא מאחר שיש לחוש לכך שתסיר אותו להראות לחברותיה**, ובתוך כך תוליכנו ארבע אמות ברשות הרבים, **אסרו אותה לצאת בו בשבת**.

ג. ולדעת רבי אליעזר, התכשיט הזה דינו כשאר תכשיטים, שהוא בטל לאשה, ולפיכך מותרת לצאת בו, כמו כשאר מלבושיה. ואף חכמים **לא אסרו זאת, כי תכשיט כזה, הולכות בו רק נשים חשובות, ונשים חשובות אינן רגילות להסיר תכשיטיהן להראות לחברותיהן**, ואין לחוש לכך שתסירו, ותטלטלו ברשות הרבים.

ואומר ר"י, שרק בעיר של זהב מתיר רבי אליעזר לנשים חשובות לצאת בו, שאין כל הנשים רגילות בו, אבל שאר תכשיטי נשים, אסורים אפילו לאשה חשובה, שאין לחלק בין הנשים.

כלילא

כלילא הוא **תכשיט שהאשה נותנת על מצחה מאוזן לאוזן**.

יש העשוי כולו אניסכא כלומר טס של זהב.

ויש העשוי ארוקתא כלומר ממשי טווי עם זהב ואבנים טובות.

לצאת בשבת בכלילא

ללשון ראשון, הכל מודים שהאשה אסורה לצאת בשבת באניסכא, כי הוא תכשיט חשוב, **ויש לחוש שתסירו להראות לחברותיה, ותבוא לידי טלטול ברשות הרבים.**

אבל נחלקו חכמים אם האשה מותרת לצאת בשבת **בארוקתא**.

– **לדעת רב, גם בזה** האשה **אסור**ה לצאת בשבת, כי גם הוא תכשיט חשוב, שהזהב שיש בו הוא עיקרו, ויש לחוש שתסירו להראות לחברותיה, ותבוא לידי טלטול ברשות הרבים.

– **ולדעת שמואל, בזה** האשה **מותר**ת לצאת בשבת, כי הבגד שבו הוא עיקרו, ואינו חשוב, ולכן אין לחוש שתסירנו להראות לחברותיה.

ולדברי רב אשי, הכל מודים שהאשה מותרת לצאת בשבת בארוקתא, כי הבגד שבו הוא עיקרו, ואינו חשוב, ואין לחוש שתסירנו להראות לחברותיה.

אבל נחלקו חכמים אם האשה מותרת לצאת בשבת **באניסכא**.

– **לדעת רב**, האשה **אסור**ה לצאת בו בשבת, כי מתוך כך שהוא חשוב, יש לחוש שתסירו להראות לחברותיה, ותבוא לידי טלטול ברשות הרבים.

– **ולדעת שמואל, גם בזה** האשה **מותר**ת לצאת בשבת, כי תכשיט כזה, הולכות בו רק נשים חשובות, ונשים חשובות אינן רגילות להסיר תכשיטיהן להראות לחברותיהן, ואין לחוש לכך שתסיר אותו, ותטלטל אותו ברשות הרבים.

ואומר ר"י, שרק בכלילא מתיר שמואל לנשים חשובות לצאת בו, שאין כל הנשים רגילות בו, אבל שאר תכשיטי נשים, אסורים אפילו לאשה חשובה, שאין לחלק בין הנשים.

	לשון ראשון		רב אשי	
	רב	שמואל	רב	שמואל
אינסכא	אסור	אסור	אסור	מותר
ארוקתא	אסור	מותר	מותר	מותר

ודברי רב אשי הם עיקר, שכן רב שמואל בר בר חנה אמר לרב יוסף, שקודם מחלתו של רב יוסף, [שמחמתה שכח תלמודו], אמר לו משמו של רב, שמותר לצאת בכלילא בשבת.

ולפי דברי רב אשי, ניתן להעמיד זאת בארוקתא, אבל ללשון ראשון, רב אוסר כל מיני כלילא.

מי ישב בראש אחרי רבי

רבי ציוה לפני מותו, **שרבי חנינא בר חמא ישב בראש הישיבה אחריו**.

ואולם, כל זמן שרבי אפס היה קיים, לא קיבל עליו רבי חנינא את הדבר, כי רבי אפס היה גדול ממנו שתי שנים ומחצה. ולכן כשמת רבי, ישב רבי אפס בראש.

ומתוך שהיה רבי חנינא חשוב, לא נכנס לבית מדרשו של רבי אפס, **והיה יושב בחוץ**. ומשום כבודו של רבי חנינא, **ישב גם לוי אצלו**.

ביאת לוי לבבל

יום אחד **אמרו לרב**, ש**הגיע אדם גדול וארוך לנהרדעא, והוא צולע**, ודורש שמותר לצאת בכלילא.

אמר רב, מי הוא אדם גדול וארוך שהוא צולע, הלא **זה לוי**, [שנעשה צולע כשהראה לפני רבי כיצד קדים קידה].

מנין לרב שרבי אפס מת לפני רבי חנינא

אמר רב, **מתוך כך שבא לוי לכאן, יש ללמוד שמת רבי אפס, ונעשה רבי חנינא בר חמא ראש, ושוב לא היה לו ללוי מי שישב עמו בחוץ**, ולכן בא לכאן.

אבל לא היה נכנס לבית מדרשו של רבי חנינא להיות כפוף לו, כי לא היה רבי חנינא גדול הימנו, לא בתורה ולא בשנים.

ואין לומר שרבי חנינא הוא זה שמת, ולכן לא היה לו ללוי מי שישב עמו בחוץ, ובא לכאן.

כי אם רבי חנינא היה מת, לוי היה נכנס לבית מדרשו של רבי אפס, להיות כפוף לו, שהרי היה

[1] תימה אם כן יטמא מדרס, ותניא בתוספתא דכלים פרק כיפה שלושה סנדלים הם, של אדם טמא מדרס, של מתכת ושל בהמה טמא טומאת מת, משמע אבל מן המדרס טהור. [תוס'].

[2] ואף על גב, דאמרינן התם, בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות חתנים וכלות, והכא לא אסרו אלא בשבת. אומר רבינו תם, דדוקא לחתנים וכלות גזרו, ולא לשאר בני אדם. [תוס'].

זקן ממנו.

ומלבד זאת, על כרחך רבי אפס מת תחילה, שהרי **מאחר שרבי ציוה שרבי חנינא יהא בראש, לא יתכן שלא יתקיימו דבריו, שהרי נאמר בצדיקים** "**וְתִגְזַר אוֹמֶר וְיָקָם לָךְ** וְעַל דְּרָכֶיךָ נָגַהּ אוֹר" (איוב כ"ב כ"ח), **ללמד שהקב"ה מקיים מה שהם גוזרים**.

נהרדעא ומחוזא

כשלוי דרש **בנהרדעא**, שמותר לצאת בשבת בכלילא, בכל העיר **כולה** יצאו רק **עשרים וארבע** נשים **בכלילא**. [שלא היו בה אלא מעט נשים עשירות].

וכשרבה בר אבוה דרש **במחוזא**, שמותר לצאת בכלילא בשבת, **ממבוי אחד** יצאו **שמונה עשרה** נשים בכלילא. [שהיו בה הרבה נשים עשירות].

לצאת בשבת בקמרא

קמרא הוא אבנט [=חגורה] חשוב, יש העשוי כולו טס של זהב [=אניסכא]. ויש העשוי רצועה של משבצות זהב ואבנים קבועות בה [=ארוקתא].

ולדברי רב יהודה אמר שמואל, מותר לצאת בקמרא בשבת, **כי הוא נחשב כמלבוש ותכשיט** ולא כמשא.

- ללשון ראשון, היתר זה נאמר על ארוקתא, וביאר רב ספרא, שקמרא זו נחשבת תכשיט, כשם שטלית מוזהבת נחשבת תכשיט.

- וללשון שני, היתר זה נאמר על אניסכא, וביאר רב ספרא, שקמרא זו נחשבת תכשיט, כשם שאבנט של מלכים נחשב תכשיט, [וכל ישראל בני מלכים וראויים לו].

ולכל הלשונות, אין לחוש לכך שיסירו אותו להראותו, כי אין דרך להתיר חגורה בשוק, שלא יפלו בגדיו.

לצאת בקמרא על גבי חגורה

לפי פירוש לשון תלמידי רבינו יצחק נשמתו עדן, דעת רב אשי שאין לצאת בקמרא על גבי חגורה, כי מאחר שהוא כבר חגור, הקמרא שהיא חגורה נוספת, מיותרת, ואינה נחשבת כמלבוש אלא כמשא.

ולפי פירוש תלמידי רבינו הלוי, דעת רב אשי שמותר לצאת בקמרא על גבי חגורה, כי כשם שמותר לצאת בחגורה אחת, כך מותר לצאת בשתי חגורות[1].

לצאת בשבת ברסוקא

רסוקא **היא חתיכת מעיל רחבה**, ומאחר שהיא מלבוש, **מדין תורה מותר לצאת בה**.

אולם לדברי רב אשי, אין לצאת בה, אלא **רק כשיש לה מפרחייתא**, כלומר רצועות קצרות התלויות בה לקושרה בהם, ולהדקה סביבותיו, שמאחר שהיא קשורה בו היטב, אין לחוש שתיפול.

אבל אם אין לה מפרחייתא, יש לחוש שתיפול, ויבוא לטלטלה מרשות הרבים, ולכן אסור לצאת בה בשבת.

קטלא

קטלא היא תכשיט הנקרא מנקטא פארי [=מלקט פירורים], והוא **מעין סינר**, שיש בו לולאות, וקושרים אותו בצואר על ידי שרוכים שעוברים בלולאות, [כחגורה העוברת בלולאות המכנסים], והוא נמשך לפניה מהצואר על גבי החזה.

ויש מפרשים, שקטלא הוא **כמין חצי עגול של זהב**, **שמקיפה אותו על צוארה** ואוחזת בו מפתחי חלוקה.

והאשה אסורה לצאת בו בשבת, שמא תשלפנו להראות לחברותיה.

וראה לעיל בדף נ"ז, בעניין חבקים שבצוארה, מה שנכתב שם בהערה.

לצאת בשבת בנזמים

מדין תורה מותר לצאת בשבת בנזמים, כי הם תכשיט לאשה, ובטלים לה.

וחכמים אסרו לצאת בנזמי האף, שמא תשלפם להראות לחברותיה, ובתוך כך תטלטלם מרשות הרבים.

אבל נזמי האוזן מותרת לצאת בהם, ולא אסרו זאת חכמים, כי מאחר שאזניה מכוסות בקישורים, טורח לה לשלוף את הנזמים מהאזנים, ואין לחוש שתשלפם[2].

מעמיד ומשמש

דעה א. התשמיש קובע.

לדעת רבי נחמיה, כלי שחלקו מעץ וחלקו ממתכת, הכל הולך אחר תשמישו, כלומר הרי הוא נידון כאילו כולו עשוי ממה שעשוי החלק שבו משתמשים.

(א) טבעת שיש בה חותם. מאחר שהטבעת נעשית בשביל החותם **כל הטבעת נידונית כאילו עשויה ממה שהחותם עשוי**.

ולכן, כשהטבעת מעץ וחותמה ממתכת, היא מקבלת טומאה אף על פי שאין בה בית קיבול, כדין כלי מתכות.

וכשהטבעת ממתכת וחותמה מעץ, אינה מקבלת טומאה, כדין כלי עץ שאין להם בית קיבול.

(ב) בעול הלך אחר סמלוניו.

העול שלהם לא היה פגום כשלנו ⌒, אלא חלק, ונוקבים בו שני נקבים וביניהם כעובי עורף השור, ותוחבים בהם שתי יתדות, והם סימלונים ⊥⊥.

ואם של מתכת הם, העול מקבל טומאה.

(ג) בקולב הלך אחר מסמרותיו.

הקולב הוא כמין עמוד רחב מלמטה ודק מלמעלה, ומיטלטל, והחנוני מעמידו לפני חלון חנותו, ומסמרים תחובים בו, ותולים בהם אבנטים ורצועות למכור.

ואם של מתכת הם, הקולב מקבל טומאה.

(ד) בסולם הלך אחר שליבותיו.

(ה) בערסא [=מאזנים] **הלך אחר שלשלותיו**.

ואם של מתכת הן, המאזנים מקבלות טומאה.

דעה ב. המעמיד קובע.

לדעת תנא קמא וחכמים, כלי שחלקו מעץ וחלקו ממתכת, הכל הולך אחר המעמיד, כלומר, הרי זה נידון כאילו כולו עשוי ממה שעשוי החלק המעמידו.

(א) טבעת שיש בה חותם, הטבעת היא המעמיד.

ולכן, כשהטבעת ממתכת וחותמה מעץ, היא מקבלת טומאה אף על פי שאין בה בית קיבול, כדין כלי מתכות.

וכשהטבעת מעץ וחותמה ממתכת, אינה מקבלת

---

[1] והראשון נראה לי, משום דגבי הצלת דליקה מנינן לרבי יוסי שמנה עשר כלים, והתם חד חגור הוא דמנינן, ואי שני חגורות שרי לכתחילה, נימני התם תרי. [רש"י]. ואף על גב דחשיב בפרק כל כתבי בי"ח כלים, פונדא וחגור, ופירש התם בקונטרס דפונדא הוא אזור, היינו כגון שיש בגד מפסיק בינתים, אבל תרי המייני זה על גב זה אסור, ולא דמי לכמה מלבושים שאדם לובש בשביל הקור, אבל תרי המייני מה הנאה יש, ואין דרך לחגור, ומשוי הוא. [תוס'].

[2] ואף על גב דאמר לקמן, הבנות יוצאות בחוטים שבאזניהן, ואמר בגמרא, דבשל מיני צבעונים אסירי, דילמא שלפא ומחויא, הואיל ותכשיט נינהו. התם יותר קל ליטלם מנזמי האוזן. [תוס'].

טומאה, כדין כלי עץ שאין להם בית קיבול.

(ב) בעול הלך אחר גוף העול שהוא מעמיד את הסמלונים.

(ג) בקולב הלך אחר גוף הקולב שהוא מעמיד את המסמרים.

(ד) בסולם הלך אחר מוטות הסולם שהן מעמידות את שליבותיו.

(ה) בערסא [=מאזנים] **גוף הערסא** מעמיד את המוט ואת השלשלות.

יציאת אשה בטבעת בשבת

א. טבעת שאין עליה חותם.

טבעת שאין עליה חותם, לדברי הכל **תכשיט היא לאשה, ומדין תורה מותרת לצאת בה** בשבת, ואין הדבר נחשב כמלאכת הוצאה.

אולם חכמים אסרו את האשה לצאת בטבעת כזו, **שמא תסיר אותה** להראות לחברותיה, **ובתוך כך תטלטלה מרשות הרבים.**

ב. טבעת שיש עליה חותם.

לדעת רוב החכמים, טבעת שיש עליה חותם [=צורה לחתום בה אגרת או כל דבר סגור], **אינה תכשיט לאשה**, [כלומר אינה רגילה להיות על האשה כשאר מלבושיה], כי אין דרך האשה לחתום ולשלוח שלוחים, שאין חותם עשוי אלא לאדם גדול וממונה.

ולפיכך, כשהאשה עונדת אותה, היא נחשבת כמשא, **ואם יוצאת בה בשבת, חייבת חטאת.**

- **ולדברי רבא, וכן לדברי רב נחמן בר יצחק, הכל מודים בדין זה.**

- **אולם לדברי רבי זירא, זו דעת רבי נחמיה,** האומר, שעיקר טבעת היא החותם, **אבל חכמים חולקים** עליו, **ואומרים**, שהמעמיד שהוא גוף הטבעת, הוא העיקר.

ומאחר שהטבעת עצמה היא העיקר, **אף כשיש בה חותם, היא תכשיט** לאשה, **ואם יצאה בה בשבת, אינה חייבת חטאת.**

טבעת לעניין טומאה

במסכת כלים נמנו תכשיטי נשים המקבלים טומאה מחמת היותם תכשיט, [מהטעם המבואר לעיל בדף נ"ב]. ואלו הם. (א) קטלאות. (ב) נזמים [=נזמי האוזן]. (ג-ד) טבעות, בין שיש עליהן חותם, בין שאין עליהן חותם. (ה) נזמי האף.

א. לדברי רבי זירא, משנה זו, המטמאה טבעת שיש עליה חותם משום שהיא נחשבת תכשיט לאשה, היא כדעת חכמים, האומרים, שהכל הולך אחר המעמיד.

ומאחר שעיקר הטבעת הוא גופה, היא נחשבת תכשיט לאשה, **אבל לדעת רבי נחמיה**, מאחר שעיקר הטבעת הזו היא החותם, **אינה נחשבת תכשיט לאשה**, ולכן **אינה מקבלת טומאה.**

דף ס

ב. לדברי רבא, משנה זו, המטמאה טבעת שיש עליה חותם, היא **גם כדעת רבי נחמיה**, כי גם הוא מודה בכך שהיא מטמאה.

שכן אף שלדעתו אינה תכשיט לאשה, מכל מקום היא תכשיט לאיש, שהוא רגיל לעונדה.

ואף שהמשנה פותחת במילים תכשיטי נשים טמאים, מונה היא גם תכשיטי אנשים.

ג. לדברי רב נחמן בר יצחק, משנה זו המטמאה טבעת שיש עליה חותם היא **גם כדעת רבי נחמיה.**

ואף שלדעת רבי נחמיה טבעת כזו אינה נחשבת תכשיט, מכל מקום היא מטמאה, כי היא כלי מעשה, שהרי משתמשים בה לחתום.

ואף שהמשנה פותחת במילים תכשיטי נשים טמאים, מונה היא גם דברים שמטמאים מטעם כלי מעשה.

לצאת במחט שאינה נקובה [=סיכה]

במשנתנו מבואר, שמחט שאינה נקובה נחשבת כתכשיט ומלבוש האשה, ולכן **מדין תורה מותר לאשה לצאת בה בשבת. אבל חכמים אסרו זאת, שמא תסיר אותה כדי להראות לחברותיה,** ובתוך כך תביאנה מרשות הרבים בידה.

א. לדברי רב יוסף, מחט שאינה נקובה משמשת את האשה לאגור את שערה היוצא חוץ לקישוריה, כלומר על ידי הסיכה הזו היא תופסת את השער, ומצמידה אותו לשבכה מבפנים, כדי שלא יצא, ועושה זאת על ידי שהיא כורכת את שערה סביב המחט, ותוחבת המחט בשבכה מתחתיה[1].

ולפי דבריו מובן מדוע היא נחשבת כתכשיט ומלבוש והיציאה בה אינה אסורה מהתורה.

אולם קשה, מדוע חכמים אסרו לצאת בה בשבת, הלא מאחר שהיא אוחזת את שערה, ודאי לא תסיר אותה להראותה, שהרי לא תרצה שיתגלה שערה[2].

ב. ולדברי רב אדא נרשאה, מחט שאינה נקובה משמשת את האשה לחלוק את השער לכאן ולכאן [=לעשות שביל בשערות[3]].

ולפי דבריו מובן מדוע היא נחשבת כתכשיט ומלבוש בחול.

אולם בשבת הלא אסור לחלוק את השער, ואם כן קשה למה מותרת לצאת בה בשבת מהתורה[4].

ג. ורבא ביאר, שמחט שאינה נקובה, צדה האחד הוא עוקץ, וצדה השני הוא חתיכת זהב לנוי. והמחט הזו **משמשת את האשה לשני דברים**

שימוש אחד הוא **לחלוק את השער לכאן ולכאן**[5], וזה דבר שמותר לעשותו בחול ולא בשבת.

ושימוש שני הוא ש**תוחבת אותה בסבכה מעל המצח, ונמצאת חתיכת הזהב נראית לנוי על פדחתה.**

ומאחר שהיא תכשיט, מדין תורה מותר לצאת בה בשבת.

אולם חכמים אסרו זאת, שמא תסיר אותה להראות לחברותיה, ובתוך כך תביאנה מרשות הרבים בידה.

דין בירית יתבאר בעזה"י בדף ס"ג.

---

[1] ור"י פירש, שהסיכה הזו אינה תופסת את השער, אלא את הסבכה בלבד, שהיא תופסת את הסבכה בצד אחד ומהדקת אותה, ותופסת בסיכה, שלא תחזור ותתרחב, וכך הסבכה תופסת את השער היטב. [מהתוס'].

[2] ור"י מפרש שהסיבה שאין לחוש שתסיר אותה כי אינה דבר נוי. [מהתוס'].

[3] יל"ע אם הכוונה שמשתמשת בה לסרק שערותיה לכאן ולכאן. או הכוונה שתופסת בה השערות שיעמדו לכאן ולכאן.

[4] כן פירש רש"י, שרב יוסף ורב אדא נרשאה באו לבאר מדוע המחט הזו נחשבת מלבוש. אולם ר"י פירש, שהם לא באו אלא לבאר מדוע האשה נושאת עמה את המחט הזו בחול, אבל עדיין לא ביארו באיזה אופן היא נחשבת מלבוש, שתהא מותרת לצאת בו מהתורה בשבת, ודבר זה רק רבא בא לבארו. ולפירוש רש"י קשה לר"י, חדא דהא מנא ליה דאסור לחלק בה שיער בשבת. ועוד דאמאי פריך והא אסור, אפילו יהא מותר, תקשה והא משוי הוא. [תוס'].

[5] השתא לא היה צריך לומר שחולקת בה שערה כלל אלא האמת מפרש. [תוס'].

סנדל מסומר

סנדל מסומר הוא סנדל שסולייתו מעץ. וחלקו העליון [=פנתא] מעור, והחלק הזה מחובר לסוליה במסמרים.

ויש לו פתח מלפנים ומאחור, כך שניתן לנועלו משני הצדדים.

ויש לו רצועות בתחילתו, שבהם קושרים את הרגל, שלא תצא מהסנדל.

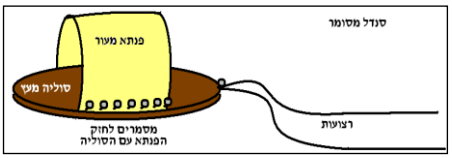

ורגילים לנועלו מהצד שבו מחוברות בו רצועות.

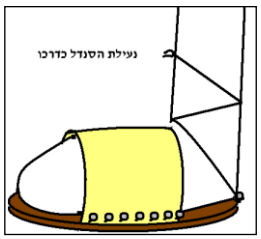

אך ניתן לנועלו גם מצידו השני, אבל כשעושים זאת, הדבר ניכר שהוא נעול הפוך.

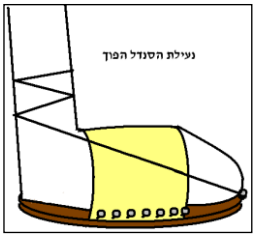

לצאת בשבת בסנדל מסומר

מדין תורה, מותר אדם לצאת בשבת בכל מנעל וסנדל המתאימים לרגלו, ואינם נחשבים כמשא אלא כמלבוש.

אולם בעקבות מעשה שארע, שנהרגו הרבה על ידי סנדל המסומר, גזרו חכמים שלא לצאת בו בשבת.

א. לדברי שמואל, כך היה המעשה: **בני אדם שהיו בורחים מפני השמד היו נחבאים במערה, ואמרו, הנכנס יכנס**, [כלומר, הרוצה ליכנס יכנס, שהנכנס יראה תחלה שאין אדם רואה], **והיוצא אל יצא**, [שמא יש אויבים מבחוץ, והוא לא ידע, ויראוהו ויבינו שאנו כאן].

נהפך סנדלו של אחד מהנכנסים, כלומר נעלו על רגלו הפוך, **והיו טביעות הנעל בקרקע נראות כאילו יצא** מכאן אדם.

והיו סבורים שראו אויבים את זה שיצא, ועכשיו באים עליהם, ודחקו זה בזה, והרגו זה את זה [בדחיקתם], יותר ממה שהרגו בהם אויבים, [שהיו סנדליהם מסומרים כעין אותם שעושין לרגלי הסוסים, ראשיהן עבים]

ב. לדברי רבי אילעאי בן אלעזר, כך היה המעשה: **במערה היו יושבים, ושמעו קול** [סנדל המסומר] **מעל גבי המערה, כסבורים** היו **שבאו עליהם אויבים**, דחקו זה בזה, והרגו זה את זה יותר ממה שהרגו בהן אויבים.

ג. ולדברי רמי בר יחזקאל, כך היה המעשה: **בבית הכנסת היו יושבים, ושמעו קול מאחורי בית הכנסת, כסבורים** היו **שבאו עליהם אויבים**, דחקו זה בזה, והרגו זה את זה יותר ממה שהרגו בהן אויבים.

באותה שעה אמרו, אל יצא אדם בסנדל המסומר בשבת. ומבואר בברייתא שאף ברשות היחיד לא ילך בו בשבת, לא מבית לבית, ואף לא ממיטה למיטה.

והסיבה שגזרו על כך בשבתות, כי אותו מעשה בשבת היה, וגזרו על זמנים הדומים לשבת, שאין עושים בהם מלאכה, ונקבצים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ובכלל זה ימים טובים.

אבל תעניות, אף שגם הם ימים שמתאספים בהם בבתי כנסיות, מאחר שאין בהם איסור מלאכה, אינם דומים לשבת ולא גזרו בהם.

משלוח כלים ביום טוב

מבואר במסכת ביצה, שביום טוב **מותר** לשלוח זה לזה **כלים, בין תפורים בין שאינם תפורים. אבל סנדל המסומר, ומנעל שאינו תפור, אין משלחים.**

והטעם לכך שאין משלחים סנדל המסומר, כי אסור לצאת בו ביום טוב, ואין משלחים ביום טוב אלא דבר שמותר להנות ממנו[1].

להעביר מי חטאת

בעקבות מעשה שהעבירו מי חטאת בספינה בירדן, ונמצא כזית מן המת תחוב בקרקעיתה של ספינה, ונטמאו מי חטאת, **גזרו שלא להעביר מי חטאת באופן כזה**, שלא תארע שוב תקלה כזו.

לדעת חכמים, מחמת המעשה הזה, **גזרו שלא יעבירו מי חטאת**, לא **בספינה**, ולא **על גשר**, ולא ישיטם **על פני המים, בין בירדן ובין בשאר נהרות**, כי בכל האופנים הללו יש לחוש שתארע התקלה כמו במעשה שהיה.

ולדעת רבי חנינא בן עקיבא, לא גזרו אלא בירדן, ובספינה, וכמעשה שהיה, שכל גזרה שגוזרים מחמת מאורע, אין לגזור אלא מעין אותו המאורע.

ומכל מקום, אף לדעת רבי חנינא בן עקיבא, שכל גזרה שמחמת מעשה אין גוזרים אלא בדומה ממש לאותו מעשה. מודה הוא לעניין גזרת סנדל המסומר, שאף שהמעשה היה בשבת הגזרה היא הן על שבת והן על יום טוב, כי דומים הם זה לזה.

כמו ששנינו, אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד[2], ואין זה כירדן ושאר נהרות שאינם דומים זה לזה ברוחב או בעומק.

סנדל מסומר לנוי

נתבאר, שמחמת מעשה, גזרו חכמים שלא יצא אדם בסנדל המסומר בשבת.

ואמר רב יהודה אמר שמואל, שלא גזרו אלא על סנדל שיש בו מסמרים לחזק החלק העליון עם הסוליה, שכזה היה סנדל המסומר באותו מעשה.

אבל סנדל שיש בו מסמרים לנוי, [ועיקר חיבורו לא על ידי מסמרים, אלא על ידי תפירה או הדבקה], **מותר לצאת בו בשבת**.

ונחלקו חכמים, כמה מסמרים יהיו בסנדל, ועדיין יחשבו כניתנים בו לנוי, ומותר לצאת בו.

לדעת רבי יוחנן ורבי נהוראי, סנדל שיש בו **עד חמש מסמרים**, נחשב הוא כסנדל שנתנו בו המסמרים לנוי, ומותר לצאת בו בשבת. אבל כשיש בו יותר מסמרים, אסור לצאת בו בשבת.

וכשיש בו חמש מסמרים, מותר לצאת בו, כשהם

---

[1] תימה לר"י, והא קתני ... זה הכלל כל שניאותין ... בו בחול [משלחים אותו ביום טוב] וסנדל המסומר ניאותין בו בחול, ואמאי אין משלחין אותו ביום טוב. ויש לומר, דהחמירו בו, לפי שבא תקלה על ידו ... ונראה לר"י, דאפילו לרבנן דרבי אלעזר, דשרי לטלטל לצורך גופו ומקומו, אסור לשלחו ביום טוב, אף על גב, דשילוח משום שמחת יום טוב חשיב כמו לצורך גופו, מדשריא לשלוח דברים שמלאכתן לאיסור, כיון שבאת תקלה על ידו, ליכא שמחת יום טוב. [תוס'].

[2] ואף על פי דמוקמינן לה כבית שמאי דאי כבית הלל, הא אמרי מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, מכל מקום דמי טפי יום טוב לשבת, הואיל ולא שריא שאר דברים אלא מטעם שהותרה לצורך אוכל נפש. [תוס'].

סדורים שנים מכאן ושנים מכאן ואחד ברצועות.

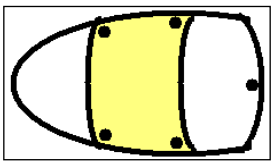

ולדעת רבי חנינא ורב אשי, סנדל שיש בו **עד שבע מסמרים**, נחשב הוא כסנדל שנתנו בו המסמרים לנוי, ומותר לצאת בו בשבת. אבל כשיש בו יותר מסמרים, אסור לצאת בו בשבת.

וכשיש בו שבע מסמרים, מותר לצאת בו, כשהם סדורים שלוש מכאן ושלוש מכאן ואחד ברצועות.

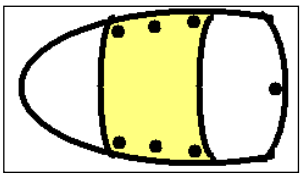

ואיפה, בנו של רחבא מפומבדיתא, אמר לרבה בר בר חנה, אתם תלמידי רבי יוחנן, עשו כרבי יוחנן, אנו נעשה כרבי חנינא.

סנדל הנוטה

סנדל שסולייתו אינה שווה, אלא מצד אחד עבה ומצד אחד דק, וצריך להגביהו, **נחלקו חכמים כמה מסמרים יוכל לתת בו לתקנו, ולא יחשב סנדל המסומר**.

לדעת רבי נתן, אם יתן בו **עד שבעה מסמרים**, לא יחשב סנדל מסומר, ויוכל לצאת בו בשבת.

ולדעת רבי, אם יתן בו **עד שלוש עשרה מסמרים**, לא יחשב סנדל מסומר, ויוכל לצאת בו בשבת.

מתחילה אמרו שאין חילוק בין סנדל הנוטה, שנתנו בו מסמרים לתקנו, **לבין סנדל שנתנו בו מסמרים לנוי**, וכל שבזה כמות מסוימת של מסמרים מחשיבה אותו סנדל מסומר, גם בזה היא מחשיבה אותו סנדל מסומר.

ואם כן דעת רבי חנינא היא כדעת רבי נתן. ורבי מקיל יותר.

אולם למסקנה, סנדל הנוטה קל יותר, ואינו נאסר באותה כמות מסמרים שנאסר סנדל שיש בו מסמרים לנוי.

ויתכן שבסנדל שיש בו מסמרים לנוי, מודה רבי שאין לצאת בו אלא כשיש בו שבע מסמרים, וכמותו אמר רבי חנינא. **ולדעת רבי נתן, אין לצאת בו אלא כשיש בו חמש מסמרים**, וכמותו אמר רבי יוחנן.

סנדל מסומר שתפרו מבפנים

נתבאר, שמחמת מעשה, גזרו חכמים שלא יצא אדם בסנדל המסומר בשבת.

אכן כל זה כשהוא כמות שהוא, אבל אם נתן מנעל של עור לתוך הסנדל, ותפרו בתוכו, מעתה אינו נקרא סנדל אלא מנעל, ולא גזרו חכמים אלא בסנדל, אבל במנעל לא גזרו, **ומותר לצאת בו בשבת**.

אופנים שלא גזרו על סנדל המסומר כי הוא שונה משאר סנדלים מסומרים

א. חיפה אותו בעור מלמטה וקבע לו מסמרות מלמעלה.

לדעת הברייתא, סנדל מסומר שחיפה אותו בתחתיתו בעור וקבעו במסמרות מלמעלה, מאחר שנשתנה משאר סנדלים המסומרים, אינו דומה לסנדל שגזרו עליו, ומותר לצאת בו בשבת.

ב. חיפה את כל הסנדל במסמרות.

לדברי רב ששת, וכן לדעת הברייתא, אם מילא את כל הסנדל מתחתיו במסמרות, שלא תיגע בו הקרקע, אינו כשאר סנדלים המסומרים, ומותר לצאת בו בשבת.

אופנים שלא גזרו על סנדל המסומר כי מסמרותיו שונות ממסמרות שאר סנדלים

א. עשה המסמר כמין כלבוס.

לדברי רבי אבא בר אבינא, ולדברי רבי יוסי ברבי חנינא, ולדעת הברייתא, סנדל מסומר שעשו בו מסמרים כמין כלבוס, **כלומר בעלי שני חודים**, מאחר שנשתנה משאר מסמרים, אינו דומה לסנדל שגזרו עליו, ומותר לצאת בו בשבת.

ב. עשה המסמר כמין טס.

לדעת הברייתא, סנדל מסומר שעשו בו מסמרים **שראשם רחב** כמין טס, מאחר שנשתנה משאר מסמרים, אינו דומה לסנדל שגזרו עליו, ומותר לצאת בו בשבת.

ג. עשה המסמר כמין יתד.

לדעת הברייתא, סנדל מסומר שעשו בו מסמרים **שראשם חד** כמין יתד, מאחר שנשתנה משאר מסמרים, אינו דומה לסנדל שגזרו עליו, ומותר לצאת בו בשבת.

סנדל מסומר שנשרו ממנו מסמרות

סנדל מסומר שנשרו מסמרותיו, וניכר שנשרו ממנו המסמרות, כגון שנגממו מלמעלה, כלומר **שהחלק הבולט** של המסמר **נחתך**, **אבל מה שבתוך העץ נשאר וניכר**, **כל שנשרו רוב מסמרותיו**, אפילו אם עוד נשארו בו הרבה, [כגון שהיו בו 99 ונשרו ממנו 50 ונשארו בו 49], מותר לצאת בו בשבת, כי כשניכר שאינו כפי שנעשה, **בטל ממה שהיה, ואינו בכלל הגזרה**.

ואם לא ניכר שנשרו ממנו מסמרות, כגון שנעקרו המסמרות לגמרי, נחלקו חכמים מתי אינו נחשב סנדל מסומר, ומותר לצאת בו בשבת.

לדעת תנא קמא בברייתא, אם הוא סנדל קטן, רק כשנשארו בו ארבע מסמרות מותר לצאת בו בשבת, **ואם הוא סנדל גדול, אף כשנשארו בו חמש מסמרות מותר לצאת בו** בשבת, אבל כשנשארו בו יותר מכך אסור לצאת בו.

ולדעת רבי, אף כשנשארו בו שבע מסמרות מותר לצאת בו, אבל כשנשארו בו יותר מכך אסור לצאת בו.

ולא נתבאר אם רבי דיבר בסנדל גדול או בסנדל קטן.

טלטול סנדל מסומר

לדעת חכמים, אף שגזרו שלא לצאת בסנדל המסומר, לא בטל בכך מהיות כלי, **ומותר לטלטלו בשבת, לכסות בו כלי, ולסמוך בו כרעי המיטה**.

ולדעת רבי אלעזר ברבי שמעון, כשגזרו שלא לצאת בסנדל המסומר, **גזרו** אף **שלא לטלטלו שמא יבואו לנועלו**.

ולדברי רב מתנה, אף שמסתבר טעמו של רבי אלעזר ברבי שמעון, אין **הלכה** כמותו אלא **כחכמים**.

דעת רבי חייא

אמר רבי חייא, אי לאו דקרו לי בבלאי שרי איסורי [=**אם לא שהיו קוראים לי בבלי מתיר איסורים**] שרינא ביה טובא [=**הייתי מתיר סנדל אף כשיש בו מסמרים הרבה**].

בפומבדיתא אמרו שהיה מתיר אף סנדל שיש בו **עשרים וארבעה** מסמרים.

ובסורא אמרו שהיה מתיר אף סנדל שיש בו **עשרים ושנים** מסמרים.

ואמר רב נחמן, שהסימן לזכור היכן אמרו יותר

והיכן אמרו פחות הוא, עד דאתא מפומבדיתא לסורא חסר תרתי [=עד שהגיע מפומבדיתא לסורא חסרו שתים], כלומר מאחר שהדבר ידוע שכשעלה לארץ ישראל תחילה היה בפומבדיתא ואחר כך עבר דרך סורא, דבר זה יהיה לך לסימן, שבפומבדיתא שהיה בה תחילה אמרו יותר, ואחר כך בסורא חסרו שני מסמרים.

ולא נתבאר, אם רבי חייא בא להתיר כל סנדל מסומר שיש בו מניין כזה של מסמרים, שלדעתו, סתם סנדל מסומר יש בו לכל הפחות עשרים וחמישה או עשרים ושלושה מסמרים, וכזה היה הסנדל במעשה שמחמתו גזרו, ועל סנדל בעל פחות מסמרים לא גזרו.

או שרבי חייא דיבר בסנדל שיש בו מסמרים לנוי שכבר נתבאר לעיל שנחלקו בו עד כמה מסמרים יהיו בו ולא נאסר.

או שרבי חייא דיבר בסנדל הנוטה, שגם כן כבר נתבאר לעיל, שנחלקו בו עד כמה מסמרים יהיו בו ולא נאסר.

או שרבי חייא דיבר בסנדל שנשרו ממנו מסמרות, שגם כן כבר נתבאר לעיל, שנחלקו בו עד כמה מסמרים יהיו בו ולא נאסר.

דף סא

לצאת בשבת בסנדל יחידי

כבר נתבאר שמדין תורה, מותר אדם לצאת בשבת בכל מנעל וסנדל המתאימים לרגלו ואינם נחשבים כמשא אלא כמלבוש. [ורק סנדל מסומר אסרו חכמים כפי שנתבאר].

אכן, כל זה כשיוצא בסנדלים בשתי רגליו, **אבל חכמים אסרו לאדם לצאת בשבת בסנדל יחיד**.

בירושלמי ביארו, שהסיבה שאסרו חכמים לצאת בסנדל יחיד, **כי כשיוצא בסנדל יחיד, יחשדו אותו שנפסק לו סנדל אחד, ונושא אותו תחת בגדיו**, וכדי שלא יחשדו אותו בכך, [שמטלטל סנדל ברשות הרבים], אסרו לו לצאת בסנדל יחידי.

ורבותיו של רש"י פירשו, שהסיבה שאסרו חכמים לצאת בסנדל יחיד, **שמא יצחקו עליו הרואים, ומחמת צחוקם יחלוץ את הסנדל** היחידי, **ויביא אותו בידו מרשות הרבים בשבת**.

וכשיש ברגלו מכה, יש אופן שבו מותר לו לצאת בסנדל אחד.

א. לדעת רב הונא, כשיש ברגלו מכה, מותר לו לצאת בסנדל יחיד, באותה רגל שיש בה מכה.

שלדעתו, סנדל עשוי להצלה מצער, ורגל שיש בה מכה, צריכה אותו יותר.

ולפי פירוש הירושלמי, כשיש ברגלו מכה, הוא צולע, והכל רואים זאת, ומבינים שמחמת המכה הולך בסנדל יחידי, ואין חושדים אותו שיש תחת בגדו סנדל נוסף אלא מכירים בו לפי מעשיו, שפרסותיו קשות, ואינו מצטער ביתדות הדרכים, ולא נועל את זה אלא משום מכה, ודיו בזה לבדו.

ולפי פירוש רבותיו של רש"י, כשיש ברגלו מכה, אם יראו שיש לו מכה לא יצחקו עליו. ואפילו אם לא יראו, ויצחקו על שהולך בסנדל יחידי, לא יחלצנו, שלא תכאב לו המכה.

ב. ולדעת חייא בר רב, כשיש ברגלו מכה, מותר לו לצאת בסנדל יחיד, באותה רגל שאין בה מכה.

שלדעתו, סנדל עשוי לשם תענוג, ורגל שאין בה מכה, צריכה אותו יותר, אבל ברגל שיש בה מכה אינו נועל אותו שלא יכאיב למכה.

ולפי פירוש הירושלמי, כשיש ברגלו מכה, הכל מבינים שמחמת המכה אינו יכול לנעול בה סנדל, ולא יחשדו אותו שיש עמו סנדל נוסף תחת בגדיו.

ולפירוש רבותיו של רש"י, כשאינו נועל סנדל ברגל שיש בה מכה, הכל רואים שמחמת המכה אינו נועל, ולא יצחקו עליו.

אם נועל תחילה את הנעל שיש לנעול שניה

מעשה ברבי יוחנן, שאמר לרב שמן בר אבא להביא לו נעליו, והביא לו מנעל של ימין.

ולדעת רבי יוחנן, תחילה יש לנעול את של שמאל, ואחר כך את של ימין, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן], ולפיכך, **אם היה נועל תחילה את נעל ימין** שהביא לו רב שמן, **היה נאלץ להיות בנעל ימין בלבד, ולפיכך אמר לרב שמן, עשית אותי כמי שיש לו מכה**.

ויש להסתפק, האם נתכוון לומר, שכשינעל נעל ימין בלבד, יהא כמי שיש לו מכה ברגל ימין, כדעת רב הונא, שמי שיש לו מכה, הולך בסנדל ברגל שיש בה מכה.

או שנתכוון לומר, שכשינעל נעל ימין בלבד, יהא כמי שיש לו מכה ברגל שמאל, כדעת חייא בר רב, שמי שיש לו מכה, הולך בסנדל ברגל שאין בה מכה.

סדר נעילת נעלים

א. לדעת רבי יוחנן, כשם שמצינו לעניין קשירת התפילין, ששמאל חשובה יותר, ועליה קושרים את התפילין של יד, כך לעניין הנעילה, שמאל חשובה יותר, **ויש לנעול תחילה רגל שמאל**.

ב. ולדעת הברייתא [המובאת להלן], לכל דבר **יש להקדים את הימין**, ולכן, כשהוא נועל, נועל של ימין, ואחר כך נועל של שמאל.

ואמר רב יוסף, מאחר ששנינו בברייתא שיש להקדים את הימין, ואמר רבי יוחנן שיש להקדים את השמאל, **ודאי אין כאן מחלוקת**, אלא שניתן לעשות כך, וניתן לעשות כך, **וכל העושה עושה כהוגן**.

ולפי זה כשאמר רבי יוחנן כתפילין, רצונו לומר אף על גב, דימין חשובה לענין בהן יד ובהן רגל, וכן לענין חליצה, יכול לנעול של שמאל תחילה. וכשאמרה ברייתא ימין חשובה הכוונה אף על גב דשמאל חשובה לתפילין, יכול לנעול של ימין תחילה. [תוס'].

יש מפרשים שיכול לעשות כל פעם באופן אחר. ור"י מפרש שאמנם יכול לבחור לו מה שירצה, אבל תמיד יעשה כבחירתו ולא ישנה לעשות פעם כך ופעם כך.

אולם אביי הקשה על דבריו, מניין שניתן לעשות כך וניתן לעשות כך.

הלא יתכן שרבי יוחנן אמר להקדים את שמאל, כי לא שמע הברייתא, אבל אם היה שומע, היה חוזר בו, ואם כן יש להקדים את ימין ולא את שמאל.

וכמו כן יתכן, שאם היה שומע הברייתא, לא היה חוזר בו, אלא אומר שאין הלכה כמותה, ואם כן יש להקדים את שמאל ולא את ימין.

ורב נחמן בר יצחק אמר, שירא שמים, הוא מר בריה דרבנא, **יוצא ידי שתי הדעות, תחילה נועל של ימין ואינו קושר, ולאחר מכן נועל של שמאל וקושר, ואחר כך קושר של ימין**. נמצא שנעילת ימין קודמת לשל שמאל כברייתא, וקשירת שמאל קודמת לקשירת ימין כדברי רבי יוחנן.

ואומר ריב"א, שדוקא לענין קשירה השמאל חשובה, שכן חשיבות השמאל היא משום שמצינו כן בתפילין, ובתפילין יש קשירה, ולכן לא ישנה להקדים נעילת השמאל וקשירת הימין.

ומהטעם הזה, מנעלים שאין בהם קשירה, יש לנעול של ימין תחלה.

ורב אשי אמר, שראה, **שרב כהנא אינו מקפיד על הדבר**.

לדעת הברייתא ימין חשובה לכל דבר

כשהוא נועל, **נועל של ימין, ואחר כך** נועל **של שמאל**.

כשהוא חולץ, **חולץ של שמאל**, **ואחר כך** חולץ **של ימין**, [שזהו כבודו של ימין]

כשהוא רוחץ, **רוחץ של ימין**, **ואחר כך** רוחץ **של שמאל**.

כשהוא סך, **סך של ימין**, **ואחר כך של שמאל**.

והרוצה לסוך כל גופו, **סך ראשו תחילה**, **מפני שהוא מלך על כל איבריו**.

לצאת בשבת בתפילין

במסכת עירובין מבואר, שנחלקו חכמים, האם מצוות תפילין נוהגת בשבת או שנוהגת רק בימות החול.

ומכל מקום, **לדברי הכל**, אף אם מצוות תפילין אינה נוהגת בשבת, **המניח תפילין**, **הרי הם כמלבוש**, שהרי כך הדרך ללכת בהם, **ואם יצא בהם בשבת לרשות הרבים**, **אינו חייב חטאת**.

ומכל מקום, לדברי הכל, אף אם מצוות תפילין נוהגת בשבת, **אסרו חכמים לצאת בהם בשבת**, **שמא יסירם ממנו כדי להיפנות**, **ובתוך כך יטלטלם ברשות הרבים**.

והקדוש מקורבי"ל גורס, שטעם זה מבאר למה אין לצאת בתפילין של ראש, שכן צריך לחולצם כשנכנס לבית הכסא, אבל תפילין של יד אין צריך לחלוץ.

והסיבה שגם בהם לא יצא בשבת, שמא יפסקו, ויבוא לטלטלם בידו ברשות הרבים.

לצאת בשבת בקמיע

מדין תורה, קמיע שאדם נושא עליו לרפואה, כשהוא מוציאו **דרך מלבוש**, [כגון קשור על צוארו], נחשב הוא כתכשיט ומלבוש, **ומותר לצאת בו בשבת**.

וכשהקמיע אינו מרפא בוודאי, [**שהוא אינו מומחה** לרפא, **ולא כתבו** אדם **המומחה** לרפא בקמעים], נחשב הוא כמשא ולכן **אסור לצאת בו בשבת**.

אבל כשהקמיע מומחה לרפא, **או שכתבו** אדם **המומחה** לרפא בקמיעות, **מותר לצאת בו בשבת** דרך מלבוש.

- ומותר לצאת **בין** בקמיע **של כתב**, **ובין** בקמיע **של סממני רפואה**[1].

וכשהקמיע של כתב, יתכן שאין יוצאים בו אלא כשהוא מחופה עור, שאם לא כן, יתכן שמחמת קדושת הכתובים שבו, עליו להסירו כשנכנס לבית הכסא, ויש לחוש שעל ידי שיסירנו, יטלטלו בידו ארבע אמות ברשות הרבים.

- ומותר לצאת בו, **בין חולה שיש בו סכנה**, **ובין** חולה **שאין בו סכנה**.

- **ואפילו** זה שאינו חולה, אלא **רק חושש שיחלה**, [כגון שבא ממשפחת נכפין, ודואג שלא יכפה[2]].

וקושר ומתיר את הקמיע אפילו ברשות הרבים, ובלבד שלא יקשרנו בשיר [=אצעדה] ובטבעת, משום מראית העין, שכשקושרו בשיר וטבעת, נראה שאינו נושאו מחמת חולי, אלא לנוי, והקמיע נחשב כמלבוש רק כשנושאו מחמת חולי.

ובלבד שלא יאחזנו בידו, ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים, [כי הוא נחשב תכשיט רק דרך מלבוש], ואם יעבירנו בידו הרי זה חייב חטאת.

ולהלן יתבאר בעזה"י, איזה קמע נחשב מומחה, [שיהיה מותר לצאת באותו קמיע בשבת, אפילו לא כתבו מומחה], ואיזה אדם נחשב מומחה לכתוב קמעים [שהיה מותר לצאת בקמיע שכתב, אפילו כשהקמיע עצמו אינו מומחה].

מומחה גברא ומומחה קמיע

נתבאר שקמיע מומחה לרפא, או קמיע שכתבו אדם שהוא מומחה לרפא בקמיעות, מותר לצאת בו בשבת, כי הוא מוחזק לרפא, והרי הוא תכשיט, ואין לחוש שיסירנו ויטלטלנו בידו.

ולהלן יתבאר בעזה"י, איזה קמיע נחשב מומחה לרפא, ואיזה אדם נחשב מומחה לרפא בקמיעות.

א. איתמחי גברא.

לפירוש שני של רש"י, איש מומחה הוא איש שכל קמיע שיכתוב הוא בחזקת קמיע מרפא, והאיש נעשה מומחה על ידי שיכתוב שלושה מיני קמיעות, ושלושתם ירפאו, שבכך נעשה מומחה לכל מיני קמיעות שבעולם. [אבל כשכתב שלושה קמיעות שווים, הקמיע נעשה מומחה ולא האיש].

ולפירוש ר"י, אין איש נעשה מומחה לכל לחשים אלא ללחש אחד בלבד, והוא נעשה מומחה ללחש מסוים, כשיכתוב לחש זהה בשלוש אגרות, וכל אחת מהאגרות תרפא פעם אחת.

ולפירוש ראשון של רש"י, האיש נעשה מומחה ללחש אחד, אף כשיכתוב לחש אחד באגרת אחת, והיא תרפא שלושה בני אדם.

ב. איתמחי קמיע.

לפירוש שני של רש"י, קמיע מומחה, משמעותו לחש מומחה, כלומר כל לחש שריפא שלוש פעמים, אפילו נכתב כל פעם מחדש, הרי זה לחש מומחה לרפא. ומעתה כל שיכתבו לחש כזה, הרי זה בחזקת מרפא.

ולפירוש ר"י, קמיע מומחה משמעותו איגרת מומחית, כלומר כל אגרת שריפאה שלוש פעמים, הרי זו מומחית, ובחזקת שמרפאה, ודווקא האגרת הזו עצמה, אבל אגרת אחרת, אפילו יהא בה לחש זהה, אינה מומחית.

ולפירוש ראשון של רש"י, הלחש נעשה מומחה אפילו אם ריפא שלוש פעמים באגרת אחת.

אופנים שהקמע או האדם מומחה

על פי הכללים המבוארים לעיל, יתבארו הדינים הבאים שאמר רב פפא.

<u>כשיטת רש"י</u>.

א. הכותב שלושה מיני לחשים לשלושה בני אדם, וכל לחש ריפא שלוש פעמים, [אפילו אם בכל הפעמים ריפא אותו אדם].

הכותב נעשה מומחה לכל מיני קמעים שיכתוב, שהרי ריפא בשלושה מיני קמעים.

וכל אחת מהלחשים, מאחר שריפא שלוש פעמים, **נעשה מומחה**, ומעתה אפילו אם יכתוב אחר לחש זה הרי זה מומחה.

ואין לומר מזל הרופא גורם, שאין הדבר תלוי במזל הרופא אלא בחכמתו. ואין לומר גם מזל החולה גרם, שמתרפא על ידי קמיעין, שהרי בשלשה אנשים הוחזק.

ב. הכותב שלושה מיני לחשים לשלושה בני אדם, וכל לחש ריפא פעם אחת.

הכותב נעשה מומחה לכל מיני קמעים שיכתוב, שהרי ריפא בשלושה מיני קמעים.

אבל הלחשים שכתב **לא נעשו מומחים**, [אם יכתבום אחרים], כי כל אחד ריפא פעם אחת בלבד.

ג. הכותב לחש אחד לשלושה בני אדם לחולי אחד וכולם נתרפאו בו.

הכותב לא נעשה מומחה לכל מיני קמעים שיכתוב, שהרי לא ריפא אלא חולי אחד.

אבל הלחש שכתב, מאחר שריפא שלוש פעמים,

[1] קמיע אינו אלא לשון קשר ודעיקרין של שרשי סממנין נמי קרויין קמיע. [רש"י].

[2] היינו חולי שאדם נופל מחמתו לארץ, ומכהו בראשו במוחו ומפילו. [רש"י].

נעשה מומחה, ומעתה אפילו יכתוב אחר לחש זה, הרי זה מומחה.

ד. הכותב שלושה מיני לחשים לאדם אחד, ונתרפא בהם משלוש חולאים.

יש להסתפק אם הכותב נעשה מומחה לכל לחשים שיכתוב, שהרי ריפא שלוש מחלות שונות. או מאחר שכולם היו באדם אחד, יתכן שמזלו [=מלאכו] של אדם זה מקבל קמעים, ואין עושה את הכותב מומחה לשאר בני אדם.

אבל הלחשים שכתב ודאי לא נעשו מומחים [אם יכתבום אחרים], כי כל אחד ריפא פעם אחת בלבד.

כשיטת ר"י.

א. הכותב מין לחש אחד בשלוש אגרות, וכל אחת ריפאה שלוש פעמים [בין אם אדם אחד ובין אם שלושה בני אדם].

הכותב נעשה מומחה ללחש זה שכתב שהרי ריפא שלושה בני אדם בלחש זה.

וכל אחת מהקמיעות, מאחר שריפאה שלוש פעמים, **נעשית מומחה** לרפא כל אדם[1].

ב. הכותב מין לחש אחד בשלוש אגרות, וכל אחת ריפאה פעם אחת.

הכותב נעשה מומחה ללחש זה שכתב, שהרי ריפא שלושה בני אדם בלחש זה.

אבל הקמיעות לא נעשו מומחות כי כל אחת לא ריפאה שלוש פעמים.

ג. הכותב אגרת אחת לשלושה בני אדם וכולם נתרפאו בה [והוא הדין אם כתבה לאדם אחד ונרפא בה שלוש פעמים].

הכותב לא נעשה מומחה ללחש זה, שהרי כתב רק איגרת אחת.

אבל הקמיע נעשית מומחית כי רפאה שלושה בני אדם.

ד. הכותב מין לחש אחד בשלוש אגרות, וכולם לאיש אחד, ונרפא בכל אחד מהאגרות פעם אחת.

יש להסתפק אם הכותב נעשה מומחה לרפא בלחש זה שכתב שלוש פעמים ובכל פעם ריפא או מאחר שכולם ריפאו אדם אחד לא נעשה מומחה לכתוב לחש זה לאחרים כי יתכן שמזלו של אדם זה מקבל קמיעים יותר משאר בני אדם.

אבל הקמיעות שכתב ודאי לא נעשו מומחים כי כל אחת ריפאה פעם אחת בלבד.

קדושת קמיעים

א. להצילם בשבת מפני הדליקה.

בפרק כל כתבי הקודש יתבאר בעזה"י, שהתירו להציל כתבי הקודש מפני הדליקה, לטלטלם במקום שאין בו עירוב.

ולעניין זה, **קמיעים אינם ככתבי הקודש, ואין מצילים אותם** מפני הדליקה.

כמו ששנינו, הברכות [שתקנו חכמים, כלומר דף שכתבו עליו נוסח ברכות, כגון תשע ברכות של ראש השנה, שיש בהן מלכיות וזכרונות ושופרות, וכן ברכונים שלנו], והקמיעים, אף על פי שיש בהם אותיות ומענינות [=פרשיות] הרבה שבתורה, [שכותבין בהם את מקראות של רפואה], אין מצילים אותם מפני הדליקה, ונשרפים במקומם.

ב. לגונזם.

כל מקום שנכתב בו שם קדוש טעון גניזה כמו ששנינו, היה [השם] כתוב על ידות הכלים, ועל כרעי המטה, יגוד [=יקוץ מקום השם], ויגנזנו.

ואם כן הוא הדין לקמעים, **אם נכתב בהם שם קדוש הם טעונים גניזה.**

ג. להיכנס בהם לבית הכסא.

מתחילה רצו להביא ראיה ממשנתנו, שאין בקמיעים קדושה לעניין זה, ומותר להיכנס בהם לבית הכסא.

שכן מבואר במשנתנו שמותר לצאת בקמיע בשבת, ואם היה אסור להיכנס בהם לבית הכסא היה ראוי לאסור את היציאה בהם, שמא על ידי שיסירם בכניסתו לבית הכסא יבוא לטלטלם בידו ברשות הרבים.

ודחו זאת, ואמרו, שיתכן שבאמת יש בקמיעים קדושה, לאסור הכנסתם לבית הכסא.

ולכן סתם בני אדם לא יצאו בשבת בקמיע שיש בו פסוקים, שמא כשיסירוהו להיכנס לבית הכסא יבואו לטלטלו בידם.

ומכל מקום יש אופנים שמותר להכניס הקמיע לבית הכסא, **כגון כשאין בו פסוקים, או שהוא מחופה עור, והמשנה** המתירה לכל אדם לצאת בקמיע, **מדברת רק באופנים הללו.**

ואם הוא חולה שיש בו סכנה כשיסירנו, מותר אף בלא זה, שהרי משום פיקוח נפש מותר להכניס הקמיע עמו.

דף סב

לחלוץ תפילין קודם שנכנס לבית הכסא

הנכנס לבית הכסא, חולץ תפילין ברחוק ארבע אמות, ונכנס.

ואף שהפרשיות מחופות בעור הבתים, אין הדבר מתיר להכניס אותן לבית הכסא, כי הלכה למשה מסיני שיש לעשות בעור הבית עצמו צורת שי"ן, שהיא מאותיות השם ש-ד-י העשויות בתפילין[2], והאות הזו אינה מחופה עור.

לצאת בשבת בבגדי מלחמה

מדין תורה, בגדים שאדם לובש במלחמה, כגון, (א) שריון [הנקרא בלשון הגמרא זרדא]. (ב) קסדא, [הנקראת בלשון הגמרא סנוארתא, הוא כובע עור שתחת כובע המתכת]. (ג) מגפיים של ברזל [הנקראים בלשון הגמרא פזמקי]. כל אלו בגדים גמורים הם, **ומותר** לצאת בהם בשבת.

אולם חכמים אסרו לצאת בהם בשבת. משום מראית העין, שיחשדוהו הרואים שרוצה להלחם בהם בשבת. [מ"ב סימן ש"א ס"ק כ"ה ע"פ רש"י בדף ס"ד].

לצאת בשבת במחט נקובה

בדף ס' נתבאר, שמחט שאינה נקובה נחשבת תכשיט לאשה, ולכן אם יצאה בה בשבת, אינה חייבת חטאת, [אך חכמים אסרו לצאת בה מטעם המבואר שם].

וכל זה במחט שאינה נקובה, אבל מחט נקובה אינה תכשיט לאשה, ואם יצאה בה בשבת **חייבת חטאת**[3].

---

[1] קשה לרשב"א, קמיע שלישית היכי איתמחי, הלא מיד כשנתרפא האדם שלישי בקמיע שלישי פעם ראשונה איתמחי גברא, וכיון דאתמחי גברא, ודאי שאותה האיגרת תועיל מכאן ואילך. ויש לומר כגון דשני קמיעין הללו ריפאו תלת זימני לתרי גברי, וקמיע שלישי לחד מהנך תרי גברי תרי זימני, והשתא מימחו כבר תרי קמיעי, וגברא וקמיע שלישי אכתי לא איתמחי, וחזר וריפא קמיע שלישי אדם שלישי, דהשתא בא בבת אחת המחאת גברא והמחאת קמיע. [תוס'].

[2] והדלי"ת והיו"ד עשויין בקשר שקושר הרצועה אחת לצפון ואחת למזרח כמין דל"ת, ורצועה קטנה מאד תלויה בה ואין בה אלא כפיפה כמין יו"ד, וכופאה בעוד העור לח והיא כפופה לעולם. [רש"י]. לגרסת הגמרא לפנינו, הלכה למשה מסיני, לעשות את כל שלוש האותיות הללו. אולם לגרסת התוס', לא נאמרה הלכה אלא על עשיית השי"ן.

[3] ועיין לעיל בדף י"א.

לצאת בטבעת בשבת

המוציא טבעת בתוך ידו בשבת, בין איש בין אשה, בין טבעת שיש עליה חותם, ובין טבעת שאין עליה חותם, הרי זה חייב חטאת [או כרת או סקילה].

כי אפילו אם טבעת זו נחשבת אצלו כתכשיט ומלבוש, אין זה אלא כשהוא עונד אותה באצבעו כדרך מלבוש, אבל כשנושא אותה בידו, היא נחשבת משא, וחייב על הוצאתה.

ולהלן יתבאר בעזה"י, דין יציאה בטבעת כשהיא ענודה באצבעו.

א. טבעת שאין עליה חותם.

האשה רגילה ללכת בטבעת שאין עליה חותם, ולפיכך היא נחשבת לה כתכשיט ומלבוש, ומדין תורה מותרת לצאת בה בשבת, כמו שיוצאת בשאר מלבושים.

אבל חכמים חששו, שמא תסירנה מאצבעה להראותה לחברותיה, ועל ידי זה תוליכה ארבעה אמות ברשות הרבים, ולכן **אסרו** אותה לצאת בה בשבת, ומכל מקום אם יצאה פטורה מחטאת.

והאיש אינו רגיל ללכת בטבעת שאין עליה חותם, ולפיכך אינה נחשבת לו כתכשיט ומלבוש, **אלא כמשא, ואם יצא בה בשבת, חייב** חטאת [או כרת או סקילה].

ואף שכלל בידינו, שאין חיוב הוצאה אלא כשמוציא כדרך המוציאים, אין לפטור את זה שמוציאה באצבעו, משום שאינו רגיל ללכת בטבעת כזו באצבעו.

והסיבה לכך, **כי אף שאינו רגיל ללכת בטבעת כזו באצבעו, ולכן אינה תכשיט לו, מכל מקום כשהוא נושא אותה**, כגון כשאשתו נותנת לו שיוליכנה לאומן לתקנה, **הוא נותן אותה באצבעו** ומוליכה, **ואם כן הדבר נחשב אצלו דרך הוצאה**.

ב. טבעת שיש עליה חותם.

האיש רגיל ללכת בטבעת שיש עליה חותם [=צורה לחתום בה אגרת או כל דבר סגור]. **ולפיכך היא נחשבת לו כתכשיט ומלבוש, ומדין תורה מותר לצאת בה בשבת**, כמו שיוצא בשאר מלבושים.

- **רש"י מפרש**, שאף שמדין תורה הוא מותר לצאת בה, **חכמים אסרו אותו לצאת בה בשבת**, ומכל מקום אם יצא פטור מחטאת.

- **ורבינו תם מפרש, שחכמים לא אסרו את האיש לצאת בטבעת שיש בה חותם**.

שיש חילוק בין אשה היוצאת בטבעת שאין עליה חותם, שאף שהיא תכשיט לה, אסרו אותה חכמים לצאת בה בשבת, שמא תסירנה להראות לחברותיה, ותוליכנה ברשות הרבים. לבין האיש היוצא בטבעת שיש עליה חותם, שמאחר שהוא תכשיט לו, מותר לצאת בה, ואין סיבה לחכמים לאסור את הדבר, כי אין דרכו של איש להראות טבעת כזו לחבריו, ואין לחוש שיסיר אותה ויטלטלנה ברשות הרבים.

והאשה אינה רגילה ללכת בטבעת שיש עליה חותם, [שאין דרך האשה לחתום ולשלוח שלוחים, שאין חותם עשוי אלא לאדם גדול וממונה], **ולפיכך אינה נחשבת לה כתכשיט** ומלבוש, **אלא כמשא, ואם יצאה בה בשבת, חייבת** חטאת [או כרת או סקילה].

ולדעת רבי ירמיה, כן הדין אף באשה גזברית, שרגילה ללכת בטבעת שיש בה חותם, מכל מקום מאחר שאין דרך נשים בכך, אינה נחשבת לה תכשיט, וחייבת על הוצאתה.

ואף שכלל בידינו, שאין חיוב הוצאה אלא כשמוציא כדרך המוציאים, לדעת רבא **אין לפטור אשה** [שאינה גזברית] **שמוציאה באצבעה**, משום שאינה רגילה ללכת בטבעת כזו באצבעה.

והסיבה לכך, **כי אף שאינה רגילה ללכת בטבעת כזו באצבעה, מכל מקום כשהיא נושאת אותה**, כגון כשהאיש נותן לה שתוליכנה לתיבה, **היא נותנת אותה באצבעה** ומוליכה, **ואם כן הדבר נחשב אצלה דרך הוצאה**.

מלבוש שזה אינו רגיל ללכת בו ואחרים רגילים

כל מלבוש שמקצת בני אדם רגילים ללכת בו, **נעשה לבוש לכל, אף למי שאינו רגיל ללכת בו, ומותר לו לצאת בו בשבת**.

וזהו ששנינו, הרועים יוצאים בלבוש שק, [שרגילים להתכסות בו מפני הגשמים], ולא הרועים בלבד, אלא כל אדם, אלא שדרכם של הרועים לצאת בשקים.

נשים עם בפני עצמן הן

נתבאר, שכל מלבוש שמקצת בני אדם רגילים ללכת בו, נעשה לבוש לכל, אף לאלו שאינם רגילים ללובשו.

ומכל מקום, כל זה לבני מינם של הרגילים ללובשו, אבל כשהם נחשבים כמין אחר, לא נעשה להם מלבוש.

ומהסיבה הזו, אף שהנשים רגילות ללכת בטבעת שאין עליה חותם, והיא תכשיט להן, **אינה נעשית תכשיט לאנשים**.

ואף שהאנשים רגילים לצאת בטבעת שיש עליה חותם, והיא תכשיט להם, **אינה נעשית תכשיט לנשים**.

המוצא תפילין

בדף ס"א כבר נתבאר, שמדין תורה מותר לאיש לצאת בתפילין בשבת כשהם מונחים עליו, כי הם נחשבים כמלבושו. **וחכמים אסרו זאת**, שמא יבוא לטלטלם בידו, כשיפנה בהם.

ומבואר כאן בסוגיה, שלא העמידו חכמים גזרתם במקום הצלת תפילין, ולכן מי שמצא תפילין בשבת, [בשוק או בדרך], כדי להצילם, תחילה **מניח אותם** עליו, [אחד בראש ואחד בזרוע], ומאחר שהם מונחים עליו, נחשבים כמלבוש שלו, **ומכניס אותם** כך לעיר.

ואם מצא כמה זוגות תפילין, חוזר ומכניס זוג אחר זוג על ידי הנחתו.

- ואמנם, **לדעת האומרים שתפילין היא מצוות עשה שהזמן גרמא**, [שאינה נוהגת בשבת או בלילה], **רק האיש יוכל לעשות כן**, להציל את התפילין, **אבל האשה לא תוכל לעשות כן**.

כי מאחר שהתפילין מצוות עשה שהזמן גרמא, נשים פטורות ממנה, ואם כן, **אצל הנשים ההנחה אינה נחשבת כמלבוש**, [שהרי דבר הנחשב מלבוש לאיש אינו מחשיבו מלבוש גם לאשה, משום שנשים עם בפני עצמן הן, כפי שנתבאר], ואם האשה תניח עליה את התפילין, יחשבו כמשא, שמדין תורה אסורות לטלטלו מרשות הרבים[1].

- **ולדעת האומרים שתפילין מצוות עשה שלא הזמן גרמא**, [שהיא נוהגת גם בשבת וגם בלילה], **מדין תורה נשים מצוות בה, ואם כן, גם אצלן**, כש**התפילין** מונחות עליהן, הן **נחשבות כמלבושן, ואף הנשים יוכלו להציל** את התפילין בשבת, על ידי הנחתן והכנסתן. [וזו היא דעת רבי מאיר].

לצאת בכוליאר בשבת

כוליאר הוא הנקרא מכבנתא [=מעין סיכה

[1] ואם תאמר, והא הוצאה כלאחר יד היא, ושריא משום בזיון תפילין. ויש לומר, כיון דמשוי הוא, ויכול לבא לידי חיוב חטאת היכא דמוציא בלא שינוי, משום בזיון לא שרינן ליה. [תוס'].

שהאשה תופסת בה את מפתחי חלוקה לסוגרם], אינו נחשב מלבוש ותכשיט לאשה, אלא משא.

ולפיכך, **האשה אסורה לצאת בו בשבת**. **ואם יצאה, חייבת חטאת** [או כרת או סקילה], על שחיללה שבת במלאכת הוצאה.

לצאת בכובלת או בצלוחית של פלייטון

מתוך פירוש רש"י משמע, שפלייטון הנזכר במשנה, הוא פילון הנזכר בגמרא, והכוונה לשמן אפרסמון שריחו ערב.

ואשה שריחה רע נושאת עליה שמן זה. יש הנושאות אותו בכובלת, כלומר בקשר שבו השמן הזה נתון [=חומרתא דפילון]. ויש הטוענות אותו בצלוחית, מעין בקבוק קטן שבו השמן הזה נתון [=צלוחית של פלייטון].

ונחלקו חכמים אם האשה מותרת לצאת בדברים אלו בשבת.

א. לדעת רבי מאיר, דברים אלו אינם נחשבים תכשיט ומלבוש לאשה אלא משא, ולכן **האשה אסורה לצאת בהם בשבת**. **ואם יצאה חייבת חטאת**.

ב. לדעת חכמים, דברים אלו נחשבים תכשיט ומלבוש לאשה. ולפיכך, **מדין תורה האשה מותרת לצאת בהם בשבת**. **אבל חכמים חששו, שמא תסיר אותם מעליה להראות לחברותיה**, ועל ידי זה תטלטלם ברשות הרבים, **ולכן אסרו לאשה לצאת בהם**. ומכל מקום, אם יצאה, אינה חייבת חטאת, כי אין הדבר אסור מהתורה.

ג. לדעת רבי אליעזר, דברים אלו נחשבים תכשיט ומלבוש, ולפיכך האשה מותרת לצאת בהם בשבת, ואף **חכמים לא אסרו זאת, כי תכשיט כזה הולכות בו רק נשים שריחן רע, ואשה שריחה רע לא תראה לחברותיה שנושאת עמה פלייטון להעביר את ריחה**, כי גנות הוא לה.

בברייתא בה נזכרו דברי חכמים האוסרים, אמרו שרבי אליעזר מתיר. ובברייתא בה נזכרו רק דברי רבי מאיר המחייב חטאת, אמרו שרבי אליעזר פוטר, אולם הכוונה לכך שהוא פוטר ומתיר אף לכתחילה.

וכל זה בקשר [=חומרתא =כובלת] **שיש בו ממשות של פלייטון** [=פילון], **אבל כשאין בו ממשות פלייטון, אף שנשאר בו ריח הפלייטון, מודה רבי אליעזר, שאינו נחשב תכשיט לאשה, ואם יצאה בו בשבת, חייבת חטאת** [או כרת או סקילה].

לצאת במפתח ביד

לא תצא אשה במפתח שבידה, ואם יצאה **חייבת חטאת**.

הוצאת כלי שיש בו פחות משיעור והוצאת כלי שאין בו כלום

בפרקים הבאים יתבאר בעזה"י ש**אין אדם חייב על ההוצאה, אלא** אם כן היתה הוצאה של **דבר שיש לו חשיבות**. ובעזה"י יתבאר שם שיעור חשיבות של הרבה דברים **לעניין** חיוב הוצאה. ואחד מהם הוא **מאכל אדם**, ש**שיעורו** לעניין חיוב הוצאה **כגרוגרת**, אבל המוציא אוכל פחות משיעור זה פטור.

עוד יתבאר בעזה"י בדף צ"ג, ש**אם הוציא אוכל פחות מהשיעור בכלי, לא רק על הוצאת האוכל הוא פטור, אלא אף על הוצאת הכלי**, כי מאחר שהוציא בו אוכל, נעשה הכלי טפל לאוכל.

והנה לכאורה, על פי הדברים הללו, מי שיוציא בושם פחות משיעור חיובו, בכלי, כשם שיהיה פטור על הוצאת הבושם, כך יהיה פטור על הוצאת הכלי, ודבר זה יתכן, כשיוציא כלי שיש בו ריח של בושם, בלא ממשות בושם, [שכל שיש בו ממשות בושם, חייב משום הוצאת הבושם, ששיעורו לעניין הוצאה, כלשהו].

ולעיל נתבאר, שלדעת רבי אליעזר, המוציאה קשר שיש בו ריח בושם בלבד, חייבת.

ואמר רב אדא בר אהבה, שמאחר שרבי אליעזר מחייב דבר זה, יש ללמוד שהוא חולק על המבואר לעיל, שהמוציא פחות משיעור בכלי פטור אף על הכלי.

ואמר רב אשי, שיתכן שגם לדעת האומרים, שהמוציא פחות משיעור בכלי, פטור אף על הכלי, אין זאת אלא שמוציא בכלי ממשות של דבר, שאז הכלי בטל לו אף שאין בו שיעור, **אבל כשאין בכלי כלום, אלא ריח בלבד, מודים** הם **שאין הכלי בטל, ומתחייב על הוצאת הכלי**.

תענוגות שנתעסקו בהם ישראל

א. סיכה בשמן פלייטון.

כשהנביא מנה דברים שעשו ישראל כשהיו עסוקים בתענוגותיהם, ולא נתנו ליבם לשמוע דברי הנביאים המוכיחים אותם, אמר גם את הדברים הבאים, "הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן **וְרֵאשִׁית שְׁמָנִים יִמְשָׁחוּ** וְלֹא נָחֲלוּ עַל שֵׁבֶר יוֹסֵף" (עמוס ו' ו').

ואמר רב יהודה אמר שמואל, שראשית שמנים [=מובחר שבשמנים] האמור כאן, **הוא פלייטון**.

- ולדעת רבי יהודה בן בבא, מאחר שסיכה בשמן זה נעשית לתענוג, גזרו עליו אחר החורבן שלא לעשותו, כדי להיות בצער מחמת החורבן.

- וחכמים לא הסכימו עמו, כי לדעתם לא גזרו אלא על תענוגות שיש בהם שמחה, אבל על שאר תענוגות לא גזרו.

ב. שתיית יין במזרקים.

דבר נוסף שמנה הנביא בין התענוגות שהיו עסוקים בהם ישראל, "הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן", ונחלקו רבי אמי ורבי אסי למה הכוונה.

- אחד מהם אומר, שהכוונה לכך **שהיו שותים יין בקנישקנין** [=כלי זכוכית ארוך, ולו שני פיות, ויין נזרק מזה לזה].

- ואחד מהם אומר, שהכוונה לכך **שהיו זורקים כוסות מלאים יין זה לזה** [והיא אומנות].

וגם דברים אלו, אף שהם תענוגות, מאחר שאינם תענוגות של שמחה, לא נאסרו אחר החורבן, ולכן כשרבה בר רב הונא נזדמן לביתו של ריש גלותא, וראה אותו שותה יין בקנישקנין, לא אמר לו שהדבר אסור.

"הַשֹּׁכְבִים עַל מִטּוֹת שֵׁן וּסְרֻחִים עַל עַרְשׂוֹתָם"

דבר נוסף שאמר הנביא באותה פרשה הוא, "הַשֹּׁכְבִים עַל מִטּוֹת שֵׁן וּסְרֻחִים עַל עַרְשׂוֹתָם וְאֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן וַעֲגָלִים מִתּוֹךְ מַרְבֵּק" (עמוס ו' ד').

- לדברי רבי ברבי חנינא, הכוונה לכך **שהיו משתינים מים בפני מטותיהן ערומים**, [וזהו שנאמר "וּסְרֻחִים", כלומר מסריחים מהשתנת מים].

- ורבי אבהו לא הסכים לכך, כי על חטא זה אינם ראויים לעונש של גלות בראש גולים האמור שם, "לָכֵן עַתָּה יִגְלוּ בְּרֹאשׁ גֹּלִים וְסָר מִרְזַח סְרוּחִים" (עמוס ו' ז'). אלא **הכוונה לבני אדם, שהיו אוכלים ושותים זה עם זה, ודובקים מטותיהם זו בזו, ומחליפים נשותיהם זה עם זה, ומסריחים ערסותם בשכבת זרע שאינו שלהם**.

שלושה דברים מביאים את האדם לידי עניות

במסכת פסחים מבואר, שהשר הממונה על העניות, שמו נביל, שהוא אוהב מקום מנובל ומאוס, וכל מקום שנוהגים בו כן, הוא בא לשם, ומביא לשם עניות.

ולדברי רבי אבהו או הברייתא, שלושת הדברים הבאים מאוסים הם, וגורמים לעניות.

א. המשתין מים בפני מטתו.

לשון הגמרא הוא, "המשתין מים בפני מטתו

ערום", ופירש רש"י, שמה שאמרו ערום, לאו דווקא, אלא שכן הרגילות, מתוך שהוא ערום, אינו יוצא לחוץ להשתין, כי טורח הוא לו ללבוש ולצאת.

ואמר רבא, שהכוונה למי שעומד לפני המטה, ומשתין מים **על גבי הקרקע, כשפניו כלפי המטה**. אבל אם משתין כלפי חוץ, או שמשתין לתוך כלי, אין הדבר מאוס, ואינו מביא את האדם לידי עניות

ב. מזלזל בנטילת ידים.

לדברי רבא, הכוונה למי **שאינו נוטל ידיו כלל**. אבל כשנוטל ידיו, אף שאינו רוחץ ומשפשף יפה, אלא רביעית מים בדיוק, אינו מביא לידי עניות.

ורב חסדא אמר, אני נטלתי מלא חפנים מים, ובזכות זה נתנו לי מלא חפנים טובה. ומכאן, שלא די בנטילת מים בצמצום, ומזלזל בנטילה האמור כאן, הוא מי **שאינו נוטל ידיו ברווח**.

ג. שאשתו מקללתו בפניו.

ואמר רבא, שהכוונה למי שאשתו מקללת אותו בפניו, **על שאינו קונה לה תכשיטים, ויש ביכולתו לקנות**.

ולא נתבאר אם הכוונה לחפצי נוי שהאשה נותנת עליה, כמו לעיל בדף נ"ט, ואלו הן תכשיטי נשים, קטלאות נזמים וטבעות כו'. או שהכוונה לתמרוקי נשים, כמו במסכת מועד קטן דף ט', אלו הן תכשיטי נשים, כוחלת ופוקסת ומעבירה שרק על פניה. או לשני הדברים.

[ישעיה ג' ט"ז-כ"ו] **וַיֹּאמֶר ה' יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת**[א] **גָּרוֹן וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינָיִם הָלוֹךְ וְטָפֹף תֵּלַכְנָה וּבְרַגְלֵיהֶם תְּעַכַּסְנָה. וְשִׁפַּח ה' קָדְקֹד בְּנוֹת צִיּוֹן וַה' פָּתְהֵן יְעָרֶה.** בַּיּוֹם הַהוּא יָסִיר ה' אֵת תִּפְאֶרֶת הָעָכְסִים וְהַשְּׁבִיסִים וְהַשַّהֲרֹנִים. הַנְּטִיפוֹת וְהַשֵּׁירוֹת וְהָרְעָלוֹת. הַפְּאֵרִים וְהַצְּעָדוֹת וְהַקִּשָּׁרִים וּבָתֵּי הַנֶּפֶשׁ וְהַלְּחָשִׁים. הַטַּבָּעוֹת וְנִזְמֵי הָאָף. הַמַּחֲלָצוֹת וְהַמַּעֲטָפוֹת וְהַמִּטְפָּחוֹת וְהָחֲרִיטִים. וְהַגְּלִיֹּנִים וְהַסְּדִינִים וְהַצְּנִיפוֹת וְהָרְדִידִים. **וְהָיָה תַּחַת בֹּשֶׂם מַק יִהְיֶה וְתַחַת חֲגוֹרָה נִקְפָּה וְתַחַת מַעֲשֶׂה מִקְשֶׁה קָרְחָה וְתַחַת פְּתִיגִיל מַחֲגֹרֶת שָׂק כִּי תַחַת יֹפִי.** מְתַיִּךְ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וּגְבוּרָתֵךְ בַּמִּלְחָמָה. וְאָנוּ וְאָבְלוּ פְּתָחֶיהָ וְנִקָּתָה לָאָרֶץ תֵּשֵׁב.

[א] נטווות כתיב.

גנותן של בנות ישראל

רבא בריה דרב עילאי ביאר את הכתוב הראשון בפרשה, המספר בגנותן של בנות ישראל, **שהיו נשואות, ואף על פי כן היו מכניסות יצר הרע בבחורים** להתאוות להן:

"וַיֹּאמֶר ה' **יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן**" – **שהיו מהלכות בקומה זקופה**.

"**וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן**" – **שהיו מהלכות לאט, עקב בצד גודל**, כדי שיהיו מסתכלים בהן, כדרך נוטי גרון שהולכים לאט, לפי שאינם רואים רגליהם.

"**וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינָיִם**" – **שהיו נותנות בעיניהן כחול, ומרמזות לבחורים**.

"**הָלוֹךְ וְטָפֹף תֵּלַכְנָה**" – טפוף הוא מלשון לצוף, [כמו על דאטפת אטפוך], **שהיו מהלכות ארוכה בצד קצרה**, שתראה הארוכה צפה על ראש חברתה, והוא נוי לה.

ורב יצחק דבי רבי אמי ביאר את סוף הכתוב:

"**וּבְרַגְלֵיהֶם תְּעַכַּסְנָה**" – תעכסנה הוא מלשון ארס, שנקרא עכס כי הנחש מטילו על ידי כעס, והכתוב הזה מלמד, **שהיו מטילות מור ואפרסמון במנעליהן, ומהלכות בשוקי ירושלים, וכיון שמגיעות אצל בחורי ישראל, בועטות בקרקע, ומתיזות עליהם, ומכניסות בהן יצר הרע כנחש כעוס המטיל ארס**.

פורענות בנות ישראל

עניין זה מבואר בגמרא אחר ביאור הפורענות האמורה בסוף הפרשה:

"**וְשִׁפַּח ה' קָדְקֹד בְּנוֹת צִיּוֹן**" – אמר רבי יוסי ברבי חנינא, מלמד **שפרחה בהן צרעת**, שכן "שפח" הוא מלשון "וְלַשְּׁאֵת וְלַסַּפַּחַת וְלַבֶּהָרֶת" (ויקרא י"ד נ"ו).

"**וַה' פָּתְהֵן יְעָרֶה**" – "פתהן" הוא כמו פתחיהן. ובביאור "יְעָרֶה" נחלקו רב ושמואל. אחד מהם אומר שהוא לשון עירוי, וכוונת הכתוב **שנשפכו פתחיהן דם זיבה** כקיתון. ואחד מהם אומר, שהוא לשון יער, וכוונת הכתוב לכך **שנעשו פתחיהן כיער שנתמלאו שערות ונמאסות לתשמיש**.

ורבה בר עולא ביאר את פורענותיהם האמורות בסוף הפרשה:

"**וְהָיָה תַּחַת בֹּשֶׂם מַק יִהְיֶה**" – **מקום שהיו מתבשמות בו, נעשה נמקים** נמקים.

"**וְתַחַת חֲגוֹרָה נִקְפָּה**" – **מקום שהיו חגורות בצלצול** [=חגורה נאה], **נעשה נקפים** נקפים [=חבורות].

"**וְתַחַת מַעֲשֶׂה מִקְשֶׁה קָרְחָה**" – מקשה הוא כמו מקום קישוט, וכוונת הכתוב, **שמקום שהיו מתקשטות בו**, [**הוא השער**, שסורקות ומפרכסות אותו], **נעשה קרחים** קרחים.

"**וְתַחַת פְּתִיגִיל מַחֲגֹרֶת שָׂק**" – פתיגיל הוא כמו פתח גיל, [כלומר אותו מקום], וכוונת הכתוב, **שפתחים המביאים לידי גילה, יהיו למחגורת שק**.

"**כִּי תַחַת יֹפִי**" – כלומר **כל אלו יבואו לך תחת יפייך**.

ואמר רבא, היינו דאמרי אינשי, חלופי שופרא [=תחת יופי], כיבא [=מוגלה]

שיחת אנשי ירושלים

אמר רב יהודה אמר רב, **אנשי ירושלים, אנשי שחץ היו** [=מדברים בלשון גאוה ולעגי שפה].

אדם אומר לחברו במה סעדת היום, [כלומר עם מי שמשת].

בפת עמילה [=לחם שנלוש היטב] או בפת שאינה עמילה כלומר בבעולה או בבתולה.

ביין גורדלי [=שהיה לבן] או ביין חרדלי [שחור] כלומר לבנה או שחורה.

דף סג

במסב רחב [=מטה שמיסב עליה בשעת אכילה, ולענין ניאוף אשה שמנה] או במסב קצר [=כחושה].

בחבר טוב [=אשה טובת מראה] או בחבר רע.

אמר רב חסדא, וכולן לזנות.

עצי ירושלים

אמר רחבה אמר רבי יהודה, עצי ירושלים, **של קינמון היו, ובשעה שהיו מסיקים מהם, ריחם נודף בכל ארץ ישראל**.

ומשחרבה ירושלים, נגנזו, ולא נשתייר אלא כשעורה, והוא נמצא **באוצרה של המלכה צימצמאי**.

לצאת בשבת בכלי מלחמה

א. דעת רבי אליעזר.

כלי מלחמה, כגון (א) סייף. (ב) קשת. (ג) תריס [=מגן]. (ד) אלה [=מקל שראשו עבה]. (ה) רומח. כולם **תכשיטים הם לאיש**, כלומר נוי הם לו ולא משא, **ולפיכך רשאי לצאת בהם בשבת**.

והראיה לכך שכלי מלחמה הם נוי לאיש, **מהכתוב**, "**חֲגוֹר חַרְבְּךָ עַל יָרֵךְ גִּבּוֹר** [**והיא**] **הוֹדְךָ וַהֲדָרֶךָ**" (תהילים מ"ה ד').

- **יש אומרים** שלדעת רבי אליעזר, **רק בזמן הזה** כלי מלחמה הם נוי לאיש, **אבל לימות המשיח לא** יהיו לו נוי, ואז יהיה אסור לצאת בהם בשבת.

כדעת רבי חייא בר אבא שנבואות הנביאים נאמרו לימות המשיח.

- **ויש אומרים** שלדעת רבי אליעזר, **גם לימות המשיח** הם יהיו נוי לאיש, ויהיה מותר לו לצאת בהם בשבת.

כדעת שמואל שנבואות הנביאים נאמרו רק לעולם הבא.

ב. דעת חכמים.

כלי מלחמה אינם נוי לאיש, אלא משא, ולפיכך אם יצא בהם בשבת, הרי זה חייב [חטאת או כרת או סקילה].

והראיה לכך שכלי מלחמה אינם נוי לאיש, **מהכתוב**, "וְשָׁפַט בֵּין הַגּוֹיִם וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים **וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת** לֹא יִשָּׂא גוֹי אֶל גּוֹי חָרֶב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה" (ישעיה ב' ד').

מבואר בכתוב הזה, **שבימות המשיח, מאחר שלא יהיו מלחמות, יבטלו כלי מלחמה, ומכאן שאינם נוי לאיש, כי אם** כלי מלחמה **היו נוי לאיש, אין סיבה שיבטלו**, כי אף שאין בהם צורך להילחם, יש בהם צורך להתנאות.

- יש אומרים שרבי אליעזר מודה לחכמים, שבימות המשיח יבטלו כלי מלחמה.

כדעת רבי חייא בר אבא שנבואות הנביאים נאמרו לימות המשיח.

ואף על פי כן אין זו ראיה שאינם תכשיט לאיש, כי דווקא בימות המשיח, מאחר שלא יהיה בהם צורך, לא יהיו נוי לאיש, אבל בזמן הזה, שיש בהם צורך, הם נוי לאיש. כמו נר, שכשמדליקים אותו בלילה, הדבר נאה, וכשמדליקים אותו בצהרים, מאחר שאין בו צורך, אין הדבר נאה.

- ויש אומרים שלדעת רבי אליעזר, גם לימות המשיח הם יהיו נוי לאיש, ויהיה מותר לו לצאת בהם בשבת.

כדעת שמואל שנבואות הנביאים נאמרו רק לעולם הבא.

מתי יתקיימו הנחמות שנבאו הנביאים

לדברי רבי חייא בר אבא, כל הנביאים כולם לא נתנבאו דברי הנחמות שלהם, **אלא לימות המשיח**. **אבל לעולם הבא**, "וּמֵעוֹלָם לֹא שָׁמְעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ **עַיִן** [של נביא] **לֹא רָאָתָה אֱלֹקִים זוּלָתְךָ** יַעֲשֶׂה לְמְחַכֵּה לוֹ" (ישעיה ס"ד ג').

ולדברי שמואל, אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד, כלומר שלא יהיה שלטון אחר על ישראל, אבל שאר דברים, עולם כמנהגו נוהג[1], שנאמר, "כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ עַל כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ בְּאַרְצֶךָ" (דברים ט"ו י"א), כלומר לעולם יהיו עניים ועשירים בארץ. **ואם כן מה שנבאו הנביאים**, "וְלֹא יִהְיֶה כְּנַעֲנִי עוֹד" (זכריה י"ד כ"א) שהכוונה לכך ש"לא יהיה כאן עני עוד", **לא לימות המשיח נבאו אלא לעולם הבא**, והוא הדין לשאר נחמות.

מי שאל את מי מה הטעם של רבי אליעזר

נתבאר שהראיה של רבי אליעזר שכלי מלחמה הם נוי לאיש היא מהכתוב, "חֲגוֹר חַרְבְּךָ עַל יָרֵךְ גִּבּוֹר [והיא] הוֹדְךָ וַהֲדָרֶךָ" (תהילים מ"ה ד').

ומבואר בגמרא שאביי או רב יוסף שאלו דבר זה ונאמרו בגמרא כמה לשונות מי השואל ומי הנשאל.

שלושה אומרים שאביי שאל את השאלה.

– אחד אומר שאביי שאל את רב דימי.

– אחד אומר שאביי שאל את רב אויא.

– ואחד אומר שאביי שאל את רב יוסף.

שנים אומרים שרב יוסף שאל את השאלה.

– אחד אומר שרב יוסף שאל את רב דימי.

– ואחד אומר שרב יוסף שאל את רב אויא.

אין מקרא יוצא מידי פשוטו

נתבאר שהראיה של רבי אליעזר, שכלי מלחמה הם נוי לאיש, היא מהכתוב, "חֲגוֹר חַרְבְּךָ עַל יָרֵךְ גִּבּוֹר [והיא] הוֹדְךָ וַהֲדָרֶךָ" (תהילים מ"ה ד').

ורב כהנא הקשה על כך כי לדעתו אין הכתוב מדבר בחרב ממש, והוא משל בלבד על דברי תורה, להזהיר את הלומד, שיהא זהיר לחזור על משנתו, שתהא מזומנת לו בשעת הדין, להביא ממנה ראיות, כחרב על ירך גבור לנצח במלחמה.

ומר בריה דרב הונא לימד אותו, שאף שאמת הוא, שהכתוב נדרש גם באופן הזה, מכל מקום אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ולעולם גם כשיש לדרוש את הכתוב בכמה אופנים, פשט הכתוב הוא אמת.

ליגמר איניש והדר ליסבר

כשרב כהנא שמע את דברי מר בריה דרב הונא, שאין מקרא יוצא מידי פשוטו, אמר:

כד הוינא בר תמני סרי שנין [=כשהייתי בן שמונה עשרה שנים] והוה גמירנא ליה לכוליה הש"ס [=ולמדתי את כל הש"ס], ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא [=ועד עכשיו לא הייתי יודע שאין מקרא יוצא מידי פשוטו].

ומכאן יש ללמוד, שלעולם ילמד אדם שמועות מרבו, ואפילו כשאינו מבין כל הטעמים, לא יתעכב בשביל זה, אלא ילמד עוד ועוד, ולאחר זמן יברר את הטעמים.

שני תלמידי חכמים המחדדין זה לזה בהלכה

לדברי רבי ירמיה אמר רבי אלעזר, שני תלמידי חכמים המחדדים זה לזה בהלכה [=שואלים ומשיבים, ולא לקפח אלא להתחדד], **זוכים לדברים הבאים**:

א. הקדוש ברוך הוא מצליח להם, שנאמר "וַהֲדָרֶךָ צְלַח רְכַב עַל דְּבַר אֱמֶת וַעֲנָוָה צֶדֶק וְתוֹרְךָ נוֹרָאוֹת יְמִינֶךָ" (תהילים מ"ה ה'), אל תקרי "וַהֲדָרֶךָ צְלַח" אלא "וַחֲדָרֶךָ צְלַח", כלומר המחדדים מצליחים.

ב. ולא עוד, אלא ש**עולים לגדולה**, שנאמר "צְלַח רְכַב".

וכל זה **בתנאי** שיתקיימו הדברים הבאים. **(א) שלומדים לשמה**, שנאמר "עַל דְּבַר אֱמֶת". **(ב) שאינו מגיס דעתו** שנאמר "וַעֲנָוָה צֶדֶק".

ג. ואם עושים כראוי זוכים לתורה שנתנה בימין, שנאמר, "וְתוֹרְךָ [=ותלמדך] נוֹרָאוֹת יְמִינֶךָ".

ולדברי רב נחמן בר יצחק, **זוכים לדברים שנאמרו למיימינים בתורה, שהם** (א) **אורך ימים** (ב) **עושר** (ג) **וכבוד**.

שנאמר, "אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד" (משלי ג' ט"ז), ואמר רבא בר רב שילא או רב יוסף בר חמא אמר רב ששת שהכתוב הזה מלמד, שלמיימינים בתורה יהיה אורך ימים, וכל שכן עושר וכבוד, ולמשמאילים בה יהיה רק עושר וכבוד, אבל לא יזכו לאריכות ימים.

[1] אף על גב דהשתא אין ירושלים ואין בית המקדש, ואילו לימות המשיח יהיה הכל בנוי, צריך לומר דהאי אין בין לאו דוקא. [תוס'].

מיימינים בתורה

נתבאר שהמיימינים בתורה זוכים לאורך ימים עושר וכבוד.

יש מפרשים שמיימינים בתורה הם אלו שמפשפשים טעמיהם בדקדוק, ובוררים, כימין המיומנת למלאכה. ומשמאילים בה, הם אלו שאינם יגעים בה כל צרכם.

ויש מפרשים שמיימינים בתורה, הם אלו העוסקים לשמה. ומשמאילים בה, הם אלו שעוסקים שלא לשמה.

שני תלמידי חכמים הנוחין זה לזה בהלכה

אמר רבי ירמיה אמר רבי שמעון בן לקיש, שני תלמידי חכמים, הנוחין זה לזה בהלכה, **הקדוש ברוך הוא מקשיב להם**, שנאמר, "אָז נִדְּבְרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב ה' וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי ה' וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ" (מלאכי ג' ט"ז).

- **יש מפרשים שתלמידי חכמים** הנוחים זה לזה, הם אלו **שנושאים ונותנים בתורה בנחת**, [נוחים לשון נחת].

והכתוב הזה, שנאמר בו "וַיַּקְשֵׁב ה' וַיִּשְׁמָע", מדבר בתלמידי חכמים הנושאים ונותנים בנחת, שנאמר בו "אָז נִדְּבְרוּ יִרְאֵי ה'", ואין דיבור אלא נחת, כמו שנאמר, "יַדֵּבֵר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ וּלְאֻמִּים תַּחַת רַגְלֵינוּ" (תהילים מ"ז ד'), שמשמעותו ישפיל עמים תחתנו, וכל שפלות בנחת.

- **ויש מפרשים שתלמידי חכמים** הנוחים זה לזה, הם אלו **שמנהיגים זה את זה להבנתה של תורה**, [נוחים לשון נחייה כמו לך נחה את העם].

והכתוב הזה, שנאמר בו "וַיַּקְשֵׁב ה' וַיִּשְׁמָע", מדבר בתלמידי חכמים שמנהיגים זה את זה להבנת התורה, שנאמר בו "אָז נִדְּבְרוּ יִרְאֵי ה'", ואין דיבור אלא הנהגה, כמו שנאמר, "יַדֵּבֵר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ וּלְאֻמִּים תַּחַת רַגְלֵינוּ" (תהילים מ"ז ד'), שמשמעותו ינהג עמים תחתנו.

חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה

"וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי ה' וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ", אמר רב אמי, מכאן, שאם חשב אדם לעשות מצוה, ונאנס, ולא עשאה, **מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה**.

כל העושה מצוה כמאמרה

לדברי רב חיננא בר אידי, כל העושה מצוה כמאמרה, **אין מבשרים אותו בשורות רעות**, שנאמר, "שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע וְעֵת וּמִשְׁפָּט יֵדַע לֵב חָכָם" (קהלת ח' ה').

ולדברי רב אסי או רבי חנינא, **אפילו הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה, הוא מבטלה**, שנאמר, "בַּאֲשֶׁר דְּבַר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן וּמִי יֹאמַר לוֹ מַה תַּעֲשֶׂה. שׁוֹמֵר מִצְוָה" (קהלת ח' ד'-ה'), כלומר מי יאמר לקב"ה מה תעשה? שומר מצווה יוכל לומר לו.

שני תלמידי חכמים המקשיבים זה לזה בהלכה

אמר רבי אבא אמר רבי שמעון בן לקיש, שני תלמידי חכמים המקשיבים זה לזה בהלכה, [=מלמדים זה את זה, ומבינים זה מזה], **הקדוש ברוך הוא שומע לקולם** [לעשות מבוקשם].

שנאמר, (שה"ש ח' י"ג) "הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים" [בבתי מדרשות] "חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים" [זה לזה. להם אנו אומר] "לְקוֹלֵךְ הַשְׁמִיעִנִי" [שאני שומע לקולם ועושה מבוקשם].

ואם אין עושים כן, גורמים לשכינה שמסתלקת מישראל, שנאמר אחר כך "בְּרַח דּוֹדִי וּדְמֵה לְךָ לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל הָרֵי בְשָׂמִים" (שה"ש ח' י"ג).

שני תלמידי חכמים המדגילים זה לזה בהלכה

שני תלמידי חכמים המדגילים זה לזה בהלכה, **הם שנים שאין להם רב ללמוד ממנו, ומאספים זה את זה, לומר, בוא ונלמד, ונבין בין שנינו**, ובאופן שיודעים הם צורתא דשמעתא, [כלומר ששורש הדבר קצת כבר למדו מרבם],

ואמר רבי אבא אמר רבי שמעון בן לקיש, שני תלמידי חכמים המדגילים זה לזה בהלכה, **הקדוש ברוך הוא אוהבם**, שנאמר, "הֱבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה" (שה"ש ב' ד').

סיוע לעני

ואמר רבי אבא אמר רבי שמעון בן לקיש, גדול המלווה יותר מן העושה צדקה, [לפי שבהלוואה אין העני בוש כמו בנתינה].

ומטיל בכיס, [הוא הנותן לעני מעות, שישתכר בהן, ויחלקו בשכר], יותר גדול מכולם.

ונמצא שכך הוא סדר המעלות בדבר, **(א) מטיל בכיס. (ב) מלווה. (ג) נותן צדקה**.

תלמיד חכם עדיף על עם הארץ בכל אופן

אמר רבי אבא אמר רבי שמעון בן לקיש, **תלמיד חכם, אפילו[1] אם הוא נוקם ונוטר כנחש**, חגריהו על מתניך [=**הדבק בו**, שסופך ליהנות מתלמודו].

ועם הארץ, אפילו אם הוא חסיד, אל תדור בשכונתו, [שאינו יודע בדקדוקי מצות, ואין חסידותו שלם, וסופך ללמוד ממנו].

המגדל כלב בתוך ביתו

כל המגדל כלב רע בתוך ביתו, מונע חסד מתוך ביתו, [שאינו מניח העניים לבא לפתחו], שנאמר, "לַמָּס [=כלב. מונע[2]] מֵרֵעֵהוּ חָסֶד וְיִרְאַת שַׁדַּי יַעֲזוֹב" (איוב ו' י"ד), שכן בלשון יונית, קורין לכלב למס.

עניין זה אמרו חכם אחד משמו של רבי שמעון בן לקיש. י"א שהוא רב כהנא. וי"א שהוא רב אסי. וי"א שהוא רבי אבא.

ורב נחמן בר יצחק אמר, **אף פורק ממנו יראת שמים**, שנאמר, "וְיִרְאַת שַׁדַּי יַעֲזוֹב".

הפלה מחמת נביחת כלב

אשה אחת, נכנסה לאפות עיסת בבית שבעליו השאילו תנורו לאפיה, ונבח בה כלב, ונעקר וולדה ממקומו, [שהיתה מעוברת, ועדיין לא הגיע זמן לידתה].

אמר לה בעל הבית, אל תראי, כי נטולות ממנו ניבים שלו, [הן ארבע השנים שנושך בהן], ונטולות ממנו צפרניו [ואינו סורט].

אמרה לו, נטולה טובת הנאת נחמתך ומוטלת על הקוצים, כלומר אל תחזיק לעצמך טובה שנחמת אותי, כי כבר החל הוולד לצאת, והנזק כבר נעשה.

"שְׁמַח בָּחוּר ... וְדָע כִּי ... יְבִיאֲךָ הָאֱלֹקִים בַּמִּשְׁפָּט"

נאמר בספר קהלת, (י"א ט') "שְׁמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶיךָ וִיטִיבְךָ לִבְּךָ בִּימֵי בְחוּרוֹתֶךָ וְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי לִבְּךָ

---

[1] לשון הגמרא הוא, אם תלמיד חכם נוקם ונוטר כנחש, חגרהו על מתניך, ומשמע שדווקא באופן הזה תדבק בו, אבל כשאינו נוקם לא תדבק בו, ולכאורה הוא תמוה. ולכן כתבתי שהכוונה לכך שאפילו אם הוא נוקם, הדבק בו, וכל שכן כשאינו נוקם. והוא הדין לעניין עם הארץ. ויל"ע בדבר.

[2] ואף על גב דלא כתיב מונע, ממילא משמע, שכל תיבה שראשה מ"ם משמשת נטילה, כמו "ויקח מידם" "אבדו גוים מארצו". [רש"י].

וּבְמַרְאֵי עֵינֶיךָ וְדָע כִּי עַל כָּל אֵלֶּה יְבִיאֲךָ הָאֱלֹקִים בַּמִּשְׁפָּט״.

ולכאורה אין הכתוב מיושב, שכן תחילה נאמר, ״שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶיךָ וִיטִיבְךָ לִבְּךָ בִּימֵי בְחוּרוֹתֶךָ וְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי לִבְּךָ וּבְמַרְאֵי עֵינֶיךָ״, משמע שראוי לעשות כן, ולאחר מכן נאמר, ״וְדָע כִּי עַל כָּל אֵלֶּה יְבִיאֲךָ הָאֱלֹקִים בַּמִּשְׁפָּט״, משמע שאין ראוי לעשות כן.

- **רב הונא ביאר, שתחילת הכתוב הם דברי היצר הרע**, המזרז את האדם להתענג בתענוגות העולם, **וסוף הכתוב הם דברי היצר הטוב**, המזהירו, שעל הכל יבוא לפני האלקים במשפט.

- **וריש לקיש ביאר, שתחילת הכתוב בדברי תורה, שיש לאדם לשמוח בתלמודו**, ללמוד בשמחה ובטוב לב, עד שיבין היטב כראות עיניו. **וסוף הכתוב במעשים, שעל כל מה שלמד, אם לא יקיים, עתיד ליתן את הדין.**

בירית וכבלים

מבואר במשנה, (א) שבירית אינה מקבלת טומאה, ויוצאים בה בשבת, (ב) וכבלים מקבלים טומאה, ואין יוצאים בהם בשבת.

ולהלן יתבאר בעזה״י מה הם בירית וכבלים, ומה הטעם שכך דיניהם.

א. בירית.

מתחילה אמרו, שלדברי רב יהודה, בירית היא אצעדה [=צמיד] הניתנת על היד.

ורב יוסף הקשה על כך, אם כן מדוע בירית אינה מקבלת טומאה, **הלא אצעדה הוא דבר המקבל טומאה.**

- רש״י פירש, שעניין זה, שאצעדה מקבלת טומאה, למד מהכתובים בעניין מלחמת מדין, שנאמר, ״וַנַּקְרֵב אֶת קָרְבַּן ה׳ אִישׁ אֲשֶׁר מָצָא כְלִי זָהָב אֶצְעָדָה וְצָמִיד טַבַּעַת עָגִיל וְכוּמָז לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵינוּ לִפְנֵי ה״״ (במדבר ל״א נ׳).

ונאמר באותו עניין ״וְאַתֶּם חֲנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים כֹּל הֹרֵג נֶפֶשׁ וְכֹל נֹגֵעַ בֶּחָלָל תִּתְחַטְּאוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אַתֶּם וּשְׁבִיכֶם״ (במדבר ל״א נ׳).

הרי שהדברים שהביאו בשביה טעונים טהרה, ואם כן הם מקבלים טומאה[1].

- ותוס׳ פירשו, שעניין זה שאצעדה מקבלת טומאה, למד מתוך כך שאחר הכתוב ״אֶצְעָדָה וְצָמִיד״, נאמר, ״וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת הַזָּהָב מֵאִתָּם כֹּל כְּלִי מַעֲשֶׂה״ (במדבר ל״א נ״א), והכוונה לכל הכלים שנלקחו, וילפינן לקמן כלי כלי משרצים.

ולמסקנה אמרו, שלדברי רב יהודה, בירית היא צמיד הניתן בשוק, בדומה לאצעדה הניתנת בזרוע.

- **רש״י מפרש, שהבירית ניתנת בשוק, כדי להחזיק בתי שוקיה** [=גרבים], **שלא יפלו ויראו שוקיה.**

והסיבה שהיא טהורה, כי אינה תכשיט, שכן אינה נעשית לנוי. **וגם אינה כלי המשמש אדם**, שכן היא משמשת את בתי השוקיים, ולא ישירות את האדם, והרי היא כטבעות הכלים, שאינם מקבלים טומאה, כפי שנתבאר בדף נ״ב.

והסיבה שיוצאים בה בשבת, כי מאחר שהיא צורך לבישה, הרי **היא כמלבוש**, שיוצאים בו.

ולא אסרו זאת חכמים, שמא תסיר להראות לחברותיה, **כי ודאי לא תסיר להראות לחברותיה, שלא יראו שוקיה.**

- **ותוס׳ פירשו, שניתן להסיר את הבירית בלא שיראו שוקיה, והסיבה שלא אסרו חכמים לצאת בה בשבת, כי אינה תכשיט הנעשה לנוי, ולכן אין לחוש שתבוא להראותה לחברותיה.**

ב. כבלים.

רבין היה סבור, שכבלים הם צמיד הניתן בשוק, להחזיק בתי שוקיה שלא יפלו, אלא שכשנותנים צמיד אחד בשוק אחד, הוא נקרא בירית, **וכשנותנים שני צמידים בשני שוקים**, הם נקראים כבלים.

והחילוק בין אחת לשתים, שכשיש לה אחת גנאי הוא לה, ולכן אין זה תכשיט, ולא תבוא להראות לחברותיה. וכשיש לה שתים, נוי הוא לה, והרי זה תכשיט. ומטעם זה מקבלים טומאה, וכמו כן מאחר שהם תכשיט יש לחוש שתסיר להראות לחברותיה ולכן אסרו חכמים לצאת בהם בשבת.

ורב הונא אמר לו, שלעולם הצמיד הניתן על השוקיים נקרא בירית, אף כשיש לה שתים.

ולעולם כשכל אחת לעצמה, אף כשיש לה שתים, אינם נחשבים תכשיט, ואין לחוש שתסירם.

וכבלים הם כשמחברים את שני הצמידים הללו בשלשלת.

והסיבה שעל ידי השלשלת הדבר נחשב לכלי המשמש אדם, שהוא מקבל טומאה, כי השלשלת הזו נעשית לצורך האדם

כמאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, משפחה אחת היתה בירושלים, שהיו פסיעותיהן גסות, והיו בתולותיהן נושרות, עשו להן כבלים, והטילו שלשלת ביניהן שלא יהיו פסיעותיהן גסות, ולא היו בתולותיהן נושרות.

והסיבה שאין יוצאים בהם בשבת, כי יש לחוש לכך שתסיר את השלשלת שהיא של זהב, להראות לחברותיה, ותבוא לטלטלה ברשות הרבים.

כל המשא ומתן הזה שבין רבין ורב הונא התנהל לפני רבי ירמיה כשהיה מנמנם ובסוף הדברים התעורר רבי ירמיה ואמר לרב הונא יישר [=יפה אמרת] וכן שמעתי מרבי יוחנן.

ציץ של כהן גדול

הציץ, כמין טס [=חתיכה דקה] של זהב, רוחב שתי אצבעות, ומוקף מאוזן לאוזן, וכתוב עליו ״קודש לה׳.

שנאמר ״וַיַּעֲשׂוּ אֶת צִיץ נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ זָהָב טָהוֹר וַיִּכְתְּבוּ עָלָיו מִכְתַּב פִּתּוּחֵי חוֹתָם קֹדֶשׁ לַידוָֹד״ (שמות ל״ט ל׳).

ונחלקו חכמים כיצד היה הכתב הזה.

לדברי תנא קמא, השם היה כתוב למעלה מהמילה קודש, וכדי שיהיה נקרא קודש לה׳, נכתב הדבר בשתי שורות, בשורה העליונה בסופה היה כתוב את השם, ובשורה שניה בתחילה היה כתוב קודש ל.

קודש ל ידוד

ורבי אליעזר ברבי יוסי אמר, אני ראיתיו בעיר רומי, [כשנכנס לאוצר המלך ליטול מה שירצה, במעשה בן תלמיון], וכתוב בו ״קדש לה״״ בשיטה אחת.

קודש ל י ד ו ד

תכשיט כלשהו מקבל טומאה

כשירד רב דימי לנהרדעא, שלח, שכך אמר רבי יוחנן, תכשיט של מתכת, אפילו הוא קטן מאוד [=כלשהו], הרי זה מקבל טומאה. [וכן מבואר בברייתא].

והראיה לכך[2], **שכן מצינו**, שה**ציץ**, אף שהוא דבר מועט, מנאו הכתוב עם תכשיטי כהן. [וכן אמר רבא].

[1] ולא נהירא, דעל כרחך תתחטאו לא אכל השבי קאי, דהא בהמות נמי הוו בשבי, ולאו בני קבולי טומאה נינהו. [תוס׳].

[2] ואם תאמר, תיפוק ליה דתכשיט כל שהוא טמא, מדכתיב בכלי מדין טבעת. ויש לומר, דאפשר שהטבעת היא עבה וגדולה מאד, ולא הוי כל שהוא. [תוס׳].

אריג כלשהו מקבל טומאה

לדברי רב דימי משמו של רבי יוחנן, כל אריג, אפילו הוא קטן מאוד [=כלשהו], הרי זה מקבל טומאה. [וכן מבואר בברייתא].

ומתחילה, כשבא רב דימי, אמר, שעניין זה למד מהציץ, שכן מצינו, שהציץ, אף שהוא דבר מועט, מנאו הכתוב עם תכשיטי כהן.

ודחו זאת, שכן ציץ אינו אריג אלא תכשיט ואין ללמוד דין אריג מדין תכשיט.

וכשירד רב דימי לנהרדעא, חזר בו, ושלח לומר להם, דברים שאמרתי לכם טעות הם בידי, ברם כך אמרו משום רבי יוחנן, מניין לאריג כל שהוא שהוא טמא? **שנאמר** בעניין טומאת שרצים "וְכֹל אֲשֶׁר יִפֹּל עָלָיו מֵהֶם בְּמֹתָם יִטְמָא מִכָּל כְּלִי עֵץ **אוֹ בֶגֶד** אוֹ עוֹר אוֹ שָׂק כָּל כְּלִי אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מְלָאכָה בָּהֶם בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהֵר" (ויקרא י"א ל"ב) "אוֹ בֶגֶד" **ריבוי הוא, ללמד, שאפילו אריג כלשהו מקבל טומאה**.

וכן אמר רבא.

וכתבו התוס', ששני דברים יש ללמוד מהכתוב הזה.

(א) כשנחתכה חתיכה מבגד גדול, היא מקבלת טומאה, אפילו כשהגודל שלה הוא רק שלוש אצבעות על שלוש אצבעות. [ודין זה נתבאר לעיל בדף כ"ו].

(ב) כשאורג בגד כלשהו, ודעתו שיהיה כך כמו שהוא, הרי זה מקבל טומאה, אפילו אם אין בו שלוש אצבעות על שלוש אצבעות. [וזהו הדין המבואר כאן בסוגיה].

וניתן ללמוד את שני הדינים הללו מריבוי אחד כי שקולים הם.

עוד כתבו התוס', שאריג כלשהו מקבל טומאה, רק כשראוי הוא לקפלו, לקחת בו מרגלית או מחט, אבל כשאינו ראוי לכך, אינו מקבל טומאה, כי אריג אינו מקבל טומאה, אלא כשניתן לטלטלו ריקן או מלא[1].

אריג ותכשיט כלשהו מקבל טומאה

מבואר בברייתא, שדבר שחציו אריג וחציו תכשיט מתכת, אפילו כולו יחד קטן מאוד [=כלשהו[2]], הרי זה מקבל טומאה.

ודבר זה למד, ממה **שנאמר בשלל מדין**, "**כֹּל כְּלִי מַעֲשֶׂה**" (במדבר ל"א נ"א), לרבות אף את זה, והרי הוא כשאר הכלים שהיו צריכים טהרה מטומאת מת, ומכאן שהוא מקבל טומאת מת.

ולא רק טומאת מת, אלא אף שאר טומאות. שכן נאמר בעניין טומאת מת "כֹּל כְּלִי", **וכן נאמר בטומאת שרץ** "וְכֹל אֲשֶׁר יִפֹּל עָלָיו מֵהֶם בְּמֹתָם יִטְמָא מִכָּל כְּלִי עֵץ אוֹ בֶגֶד אוֹ עוֹר אוֹ שָׂק **כָּל כְּלִי** אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מְלָאכָה בָּהֶם בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהֵר" (ויקרא י"א ל"ב), והרי זה מלמד בגזרה שווה, **שכשם שאריג ותכשיט כלשהו מקבל טומאת מת, כך הוא מקבל טומאת שרץ**.

כן פירש רש"י, שדבר פשוט הוא, שמהכתוב "כֹּל כְּלִי מַעֲשֶׂה" האמור במדין, יש ללמוד, שאריג ותכשיט כלשהו מקבל טומאת מת, ומגזרה שווה "כָּל כְּלִי", למדנו, שכן הדין בטומאת שרץ.

והתוס' פירשו, שלולא גזרה שווה "כָּל כְּלִי", מהכתוב "כֹּל כְּלִי מַעֲשֶׂה" האמור במדין, לא היינו לומדים דבר, כי אינו מדבר בטומאה, אלא בשלל.

ורק מחמת גזרה שווה "כָּל כְּלִי", יש ללמוד, שכשם שהכלי האמור בשרצים, מדבר בעניין טומאה, כך הכלי האמור במדין, מדבר בטומאה.

ומכל זה אין ללמוד אלא שיש בדבר טומאת מת. וטומאת שרץ למדה מגזרה שווה "אוֹ בֶגֶד אוֹ עוֹר" המבוארת להלן בדף ס"ד, והיא משווה טומאת שרץ וטומאת מת גם לטמא אריג ותכשיט כלשהו.

דף סד

טומאת דבר העשוי מנוצה גסה של עזים

בעניין טומאת שרצים נאמר, "וְכֹל אֲשֶׁר יִפֹּל עָלָיו מֵהֶם בְּמֹתָם יִטְמָא מִכָּל כְּלִי עֵץ אוֹ בֶגֶד אוֹ עוֹר **אוֹ שָׂק** כָּל כְּלִי אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מְלָאכָה בָּהֶם בַּמַּיִם יוּבָא **וְטָמֵא** עַד הָעֶרֶב וְטָהֵר" (ויקרא י"א ל"ב), ומכאן **ששק מקבל טומאת שרצים, והכוונה לשק הנעשה מנוצה** [גסה] **של עזים**[3].

וכן נאמר **בעניין טומאת מת**, "וְכָל בֶּגֶד וְכָל כְּלִי עוֹר **וְכָל מַעֲשֵׂה עִזִּים** וְכָל כְּלִי עֵץ תִּתְחַטָּאוּ" (במדבר ל"א כ'), ומכאן **שדבר הנעשה מנוצה** [גסה] **של עזים, מקבל** גם **טומאת מת**.

ו**דבר** זה **הנעשה מנוצה של עזים, מקבל טומאת שרץ וטומאת מת, לא רק כשעושים ממנו שק**, [שיש לו בית קיבול], **אלא אף כשעושים ממנו רתמות לסוס**[4], כגון קילקלי, היא מסריכן, כלומר רתמת חזה. וכן חבק, הוא קשר האוכף[5].

ומכל מקום, דווקא דברים אלו, **שהם טוויים וארוגים** מקבלים טומאה, אבל משיחות [=חוטים] וחבלים הנעשים מנוצה של עזים, מאחר שאינם ארוגים, אינם מקבלים טומאה.

ומתחילה אמרו, שעניין זה, שכל דבר ארוג הנעשה מנוצה של עזים, מקבל גם טומאת שרץ וגם טומאת מת, **מבואר בכל אחת מהטומאות בפני עצמה**.

בעניין טומאת שרץ נאמר הריבוי "אוֹ שָׂק", ללמד, שאף דבר שאין לו בית קיבול, כרתמה, מקבל טומאה, ונאמר המיעוט "אוֹ שָׂק", ללמד שכל זה כשהוא ארוג כשק, אבל כשאינו ארוג, אינו מקבל טומאה.

ובעניין טומאת מת נאמר הריבוי "וְכָל מַעֲשֵׂה עִזִּים", ללמד, שאף דבר שאין לו בית קיבול כרתמה מקבל טומאה. [אולם בזה לא נמצא כתוב למעט דבר שאינו ארוג].

ולמסקנה אמרו, שדין זה, שכל דבר ארוג הנעשה מנוצה של עזים, מקבל גם טומאת שרץ וגם טומאת מת למד בשתי הפרשיות יחד.

שכן נאמר בעניין טומאת שרץ, "אוֹ **בֶגֶד** אוֹ **עוֹר**", **וכן נאמר בעניין טומאת מת**, "וְכָל **בֶּגֶד** וְכָל כְּלִי **עוֹר**", **ללמד בגזרה שווה, שכל האמור בפרשה זו נאמר גם בחברתה**.

ומעתה, הריבוי "**וְכָל** מַעֲשֵׂה עִזִּים", האמור בטומאת מת, **מלמד, שבשתי הטומאות הללו דבר הנעשה מנוצה של עזים מקבל טומאה, אף כשאין לו בית קיבול**, כגון רתמה.

אכן, ללא גזרה שווה, היה מקום לומר, שרק טומאת מת החמורה נתרבו בה גם רתמות, אבל טומאת שרץ קלה, אין מטמאים בה רתמות.

והמיעוט "**שָׂק**" האמור בטומאת שרץ, **מלמד, שבשתי הטומאות הללו, דבר הנעשה מנוצה של עזים מקבל טומאה, רק כשהוא ארוג כשק**, אבל כשאינו ארוג, כגון משיחות [=חוטים] וחבלים

---

[1] ואם תאמר, אם כן פשוטי כלי עור אמאי טהורין, הרי ראויין הם לקפל בו שום דבר כמו הכא. ויש לומר דמיירי בעור שלוק שהוא קשה. [תוס'].

[2] מכאן משמע, דמכל מקום בעינן שיעור קצת, דאם לא כן, חציו דכל שהוא מאי הוי. [תוס'].

[3] קשה דלעיל פרק במה מדליקין, מפיק דבר הבא מן העזים דמטמא בשרצים מאו בגד, וקילקלי וחבק באין מן העזים, ומפיק להן הכא מאו שק. ועוד קשה, דהתם מרבה לנוצה של עזים לשלוש על שלושה, ואילו שק שיעורו בארבעה. ואומר ר"י, דתרי גווני נוצה של עזים הוו, והתם מיירי [בדקה], שעושים ממנה בגדים חשובים, והלכך איתרבו לשלשה על שלשה כמו שאר בגדים, והכא מיירי בנוצה גסה, שממנה עושין קילקלי וחבק וחבלים ומשיחות ושק. [תוס'].

[4] ואם תאמר, והא לא מיטלטל מלא וריקן, ואי משום דאפשר לקפלה, אם אינו עשוי לכך לאו כלום הוא ... ויש לומר, דהני נמי לשם כל צורכן הן עשוין מתחלה, [כלומר מתחילה נעשים גם לקפלם]. [תוס'].

[5] ראה לעיל בדף נ"ב.

הנעשים מנוצה של עזים, אינם מקבלים טומאה.

אכן, ללא גזרה שווה, היה מקום לומר, שרק טומאת שרץ הקלה, מיעטו בה דבר שאינו ארוג, אבל טומאת מת חמורה, מטמא אף דבר שאינו ארוג.

ומבואר בסוגיה, **שלעניין דבר הנעשה מנוצה של עזים**, שהוא מטמא כשהוא ארוג, **לא רק כשהוא ארוג שתי וערב** כאריגת בגדים **הוא נחשב ארוג** לקבל טומאה, **אלא אף כשקולע כמה נימים יחד**, נחשב הוא כארוג לקבל טומאה, כי דבר הנעשה מנוצה של עזים, רגילים לארוג אף באופן הזה.

כמו שאמר רבי יוחנן, **שכן עני קולע שלש נימין** של מטוה של נוצה של עזים צבועה, **ותולה בצואר בתו** לנוי, וקליעה זו היא אריגתו.

דבר הנעשה מזנב הסוס ומזנב הפרה

אף שלא נתפרש בכתוב, שדבר הנעשה מזנב הסוס ומזנב הפרה מקבל טומאה, **הריבוי** "**אוֹ** שֶׁקֶץ", האמור בטומאת שרץ, **מלמד**, **שגם הדברים הללו מקבלים טומאת שרץ**.

ומגזרה שווה "**בגד עור**", המשווה טומאת מת לטומאת שרץ, **יש ללמוד**, **שדבר הנעשה מזנב הסוס ומזנב הפרה**, **מקבל גם טומאת מת**.

אכן, ללא גזרה שווה, היה מקום לומר, שרק טומאת שרץ שהיא טומאת ערב נוהגת בדברים אלו, שכן טומאת ערב נוהגת בדברים הרבה, אבל בטומאת מת החמורה, אין הדברים הללו מטמאים.

גזרה שווה מופנית ואינה מופנית

דבר הלמד בגזרה שווה, **אם** נכתבה **גזרה שווה** רק לצורך אותו לימוד [=**מופנה** לכך], כלומר, שהמילים שמשמשים את הגזרה שווה, אינם מלמדים דבר אחר זולת הדין הלמד מהגזרה שווה, **למדים ממנה** את הדין, **גם אם יש להקשות** על כך **מסברא**.

וכשהמילים נכתבו בתורה מחמת עצמם, אלא שהם משמשים גם ל**גזרה שווה** [=**אינו מופנה**], **אם יש להקשות מסברא** על הדין הלמד בגזרה שווה, **הרי זה נדחה**.

ואם בפרשה אחת המילים מופנות לגזרה שווה, ובפרשה אחת נכתבו גם לצורך עצמן [=**מופנה מצד אחד**], **נחלקו חכמים**, מה הדין: יש אומרים שניתן להקשות על הגזרה שווה. ויש אומרים שאין להקשות עליה.

גזרה שווה "בגד עור" מופנית משני צדדים

נתבאר, שנאמרה גזרה שווה להשוות דיני טומאת שרץ וטומאת מת, שנאמר בעניין טומאת שרץ, "אוֹ בֶגֶד אוֹ עוֹר", וכן נאמר בעניין טומאת מת, "וְכָל בֶּגֶד וְכָל כְּלִי עוֹר".

וגזרה שווה זו, מופנית היא משני צדדים, כלומר, אין אנו צריכים את הכתובים הללו, ללמד, שבגד ועור מטמאים בטומאת שרץ וטומאת מת, כי דבר זה ניתן ללמדו בהיקש שהוקשו שתי פרשיות אלו לטומאת שכבת זרע.

שנאמר, "אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע. אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל שֶׁרֶץ אֲשֶׁר יִטְמָא לוֹ" (ויקרא כ"ב ד') להקיש טומאת שרץ לשכבת זרע.

ונאמר, "וְהַנֹּגֵעַ בְּכָל טְמֵא נֶפֶשׁ אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע" (ויקרא כ"ב ד'), להקיש טומאת מת לשכבת זרע.

ובשכבת זרע כבר נאמר, "וְכָל בֶּגֶד וְכָל עוֹר אֲשֶׁר יִהְיֶה עָלָיו שִׁכְבַת זָרַע וְכֻבַּס בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב" (ויקרא ט"ו י"ז).

ואם כן, מהיקש שהוקשו טומאת שרץ וטומאת מת לשכבת זרע, כבר למדנו שהם מטמאים בגדים ועור[1].

ומעתה כשנכתב בכל אחת מהפרשיות הללו "בגד עור", לא נכתב לגופו, אלא לגזרה שווה בלבד.

אכן אם גזרה שווה זו לא היתה מופנית היה ניתן להקשות עליה כפי שנתבאר לעיל [במוסגר].

עגיל וכומז

כשחזרו אנשי המלחמה ממלחמת מדין, אמרו, "וַנַּקְרֵב אֶת קָרְבַּן ה' אִישׁ אֲשֶׁר מָצָא כְּלִי זָהָב אֶצְעָדָה וְצָמִיד טַבַּעַת עָגִיל וְכוּמָז לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵינוּ לִפְנֵי ה'" (במדבר ל"א נ').

ואמר רבי אלעזר:

עגיל זה דפוס של דדין [שמונחות בו].

כומז זה דפוס של בית הרחם.

- רב יוסף אמר, שעניין זה, שכומז הוא דפוס של בית הרחם, נרמז בתרגום, שתרגום המילה "כומז" הוא "מחוך", כלומר דבר המביא לידי שחוק וליצנות.

- ורבה אמר, שעניין זה שכומז הוא דפוס של בית הרחם, נרמז בלשון הכתוב עצמו, שכומז הוא נוטריקון, כאן מקום זימה.

הכפרה של אנשי החיל

כששבו אנשי המלחמה ממלחמת מדין עם כל שללם, "וַיִּקְצֹף מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הֶחָיִל שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת הַבָּאִים מִצְּבָא הַמִּלְחָמָה. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה הַחִיִּיתֶם כָּל נְקֵבָה" (במדבר ל"א י"ד-ט"ו).

וביאר רב נחמן אמר רבה בר אבוה, שקצפו של משה יצא, משום שהביאו לפניו את התכשיטים לכפרה, כמו שנאמר בסוף הענין, "וַנַּקְרֵב אֶת קָרְבַּן ה' אִישׁ אֲשֶׁר מָצָא כְּלִי זָהָב אֶצְעָדָה וְצָמִיד טַבַּעַת עָגִיל וְכוּמָז לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵינוּ לִפְנֵי ה'" (במדבר ל"א נ').

וכך אמר להם משה לישראל – שמא חזרתם לקלקולכם הראשון [של מעשה שטים, לזנות את בנות מואב, שמא כך עשיתם במדין, לכך אתם צריכין קרבן].

"וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה – עֲבָדֶיךָ נָשְׂאוּ אֶת רֹאשׁ אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיָדֵנוּ וְלֹא נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ" (במדבר ל"א מ"ט). כלומר לא נחסר מדת יהודית.

אמר להם – אם כן, כפרה למה.

אמרו לו – אם מידי עבירה יצאנו, מידי **הרהור** לא יצאנו[2].

מיד, "וַנַּקְרֵב אֶת קָרְבַּן ה'".

לפי מה שנתבאר, חטאם היה הרהור עבירה. אולם תנא דבי רבי ישמעאל חולק על כך, ואומר, שחטאם היה בראיה אסורה, כמבואר להלן.

תנא דבי רבי ישמעאל, מפני מה הוצרכו ישראל שבאותו הדור כפרה, מפני שזנו עיניהם מן הערוה, [זנו לשון מזון], כלומר שנהנו **במראית העין**.

כל המסתכל באצבע קטנה של אשה

אמר רב ששת, מפני מה מנה הכתוב תכשיטים שבחוץ [טבעת] עם תכשיטין שבפנים [כומז], כמו שנאמר "וַנַּקְרֵב אֶת קָרְבַּן ה' אִישׁ אֲשֶׁר מָצָא כְּלִי זָהָב אֶצְעָדָה וְצָמִיד טַבַּעַת עָגִיל וְכוּמָז לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵינוּ לִפְנֵי ה'",

[1] הקשה ה"ר אליעזר ממיץ, כיון דאיתקש שרץ ומת לשכבת זרע, אם כן גזרה שווה דבגד ועור למה לי, דכל מה שיהיה במת ניתן בשכבת זרע, וכל מה שיהיה בשכבת זרע ניתן בשרץ, וכן להפך, דהא קיימא לן, דבר הבא מן ההיקש, חוזר ומלמד בהיקש, חוץ מן הקדשים. [תוס'].

[2] ואם תאמר, והא אפילו יפת תואר הותרה להם. ויש לומר, דמכל מקום שייך בה איסור כדאמרינן, וחשקת בה ולא בחברתה. [תוס'].

לומר לך, כל המסתכל באצבע קטנה של אשה, [שהיא מקום טבעת], **כאילו מסתכל במקום התורפה**, [במקום כומז].

לצאת בשבת בחוטי שער שקולעת בהן שערה

בדף נ״ז כבר נתבאר, שאין האשה יוצאת בשבת בחוטי צמר ופשתן שקולעת בהן שערה. כי כשהם מהודקים בשערה, הם חוצצים בטבילה, וכשרוצה לטבול, עליה להרפות את הקשר, ולפיכך חששו חכמים, שמא כשתטבול בהן בשבת, תסיר אותם לצורך הטבילה, ובתוך כך תטלטלם ארבע אמות ברשות הרבים.

וכמו כן נתבאר שם, ש**חוטי שער אינם חוצצים בטבילה**, **ולפיכך** אינה צריכה להסירם ממנה מחמת הטבילה, **ואין לחוש לכך שעל ידי טבילת מצווה בשבת**, **תבוא להסירם**, ולטלטלם ארבע אמות ברשות הרבים **ולכן מותר לצאת בהם בשבת**.

ומבואר כאן במשנה, שאין חילוק בדבר, **וכל חוטי שער דינם שווה**, **בין חוטים של שער שתלשה מראשה**, [שאינם מאוסים לה, ולא יצחקו עליה, ודבר פשוט הוא שלא תסירם מראשה מחמת מאיסות].

ובין חוטי שער מראש חברתה, [שהיה מקום לומר שתסירם מעליה, כי מאוסים לה].

ואפילו חוטי שער מבהמה, [שאינה בת מינה, והיה מקום לומר שתסירם, כי ניכר שאינם שערות ראשה, ויצחקו עליה].

בכל אלו, מאחר שאינם חוצצים בטבילה, שוב לא חששו להם שתסירם מראשה, ומותרת לצאת בהם בשבת.

ומכל מקום, **כל זה כשחוטי השער הם כמראה שערות ראשה**, **כגון כששערותיה שחורות**, **מותרת לצאת בחוטי שער שחור**. וכששערותיה לבנות, מותרת לצאת בחוטי שער לבן.

אבל כששערותיה שחורות, **אם תתן בהם חוטי שער לבן**, **יש לחוש שיהיו מאוסות לה**, [ויצחקו עליה], **ותסירם**, **ולכן לא תצא בהן בשבת**, וכן כששערותיה לבנות ונותנת בהם חוטי שער שחור.

-

דין יציאה בשבת בטוטפת ובסרביטין, מבואר לעיל בדף נ״ז.

לצאת בשבת בכבול

לעיל בדפים נ״ז ונ״ח נתבאר, שבשבת אסור לצאת בכבול לרשות הרבים, ושם נתבאר האם כבול הוא כיפה של צמר שתחת הסבכה של האשה, או חותם של עבד.

וכאן במשנתנו מבואר, שדווקא **לרשות הרבים אין יוצאים בו**, **אבל לחצר מותר לצאת בו**.

- רש״י מפרש שכבול שהתירו לצאת בו בחצר, לדברי הכל הוא כיפה של צמר. וטעם ההיתר, כדי שיהא לאשה איזה דבר להתנאות בו בפני בעלה.

- ור״י פירש בדף נ״ז, שגם בכבול זה נחלקו חכמים. ולדעת האומרים ששם כבול הוא חותם של עבד, גם במשנתנו הכוונה לחותם של עבד. אבל בכיפה של צמר האשה מותרת לצאת אפילו לרשות הרבים.

לצאת בשבת בפאה נוכרית

פיאה נוכרית היא קליעת שער תלושה שהאשה נותנת אותו על שערותיה כדי שתראה בעלת שער.

ומבואר במשנתנו, שדין פאה נוכרית כדין כבול, שהאשה **אסורה לצאת בה בשבת לרשות הרבים**, **אבל מותרת לצאת בה לחצר**[1].

לצאת בחצר בשאר דברים שאסרו חכמים לצאת בהם בשבת

נתבאר שכשאסרו חכמים לצאת בכבול ופאה נוכרית לא אסרו זאת אלא ברשות הרבים אבל בחצר [=ברשות היחיד] מותר.

ונחלקו חכמים מה דין שאר הדברים שאסרו חכמים לצאת בהם בשבת.

לדעת רב, **כל שאר הדברים שאסרו חכמים לצאת בהם בשבת**, [**חוץ מכבול ופאה נוכרית**], **אסרו את היציאה בהן בין ברשות הרבים ובין בחצר** [=רשות היחיד].

ואף על פי שמותר לטלטל אותם בחצר, שכן תורת כלי עליהם, דרך מלבוש אסור ללכת בהם, שמא יבואו לצאת בהם אף לרשות הרבים.

ורק בכבול ופאה נוכרית התירו לה לצאת בחצר, כדי לא למנוע ממנה לגמרי קישוטים נאים, שלא תתגנה על בעלה.

וכן משמע מלשון המשנה.

ולדעת רב עניי בר ששון משמו של רבי ישמעאל [ברבי יוסי], **כל הדברים שאסרו חכמים לצאת בהם בשבת**, **לא אסרו אלא ברשות הרבים**, מטעם המבואר בכל אחד, שמא יבוא להסירו ממנו, ולטלטלו ברשות הרבים שלא דרך מלבוש.

אבל בחצר, [אפילו שאינה מעורבת], **הכל מותר** ככבול ופאה נוכרית.

ורבי ישמעל ברבי יוסי תנא הוא, וחולק על משנתנו.

- **ופירש רבינו תם**, **שהלכה כרבי עניי**, שאמר משמו של רבי ישמעאל שהוא תנא. ועוד שבשל סופרים הלך אחר המיקל.

ומאחר שרבי עניי מתיר אפילו בחצר שאינה מעורבת, **אם כן נשים מותרות להתקשט בבית ובחצר בטבעות ובתכשיטין**. **שאנו שאין לנו רשות הרבים גמור שכל רשות הרבים שלנו** כרמלית היא, שהרי אין מבואות שלנו רחבות שש עשרה אמה, ולא ששים ריבוא בוקעים בו, **והרי הוא כחצר שאינה מעורבת**, ומותרות נשים שלנו להתקשט בטבעות ובתכשיטים[2].

- **וה״ר שמשון מצא כתוב בשם רבינו שר שלום**, **שדבר שהוא רגילות להראות זו לזו**, **אסור**, **וכשאינן רגילות**, **מותרות**.

ונשים שלנו אינן מראות תכשיטיהן וטבעותיהן, **ולכן מותרות** לצאת בהן.

- **וסוף דבר אמרו הקדמונים**, **שמותרות לצאת בהן**, **מוטב יהיו שוגגות**, **ואל יהיו מזידות**.

״וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ״

נאמר ״וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ״ (ויקרא ט״ו ל״ג), ונחלקו חכמים בדבר.

זקנים הראשונים היו דורשים את הכתוב כמשמעו, שתהא הנידה כדבר מנודה ומרחיקה מבעלה, שלא תכחול עיניה, ולא תפקוס [כלומר שלא תתן צבע על] פניה, ולא תתקשט בבגדי צבעונים.

עד שבא רבי עקיבא ולימד, אם כן, אתה מגנה את האשה על בעלה, ונמצא בעלה מגרשה. אלא מה

---

[1] ואם תאמר, אמאי לא תני נמי ברישא [בתחילת הפרק] פאה נכרית בהדי כבול, דאין יוצאין בה לרשות הרבים. ויש לומר, דמילתא דפשיטא היא דאסור לצאת בה לרשות הרבים, דודאי משלפה משום דמחכו עלה. [תוס׳ בדף נ״ז].

[2] והקשה ר״י אפילו אם רשות הרבים שלנו נחשבת ככרמלית, אינה כחצר שאינה מעורבת שכן מבואר לעניין דליקה שמותר להציל בחצר שאינה מעורבת ולא בכרמלית. ותירץ רבינו ברוך שכל זה במקום שיש רשות הרבים גמורה שם הכרמלית חמורה מחצר שאינה מעורבת שהחמירו עליה משום רשות הרבים אבל במקום שאין כלל רשות הרבים גמורה הכרמלית נידונית כחצר שאינה מעורבת. [תוס׳].

תלמוד לומר, "וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ"; בטומאתה תהא עד שתבא במים, ואפילו כבר פסק מעיינה.

מלשון הברייתא משמע, שנחלקו בביאור הכתוב, ואם כן נחלקו בביאור דין התורה.

אולם מסוגית הגמרא משמע, שמכאן יש ללמוד, שחכמים חשו לכך שלא תתגנה האשה על בעלה.

ואם כן יתכן, שהכל מודים שאין כוונת התורה לומר שלא תתנאה, וגם חכמים הראשונים מודים שפשט הכתוב בא ללמד שאינה טהורה עד שתטבול.

אלא שהם אמרו דבר נוסף, שיש לה להיות כמנודה מבעלה, והסמיכו זאת על הכתוב. עד שבא רבי עקיבא ואמר, שאין להחמיר זאת, והעמיד את הכתוב רק כפי כוונת התורה.

דבר שאסרו חכמים מפני מראית העין

יש דברים, שמעיקר הדין מותר לעשותם, אלא שהרואים עלולים לטעות בהם, ולומר שהעושה עשה דבר אסור.

ולפיכך, אף שמעיקר הדין מותר לעשותם, אסרו חכמים לעשותם מפני מראית העין, כלומר מפני הרואים, שסבורים שהדבר אסור, וחושדים אותו בכך.

ובכלל זה לצאת בשבת בבגדי מלחמה, כשריון קסדא ומגפיים, אף שמעיקר הדין הדבר מותר, שהרי הם מלבוש גמור, מאחר שהרואה את זה יוצא בהם, עלול לחשוד בו שיוצא להילחם בשבת, אסרו לצאת בהם בשבת, [כשאין בדבר הצלת נפשות].

וכן, אף שמעיקר הדין מותר **לקשור גמלים זה בזה ולמשוך את הראשון**, מאחר שהרואה את המושך עלול לחשוד בו שהולך למוכרם בשוק, אסרו למשוך בהם כך.

וכן, אף שמעיקר הדין אין איסור כ**שבהמה תצא בזוג פקוק שאינו משמיע קול**, מאחר שהרואה את הבהמה יוצאת כך, עלול לחשוד בבעלים שהולך למוכרה בשוק, אסרו להוציאה כך.

וכן, מי שנשרו בגדיו בדרך במים, אסרו לו חכמים לשוטחם בחמה כנגד העם, שמא יחשדו אותו שכבסם בשבת.

האם הדבר אסור גם בחדרי חדרים

בכל אלו וכיוצא בהם, **שאסרו חכמים** את הדבר **מפני מראית העין, נחלקו חכמים, האם הדבר אסור רק במקום שיש רואים**, אבל בחדרי חדרים מותר לעשותו. **או מאחר שאסרו אותו חכמים, הרי זה אסור אף בחדרי חדרים.**

לדעת רבי אליעזר ורבי שמעון ולדעת ברייתא אחת ולדברי רב יהודה אמר רב, כל דבר שאסרו חכמים משום מראית העין, אפילו בחדרי חדרים אסור.

ולכן אפילו בחצר אין הבהמה יוצאת בזוג פקוק. וכן מי שנשרו בגדיו במים, לא ישטח אותם לייבוש אפילו בצנעה[1].

ולדעת ברייתא אחת וכן לדעת תנא קמא של בברייתא נוספת, כל דבר שאסרו חכמים משום מראית העין, אינו אסור אלא במקום שהכל רואים, אבל **בצנעה מותר**.

ולכן בהמה יוצאת בזוג פקוק בחצר. ומי שנשרו בגדיו במים, שוטח אותם לייבוש בצנעה.

דף סה

לצאת בשבת במוך שבאזנים

מבואר במשנתנו, שמותר לצאת בשבת לרשות הרבים, במוך שנותנים באוזן, לבלוע ליחה של צואת האוזן, שהוא נחשב כמלבוש, וגם אין לחוש שיטלטלנו בידו ארבע אמות.

לדברי רמי בר יחזקאל, כל זה **בתנאי שהמוך קשור באוזן**, אבל כשאינו קשור באוזן, יש לחוש שיפול מהאוזן, וירימנו, ויטלטלנו בידו ארבע אמות ברשות הרבים.

ויש מפרשים שלדעת רבי יוחנן, דווקא כשהמוך אינו מהודק באוזן צריך לקשור אותו באוזן, אבל **כשהוא מהודק** באוזן, **מותר לצאת בו אף כשאינו קשור** באוזן.

וכן היה עושה, שהיה יוצא לבית מדרשו דרך רשות הרבים, במוך מהודק באוזן אף שאינו קשור בה. [וחלוקים עליו חבריו].

ויש מפרשים שלדעת רבי יוחנן גם כשהמוך מהודק באוזן, **אין יוצאים בו** לרשות הרבים, **אלא כשהוא קשור** באוזן.

אבל כשאינו מהודק באוזן, אף על פי שהוא קשור בה, אין יוצאים בו לרשות הרבים.

ולכן כשהיה רבי יוחנן קושר באוזנו מוך, ולא היה מהודק בה, היה יוצא כך רק לבית מדרשו, אבל לא לרשות הרבים. [וחלוקים עליו חבריו].

ולדעת רבי ינאי יוצאים במוך לכרמלית. [וחלוקים עליו כל דורו]. ומסתבר שגם את דבריו יש להעמיד כשני הפירושים הנ"ל.

כלומר (א) היה יוצא במוך מהודק, אף שאינו קשור באוזן, כי במהודק לבד מספיק. (ב) דווקא לכרמלית יצא במוך קשור ולא מהודק, אבל לרשות הרבים דווקא בקשור וגם מהודק.

לצאת בשבת במוך שבסנדל

מבואר במשנתנו, שמותר לצאת בשבת לרשות הרבים, במוך שנותנים בסנדל, לתענוג שיהא נוח ללכת בו, שהוא נחשב כמלבוש, וגם אין לחוש שיטלטלנו בידו ארבע אמות.

ולדברי רמי בר יחזקאל, כל זה **בתנאי שהמוך קשור בסנדל**, אבל כשאינו קשור בסנדל, יש לחוש שיפול, וירימנו, ויטלטלנו בידו ארבע אמות ברשות הרבים.

לצאת בשבת במוך שהתקינה האשה לנדתה

מבואר במשנתנו, שמותר לאשה לצאת בשבת לרשות הרבים, במוך שהתקינה לנדתה באותו מקום, שהוא נחשב כמלבוש.

- רש"י מפרש שהדבר מותר, אף כשהתקינה את המוך כדי שיבלע בו הדם, ולא יטנפו בגדיה.

- והתוס' כתבו, שאם התקינה את המוך להצלת בגדיה מטינוף, הוא נחשב כמשא, ואסורה לצאת בו. ורק כשנותנת אותו כדי שלא יפול הדם על בשרה ויצערנה [כשייבש], היא מותרת לצאת בו.

ורמי בר חמא היה סבור שדבר זה מותר רק כשהאשה קושרת את המוך בין ירכותיה, אבל כשאינה קושרת, יש לחוש שמא יפול, ותרימנו, ותטלטלו בידה ארבע אמות ברשות הרבים.

ורבא אמר, שהאשה מותרת לצאת במוך זה, **גם כשאינו קשור בה**, כי מאחר שהוא מאוס בדם, אם יפול, ודאי לא תרימנו, ואין לחוש שתבוא לטלטלו בידה.

ולדברי רבי אבא וכן לדברי רב נחמן בר אושעיא אמר רבי יוחנן, דין זה אמור **גם כשיש למוך בית יד לאחיזה** בו, **והוא אינו מלוכלך בדם**, מאחר

[1] י"מ דאין הלכה כרב, מדתני בחולין, אין שוחטין לתוך גומא ברשות הרבים, שלא יחקה האפיקורסים, ובחצר מותר. ומיהו, אין זה ראיה, דבחצר מותר, דאף הרואה אותו אומר לנקר חצרו הוא צריך, אבל בעלמא, שאם יראה אדם, הרואה יחשדנו, אפילו בחדרי חדרים אסור. [תוס'].

שגופו של המוך מאוס, אין לחוש לכך שתרימנו, ומותרת לצאת בו בשבת.

לצאת בשבת בדבר שנותנים בפה

אשה שריחה רע, נותנת בפיה פלפל, להעביר הריח. ומי שיש לו חולי שינים, נותן בפיו גלגל [=גרגיר] מלח. ויש שנותנות בפיהן זנגביל או קנמון לריח טוב.

כל אלו, **כשהם בפה** [מלפני השבת], **מותר לצאת בהם בשבת**, ואינם נחשבים משא, ואין לחוש שיטלום ביד, ויטלטלום ארבע אמות ברשות הרבים.

ומכל מקום, רק קודם השבת מותר לתת את הדברים הללו בפה.

אבל **בשבת עצמה אסור לתת אותם בפה**, ואין חילוק בזה, **בין** נתינת **דבר שעדיין לא נתנו בפה**, **לבין נתינת דבר שכבר היה בפה**, **ונפל ממנו**, בכל אופן אין לתת אותם בפה בשבת.

- **הר"ר פורת מפרש**, שסיבת האיסור לתת בשבת עצמה לתוך הפה, **כי הדבר נראה כעשיית רפואה בשבת**, וכל דבר הנראה כעשיית רפואה, אסרו חכמים לעשותו בשבת, שמא יבואו לטחון סממנים לעשיית רפואה[1].

- **ויש מפרשים** שסיבת האיסור לתת בשבת עצמה, **כי** כשעושה כן בשבת, **נראית כמערמת**, שאינה צריכה לדבר זה לפה, אלא **להוציאו בשבת מרשות לרשות**.

ולפירוש זה, גם הדברים הנזכרים לעיל, מוך שבאזנה ושבסנדלה, אסור לתת בשבת עצמה[2].

לצאת בשבת בשן תותבת

מי שחסר לה שן, נותנת באותו מקום שן אחרת. ולדברי הכל, השן הזו אינה נחשבת משא, אלא כמלבוש ותכשיט, ומדין תורה מותר לצאת בה.

וכשהשן היא שן מאדם אחר, **או שן מכסף**, מאחר **שהיא דומה לשאר שינים**, אין לחוש שתוציא אותה ממקומה, ולפיכך **לדברי הכל מותרת לצאת בה בשבת**.

אבל כשהשן התותבת היא **מזהב** נחלקו חכמים אם מותרת לצאת בה.

לדעת חכמים, כשהשן מזהב **יש לחוש שתסירנה ותטלטלנה בידה**, **ולכן אסרו לצאת בה**.

- **רבותיו של רש"י מפרשים**, שהסיבה שיש לחוש לכך שתסיר את השן הזו ממקומה, **כי היא שונה משאר שינים**, **ויש לחוש שיצחקו עליה**, **ומחמת הבושה תסיר אותה**.

- **ורש"י מפרש**, שהסיבה שיש לחוש לכך שתסיר את השן הזו ממקומה, **כי** כשהיא מזהב, **היא תכשיט של נוי**, **ויש לחוש שתסירנה**, **להראותה לחברותיה**.

ולדעת רבי, אף כשהשן מזהב **מותרת לצאת בה**.

- והסיבה לכך שאינו חושש שהאשה תוליך את השן בידה להראותה לחברותיה. כי אם תעשה כן, תתגנה שיראו שחסרה שן בפיה, ואין האישה עושה דבר שמתגנה בו.

- ולפירוש רבותיו של רש"י, מלבד זאת, דעת רבי, שאין לה גנאי כשהשן בפיה, אף שאינה כשאר שיניה, ולכן לא יצחקו עליה, ולא תוציא אותה מחמת הבושה.

כשיש לאשה גנות בדבר
אין חשש שתוליכו בידה

יש דינים, שבהם התירו חכמים לאשה לצאת בדבר מסוים, ולא חששו שמא תסירנו, כי יש לה בכך גנאי.

א. לצאת בשן של זהב כדעת רבי.

עניין זה מבוא לעיל בסמוך.

ב. לצאת בכובלת ובצלוחית של פלייטון כדעת רבי אליעזר.

עניין זה מבואר לעיל בדף ס"ב.

ג. לצאת בדבר שהוא למטה מן הסבכה כדעת רבי שמעון בן אלעזר.

עניין זה הוא המבואר בסוף דף נ"ז, שלדעת רבי שמעון בן אלעזר, האשה מותרת לצאת לרשות הרבים בכיפה של צמר, שהיא תחת הסבכה, ואין לחוש שתוציא אותה מתחת הסבכה, כי בכך מתגלה שערה, והיא מתגנה בכך, שהסבכה נוי הוא לשער.

סלע שעל הצינית

מי שיש לו מכה תחת פרסת הרגל , [היא הנקראת בלשון המשנה צינית ובלשון הגמרא בת ארעא], **קושר בה מטבע של סלע**[3], **שהיא מועילה למכה**, **בשלושת הדברים הבאים**.

א. על ידי שהמטבע קשה, היא **מגינה** על המכה **מקוצים ומיתדות** דברכים.

ב. על ידי שהמטבע עשויה מכסף, יוצא ממנה **לחלוחית של חלודה**, והיא **יפה למכה**.

ג. על ידי שיש במטבע **צורה** ואינה חלקה, היא **מועילה למכה**.

ומטבע זו של סלע, **הקשורה על גבי המכה**, אינה נחשבת משא, אלא כתכשיט ומלבוש, **ומותר לצאת בה בשבת**[4].

לצאת בשבת בחוטים ובקסמים שבאזנים

בנות קטנות, כשמנקבים את אוזניהם, ואין עושים להם נזמים עד שיגדילו, נותנים חוטים או קסמים בחורי אזניהם, שלא יסתמו.

ודברים אלו אינם נחשבים משא, אלא כמלבוש ותכשיט, כי דרך היא ללכת בהם, ולכן **מותר לצאת בהם בשבת**.

- יש מפרשים שכל זה שנינו במשנתנו, "הבנות יוצאות בחוטים ואפילו בקסמים שבאזניהם".

ולפירוש זה, לא נאמר ההיתר לצאת בחוטים שבאזנים, אלא **כשאינם נאים**. **אבל בחוטים צבעונים**, **יש לחוש שיוציאו מאזניהם**, **להראות לחברותיהן**, **ולכן אסורות לצאת בהם בשבת**.

וכן מבואר, שאביו של שמואל לא הניח לבנותיו לצאת בשבת בחוטים צבעונים שבאוזניהן.

- ויש מפרשים שבמשנתנו נתבאר רק דין זה שהבנות יוצאות בקסמים שבאוזניהם. אבל דין יציאה בחוטים שבאוזניהם לא נזכר במשנתנו, [ומכל מקום הוא מבואר בברייתא בדף נ"ז].

ולפי זה יתכן שלעניין יציאה בחוטים שבאזנים אין חילוק בין חוטים צבעונים לחוטים אחרים. ויל"ע בדבר.

---

[1] ולא נראה, דאם כן, אם נפל אמאי לא תחזיר, האמר בפרק בתרא דעירובין, מחזירין רטיה במקדש אבל לא במדינה, ועל כרחך לא אסרינן להחזיר הרטיה אלא משום שמא ימרח, והכא לא שייך מירוח, דאין שייך מירוח אלא בדבר לח, כגון רטיה, אבל בפלפלין ובגלגלא לא שייך מירוח. [תוס'].

[2] ואם תאמר אם כן היכי שרו לקמן פורפת על האבן או על האגוז, והא נראה כמערמת. ויש לומר דהתם ניכר הדבר, והכל יודעין דלכך צריכה, וליכא שום חששא, אבל בדבר שהיא נותנת בתוך פיה, אינם יודעין למה היא נותנת. [תוס'].

[3] לפירוש רבינו תם קשה, דפירש אסימון הוי של מתכת, ויש עליו צורה, אבל אינה חשובה, ואינה יוצאה, אם כן הכא מאי איריא סלע, אפילו אסימון. ושמא יש לומר, דצורת סלע צריך. [תוס'].

[4] ודוקא בשקשר את המטבע לפיסת רגלו מבעוד יום באיזה סמרטוט דלא חשיב, ובטיל, אבל אם קשר אז בדבר שהוא חשוב, אסור לצאת בשבת. [מ"ב סימן ש"א ס"ק ק"ט].

לצאת בשבת בחוטים שבשער

בדף נ"ז כבר נתבאר, שאין האשה יוצאת בשבת בחוטים שקולעת בהן שערה, [כשהם מצמר או פשתים], שמא תהא צריכה לטבול טבילת מצווה, ותסיר אותם, ובתוך כך תטלטל אותם ארבע אמות ברשות הרבים.

ויש מפרשים שלדעת משנתנו דווקא בנות גדולות אינן יוצאות בחוטים שבשער, כי אצלן הטבילה היא דבר שכיח.

אבל קטנות, שאינן רואות דם, **אין הטבילה שכיחה אצלן, ולכן מותרות לצאת בחוטים שבשערן**, כי לא יתירו אותם לטבול.

וכתב רש"י, שיש להקשות על הפירוש הזה, הלא קטנות גם כן צריכות טבילה לטומאת מגע משום טהרות. ואף נידות גם כן שכיח בהן, כמו ששנינו, מעשה שהיה והטבילוה קודם לאמה[1].

ומכל מקום אף לפירוש זה, לא נאמר ההיתר לקטנות לצאת בחוטים שבשער, אלא **כשאינם נאים**.

אבל בחוטים צבעונים, יש לחוש שיוציאו מהשער, להראות לחברותיהן, ולכן אסורות לצאת בהם בשבת.

וכן מבואר, שאביו של שמואל לא הניח לבנותיו לצאת בשבת בחוטים צבעונים שבשערותיהן.

דברים שהנהיג אביו של שמואל עם בנותיו

א. לא הניח להן לצאת בשבת בחוטים.

עניין זה נתבאר לעיל.

ב. לא הניח להן לישן יחד זו אצל זו בעודן בתולות.

- **מתחילה אמרו**, שלא הניח להן לישון יחד, **כדעת רב הונא**, שאמר, **שנשים המסוללות** [=מתחככות] זו בזו [לתאוות תשמיש], **פסולות לכהן גדול**, שאינן נחשבות כבתולות גמורות.

ואף שבימיו של אבוה דשמואל לא היה כהן גדול, מכל מקום, הואיל ודבר זה נחשב דרך זנות, אין ראוי שינהגו בנותיו כן.

ויש מפרשים שנשים המסוללות נחשבות זונות גמורות ופסולות **אף לכהן הדיוט**.

- **ולמסקנה** אמרו, שהסיבה שלא הניח לבנותיו לישון יחד, **כדי שלא יתרגלו לישון עם גוף אחר**, שמא על ידי זה יתאוו לשכב עם איש.

ג. עשה להם מקוואות בימי ניסן ומחצלות לטבול בנהר בימי תשרי.

כלומר בימי ניסן היה מתקן להן מקוואות של מים מכונסים, [או סמוך לנהר וממשיך לתוכם מי הנהר] וטובלות שם, אבל לא היו טובלות בנהר עצמו.

ובימי תשרי היו טובלות בנהר עצמו, ולשם כך היה מתקן להן מחצלות.

רש"י מפרש, שהיו נותנות את המחצלות תחת רגליהן, מפני הטיט, שלא ידבק ברגליהן, ויהיה חוצץ בטבילה.

ורבינו תם פירש, שהיו מעמידות את המחצלות למחיצה, כדי שלא יראו אותן העולם, שמא יתביישו מהן, ולא יטבלו היטב.

ולהלן תתבאר בעזה"י, הסיבה של חילוק הטבילה בין ימי ניסן לימי תשרי.

הסיבה של חילוק הטבילה בין ימי ניסן לימי תשרי

א. שיטת רש"י – בימי ניסן הנהרות נידונים כמקווה, ואינם מטהרים בזחילה.

שני מיני מקוואות נאמרו בתורה לטהר את הטמאים.

(א) מעיין שנובעים מים מתוכו.

(ב) בור שנאספו בו מים מעצמם. כגון שירדו גשמים ונתאספו שם. אבל אם הביא מים ומילא בהם בור, מים שאובים הם, ואינם מטהרים. שכן הוקש בור למעיין ללמד שהוא דבר הנעשה בידי שמים.

שנאמר, "אַךְ (א) מַעְיָן (ב) וּבוֹר מִקְוֵה מַיִם – יִהְיֶה טָהוֹר" (ויקרא י"א ל"ו).

ורוב הטמאים נטהרים בשני המקוואות הללו, חוץ מן הזב, שטעון טבילה במעיין של מים חיים דווקא, שנאמר "וְכִי יִטְהַר הַזָּב מִזּוֹבוֹ וְסָפַר לוֹ שִׁבְעַת יָמִים לְטָהֳרָתוֹ וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בְּמַיִם חַיִּים וְטָהֵר", וטבילה בבור מקווה מים אינה עולה לו.

ויש חילוק בין מעיין למקוה, **שמי המעיין מטהרים את הטמאים אף** במקום הילוכם של המים שהם **זוחלים**.

ומי מקוה, מטהרים רק במקום שנאספו שם המים. אבל הטובל בהם בדרך הילוכם, לא עלתה לו טבילה, שלעניין זה לא הוקש הבור למעיין שנאמר "אַךְ מַעְיָן".

ולעניין מי הנהרות, כשרוב המים שבהם בא ממקור נביעת המעיין, הרי הם נידונים כמעיין, והטובל בהם בדרך הילוכם נטהר. וכשנוספו עליהם מי גשמים, ונתרבו מי הגשמים על מי הנהר, בטלו מי הנהר, והרי הוא נידון כמי מקוה, ומאחר שהמים הולכים, אין הטבילה מועילה.

ולפיכך, כשבנותיו של אבוה דשמואל היו טעונות טבילה בימי תשרי, היה מניח להם לטבול בנהר, כי בימי תשרי אין **מי הנהר** מרובים, **ורובם באים ממקום נביעתו**, ולכן אף על פי שהם זורמים, הטבילה עולה בהם.

אבל כשהיו טעונות טבילה בימי ניסן, מאחר שמי הגשמים והשלגים של כל החורף מרובים ומרבים את מי הנהר, ויש לחוש שהם רוב המים שבנהר[2].

ואם כן, הנהר נידון כמי מקוה, ולכן **לא היה מניח להן לטבול בנהר, כי מי מקוה זורמים אינם מטהרים, והיה מתקן להן מקוואות של מים עומדים**, שיטבלו בהם[3].

ב. שיטת רבינו הלוי – בימי ניסן הנהרות נידונים כמקווה, ואינם מטהרים זבות.

גם זב וגם זבה טעונים טבילה במים חיים [=נובעים] דווקא, ולא מועילה להם טבילה בכל מי מקווה, [=מים שנאספו למקום אחד כגון שירדו גשמים ובאו לשם המים].

וכשבנותיו של אבוה דשמואל היו צריכות לטבול במים חיים [=נובעים] **מחמת ספק זיבה**.

בימי תשרי היה מניח להן לטבול בנהר, כי בימי תשרי אין **מי הנהר** מרובים, **ורובם** באים **ממקום נביעתו**, ולכן הם נידונים כמים חיים המטהרים את הזב והזבה.

וכשהיו טעונות טבילה בימי ניסן, מאחר שמי הגשמים מרובים ומרבים את מי הנהר, **ויש לחוש שהם רוב המים שבנהר**, ואם כן **הנהר נידון כמי מקוה, ומי מקוה אינם מטהרים זב וזבה**.

[1] ועוד, מדקתני אפילו בקיסמין, איכא למישמע דחוטין נמי אאזנים קיימי, דאי חוטי הראש לא שייך למיתני אפילו בקסמין. [רש"י].

[2] ואם תאמר אמאי חיישינן שמא ירבו הנוטפים לימא קמא קמא בטיל ... ויש לומר דלא מהני טעמא דקמא קמא בטיל כיון שהאיסור רבה מכשיעור. [תוס'].

[3] ואם תאמר ... זב דבעי מים חיים איך יטבול בימי ניסן. ויש לומר במעיין מכוסה שאין מי גשמים יורדים בתוכו. [תוס'].

ולכן לא היה מניח להן לטבול בנהר, והיה מתקן להן מקוואות של מי מעיין בלא ספק, שיטבלו בהם.

ורש"י דחה דברים אלו, משום דאמרינן, חומר בזב מבזבה, שהזב טעון מים חיים, וזבה אינה טעונה מים חיים[1].

ג. שיטת רובא דעלמא – בימי ניסן הנהרות נידונים כמקווה, ואינם מטהרים במקומם.

מי גשמים אינם כשרים לטבול כשנתאספו במקווה, אלא אם כן ירדו במקום אחד, וזחלו למקום אחר, ושם נאספו, אבל **אם נטפו למקום זה ממש, נחשבים הם כמים שאובים.**

וכשבנותיו של אבוה דשמואל היו צריכות לטבול במי מקוה מחמת טומאה.

בימי תשרי היה מניח להן לטבול בנהר, כי בימי תשרי אין הגשמים מרובים, ואם כן אפילו אם מעורבים בנהר מי גשמים, אין אלו גשמים שנטפו לתוכו, שדינם כשאובים, אלא מי גשמים שירדו במקום אחר, וזרמו לכאן, **ולכן הם כשרים למקוה ומטהרים.**

אבל כשהיו טעונות טבילה בימי ניסן, מאחר שירדו גשמים רבים ישירות לתוך הנהר כאן, יש לחוש שהם מרובים, ומאחר שהנוטפים כאן נידונים כמים שאובים, **הנהר נידון כמקוה מים שאובים, ואינו מטהר.**

ולכן לא היה מניח להן לטבול בנהר, והיה מתקן להן מקוואות כשרות, שיטבלו בהם.

ורש"י דחה גם דברים אלו, כי כן שנינו שהנוטפים אף במקום שנטפו אינם נחשבים כשאובים אלא כמקווה ומטהרים.

מאלו מים הנהרות גדלים

נתבאר, **שלדעת אבוה דשמואל, כשהנהרות גדלים בימי ניסן, הם גדלים מחמת מי הגשמים.**

ולכן לא נתן לבנותיו לטבול בהן בימי ניסן כשהם מתרבים, שמא רבו מי הגשמים על מי הנהר, ושוב אינם נידונים כמי מעיין, לטהר בזחילה, או לטהר זבות, א"נ שמא אף כמקווה אינם מטהרים, כי כאן נפלו.

ואף שמואל עצמו אמר כן פעם אחת, אין הנהרות מטהרים בזוחלים. [כלומר כדין מעיין, המטהר אף בזחילה, ואף זבים וזבות, א"נ אף כמקווה אינו מטהר וצריך להמשיך את המים למקום אחר להיות מקווה] אלא פרת בימי תשרי בלבד, [שפסקו הגשמים, ובוודאי רוב המים הם מי הנהר, והרי זה נידון כמעיין].

הרי שגם לדעה זו, כשמי הנהר מתרבים, הם מתרבים ממי הגשמים.

וכן דעת רב, שמי הנהרות מתרבים מחמת הגשמים, שכן כך אמר רב, מטרא במערבא [=כשיורד גשם בארץ ישראל], סהדא רבה פרת [=פרת מעיד על כך], שנהר פרת יורד מארץ ישראל לבבל, וגדל ממי הגשמים שבארץ ישראל, ויודעים בני בבל שירדו גשמים בהרי ארץ ישראל, ושמחים על אחיהם[2].

ואולם דעת שמואל עצמו, נהרא מכיפיה מיברך, כלומר, **הנהר גדל ממקורו, ולא ממי הגשמים**[3],

ואם כן בכל השנה כולה גם כשהוא מתרבה, יש לו דין מעיין, וטבילה עולה בו אף בזוחלים ואף לזבים.

ואומר רבינו תם שהלכה כשמואל, שכן שנינו במסכת בכורות, רבי מאיר אומר, לא פרת שמו, אלא יובל שמו, ולמה נקרא שמו פרת, שמימיו פרין ורבין.

ולאו דוקא נקט פרת, דהוא הדין לכל נהרות, והא דנקט פרת, משום שהוא גדול מכל נהרות, ולפי שהוא מארץ ישראל.

ועל זה אנו סומכים לטבול בנהרות אפילו אם גדלו מאד.

ערביות יוצאות רעולות

נשים ישראליות שבערב היו רגילות לצאת רעולות, **כלומר מעוטפות ראשן ופניהן חוץ מהעינים**, ומאחר שדבר זה הוא דרך מלבוש, מותר להן, ואף לכל אדם לצאת כן אף בשבת.

מדיות יוצאות פרופות

נשים ישראליות שבמדי היו רגילות לצאת פרופות, **כלומר מתעטפות בטלית ותולה רצועה בשפה אחת של הטלית, ובשפתה השניה כורכת אבן או אגוז, וקושרת הרצועה בכרך**, ואין הטלית נופלת, ומאחר שדבר זה הוא דרך מלבוש, מותר להן, ואף לכל אדם לצאת כן בשבת.

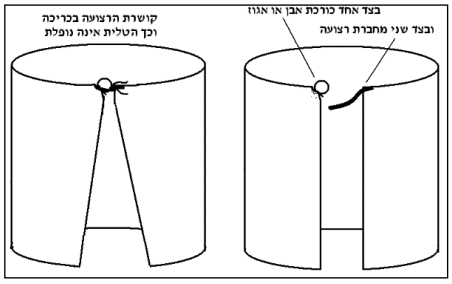

וכשהיתה הפריפה מוכנה מערב שבת, כלומר כשכבר כרכה את שפת הטלית האחת באיזה דבר מערב שבת, **מותרת לצאת בו בשבת בכל אופן, בין שכרכה באבן או באגוז או במטבע.**

אבל כשבאה לעשות הכריכה בשבת, במטבע לא תכרוך, אפילו אם הכינה אותו לכך מערב שבת, כי עדיין מוקצה הוא[4].

אבל באבן שהכינה לכך מערב שבת מותרת לכרוך, וכל שכן שמותרת לכרוך באגוז.

הערמה בכריכה

נתבאר שמותר לאשה לצאת פרופה, והסתפק אביי, אם מותר לאשה להערים, לכרוך את הפריפה באגוז, כשכוונתה להוציא את האגוז להאכילו לבנה.

והנה בפרק כל כתבי הקדש, נחלקו חכמים בעניין הצלת בגדים מפני הדליקה. לדעת רבי מאיר, מערים אדם, ולובש כל מה שיכול ללבוש, ואפילו עשרה חלוקים זה על זה. ורבי יוסי אומר, שמונה עשר בגדים, כדרך שהוא לובש בחול, ותו לא.

ומכל מקום אין ללמוד שכשם שנחלקו לעניין אם מותר להערים ללבוש הרבה להציל מפני הדליקה כך נחלקו אם מותר להערים להוציא אגוז על ידי פריפה.

שכן אף לדעת רבי מאיר המתיר להערים מפני הדליקה, יתכן שרק מפני הדליקה התיר להערים, שאם לא היו מתירים לו היה בא לכבות, ולכן הקלו. מה שאין כן בעניין הוצאת אגוז בפריפה.

וכמו כן, אף לדעת רבי יוסי, האוסר להערים מפני הדליקה, יתכן שרק כשיש בדבר חיוב חטאת הוא אוסר, שהמוציא דרך לבישה הוצאה כדרכה היא. מה שאין כן בעניין הוצאת אגוז בפריפה, שאינה דרך הוצאה בחול, וחיוב חטאת ודאי אין בה, הקלו בה להוציאה בהערמה.

---

[1] ועוד יש להקשות, אם זה הטעם, מה הואילו מקוואות שעשה להם בימי ניסן, הלא אינם מים חיים. [מהתוס'].

[2] ולא נהירא שהרי בבל במזרח ארץ ישראל וכל הנהרות יורדים ממזרח למערב. לכך פירש רבינו תם שבני בבל היו מכירים שירדו גשמים בארץ ישראל על ידי שחוזר פרת לאחוריו על ידי גדילתו בארץ ישראל מתוך הגשמים. [תוס'].

[3] ואם תאמר, והא קא חזינן שמחמת הגשמים הם גדילים. ויש לומר כדאמר במסכת תענית, שאין לך טפח יורד מלמעלה, שאין טפחיים עולים כנגדו מלמטה. [תוס'].

[4] ודווקא כשהכינה אותו לשבת זו בלבד, אבל אם ייחדה אותו מערב שבת, לכרוך בו תמיד, הרי זה מותר. [עיין מ"ב סימן ש"ג ס"ק ע"ד].

דף סו

קב הקיטע לעניין היציאה בו בשבת

הקיטע הוא מי שנקטע כף רגלו, ועושים לו בראש שוקו קב [=חתיכת עץ חקוקה], כצורת נעל, שיראה כמי שיש לו רגל.

ונחלקו רבי מאיר ורבי יוסי, האם מותר לקיטע לצאת בשבת בקב שלו.

ומתחילה נבאר בעזה"י את סברת המתיר ואת סברת האוסר. ולאחר מכן נכתוב, מי הוא המתיר ומי הוא האוסר.

א-ב. שיטת רש"י ותוס'.

קב הקיטע היא קב הניתן בראש שוקו של הקיטע, תחת כף רגלו הקטועה, והקיטע הולך עליו.

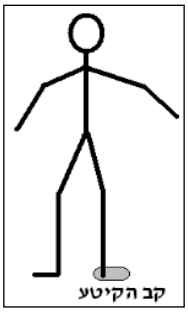

רש"י מפרש, שלדעת המתיר לצאת בו בשבת, הסיבה שהדבר מותר, כי **הקב הזה נחשב כמנעלו של הקיטע. ולדעת האוסר** לצאת בו בשבת, הסיבה שהדבר אסור, כי **הקב הזה אינו נחשב כמנעלו של הקיטע, ואף תכשיט אינו.**

ותוס' מפרשים, שלדברי הכל, הקב הזה נחשב כמנעל הקיטע, ומדין תורה מותר לצאת בו בשבת. **אלא שיש אוסרים** זאת, כי לדעתם מאחר שהקב אינו מעור אלא מעץ, ואינו מהודק ברגל, יש לחוש **שמא יפול ממנו, ועל ידי זה יוליכנו ארבע אמות ברשות הרבים**. ומפרש ר"י שמדובר שיש בידו מקל, ועיקר הליכתו היא בסמיכת המקל, ולכן אף על פי שהקב נופל מרגלו, עדיין יכול ללכת בסמיכת המקל[1]. **ויש אומרים שאין לחוש לכך**, ולכן מותר לצאת בו.

ג. שיטת הרב פור"ת.

הקיטע יש לו סמך [=דבר התומך] **בכרעו**, ומגיע לארץ, **ועליו הוא נשען, והשוק כפופה לאחוריה**[2], **ובראש השוק** במקום הרגל **עושה לו קב**, להראות כמו שיש לו רגל[3].

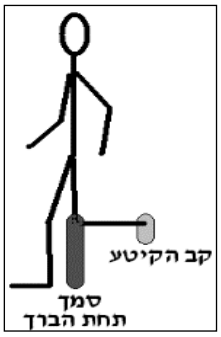

ובזה נחלקו. **יש אומרים שאסור לצאת בו, כי מאחר** שאינו נסמך עליו, אלא **תלוי באויר, יש לחוש שמא יפול. ויש אומרים שאין לחוש לכך.**

מי האוסר ומי המתיר

נתבאר שנחלקו חכמים אם קיטע מותר לצאת בשבת בקב שלו.

מתחילה שמואל ורב הונא היו אומרים שרבי מאיר הוא האוסר, ורבי יוסי הוא המתיר, ולפיכך רב יוסף גם נמשך אחריהם לומר כן.

אולם כשרב חנן בר רבא לימד את חייא בנו של רב, שרבי מאיר אוסר ורבי יוסי מתיר, **הורה** לו **רב להפוך**.

ומבואר ש**גם שמואל ורב הונא חזרו בהם, והודו, שרבי מאיר מתיר ורבי יוסי אוסר**.

ורב נחמן בר יצחק נתן **סימן לדבר**, שלא יטעו, והוא, "**סמך סמך**", [שתי תיבות שיש בהן סמך סמך זו אצל זו], כלומר רבי יוסי הוא האוסר.

מקום לימוד משניות

רב חנן בר רבא היה שונה [=מלמד] משניות, את חייא בנו של רב, בפני רב, **בקיטונא דבי רב** [=חדר קטן של בית המדרש].

כמה אופנים שהחליצה כשרה

מי שמת בלא זרע, ויש לו אחים, אשתו זקוקה לאחיו של המת לחליצה או יבום.

והחליצה היא, שתחלוץ לו נעלו מרגלו, כמו שנאמר, "וְנִגְּשָׁה יְבִמְתּוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וְיָרְקָה בְּפָנָיו וְעָנְתָה וְאָמְרָה כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו" (דברים כ"ה ט').

ומבואר כאן בברייתא כמה אופנים של חליצה שהיא כשרה.

א. חלצה בסנדל שאינה שלו.

ב. חלצה בסנדל של עץ.

ולדברי שמואל, דין זה הוא כדעת רבי מאיר, האומר, שסנדל עץ נחשב סנדל. אבל לדעת רבי יוסי, סנדל עץ אינו נחשב סנדל[4].

ג. חלצה סנדל שמאל מרגל ימין.

סנדל של סיידים

הסיד שורף את העור, ולפיכך, כשהסיידים [=מוכרי סיד] מתעסקים בסיד, הם נועלים על נעלי העור שלהם סנדל אחר, הוא הנקרא סנדל של סיידים, והוא מגן על סנדלי העור שלהם מפני הסיד. יש מפרשים שאותו סנדל עשוי מעץ. ויש מפרשים שאותו סנדל עשוי מקש.

ולדעת רבי עקיבא סנדל זה אף על פי שנעשה מעץ, [או מקש שלדעת רבי עקיבא דינו כעץ], **נחשב כסנדל גמור, ולפיכך** נאמרו בו שלושת הדברים הבאים:

א. טמא מדרס.

ואף שאין דבר טמא מדרס אלא כשנעשה להילוך, וסנדל זה אין עיקרו להילוך, אלא להגן על סנדלי העור של הסייד, [וי"מ שעיקרו אינו לתת אותו בנעליו, אלא צובע בו], אף על פי כן הוא טמא מדרס, כי הוא נעשה גם להילוך, שכן הסייד מטייל בו עד שמגיע לביתו.

ב. אשה חולצת בו.

ג. יוצאים בו בשבת.

ולדברי רב הונא, רבי מאיר מודה לרבי עקיבא שסנדל זה נחשב סנדל גמור, אבל רבי יוסי חולק עליו ואומר שסנדל של עץ [או סנדל של קש] אינו נחשב סנדל.

---

[1] מכאן יש להתיר למי שכווצו גידי שוקיו ללכת במקלו בשבת. [תוס'].

[2] וקצת קשה לפי זה, אמאי מטמא ליה רבא משום מדרס, כיון שאינו נסמך עליו. ושמא כשהוא יושב, פעמים הוא נסמך עליו, ולכך עושה לו בית קבול כתיתין, שלא יוזק בקשר העץ שהוא יושב. [תוס'].

[3] ולפי זה אין ראיה להתיר לקיטע לצאת במקלו, אמנם יש להתיר מסיפא דמתניתין, דאינו אוסר אלא סמוכות שלו, לפי ששוקיו תלויין באויר ודילמא נפיל ואתי לאתויי, (אבל הכסא) והספסלים שבידו אינו אוסר, ואינהו הוו דומיא דמקל. [תוס'].

[4] לפירוש התוס' שגם רבי יוסי מחשיב סנדל של עץ כמנעל ואינו אוסר לצאת בו אלא שמא ייפול קשה למה לדעתו תהא החליצה פסולה הלא מנעל גמור הוא. ויש לומר, דכיון דלענין שבת גזר דילמא מיפסיק, אינו ראוי להלך בו, ודמי לקטן שחלץ במנעל גדול, דחליצתו פסולה, כדאיתא בפרק מצות חליצה, משום דנעלו כתיב, נעלו הראוי לו. [תוס'].

ולדברי רב יוסף רבי יוחנן בן נורי חולק על רבי עקיבא ואומר שסנדל של עץ [או סנדל של קש] אינו נחשב סנדל, שכל שאין רגילים לעשות כלי כמותו אינו נחשב כלי, ואין רגילים לעשות סנדל אלא מעור.

והנה מטעם זה, שסנדל של עץ או קש אינו נחשב סנדל, מובן טעם החולק על רבי עקיבא בעניין זה שאין חולצים בסנדל של סיידים, וכן שאין יוצאים בו בשבת. שכן דין חליצה נאמר בסנדל, וכל שאינו סנדל אין לחלוץ בו. וכן יציאה בשבת מותרת רק בדבר הנחשב כמלבוש, וכל שאינו נחשב סנדל, אינו יכול לצאת בו כמו סנדל.

אולם יש להבין מדוע הוא חולק על רבי עקיבא לעניין טומאת מדרס, הלא אפילו אם אינו נחשב סנדל, מכל מקום מאחר שדורסים בו, יש לו לקבל טומאת מדרס, ככל דבר שעומד לעמוד עליו או לשבת בו. ויישבו זאת התוס' בשני אופנים

- לפי המפרשים שסנדל של סיידים עשוי קש, מהסיבה הזו אינו מקבל טומאת מדרס, כי אינו מתקיים, וכל דבר שאינו בר קיימא, אינו מקבל טומאה[1].

- ולפי המפרשים שסנדל של סיידים עשוי עץ, הסיבה שאינו מקבל טומאת מדרס, כי מחמת שהסייד הולך בו, אין להחשיבו כעומד להילוך, הואיל ואין רגילות לעשות מנעל להילוך כמותו.

כוורת של קש ושפופרת של קנים

לדעת רבי עקיבא, דברים אלו, אף שעשויים קש, **מקבלים טומאה ככלי עץ**.

- **יש מפרשים** שטמאים הם **טומאה גמורה** מהתורה, כי לדעת רבי עקיבא, קש נחשב כעץ לכל דבר, כדעת האומרים שעץ שאכל ממנו אדם הראשון חטה היה, הרי שחטה קרויה עץ, והוא הדין לקש.

- **ויש מפרשים** שגם רבי עקיבא אינו מטמא את הדברים הללו אלא **טומאה דרבנן**.

ולדעת רבי יוחנן בן נורי, דברים אלו מאחר שנעשו מקש **אינם מקבלים טומאה**.

- יש מפרשים שהסיבה לכך שדברים אלו אינם מקבלים טומאה, כי אין רגילים לעשותם מקש, וכל כלי שאין רגילים לעשות כמותו אינו נחשב כלי.

- ויש מפרשים שהסיבה לכך שדברים אלו אינם מקבלים טומאה, כי לדעת רבי יוחנן בן נורי, קש אינו נחשב כעץ [אף מדרבנן], ולפיכך, כלי קש הרי הם ככלי אבנים, שאינם מקבלים טומאה.

קב הקיטע לעניין היציאה בו בשבת

כלל בידינו שכלי עץ [שאינו עשוי למדרס], מקבל טומאה, רק כשהוא מטלטל מלא וריקן, כלומר שיש לו בית קיבול, העשוי לתת בו חפצים, ולטלטלם עמו.

ובאופן הזה, שאינו עשוי למדרס, מקבל הוא רק שאר טומאות כגון טומאת מת ושרץ שבאות על ידי מגע, אבל טומאת מדרס מחמת הזב אינו מקבל.

אולם כשהוא עשוי למדרס, הוא מקבל טומאת מדרס, אף כשאין בו בית קיבול, ומאחר שמקבל טומאת מדרס, מקבל גם שאר טומאות.

ולפיכך, **כשיש בקב הקיטע בית קיבול אך ורק כדי להכניס בו את ראש שוקו, אינו מקבל טומאה**, כי אין השוק מטלטל על ידי הקב, ואם כן אין בקב בית קיבול העשוי לתת בו חפצים לטלטלם עמו.

אבל כשיש בקב בית קיבול כתיתין, כלומר שחקקו בקב מקום נוסף על ראש השוק, לתת בו בגדים רכים, להניח ראש שוקו עליהם, אותם כתיתים מטלטלים על ידי הקב, והרי זה כלי עץ שיש לו בית קיבול **ומקבל טומאה**.

לדעת אביי, אף כשיש בקב בית קיבול כתיתים, מקבל הוא **רק שאר טומאות**, הבאות על ידי מגע, **אבל טומאת מדרס אינו מקבל**, כי גם כשיש בו בית קיבול כתיתים, אינו עשוי למדרס הקיטע, אלא לתכשיט, ואינו מקבל טומאת מדרס.

ולדעת רבא, כשיש בקב בית קיבול כתיתים, הוא נעשה **גם** למדרס הקיטע, שיסמך עליו, ואף שאינו נסמך עליו בקביעות, טמא **טומאת מדרס**.

עגלה של קטן

מבואר במשנה במסכת ביצה, שעגלה של קטן **טמאה מדרס**.

- **רש"י מפרש**, שהכוונה ל**עגלה שעושים לו לשחק בה**, והסיבה שהיא טמאה מדרס, כי פעמים הוא יושב עליה, ואם כן היא עשויה גם לישיבה.

- **ותוס' מפרשים**, שהכוונה ל**עגלה שעושים לתינוק להתלמד ללכת**, והסיבה שהיא טמאה מדרס, כי התינוק נשען עליה.

ומכאן יש ללמוד, **שכל דבר שנשענים עליו לפעמים, אף שאין הדבר בקביעות, הרי זה טמא מדרס**.

ולפיכך רבא רצה להביא מכאן ראיה, שהוא הדין לקב הקיטע, הואיל ופעמים נסמך עליו, הרי זה מקבל טומאת מדרס.

אולם אביי אמר, שאין הדבר כן, כי הקיטע אינה נסמך על הקב כלל.

מקל של זקנים

מבואר בברייתא, שמקל של זקנים אף שנעזרים בו בהליכתם, **אינו מקבל שום טומאה**.

לדעת אביי, המקל אינו מקבל טומאת מדרס, **אף על פי שפעמים הזקנים נשענים עליו**, כי כל דבר שנשענים עליו רק לפעמים, מאחר שאין עיקר עשייתו לכך, אינו מקבל טומאה. והוא הדין לקב קיטע, אפילו אם פעמים הקיטע נשען עליו, לא נעשה בכך כדבר העשוי למדרס, ואינו מקבל טומאת מדרס.

ולדעת רבא, הסיבה שהמקל אינו מקבל טומאת מדרס, היא, **משום שבשום פעם אין הזקנים נשענים עליו בכל גופם**, שאינו מועיל אלא לתקן פסיעותיהם, ולזקוף קומתם, ולא לסמיכת כל הגוף. אבל קב הקיטע שנעשה כדי שישענו עליו לגמרי, אף שעושים זאת רק לפעמים, הרי זה מקבל טומאת מדרס.

ומאחר שמקל של זקנים אינו מקבל טומאת מדרס, אינו מקבל שום טומאה, שכן אין בו בית קיבול.

סמוכות של קיטע

מי שהוא קיטע בשתי רגליו, מהלך על שוקיו וברכיו, ועושה סמוכות של עור לשוקיו.

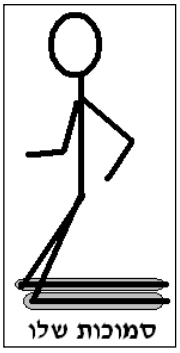

ושלושה דינים נאמרו בהם במשנתנו:

[1] והכי אשכחן במשניות, דקתני גבי האלון והאגוז ורימון שחקקום תינוקות למוד בהן עפר שמקבלין טומאה, ואילו גבי לפת ואתרוג שחקקו קתני שאינן מקבלין טומאה לפי שאינן מתקיימין. [תוס'].

א. טמאים מדרס [אם הוא זב], שהרי נעשים הם לסמיכת גופו.

ב. ויוצאים בהם בשבת, כי נחשבים הם כתכשיט ומלבוש.

ג. ונכנסים בהם לעזרה, כי מאחר שאינם בראש שוקו, אינם נחשבים מנעל, ואינם בכלל מה ששנינו, לא יכנס אדם להר הבית במנעלו.

כסא וסמוכות שלו

קיטע שיבשו וקווצו גידי שוקיו, ואינו יכול ללכת על ברכיו, עושים לו כמין כסא נמוך, ויושב עליו.

וכשהוא מהלך, נשען על ידיו בספסלים קטנים, ועוקר גופו מן הארץ, ונדחף לפניו, וחוזר ונח על אחוריו, והכסא קשור לו מאחוריו.

וגם לו עושים סמוכות של עור או של עץ לראשי שוקיו או רגליו התלויים, וכשהוא נשען על ידיו, ועוקר עצמו, נשען קצת גם על רגליו.

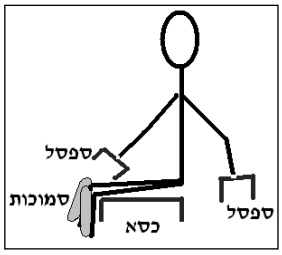

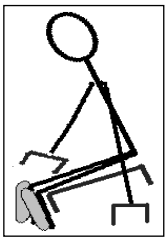

ושלושה דינים נאמרו במשנתנו **בסמוכות** אלו:

א. טמאים מדרס [אם הוא זב], שהרי נעשים הם לסמיכת גופו.

ב. ואין יוצאים בהם בשבת. יש מפרשים שהסיבה לכך, כי אינם צריכים לו כל כך. ורש"י מפרש, משום שהם תלויים באויר, ויש לחוש שיפלו.

ג. ואין נכנסים בהם לעזרה, כי נחשבים הם כמנעל. וכן שנינו, שהאשה חולצת בהם ליבמה.

לוקטמין

א. לדעת רבי אבהו, לוקטמין הוא חמרא דאכפא, כלומר **דמות חמור** הנישא בכתפים, **שהליצנים עושים אותו, להיראות כמי שרוכבים עליו**.

ב. ולדעת רבא בר פפא, לוקטמין הם קשירי, כלומר **קביים גבוהים שמהלכים בהם במקום טיט**[1]. ובערוך פירש, שהם קביים גבוהים מאוד, שעושים הליצנים לרקד עליהם, ואינם נעשים להילוך.

ג. ולדעת רבא בר רב הונא, לוקטמין הוא פרמי, כלומר **מסכה** הנקשרת על הפרצוף, להבעית הבנים הקטנים.

ושני דינים נאמרו במשנתנו בלוקטמין:

א. אינם מקבלים טומאה, כי אינם כלי תשמיש ולא תכשיט.

ב. אין יוצאים בהם בשבת[2].

הבנים יוצאים בקשרים

מבואר במשנתנו שהבנים מותרים לצאת בשבת בקשרים. ונאמרו בגמרא שני ביאורים מה הם קשרים.

א. קשרי פואה.

לדברי אדא מרי אמר רב נחמן בר ברוך אמר רב אשי בר אבין אמר רב יהודה, קשרים אלו, הם קשרי צמח הנקרא פואה, שקושרים אותו, ותולים בצואר לרפואה באופן שיתבאר בעזה"י להלן[3].

והקשו על כך, שכן אם הקשרים הללו הם דבר הבא לרפואת חולי, למה רק בנים קטנים יוצאים בהם, הלא גם בנות וגם גדולים זקוקים לרפואה.

ב. קשר להרגעת געגועי הבנים.

לדברי אבין בר הונא אמר רבי חמא בר גוריא, הקשרים שהבנים יוצאים בהם הם קשרים הנעשים להרגיע געגועי הבן לאביו, שכן בן שיש געגועים לאביו האב נוטל רצועה ממנעל של ימין שלו, וקושר לו לבן בשמאלו, וכל זמן שאותו קשר עליו, סרים הגעגועים מעליו.

ורב נחמן בר יצחק נתן סימן לזכור זאת, והוא, "תפילין", שכשם שבתפילין יד ימינו קושרתו לשמאלו, כך בזה, נוטל רצועה מימין, ובה וקושר אותה בשמאלו.

ואם מחליף, [שנוטל רצועה של שמאל וקושר בימין], יש בכך סכנה, שהבן יתגעגע יותר מדאי.

ונשנה דין זה בבנים קטנים ולא בבנות, כי רפואה זו לא שייכת בנקבות, שאין האב מחבבן כל כך מתחילתן, שיהיו מגעגעין עליו.

רפואת קשרי פואה

אמו של אביי למדה אותו, ש**שלושה קשרים** של פואה הניתנים על הצואר, **מעמידים את החולי שלא יגדל**. **וחמישה** קשרים **מרפאים** אותו. **ושבעה** קשרים **מועילים אפילו לבטל כשפים**, כלומר אפילו לא בא החולי מעצמו אלא על ידי כשפים מועילים שבעה קשרים לרפאתו.

ואמר רב אחא בר יעקב, שכל זה שלא נראו לו שמש וירח, ולא ראה מטר, ולא נשמע לו קול ברזל, וקול תרנגולת, וקול פסיעות.

וכששמע זאת רב נחמן בר יצחק, אמר, נפל פותא בבירא [=נפל רפואת הפואה בבור, שאין אדם נזהר בכל אלו].

סחופי כסא אטבורי

לדברי אבין בר הונא אמר רב חמא בר גוריא, **מי שחש במעיו בשבת, מותר לכפות על טיבורו כוס שיש בו הבל**, [כגון שעירו ממנו מים חמים], והכוס אוחז את הבשר, ומושך את המעיים, ומושיבן במקומן[4]. [יתכן שזהו הנקרא כוסות רוח].

סיכת שמן ומלח להפג שכרות

לדברי אבין בר הונא אמר רב חמא בר גוריא, **מותר לסוך שמן ומלח בכפות ידיו ורגליו בשבת, להפיג שכרות**[5].

וכך היו עושים לרב הונא כשהיה בא מבית רבו רב, וכן לרב כשהיה בא מבית רבו רבי חייא, וכן היו עושים לרבי חייא כשהיה בא מבית רבו רבי.

כשהיו שכורים[6], היו מביאים שמן ומלח, וסכים להם בכפות ידיהם וכפות רגליהם, וכך היו

---

[1] וקשיא לי, נהי דטהורין מטומאת מגע, דפשוטי כלי עץ נינהו, אבל מן המדרס למה טהורין. [רש"י]. ור"י תירץ, דכיון שאינם עשויים אלא ללכת דרך העברה בטיט, אינו טמא מדרס. [תוס'].

[2] ובכל זה הטעם מפני שאין זה דרך מלבוש, ואם הוציא בזה, וכן בקב הקיטע הנ"ל, פטור, מפני שלא הוציא כדרך המוציאין. [מ"ב סימן ש"א ס"ק ע'].

[3] ולא ידעתי לאיזה חולי. [רש"י].

[4] והסיבה שדבר זה מותר, כי רפואה שאינה על ידי סממנים, אין לאוסרה משום שחיקת סממנים. [עיין שו"ע או"ח סימן שכ"ח סעיף מ"ג].

[5] דמה שמפקח שכרותו ממנו אין זה רפואה. [מ"ב סימן שכ"ח ס"ק קכ"ז].

[6] שהיו משקין את התלמידים, ואלו מפני שחשובין הן היו עושין להן דבר להפג את יינן. [רש"י].

אומרים, "כי היכי דציל הא מישחא" [=כשם ששמן זה הולך ונעשה צלול כל שעה מחום הבשר] "ליציל חמריה דפלניא בר פלניתא" [=כך יעשה היין של פלוני בר פלונית צלול].

ואם אינם יכולים לעשות דבר זה מביאים מגופת [=כיסוי] חבית ושורים אותה במים ואומרים "כי היכי דליציל האי שיעא" [=כשם שמגופת זו הולכת ונעשית צלולה מחמת המים] "ליציל חמריה דפלניא בר פלניתא" [=כך יעשה היין של פלוני בר פלונית צלול].

מותר לחנק בשבת

לדברי אבין בר הונא אמר רב חמא בר גוריא, מותר לחנק בשבת, כלומר, **מי שנפרקה חוליא של מפרקת צוארו, ונופלת בגרונו, תולים אותו בראשו, שיהא צוארו נפשט**, ועניין זה נקרא חניקה, כי הוא דומה לחניקה.

לפופי ינוקא בשבת

לדברי אבין בר הונא אמר רב חמא בר גוריא, **מותר לכרוך את התינוק בחוזקה בבגדים, כדי ליישב את פרקיו, להעמידם על מכונם**, כשהם נשמטים מחמת חבלי לידה.

רב פפא היה שונה דין זה משמו של אבין בר הונא. ורב זביד היה שונה דין זה משמו של רבה בר בר חנה.

שלושה כללים בעניין לחשים

שלושה כללים אלה בעניין לחשים למד אביי מאומנתו:

א. כל מנייני, כלומר כל לחישות שלוחשים לרפואה, **בשמא דאימא**, כלומר כשמזכירים בהם את שם זה שלוחשים עליו, אומר, פלוני בן פלונית, ולא פלוני בן פלוני.

ומפני שכופלים אותם, יש שלש פעמים ויש יותר, קרי להו מנייני. [רש"י].

ב. כל קטרי, כלומר, כל קשרים שקושרים לרפואה, **בשמאלא**.

ג. כל מנייני דמפרשי, כלומר, כל לחשים שמפורש בהם כמה פעמים לומר אותם, **כדמפרשי**, כופלין אותם כפי המניין המפורש.

ודלא מפרשי, ואלו שלא נתפרש בהם כמה פעמים לאומרם. יאמר **ארבעין וחד זימני**.

לצאת בשבת באבן תקומה

אבן תקומה היא אבן שנושאות אותה נשים מעוברות, לסגולה שלא יפילו[1].

ומשקל אבן תקומה, הוא כל דבר ששקלו במאזנים כנגד אבן תקומה, ונמצא שווה לה במשקלו מאליו, בלא שיהיה צורך להוסיף עליו, או לפחות ממנו.

לדעת תנא קמא, האשה מותרת לצאת בשבת באבן תקומה.

ולדעת רבי מאיר, האשה מותרת לצאת בשבת אף במשקל אבן תקומה.

ואביי נסתפק מה דין משקל ששקלו כנגד משקל אבן תקומה, ועמד ספיקו בתיקו.

ולא רק למעוברת שכבר הפילה בעבר מותר לצאת בזה, **אלא אף למעוברת שמעולם לא הפילה.**

ולא רק למי שידוע בוודאי שנתעברה, אלא אף למי שיתכן שנתעברה.

רפואת אשתא בת יומא

אמר אביי, אמרה לי אם, מי שאוחזו אשתא בת יומא, [כלומר שאוחזו חום בכל יום] כך היא רפואתו:

א. יקח זוז צרוף וחדש, וילך למקום שבו עושים מלח [=שעושים תעלות על שפת הים, להוליך המים לברכות רחבות, וכשהן מתמלאות מים, סותמים את הפתח, והמים מתאדים, ונשאר שם מלח], **וישקול מלח כנגד הזוז, ויצררנו, ויתלנו על צוארו בחוט של שער** [=נירא ברקא].

ב. ואם אינו יכול לעשות כן, **ישב על פרשת דרכים** [=מקום שהדרך מתפצלת לשנים], **וכשיראה נמלה גדולה טוענת איזה דבר, יטלנה, וישליכנה לתוך קנה של נחושת, ויסתמנו בעופרת, ויחתמנו בששים חותמות**[2], **וינענענו, וישאנו, ויאמר לנמלה, "טעונך עלי"** [=מה שהיית נושאת, אשאנו], **"וטעונאי עלך"** [=והחולי שלי עליך].

ורב אחא בריה דרב הונא הקשה לרב אשי, אם יאמר "טעונך עלי", פעמים יבוא לידי תקלה, שמא נמלה זו כבר אמר לה אדם אחר כן, ויש עליה חולי של אותו אדם. וכש**אומר** לה זה "טעונך עלי", מקבל עליו חולי חברו, ולכן לא יאמר לה "טעונך עלי", אלא "**טעוני וטעונך עלך**" [משא שלי וגם שלך עליך].

ג. ואם אינו יכול לעשות כן, **יקח כלי חרס קטן** [=כוזא] **וחדש וילך לנהר ויאמר לו "נהרא נהרא אוזפן כוזא דמיא לאורחא דאיקלע לי"** [=נהר נהר הלווני כוזא של מים לדרך שנזדמנה לי], **ויקיפנו שבע פעמים סביבות ראשו, וישליכנו לאחוריו ויאמר לו "נהרא נהרא שקול מיא דיהבת לי, דאורחא דאיקלע לי ביומיה אתא וביומיה אזל"** [=נהר נהר קח מים שנתת לי שהדרך שנזדמנה לי ביומה באה וביומה הלכה].

דף סז

רפואת אשתא תילתא

רב הונא אמר, שמי שאוחזת אותו אשתא תילתא [=**שחפת שלישית**, שבאה משלשה ימים לשלשה ימים], כך היא רפואתו:

יביא (א) **שבעה ענבים** [וי"ג ענפים] **קטנים משבעה דקלים**. (ב) **ושבעה קסמים משבע קורות**. (ג) **ושבע יתידות משבעה גשרים**. (ד) **ואפר משבעה תנורים**. (ה) **ועפר משבעה חורים של צירי דלת**. (ו) **וזפת** [שזופתים בו ספינות] **משבע ספינות**. (ז) **ושבעה גרעיני כמון** [וי"ג שבעה מלא אגרוף כמון]. (ח) **ושבע שערות מזקן כלב זקן**. **ויצרור כל אלו יחד, ויתלה על צוארו בחוט של שער** [=נירא ברקא].

[שמות ג' א'-ה'] וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה אֶת צֹאן יִתְרוֹ חֹתְנוֹ כֹּהֵן מִדְיָן וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר וַיָּבֹא אֶל הַר הָאֱלֹקִים חֹרֵבָה. וַיֵּרָא מַלְאַךְ ה' אֵלָיו בְּלַבַּת אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיַּרְא וְהִנֵּה הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אָסֻרָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה מַדּוּעַ לֹא יִבְעַר הַסְّנֶה. וַיַּרְא ה' כִּי סָר לִרְאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹקִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי. וַיֹּאמֶר אַל תִּקְרַב הֲלֹם שַׁל נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אַדְמַת קֹדֶשׁ הוּא.

[1] היינו מה שאנו קורין שטערי"ץ שו"ס שנושאין נשים מעוברות [ט"ז] ובביאור מהרש"ל על הסמ"ג כתב המעתיק שמצא שהוא אבן חצץ וחלל בתוכו ואבן קטן בתוך החלל כעינבל בזוג וכן נברא והביאו באליה רבה. [מ"ב סימן ש"ג ס"ק ע"ז].

[2] ולאו דוקא שיתין נקט, ולאו דוקא חותמות של צורה, אלא סתימות הרבה זו על זו, שעוה על העופרת, ושוב זפת, ושוב טיט. [רש"י].

רפואת אשתא צמירתא

רבי יוחנן אמר, שמי שאוחזת אותו אשתא צמירתא [=**חולי שמחממת וקודחת את הגוף**], כך היא רפואתו:

יקח סכין שכולה ברזל, וילך למקום שיש בו וורדינא [=סנה], **ויקשור בו חוט של שער** [=נירא ברקא][1].

יום ראשון יעשה בו חריץ קטן, ויאמר, "וַיֵּרֶא מַלְאַךְ ה' אֵלָיו בְּלַבַּת אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיַּרְא וְהִנֵּה הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל".

למחרת יחרוץ בו עוד מעט, ויאמר, "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אָסֻרָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה מַדּוּעַ לֹא יִבְעַר הַסְּנֶה".

למחרת יחרוץ בו עוד מעט, ויאמר, "וַיַּרְא ה' כִּי סָר לִרְאוֹת [שיסור החולי] **וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹקִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי".**

ורב אחא בריה דרבא הקשה לרב אשי, למה לא **יאמר גם** את הכתוב, **"וַיֹּאמֶר אַל תִּקְרַב הֵלֹם** [שלא יקרב אליו זה החולי] **שַׁל נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אַדְמַת קֹדֶשׁ הוּא".**

ולכן ביום הראשון יאמר את שני הכתובים, "וַיֵּרָא מַלְאַךְ ה' אֵלָיו בְּלַבַּת אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיַּרְא וְהִנֵּה הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אָסֻרָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת הַמַّרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה מַדּוּעַ לֹא יִבְעַר הַסְּנֶה".

ולמחרת יאמר, "וַיַּרְא ה' כִּי סָר לִרְאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹקִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי".

ולמחרת יאמר, "וַיֹּאמֶר אַל תִּקְרַב הֵלֹם שַׁל נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אַדְמַת קֹדֶשׁ הוּא".

וכשמסיים את חיתוך הסנה, ועומד לפוסקו, ישפילנו סמוך לארץ וכך יפסקנו.

ויאמר לו כך – הסנה הסנה, **לאו משום דגביהת מכל אילני אשרי הקדוש ברוך הוא שכינתיה עלך**, [לא משום שגבהת מכל העצים השרה הקב"ה שכינתו עליך] **אלא משום דמייכת מכל אילני אשרי קודשא בריך הוא שכינתיה עלך** [אלא משום שאתה נמוך מכל העצים השרה הקב"ה שכינתו עליך].

וכי היכי דחמיתיה אשתא לחנניה מישאל ועזריה ועריקת מן קדמוהי [וכשם שראית אש לחנניה מישאל ועזריה ברחת ממנו] **כן תחמיניה אשתא לפלוני בר פלונית ותיערוק מן קדמוהי** [כך תראה אש לפלוני בן פלונית תברח ממנו].

רפואת סימטא

מי שיש לו סימטא [=**שחין**] **יאמר** לחש זה: **בז בזייה** [מלאך ששמו בז, בזייה[2], כלומר קרענו לחולי] **מס מסייא** [מלאך ששמו מס, מסייה, כלומר מסמסנו לחולי] **כס כסייה** [מלאך ששמו כס, כסייה, כלומר כסכסנו לחולי] **שרלאי ואמרלאי אלין מלאכי דאישתלחו מארעא דסדום ולאסאה שחינא כאיבין** [אלו המלאכים שנשתלחו מסדום לרפא שחין כואב[3]] **בזך בזיך בזבזיך מסמסיך כמון כמיך** [אין לו משמעות, אלא כך הוא הלחש], **עיניך ביך עינך ביך** [=מראיך בך, שלא תאדים יותר], **אתריך בך** [=שלא תרחיב], **זרעיך כקלוט** [=שנקלט זרעו בשרירי בטנו, שלא יוליד], **וכפרדה דלא פרה ולא רביא, כך לא תפרה ולא תרבה בגופיה דפלוני בר פלונית.**

רפואת כיפה

מי שיש לו כיפה [=**אבעבועות ויש מפרשים שכופהו שד**] יאמר לחש זה: **חרב שלופה, וקלע נטושה, לא שמיה יוכב חולין מכאובין.**

לרפואה מנזק של שד

מי שהזיקו שד **יאמר** לחש זה: **הוית דפקיק דפקיק הוית ליטא** [=מקולל] **תבור** [=נשבר] **ומשומת** [יהא שד זה, ששמו] **בר טיט בר טמא בר טינא כשמגז מריגז ואיסטמאי.**

לרפואה מנזק של שד בית הכסא

מי שהזיקו שד של בית הכסא, **יאמר** לחש זה: **אקרקפי דארי** [=בראש הארי זכר] **ואאוסי דגורייתא** [=ובחוטם לביאה נקבה] **אשכחתון** [=מצאתי] **לשידאי בר שיריקא פנדא** [כך שמו של השד] **במישרא דכרתי חבטיה** [=בערוגת כרשין הפלתיו], **בלועא דחמרא חטרתיה** [=בלחי החמור הלקתיו].

יציאה בזוגים

מעיקר הדין, זוגים [=פעמונים] הניתנים בבגד, נחשבים כתכשיט, ומותר לצאת בהם בשבת. אולם במקום שיש חשש שיטלטלום בידים, אסרו חכמים את הדבר, כפי שיתבאר בעזה"י להלן.

לצאת בשבת בזוגים שאינם ארוגים בבגד

לדברי הכל, בני מלכים מותרים לצאת בשבת בזוגים שאינם ארוגים בבגד, אף שניתן להסירם, להראותם לאחרים. כי מאחר שהם בני מלכים, אין כל חשש שיבואו להסירם[4].

ולעניין בני עניים, נחלקו חכמים:

- **יש אומרים שבני עניים לא יצאו בהם**, כי יש לחוש שיסירום מעליהם, משתי סיבות: (א) מאחר שאינם ראויים לצאת בהם, יבואו להסירם, שלא יראו כמתייהרים. (ב) מאחר שאינם רגילים בהם, יתגאו, ויסירום להראות לחבריהם.

- **ולדעת רבי שמעון, גם בני עניים מותרים לצאת בהם**, כי כל ישראל בני מלכים הם, ואין יציאתם בזגים נחשבת להם לא יוהרה ולא חידוש.

ולדברי רבי אושעיא משנתנו מדברת בזוגים כאלו והיא כדעת רבי שמעון.

לצאת בשבת בזוגים הארוגים בבגד

לדברי הכל, מאחר שאי אפשר להסירם מהבגד, אין בהם כל חשש טלטול בידים, **והכל מותרים לצאת בהם, בין בני מלכים, ובין בני עניים.**

ולדברי רבא, משנתנו מדברת בזוגים כאלו, והיא כדברי הכל.

לצאת בביצת חרגול

לדעת רבי מאיר, מי שיש לו כאב אוזנים, תולה באוזנו ביצת חרגול לרפואה, ומותר לצאת בה

---

[1] יתכן שקשירת החוט היא לסימן, לדעת למחר איזה סנה חתך היום, והחיתוך עושה בכל יום בסנה.

[2] ורש"י פירש ששמו של המלאך בזבזיה וכן מסמסיה וכסכסיה.

[3] כך הוא הלחש, ולא מסדום באו. [רש"י].

[4] ואם תאמר, מכל מקום ליחוש דילמא איפסיק ואתי לאתויי, כדאמרינן לעיל גבי עבד, דלא יצא בחותם שבצוארו. ויש לומר, דהכא מיירי בתלוים בשלשלת, דלא מיפסקי. וריב"א פירש, דבירושלמי מוקי לה בקטנים, דאפילו אי פסיק ומייתי לה, ליכא איסור. מכל מקום יש לדקדק אמאי נקט בני מלכים, כיון דליכא חששא אי מייתי להו קטן בידים. ויש לומר דאי לאו בני מלכים, הוו מחייכו עליה בני מלכים כל שעה, ואי אפשר שלא ישמע אביו מעולם, ויטלם אביו בידו, ואתו לאתויי, אבל אי בני מלכים לא מחייכי, אם כן אפילו אי מיפסיק, ליכא למיחש דילמא מייתי להו אבוה, דלא שכיח שיהא אביו בצדו בשעה שיפסוק. [תוס'].

אפילו בשבת.

ולדעת חכמים, אף בחול אסור לעשות כן, כי דבר זה אינו מועיל לרפא, ואינו נעשה אלא לניחוש [=שהעושה סובר שהדבר מועיל], **ומדרכי האמורי הוא**, ונאמר, "וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ" (ויקרא י"ח ג').

לצאת בשן שועל

לדעת רבי מאיר, מי שאינו מצליח לישון, תולים לו שן של שועל מת, והוא מסייע לו לישון. ומי שרוצה לישון הרבה, תולים לו שן של שועל חי, כדי שלא יישן. ומותר לצאת בהם אפילו בשבת.

ולדעת חכמים, אף בחול אסור לעשות כן, כי דבר זה אינו מועיל כלום, ואינו נעשה אלא לניחוש, **ומדרכי האמורי הוא**, ונאמר, "וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ" (ויקרא י"ח ג').

לצאת במסמר מן הצלוב

לדעת רבי מאיר, מי שיש לו מכה, והיא מתנפחת מדלקת, כל ברזל שיתן עליה, מנפחה יותר, חוץ מ**מסמר שמעץ הצלוב**, ש**אם יניחוהו על המכה, יסיר הנפח ממנה, ומותר לצאת בו אפילו בשבת.**

ולדעת חכמים, אף בחול אסור לעשות כן, כי דבר זה אינו מועיל כלום, ואינו נעשה אלא לניחוש **ומדרכי האמורי הוא**, ונאמר, "וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ" (ויקרא י"ח ג').

דברים שאין בהם משום דרכי האמורי

לדברי אביי ורבא, **כל דבר שיש בו משום רפואה**, כלומר, כל מעשה שנראית רפואתו, כגון שתיית כוס, וחבישת מכה, אין בו משום דרכי האמורי.

כלומר אף שגם האמורי היו עושים כן, אין הדבר אסור, שלא נאסרו אלא דברים שעשו האמורים מחמת טעותם.

אילן שמשיר פירותיו

אילן שמשיר פירותיו עושים לו את שני הדברים הבאים כדי שיתקיימו פירותיו עליו.

א. סוקרו בסיקרא.

כלומר צובעים אותו בצבע אדום. ודבר זה אינו נחשב מדרכי האמורי, שאין עושים זאת כסגולה לרפואה, אלא **להודיע לכל** שהוא משיר את פרותיו, **ויתפללו עליו** לקב"ה שלא ישירם.

ודבר זה שיש להודיע לרבים צערו כדי שיתפללו עליו, למד ממה שנאמר אצל המצורע, "וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר בּוֹ הַנֶּגַע בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ וְעַל שָׂפָם יַעְטֶה וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא" (ויקרא י"ג מ"ה), כלומר, הוא עצמו אומר לכל טמא אני, התרחקו מעלי. והסיבה שצריך להודיע צערו לרבים, כדי שרבים יבקשו עליו רחמים.

ובימי רבינא היו עושים סימן אחר לדקלים שהיו משירים פירותיהם, והוא, שהיו תולים עליהם אשכול תמרים.

ב. טוענים אותו באבנים.

ודבר זה הוא פעולה לרפואת העץ, שכן הסיבה שהוא משיר פירותיו, כי הוא שמן, וכוחו רב, ומגדל פירות גדולים, **ועל** ידי טעינתו אבנים, **יכחש** ולא ישיר פירותיו.

שני דברים שאין בהם משום דרכי האמורי

בתוספתא של מסכת שבת יש פרק, שבו נזכרו דברים הרבה שהם מדרכי האמורי. וכשאחד שנה פרק זה לפני רבי חייא בר אבין, אמר לו, שלא יטעה בכל השנויים שם, לומר אין בהם משום דרכי האמורי, שכן כולם יש בהם משום דרכי האמורי, חוץ מהשנים הבאים:

א. מי שיש לו עצם בגרונו, מביא מאותו המין, ומניח לו על קדקדו, ואומר כך: **חד חד נחית בלע בלע נחית חד חד.**

ב. מי שישב לו בוושט עצם של דג [=אדרא] **יאמר** כך: **ננעצתא כמחט ננעלתא כתריס שייא שייא** [=רד רד].

לשון גד

לדעת תנא קמא, האומר, גד גדי [=התמזל מזלי] **וסנוק לא** [=עיף אל תהי] **אשכי ובושכי** [יום ולילה], **יש בו משום דרכי האמורי.**

ולדעת רבי יהודה, גד אינו רק חק האמורי, אלא עבודה זרה ממש, שנאמר "הַעֹרְכִים לַגַּד שֻׁלְחָן" (ישעיה ס"ה י"א), ולכן האומר גד גדי, **חייב משום קורא בשם עבודת גלולים.**

הוא בשמה והיא בשמו

כשהוא ואשתו מחליפים שמותיהם זה בזה בלילה, משום ניחוש, **יש בו משום דרכי האמורי.**

דונו דני

לדעת תנא קמא, האומר, דונו דני [=התחזקו חביותי], **יש בו משום דרכי האמורי.**

ולדעת רבי יהודה, דן אינו רק חק האמורי, אלא עבודה זרה ממש, שנאמר "הַנִּשְׁבָּעִים בְּאַשְׁמַת שֹׁמְרוֹן וְאָמְרוּ חַי אֱלֹהֶיךָ דָּן וְחַי דֶּרֶךְ בְּאֵר שָׁבַע וְנָפְלוּ וְלֹא יָקוּמוּ עוֹד" (עמוס ח' י"ד), ולכן האומר דוני דיני, **חייב משום קורא בשם עבודת גלולים.**

אמירה לעורבים שיש בה משום דרכי האמורי

א. האומר לעורב, צרח, כשהוא קורא אומר לו כן, מפני שהוא מבשר בשורות, ולוחש לו לחש זה.

ב. האומר לעורבתא, שריקי, והחזירי לי זנביך לטובה.

שני אלו יש בהם משום דרכי האמורי.

שחיטת תרנגולים שיש בה משום דרכי האמורי

א. האומר שחטו תרנגול זה שקרא ערבית.

יש מפרשים מלשון ערב ולילה, שאיחר לקרוא אחר שאר חביריו שכולם קראו בבוקר והוא קרא אחריהם. ורש"י מפרש מלשון עורב, שקרא כמו עורב.

ב. האומר שחטו תרנגולת זו שקראה גברית, כלומר כתרנגול זכר.

שני אלו יש בהם משום דרכי האמורי.

אשתה ואותיר

האומר, אשתה ואותיר, אשתה ואותיר, [שסבור שבכך תהא ברכה מצויה ביינו], **יש בו משום דרכי האמורי.**

נתינת ביצים בכותל

- **יש גורסים** ש**המקבעת ביצים בכותל** בפני האפרוחים, יש בו משום דרכי האמורי.

- **ויש גורסים** ש**המקבעת ביצים בכותל**, כלומר, אחר שיצאו האפרוחים, אוספת את הקליפות במקל, וקובעת אותן בכותל, לניחוש שלא ימותו האפרוחים, יש בו משום דרכי האמורי.

דברים הנעשים לאפרוחים שיש בהם משום דרכי האמורי

א. המגיס [=מערבב בקדירה] בפני אפרוחים, [לניחוש שלא ימותו], יש בו משום דרכי האמורי.

ב-ג. המרקדת[1]**, והמונה שבעים ואחד אפרוחים,** בשביל שלא ימותו, יש בו משום דרכי האמורי.

דברים הנעשים לתבשיל
ויש בהם משום דרכי האמורי

א. המרקדת לכותח, כלומר, כשעושה כותח מרקדת לפניו, והוא ניחוש שיתחזק.

ב. והמשתקת לעדשים, כלומר, כשנותנת עדשים בקדרה, משתקת את כל העומדים, כדי שיתבשלו.

ג. והמצווחת לגריסים, כלומר, כשנותנת גריסים בקדרה, מצווחת, כדי שיתבשלו.

ד. **המשתנת בפני קדירתה,** בשביל שתתבשל מהרה.

בכל אלו, יש משום דרכי האמורי.

נתינת קיסם של תות ושברי זכוכית בקדירה

לדעת תנא קמא, מותר לתת בקדירה קיסם של תות [שהוא חזק כחומץ, ומועיל לבשל], **וכן מותר לתת בה שברי זכוכית,** שדברים אלו מועילים לה שתתבשל מהרה ואין זה נחש.

ולדעת חכמים, שברי זכוכית אסור לתת בקדרה מפני הסכנה [שמא יבלע].

דברים הניתנים בנר

נותנין בול [=**מלא אגרוף**] **של מלח לתוך הנר, בשביל שתאיר ותדליק יפה,** שאין זה ניחוש, אלא מסייע ממש, שהמלח צולל את השמן, וימשך אחר הפתילה.

ונותנין טיט וחרסית תחת הנר, בשביל שתמתין ותדליק זמן רב, **שהם מצננין את השמן, ואינו דולק מהר.**

בל תשחית בהדלקת נר

לדעת רב זוטרא, המדליק את הנר באופנים הבאים, ממהר את כילוי הנר, ועובר בכך באיסור בל תשחית.

א. המכסה נר של שמן, גורם לו שיכלה מהרה.

ב. והמגלה נר של נפט, גורם לו שיכלה מהרה.

אמירת לחיים

כשמוזגים ונותנים את הכוס היו רגילים לומר לשם ברכה, חמרא וחיי לפום רבנן [=יין וחיים לפי החכמים], ומאחר שאין הדבר לשם ניחוש אלא ברכה בעלמא, **אין בו משום דרכי האמורי.**

ומעשה ברבי עקיבא, שעשה משתה לבנו, ועל כל כוס וכוס שהביא, אמר, חמרא וחיי לפום רבנן, חיי וחמרא לפום רבנן ולפום תלמידיהון.

סליק פרק במה אשה

[1] יל"ע אם זה דבר בפני עצמו או שעושים ריקוד עם ספירה יחד.

ללמוד לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה (פסחים ג) להבין כלל גדול בלימוד שידע התלמיד אחר ששנה מה שעלה בידו מכל מה ששנה ויסמוך על הכללים שיצאו לו משם (מאירי סוף הוריות) ולזכור כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר (סנהדרין צט)